

משנה מסכת אבות (מ)

• [פרק א](#) • [פרק ב](#) • [פרק ג](#) • [פרק ד](#) • [פרק ה](#) • [פרק ו](#)

[פרק א](#)

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#) [משנה ח](#)
[משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה יד](#) [משנה טו](#)
[משנה טז](#) [משנה יז](#) [משנה יח](#)

[פרק ב](#)

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#) [משנה ח](#)
[משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה יד](#) [משנה טו](#)
[משנה טז](#)

[פרק ג](#)

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#) [משנה ח](#)
[משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה יד](#) [משנה טו](#)
[משנה טז](#) [משנה יז](#) [משנה יח](#)

[פרק ד](#)

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#) [משנה ח](#)
[משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה יד](#) [משנה טו](#)
[משנה טז](#) [משנה יז](#) [משנה יח](#) [משנה יט](#) [משנה כ](#) [משנה כא](#) [משנה כב](#)

[פרק ה](#)

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#) [משנה ח](#)
[משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה יד](#) [משנה טו](#)
[משנה טז](#) [משנה יז](#) [משנה יח](#) [משנה יט](#) [משנה כ](#) [משנה כא](#) [משנה כב](#)
[משנה כג](#)

[פרק ו](#)

א

פרק

פרק א - משנה א

מִשָּׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמִסָּרָה לִיהוֹשֻׁעַ {ב},
וְיִהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים, וְזִקְנִים לְנָבִיאִים, וְנָבִיאִים
מִסָּרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה {ג}. הֵם אָמְרוּ
שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הָיוּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהִעֲמִידוּ {ד}
תְּלֵמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה:

ר"ע מברטנורה **מִשָּׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי**. אומר אני, לפי שמשכת זו אינה
מיסדת על פרוש מצוה ממצות התורה כשאר מסכתות שבמשנה, אלא
כלה מוסרים ומדות, וחכמי אמות העולם גם כן חברו ספרים כמו שפדו
מלבם בדרכי המוסר כיצד יתנהג האדם עם חברו, לפיכך התחיל התנא
במשכת זו משה קבל תורה מסיני, לומר לך שהמדות והמוסרים שבזו
המשכתא לא בדו אותם חכמי המשנה מלבם, אלא אף אלו נאמרו
בסיני: **מסיני**. מפי שנגלה בסיני {א}: **לזקנים**. שהאריכו ימים אחרי
יהושע. ואותם הזקנים לזקנים אחרים עד שהגיעו לתחלתם של
נביאים שהיו עלי הכהן ושמואל הרמתי: **לאנשי כנסת הגדולה**. מאה
ועשרים זקנים היו. זרבבל שרצה רעליה מרדכי בלשון, שהיו בימי עזרא

כְּשֶׁעָלוּ מִן הַגּוֹלָה בְּבֵית שְׁנִי. וּמִכְּלָלָם, חָגִי זְכַרְיָה וּמִלְאָכִי וּנְחֻמְיָה בֶן חַכְלִיָּה וְחַבְרִיָּהִם. וְנִקְרְאוּ כַּנְּסֵת הַגְּדוֹלָה לְפִי שֶׁהַחֲזִירוּ הָעֵטָרָה לְיִשְׁנָה [יומא טו:] שְׁמוֹשָׁה אָמַר (דְּבָרִים י) הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, בָּאוּ יְרַמְיָה וְדַנְיָאֵל וְלֹא אָמְרוּ גְבוּר וְנּוֹרָא, וְהֵם הַחֲזִירוּם כְּבִתְחִלָּה, לְפִי שֶׁאָמְרוּ הֵן הֵן גְּבוּרוֹתַי הֵן הֵן נּוֹרָאוֹתַי, שֶׁאֲלַמְּלָא כֵן הֵיאֵד אִמָּה כְּזוֹ יְכוּלָה לְהִתְקַיֵּם בְּפָנַי כַּמָּה אֲמוֹת: **הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים**. הַרְבֵּה דְּבָרִים אָמְרוּ, אֲלֵא שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הִלְלוּ אֶמְרוּ [נהו] שְׁיֵשׁ בְּהֵם קִיּוּם הַתּוֹרָה: **הוּוּ מִתּוֹנִים בְּדִין**. שָׂאֵם בָּא דִין לְפָנֶיךָ פֵּעַם וּשְׁתִּים וְשִׁלְשׁ, לֹא תֵאמַר דִּין זֶה כְּבָר בָּא לְפָנַי וְשִׁנִּיתִי וְשִׁלְשִׁיתִי בּוֹ, אֲלֵא הוּוּ מִתּוֹנִים, כְּלוּמַר מִמִּתְיָנִים קָדָם שֶׁתִּפְסְקוּ הַדִּין: **וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה**. לְאַפּוֹקִי מִרְבֵּן גְּמַלְיָאֵל דְּאָמַר [בְּרִכּוֹת כח:] כָּל תַּלְמִיד שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ אֵל יִכְנֵס לְבֵית הַמְּדַרְשׁ, קָא מְשַׁמַּע לֵן שֶׁמִּלְמַדִּין תּוֹרָה לְכָל אָדָם וְאֵין צְרִיךְ לְבַדֵּק אַחֲרָיו, וּבִלְבַד שְׁלֹא יְהִיָּה יָדוּעַ מֵעַנְיָנוּ שֶׁמַּעֲשִׂיו מְקַלְקְלִים וְסָאֲנִי שׁוֹמְעֵנִיָּה. אֵי נְמִי אֲשַׁמּוּעֵינָן [יְבֻמוֹת סב:] שָׂאֵם הָעֵמִיד תַּלְמִידִים בְּבַחֲרוּתוֹ יַעֲמִיד תַּלְמִידִים בְּזַקְנוּתוֹ, דְּכַתִּיב (קֹהֶלֶת יא) בְּבַקֵּר זֶרַע זֶרַעַךְ וְלַעֲרַב אֵל תִּנַּח יָדְךָ: **וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה**. גִּדְרָ שְׁלֹא יָבֵא לְגַע בְּאַסּוּר תּוֹרָה, כְּגוֹן שְׁנִיּוֹת לְעֲרִיּוֹת, וּשְׁבוּת לְשִׁבְתָּ. דְּכַתִּיב (וַיִּקְרָא יח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי, עֲשׂוּ מִשְׁמַרְתָּ לְמִשְׁמַרְתִּי: (רִי"ע מִבְּרִטְנוֹרָה).

עיקר תוי"ט [א] כְּשֶׁנִּגְלָה בְּסִינַי קַבְּלָה בְּכָלִלוּתָיָהּ וּפְרֻטִיָּהּ וְדִקְדוּקִיָּהּ, וְלֹא נִתְחַדְּשָׁה לוֹ הִלְכָהּ, וְכִדְאִיתָא בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים שֶׁהֵבִיא רַשִׁי בְּתַחֲלַת פְּרֻשַׁת בְּהַר סִינַי. וְלַהוֹרָאָה זֹו אָמַר מִסִּינַי. וְלֹא דְבַר רִיק הוּא, שֶׁהָרִי זֶה אוֹת עַל הַדָּת, אַחַת הִיא לְאִמָּה, כַּנְּסֵת יִשְׂרָאֵל שֶׁקַּבְּלוּהָ, בְּרָהּ הִיא לְיִוִּלְדוּתָהּ, הַתַּלְמִידִים בְּנִים הֵם לָהּ, מֵה שֶׁתַּלְמִיד וְתִיק עֲתִיד לְחַדֵּשׁ הַכָּל קַבְּלָ מִשָּׁהּ, שְׁנֵאמַר וְעָלִיהֶם כָּכָל הַדְּבָרִים, וְכִדְרָשִׁינָן בְּמַגְלָה כּו'. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[ב] וּמִסְרָה כּו'**. מֵה שֶׁקַּבְּלָ מְסַר לִיהוֹשֻׁעַ. אֲבָל בְּמוֹשֶׁה לֹא יוֹכֵל לֹאמַר שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ, כִּי לֹא נִמְסַר לוֹ שְׁעַר הַחַמְּשִׁים, כְּמַבְאָר בְּמִסְכַּת רֵאשׁ הַשְּׁנָה דִּף כ"א: **[ג] וּנְבִיאִים מְסֻרוֹה כּו'**. כְּלוּמַר שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁלֹא כָּל הַכְּנִסְיָה הִיוּ נְבִיאִים נִמְסְרָה לָהֶם הַתּוֹרָה כְּלָהּ כּו'. אֲבָל אַחַר כֵּךְ שֶׁנִּתְמַעֲטוּ הַדּוֹרוֹת לֹא נִמְסְרָה כְּלָהּ, אֲבָל קַבְּלָ כָּל אֶחָד כְּפִי כַחוֹ. וּמִכָּל מְקוֹם הַתּוֹרָה שֶׁבִּידוֹ קַבְּלָהּ הִיא אִישׁ מִפִּי אִישׁ עַד מוֹשֶׁה רַבְּנוֹ עָלָיו הַשְּׁלוֹם: **[ד] וְהַעֲמִידוּ**. אָמְרוּ לְשׁוֹן עֲמִידָה, לְפִי שֶׁמִּיּוֹת מוֹשֶׁה עַד יְמוֹת רַבֵּן גְּמַלְיָאֵל הִיוּ לוֹמְדִין בְּעֲמִידָה וְהָרַב יוֹשֵׁב עַל הַכְּסֵא. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְלִי נִרְאָה לְשׁוֹן וְהַעֲמִידוּ, לְהַעֲמִידָם בְּהִבְנַת אֲמַתָּה שֶׁל תּוֹרָה [וְעַם שִׁיחֵי הַתַּלְמִידִים הַרְבֵּה], כִּי זֶהוּ עֲמִידָה וְקִיּוּם, וְשֶׁקָרְ אֵין לוֹ רְגָלִים: (עִיקַר תּוֹי"ט).

רמב"ם כִּבְר בִּארְנוּ בַּפְתִּיחַת מֵאֵמְרֵינוּ בְּזֶה הַחֲבוּר תּוֹאֵר הַקַּבְּלָה אֵיךְ הִיתָה וְאֵין הַכּוֹנֵה הֵנָּה אֵלֵא לְפָרֵשׁ דְּבָרֵי הַחֲסִידִים וְהַמוֹסְרִים לְבַד לִזְרֹז לְקַנּוֹת קִצַּת הַמַּדּוֹת מֵהֶם אוֹתָם שֶׁתּוֹעַלְתֶּם גְּדוּלָה וְכֹאֵן נֹאֲרִיךְ לְהַזְהִיר מִקִּצַּת פַּחִיתוּת שֶׁנִּזְקָן גְּדוּל וְהַשָּׂאֵר אִפְרָשׁ הַמַּלּוֹת לְבַד וּמִקִּצַּת הַעֲנִיּוּנִים מִפְּנֵי שֶׁעֲנִיּוּנֵיהֶם מִבּוֹאֵר מִלְּבַד בְּמַעַט מֵהֶם:

הוּוּ מִתּוֹנִים בְּדִין. שִׂיֵּאֲחֲרוּ לַחֲתוּךְ הַדִּין וְלֹא יִפְסִיקוּהוּ מֵהֵרָה עַד שִׂיִּבְיִנּוּהוּ שֶׁאִפְשֵׁר שִׂיִּתְגַּלוּ לֵהֶם עֲנִיִּינִים שֶׁלֹּא הָיוּ נִגְלִים בַּתְּחִלָּת הַמַּחֲשֶׁבֶה :

וְעָשׂוּ סִיּוּג לַתּוֹרָה. ר"ל הַגְּזִירוֹת וְהַתְּקִנּוֹת אֲשֶׁר יִרְחִיקוּ הָאָדָם מִן הָעֵבִירוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְבָּרַךְ וְשִׁמְרָתָם מִשְׁמֵרְתִּי וְנֹאמַר בְּפִירוּשׁוֹ עָשׂוּ מִשְׁמֵרֵת לְמִשְׁמֵרְתִּי : (רמב"ם)

פֶּרֶק א - מִשְׁנֵה ב

שְׁמַעוֹן הַצִּדִּיק הָיָה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוֹת חֲסָדִים :

ר"ע מִבְּרִטְנוֹרָה מְשִׁירֵי. מְשִׁירֵי. שְׁלֹאֲחֵר שְׁמֵתוֹ כְּלָן נִשְׁתַּיְרָה הַקְּבִלָּה בְּגִדּוֹ. וְהוּא הָיָה כְּהֵן גְּדוֹל אַחֵר עֲזָרָא : הוּא הָיָה אוֹמֵר. כְּלוּמַר כֶּךָ הָיָה מְרַגְּלָא בְּפוּמִיָּה תְּמִיד. וְכֵן כָּל רַבֵּי פְּלוּנֵי אוֹמֵר, הוּא הָיָה אוֹמֵר, שְׁבַמְסַכְתָּא זֹ, פְּרוּשָׁן הָיָה רְגִיל לוֹמֵר כֵּן תְּמִיד : הָעוֹלָם עוֹמֵד. לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בְּשִׁבְלֵי שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הֵלְלוּ : עַל הַתּוֹרָה. שְׁאֵלְמֵי לֹא קִבְלוּ [ה] יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה לֹא נִבְרָאוּ שְׁמַיִם וָאָרֶץ, דְּכַתִּיב (יִרְמְיָה לֵג) אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שְׁמַתִּי [שְׁבַת פ.ח.]: וְעַל הָעֲבוֹדָה. עֲבוֹדַת הַקְּרִבָּנוֹת. שְׁכָךְ שְׁנִינוּ בְּמִסְכַּת תַּעֲנִית [כז:], שְׁאֵלְמֵי מְעַמְדוֹת לֹא נִתְקִימוּ שְׁמַיִם וָאָרֶץ [ו]. וּמְצִינוּ שְׁבַשְׁבִּיל הַקְּרִבָּנוֹת שֶׁהַקְּרִיב נֹחַ נִשְׁבַּע [הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא] שְׁלֹא יָבִיא מִבּוֹל לְעוֹלָם. הָרִי שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַקְּרִבָּנוֹת : וְעַל גְּמִילוֹת חֲסָדִים. דְּכַתִּיב (תְּהִלִּים פט) עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה. וְגְּמִילוֹת חֲסָדִים, הוּא לְשִׁמַּח חַתָּנִים, וְלִנְחָם אֲבֵלִים, וְלִבְקֹר חוֹלִים, וְלִקְבֹר מֵתִים, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה : (ר"ע מִבְּרִטְנוֹרָה).

עִיקַר תּוּי"ט [ה] וְקִשְׂיָא לִי, שְׁאִם כֵּן אֵינָה אֲזַהְרָה כָּלֵל וְאֵינּוּ דוֹמָה לְאֵינְךָ. וְלִי נִרְאָה דְּהֵינּוּ הַהֲגִיוֹן וְלִמּוּד הַתּוֹרָה, וְהֵינּוּ דְּכַתִּיב אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, כְּעִנְיָן שְׁנֹאמֵר וְהֲגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה. וְעֵינִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב : [ו] וּבְמִסְכַּת מְגִלָּה מְסִיִּם, שְׁנֹאמֵר אִם לֹא בְּרִיתִי וְגוֹי לֹא שְׁמַתִּי. שְׁבַבְרִית בֵּין

הַבְּתָרִים הַבְּטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁאַפְלוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִים יְקִים בְּרִיאַת
הָעוֹלָם בְּזָכוֹת הַקְּרָבָנוֹת. וְעַן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב : (עִקָּר תוֹי"ט).

רמב"ם יאמר שבחכמה והיא התורה ובמעלות המדות והם גמילות
חסדים ובשמירת מצות התורה הם הקרבנות תהיה התמדת תקון
העולם וסידור מציאותו על הדרך השלם : (רמב"ם)

פרק א - משנה ג

אֲנֹטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ **[ז]** קִבֵּל מִשְׁמְעוֹן הַצַּדִּיק.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֶל תְּהִיּוּ כְעֹבְדִים הַמְּשִׁמְשִׁין
אֶת הָרֵב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס, אֲלֵא הוּוּ כְעֹבְדִים
[ט] הַמְּשִׁמְשִׁין אֶת הָרֵב שְׁלֵא **[י]** עַל מְנַת לְקַבֵּל
פָּרֶס, וַיְהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם :

ר"ע מברטנורה פָּרֶס. לְשׁוֹן עֶרְךָ. בְּעֶרְכְּךָ, מִתְרַגְּמִינָן פּוֹרְסָנִיה. וְהוּא מֵה
שְׁאֲדָם נוֹתֵן לְמִי שֶׁעֲבַד אוֹתוֹ וְהוּא אֵינוֹ חַיֵּב בְּדִין לִתְּנוֹ לוֹ כְּלוּם **[ח]**, כְּמוֹ
מֵה שְׁיִתְּנוּ אָדָם לְבָנוֹ קָטָן אוֹ לְאִשְׁתּוֹ אוֹ לְעֹבְדוֹ מִפְּנֵי קוֹרֵת רוּחַ שֶׁעָשׂוּ לוֹ.
וְאִפְלוּ לְתַקְנוֹת פָּרֶס כְּזֶה לֹא יַעֲבֹד אָדָם אֶת בּוֹרְאוֹ, אֲלֵא מֵאֲהָבָה בְּלִבָּד :
וַיְהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם. אֵף עַל פִּי שְׁאֲתָה עוֹבֵד מֵאֲהָבָה עֲבַד גַּם כֵּן
מִיִּרְאָה. שֶׁהַעוֹבֵד מֵאֲהָבָה זָרִיז בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה, וְהַעוֹבֵד מִיִּרְאָה נִזְהָר
מִמַּצּוֹת לֹא תַעֲשֵׂה, וְנִמְצָאת דְּעִבּוּדְתוֹ שְׁלֵמָה. וְכֵן אָמְרוּ חַז"ל, עֲבַד
מֵאֲהָבָה עֲבַד מִיִּרְאָה. עֲבַד מֵאֲהָבָה, שְׂאֵם בָּאתָ לְשֵׁנָא דְּעַ שְׁאֲתָה אוֹהֵב
וְאֵין אוֹהֵב שׁוֹנָא. עֲבַד מִיִּרְאָה, שְׂאֵם בָּאתָ לְבַעַט דְּעַ שְׁאֲתָה יִרְאָ וְאֵין
יִרְאָ בּוֹעֵט : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [ז] אִישׁ סוֹכוֹ. הָיָה אָדוֹן לְמָקוֹם הַנִּקְרָא סוֹכוֹ. מִלְּשׁוֹן אִישֵׁי כְּהֵן
גָּדוֹל : **[ח]** וְכְלוּמֵר שְׁזָה הַהִפְרֵשׁ שֵׁישׁ בֵּין פָּרֶס לְשֶׁכֶר, כִּי הַשֶּׁכֶר הוּא שְׁנִתְּנוֹ
בְּדִין : **[ט] כְּעֹבְדִים כּוֹי.** אָמַר בְּכ"ף הַדְּמִיוֹן וְגַם כִּפְל דְּבָרָיו אֲלֵא הוּוּ כּוֹי,
וְדִקְדַּק בְּלִשׁוֹנוֹ וְלֹא אָמַר אֲלֵא תְהִיּוּ כּוֹי, וְגַם קָרָא לְעוֹבְדִים עַל מְנַת כּוֹי
עֹבְדִים, בְּכַדִּי שְׁלֵא נִטְעָה בְּשׁוּם צַד לומר שְׁאֲסוּר הוּא לְעֹבֵד עַל מְנַת כּוֹי, דְּזָה
אֵינוֹ, דְּגַם הַעוֹבֵד כֵּן צַדִּיק גְּמוּר הוּא וְעוֹבֵד ה' מְקַרֵּי וְנִבְחָנָם טַעוּ צְדוּק וּבִיטוּס, אֲלֵא

שְׁהִיָּה לֹו לְפָרֶשׁ שְׁיִהֵא מְפָרֶשׁ לְכָל שׁוֹמְעַן, אָבָל בָּא לְהוֹרוֹת שְׁיִישׁ מְעַלָּה וּמְדַרְגָּה יוֹתֵר גְּדוּלָּה, וְהוּא הָעוֹבֵד מֵאֲהָבָה. וּבָא לְהַזְהִירָנוּ שְׁנֵהִיָּה גַם כֵּן מִהָעוֹבְדִים מֵאֲהָבָה. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב שְׁהָאָרִיךְ בָּזָה: [י] **שְׁלֵא וְכוּי**. וְנִסְחָא אַחֲרֵינָא עַל מְנַת שְׁלֵא וְכוּי. וְלֹא הִבִּינוּתִי אוֹתָהּ נִסְחָא, דְּלֹא שְׁיָד לֹוּמֵר לְעֵבֵד עַל מְנַת וְעַל תְּנַאי שְׁאֵם יִתֵּן לֹו שְׁכָר שְׁלֵא יַעֲבֹדְהוּ. וְלֹא קִשְׁיָא הָרִי גַם הָעוֹבֵד שְׁלֵא עַל מְנַת כּוּי יוֹדֵעַ הוּא שְׁסוּף הַשְּׁכָר לְבֹא וְהָרִי הוּא מְקוּהָ אֶל הַגְּמוּל, זֶה אֵינֹו, שְׁהָעוֹבֵד מֵאֲהָבָה הוּא שְׁבַעֲיָנִיו מְקַצֵּר תְּמִיד בְּעֵבוּדָה וְחוֹשֵׁב בְּנַפְשׁוֹ שְׁלֵא עֵבֵד כְּרָאוּי לֹו לְרַב אֲהָבָתוֹ בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֲדַרְבֵּה יָרָא לְנַפְשׁוֹ פֶּן יַחְטֵא בְּקַצְרוֹ בְּעֵבוּדָתוֹ, וְאִשְׁם. וְזוֹ שְׁסִיִּים וְיִהֵא מוֹרָא שְׁמִיִּים כּוּי, כְּנֵהוּ בְּשֵׁם שְׁמִיִּים, לֹוּמֵר שְׁלֵא תִהְיֶה הִירָאָה מְעַנֵּשׁ חַס וְשְׁלוֹם, אֶלָּא יִרָאָה מְצַד גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ. תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עֵיקָר תּוּי"ט).

רמב"ם פרס יקרא הגמול אשר יגמל האדם ממי שאין לו טובה עליו אבל יעשה זה על דרך החסד והחנינה כמו שיאמר אדם לעבדו או לבנו הקטן או לאשתו עשה לי כך וכך ואתן לך דינר או שנים זהו ההפרש אשר בין פרס לשכר כי השכר הוא שינתן בדין ואמר זה החסיד שאתם לא תעבדו הש"י ע"מ שייטיב לכם ויגמלכם חסד ותקוו לגמול ותעבדוהו בעבורו ואמנם עבדוהו כעבדים שאינם מקוים להטבה ולא לגמילות חסד רצה בזה שיהו עובדין מאהבה כמו שאמרנו בפרק י' מסנהדרין ואם כל זה לא פטרן מן היראה ואמר עם היותכם עובדים מאהבה לא תניחו היראה לגמרי ויהי מורא שמים עליכם כי כבר בא בתורה המצוה ביראה והוא אמרו את ה' אלהיך תירא ואמרו החכמים עבוד מאהבה עבוד מיראה ואמרו האוהב לא ישכח דבר ממה שצוה לעשותו והירא לא יעשה דבר ממה שהוזהר מעשותו כי ליראה מבוא גדול במצות לא תעשה וכ"ש במצות השמעיות והיו לזה החכם שני תלמידים שם האחד צדוק ושם השני ביתוס וכאשר שמעו שאמר זה המאמר יצאו מלפניו ואמר האחד לחברו הנה הרב אמר בפירוש שאין לאדם לא גמול ולא עונש ואין תקוה כלל כי לא הבינו כונתו וסמך האחד מהן ידי חברו ויצאו מן הכלל והניחו התורה. התחברה לאחד כת אחת ולחברו כת אחרת וקראום החכמים צדוקים וביתוסים וכאשר לא היו יכולים לקבץ הקהלות לפי מה שהגיע להם מן האמונה שזאת האמונה הרעה תפריד הנקבצים כ"ש שלא תקבץ הנפרדים נטו להאמין הדבר שלא יכלו לכזבו אצל ההמון שאילו היו מוציאים אותו מפיהם היו הורגין אותם ר"ל דברי תורה ואמר כל אחד לסיעתו שהוא מאמין בתורה וחלק על הקבלה שאינה אמתית וזה לפטור עצמם מן המצות המקובלות והגזרות והתקנות אחר שלא יכלו לדחות הכל הכתוב והמקובל ועוד שהתרחב להם הדרך לפירוש כי לאחר ששב הפי' בבחירתם היה יכול להקל במה שירצה ולהכביד במה שירצה כפי כונתו אחר שאינו מאמין כלל בעיקר ואמנם בקשו דברים המקובלים אל קצת בני אדם לבד ומאז יצאו אלו הכתות רעות ויקראו באלו הארצות ר"ל מצרים קראים ושמותם אצל החכמים צדוקים וביתוסים והם אשר התחילו להשיב על הקבלה ולפרש כל הפסוקים כפי מה שיראה

להם מבלתי שישמעו לחכם כלל הפך אמרו יתברך על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: (רמב"ם)

פרק א - משנה ד

יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צָרָדָה וְיוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם [יא]. יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צָרָדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וְעַד לַחֲכָמִים, וְהָיוּ מִתְאַבְּקִים בְּעֵפֶר רַגְלֵיהֶם, וְהָיוּ שׂוֹתֵה בְּצִמָּא אֶת דְּבָרֵיהֶם:

ר"ע מברטנורה יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צָרָדָה וְיוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם. כָּל הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בְּפָרֶק זֶה זֹג זֹג פְּלוּנִי וּפְלוּנִי קִבְּלוּ מִפְּלוּנִי וּפְלוּנִי, הָרֵאשׁוֹן מֵהֶם נָשִׂיא וְהַשֵּׁנִי אֵב בֵּית דִּין: יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וְעַד לַחֲכָמִים. כְּשִׁירְצוּ הַחֲכָמִים לְהִתְקַבֵּץ וּלְהוֹעֵד, יְהִי בֵיתְךָ מוֹכֵן לְדַבֵּר זֶה, שִׁיְהִיו רַגְלֵיהֶם לֹמֵר נִתְקַבֵּץ בְּבֵית שֶׁל פְּלוּנִי. שְׂאֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִלְמַד מֵהֶם אֵיזָה דְּבַר חֲכָמָה. מְשָׁלוּ מְשָׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוּמָה, לְנִכְנָס לְחֲנוּתוֹ שֶׁל בֶּשֶׂם, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא לְקַח כְּלוּם, מִכָּל מְקוֹם רִיחַ טוֹב קָלֵט וְהוֹצִיא עִמּוֹ: וְהָיוּ מִתְאַבְּקִים בְּעֵפֶר רַגְלֵיהֶם. כְּלוּמֵר שֶׁתִּלְךָ אַחֲרֵיהֶם. שֶׁהִמְהִלְךָ מֵעֲלָה אֶבֶק בְּרַגְלֵיךָ, וְהוֹלִךְ אַחֲרָיו מִתְמַלֵּא מֵאֶבֶק שֶׁהוּא מֵעֲלָה בְּרַגְלֵיךָ. פְּרוֹשׁ אַחֵר, שֶׁתֵּשֵׁב לְרַגְלֵיהֶם עַל הָאָרֶץ. שֶׁכֵּךְ הָיוּ נוֹהֲגִים, שֶׁהָרֵב יוֹשֵׁב עַל הַסִּפְסָל וְהַתְּלַמִּידִים יוֹשְׁבִים לְרַגְלֵיךָ עַל גְּבִי קֶרֶק: וְהָיוּ שׂוֹתֵה בְּצִמָּא אֶת דְּבָרֵיהֶם. כְּאֵדָם צִמָּא שֶׁשׂוֹתֵה לְתַאבוֹן, וְלֹא כְּאֵדָם שֶׁבַע שֶׁקָּץ בְּמִזוֹנוֹ שְׂמוּאֵס אֶפְלוּ בְּדַבְרֵים הָעֲרָבִים וְטוֹבִים: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [יא] קִבְּלוּ מֵהֶם. פְּרוֹשׁ מְשֻׁמְעוֹן וְאַנְטִיגֵנוֹס. הָרַמְ"ה. וַיֵּשׁ סְפָרִים גְּרָסִי מִמֶּנּוּ. וְכָתַב הַמְדָרֵשׁ שְׂמוּאֵל שֶׁהִיא הַגְּרָסָא הַמְדַקְדָּקָת אִם הַחֲזִיקָה. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **בית ועד**. בית מועד ר"ל שתשים ביתך מוכן להתקבץ החכמים תמיד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עד שכשיאמר אדם לחבירו אנה אתחבר עמך אנה אועד עמך יאמר לו בבית פלוני : (רמב"ם)

פרק א - משנה ה

יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו ענייך בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחמר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים, כל זמן **יב** שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנום :

ר"ע מברטנורה יהי ביתך פתוח לרוחה. כביתו של אברהם אבינו עליו השלום שהיה פתוח לארבע רוחות העולם, כדי שלא יצטרכו האורחים להקיף למצא הפתח: **ויהיו ענייך בני ביתך**. ולא יקנה עבדים לשמשו. מוטב שיהנו ישראל מנכסיו ולא זרע פגעו הארור: **באשתו אמרו**. מדקאמר עם האשה ולא אמר עם אשה, למדנו שבאשתו אמרו. אית דמפרשי, באשתו נדה בלבד, שלא יבא לידי הרגל עברה. ומדברי המשנה נראה, דאפלו באשתו טהורה. וכן אמרו חז"ל [מגינה ה'] מגיד לאדם מה שחז, אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת הדיון. אלא אם כן צריך לפיסה לדבר מצוה, כגון רב דשח ושחוק ועשה צרכיו: **מכאן אמרו חכמים**. רבנו הקדוש שסדר המשניות כתבה, מדברי חכם זה שאמר ואל תרבה שיחה עם האשה למדו חכמים לומר, כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו. מצאתי כתוב, כשאדם מספר לאשתו קורותיו כך וכך ארע לי עם פלוני, היא מלמדתו לתרחק ריב, כגון קרח שספר לאשתו מה שעשה משה שהניף את הלויים תנופה, והביאתו בדבריה לידי מחלקת. אי נמי, מתוך שהוא מספר לה שחבריו גנוהו ובישוהו אף היא מבזה אותו בלבה, וזה גורם

רעה לעצמו: **ובוטל מדברי תורה**. שנמשך אחר דברים בטלים ואינו עוסק בתורה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {יב} **כל זמן כו'**. בין בהיותה טמאה, שהדבור מביא לידי תאנה והתאנה לידי מעשה, ואין לה רעה גדולה מזו שגורם לעצמו. ובין שהיא טהורה, שיותר טוב היה שבזמן שהוא יהיה עוסק בדברי תורה, וזהו שאמר ובוטל מדברי תורה. מדרש שמואל. ונסחא אחרת מדיקת, כל המרבה: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **פתוח**. שיהא לך שער פתוח לדרך הולכי דרכים שכל הולך בדרך שיצטרך לדבר או ירעב או יצמא יכנס לבית מיד:

ויהיו עניים בני ביתך. יאמר שצריך שיהיו שמשין העניים והדלים והוא יותר ראוי מקנות העבדים וכך היו החכמים מגנים קנות העבדים ומשבחים מי שהעניים שמשו ובני ביתו:

באשתו אמרו. ידוע שהשיחה עם הנשים על הרוב הוא בעניני המשגל מפני זה אמר שהרבות השיח עמהן אסור כי הוא גורם רעה לעצמו ר"ל שיקנה פחיתות מדות לנפשו והוא רוב התאוה:

ובוטל מדברי תורה. מבואר הוא שמאבד הזמן בעסקים אחרים:

וסופו יורד לגיהנם. בעבור שתביא אליו זאת השיחה מן המרי ויתחייב עליו העונש: (רמב"ם)

פרק א - משנה ו

יהושע בן פרחיה ונתאי הארבל קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר {יג}, והוי דן את כל האדם לכף זכות:

ר"ע מברטנורה **עשה לך רב**. רמב"ם פירש, אף על פי שאינו ראוי להיות לך רב, עשה אותו רב עליך ולא תלמד בינך לבין עצמך. ואני שמעתי,

עשה לך רב, שיקבל לו רב אחד שילמד ממנו תמיד, ולא ילמד היום מאחד ולמחר מן האחר. ואף על גב דבמסכת עבודה זרה [דף י"ט] אמרו הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה, כבר פָּרְשׁוּ וְאָמְרוּ הַנִּי מְלִי בְּסִבְרָא, שְׂטוּב לּוֹ לְשִׁמְעַ סְבֵרַת הַרְבֵּים, אָבֵל לְעֵנָן וְגַמְרָא, מֵחַד רַב מְעַלִּי, כִּי הֵיכִי דְלֹא לְפָגַם לְשִׁנְיָה: וְקִנְיָה לְךָ חֵבֵר. וְאֶפְלוּ אֶתְּהָ צְרִיךְ לְקַנּוּתוֹ בְּדַמִּים וְקָרִים וְלִפְזֵר עָלָיו מְמוֹן כְּדֵי שֶׁתִּקְנֶה אֶהְבְּתוֹ [יד]. אָבֵל בְּרַב לֹא שְׂיָךְ לּוֹמֵר קִנְיָה לְךָ רַב, שֶׁהֲרַב צְרִיךְ לְלַמֵּד בְּחֵנָם: וְהוּי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת. כְּשֶׁהֲדָבַר בְּכַף מֵאֲזַנִּים וְאִין לּוֹ הַכְרַע לְכָאן וְלְכָאן, כְּגוֹן אָדָם שְׂאִין אָנוּ יוֹדְעִים מִמַּעֲשָׂיו אִם צְדִיק אִם רָשָׁע וְעֵשָׂה מְעֵשָׂה שְׂאֶפְשָׁר לְדוֹנוּ לְזְכוּת וְאֶפְשָׁר לְדוֹנוּ לְחֻבָּה, מֵדַת חֲסִידוּת הִיא לְדוֹנוּ לְכַף זְכוּת. אָבֵל אָדָם שֶׁהֲחִזֵּק בְּרָשָׁע, מֵתֵר לְדוֹנוּ לְחֻבָּה, שְׁלֹא אָמְרוּ אֶלָּא הַחוּשָׁד בְּכֹשְׁרִים לּוֹקֵה בְּגוֹפּוֹ [שַׁבָּת צ"ז], מְכַלֵּל שֶׁהַחוּשָׁד בְּרָשָׁעִים אִינוּ לּוֹקֵה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [יג] וקנה כו'. ולא אמר וקנה לך תלמיד, שאין ראוי לעשות דבר זה, לעשות האדם עצמו לרב ולומר תלמד ממני, כמו שעושים בארצות הללו. דרך חיים. ולי נראה דלא קשה מידי, דכבר הזהיר והעמידו תלמידים הרבה. ועין תוספות יום טוב: [יד] חבֵרְתוֹ הָיָה לְמִימֵר. אָבֵל תְּחַלֵּת דְּבָרָיו לְקוֹחִים מִדְּבָרֵי הַרְמַב"ם, וְלֹא אָמְרָם לְעֵנָן חֲבֵרַת הַלְמוּד, שֶׁפְתַב שְׂצָרִיךְ הָאָדָם שֶׁיִּקְנֶה אוֹהֵב לְעַצְמוֹ שֶׁיִּתְקַנּוּ בּוֹ מְעֵשָׂיו וְכָל עֵנִינּוּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ אוֹ חֲבֵרוֹתָא אוֹ מִיתוֹתָא כּו'. וְצָרִיךְ שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל כּו' שֶׁיִּמְשָׁכְהוּ לְאֶהְבְּתוֹ: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם עשה לך רב. ר"ל אפי' לא יהיה ראוי להיות לך לרב אבל שים אותו לך לרב עד שתדמה בו שהוא מלמד ויעלה בידך בעבור זה למוד החכמה כי אין למוד האדם מעצמו כלמודו מזולתו שהלמוד מעצמו טוב הוא אבל למודו מזולתו יתקיים בידו יותר והוא יותר מבואר אפי' היה כמוהו בחכמה או למטה הימנו וכן בארו בפירוש זאת המצוה. ואמר וקנה לך חבר זכר אותו בלשון קנייה ולא אמר עשה לך חבר או התחבר לאחרים הכונה בזה שצריך לאדם שיקנה אוהב לעצמו שיתקנו בו מעשיו וכל עניניו כמו שאמרו או חברותא או מיתותא ואם לא ימצאהו צריך להשתדל בו בכל לבו ואפילו אם יצטרך שימשכנו לאהבתו עד שישוב אוהב ולא יסור מהמשך תמיד אחר רצונו עד שתתחזק אהבתו כמו שיאמרו בעלי המוסר כשתאהב לא תאהב על מדותיך ואמנם תאהב על מדת אהוביך וכשיכוין כל אחד משני האהובים אל זאת הצוה יהיה כונת כל אחד משניהם להפיק רצון חבירו ויהיה כונת שניהם יחד דבר אחד בלא ספק. ומה טוב מאמר אריסטוטלוס האהוב אחד הוא והאהובים ג' מינים אוהב תועלת אוהב מנוחה ואוהב מעלה אמנם אוהב תועלת כאהבת שני השותפים ואהבת המלך ומחנהו ואמנם אוהב מנוחה הוא ב' מינים אוהב הנאה ואוהב בטחון אמנם אוהב הנאה כאהבת הזכרים לנקבות וכיוצא בהם. ואמנם אוהב בטחון הוא שיהיה לאדם אוהב תבטח נפשו בו לא ישמר

ממנו לא במעשה ולא בדבור ויודיעהו כל עניניו הטוב מהם והמגונה מבלתי שירא ממנו שישיגהו בכל זה חסרון לא אצלו ולא זולתו כי כשיגיע לאדם בטחון באיש זה השעור ימצא מנוחה גדולה בדבריו ובאהבתו הרבה. ואוהב מעלה הוא שיהיה תאות שניהם וכונתם לדבר אחד והוא הטוב וירצה כל אחד להעזר בחבירו בהגיע הטוב ההוא לשניהם יחד וזה האוהב אשר צוה לקנותו והוא כאהבת הרב לתלמיד והתלמיד לרב:

והוי דן את כל האדם לכף זכות. ענינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם ובפעולות הטובות ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק הוא ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב ואין מותר לך לחשדו ועל זה אמרו כל החושד בכשרים לוקה בגופו וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע ועל זה נאמר (גס) כי יחנן קולו אל תאמן בו וגוי וכשיהי' בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאי משני הקצוות צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות איזה קצה שיהיה משני הקצוות: (רמב"ם)

פרק א - משנה ז

נִתְּאֵי הָאֲרַבָּלִי אוֹמֵר, הֲרַחֵק מִשְׁכָּן רָע, וְאַל תִּתְּחַבֵּר {טו} לְרָשָׁע, וְאַל תִּתְּיַאֵשׁ מִן הַפְּרָעָנוֹת : {טז}

ר"ע מברטנורה הֲרַחֵק מִשְׁכָּן רָע. שְׁלֵא תִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו. וְעוֹד, שְׁלֵא תִלְקַח עִמּוֹ בְּמַפְלְתּוֹ, דְּאוֹי לְרָשָׁע וְאוֹי לְשָׂכְנוֹ: וְאַל תִּתְּחַבֵּר לְרָשָׁע. שְׂכַד אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל הַמִּתְדַבֵּק לְרָשָׁעִים אֵף עַל פִּי שְׂאִינּוֹ עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם נוֹטֵל

שָׁכַר פִּיּוּצָא בְּהֵם. לְמָה הִדְבֵּר דּוּמָה, לְנִכְנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל בּוֹרְסִי, אִף עַל פִּי שְׁלֵא לְקַח מִמֶּנּוּ כָּלוּם, מִכָּל מְקוֹם רֵיחַ רַע קָלֵט וְהוֹצִיא עִמּוֹ: **וְאֵל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפְּרַעֲנוֹת.** שְׁלֵא תֵאמֶר רְשָׁע זֶה מַעֲשִׂיו מְצַלִּיחִין אֵלָיְךָ וְאֶדְבֵּק עִמּוֹ הוֹאִיל וְהִשְׁעָה מְשַׁחֶקֶת לוֹ, לְכַךְ אָמַר וְאֵל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפְּרַעֲנוֹת, כְּלוּמַר דַּע שְׁמֵהֲרָה תִּבְאֵ עֲלִיו פְּרַעֲנוֹת כִּי פְתָאִים יָבֵא אִידוֹ: (ר"ע מברטנורא).

עיקר תוי"ט {טו} הרחק כו'. שְׁכֵנוֹ שֶׁקְרוֹב לוֹ אָמַר בּוֹ לְשׁוֹן הִרְחָקָה. וּבְרָשָׁע שְׂאִינוֹ שְׁכֵנוֹ לֹא הִצְרִיךְ לוֹמַר הִרְחָק, שְׂאִינוֹ קְרוֹב, רַק הִזְהִיר שְׁלֵא יִתְחַבֵּר לוֹ. וְאָמַר בְּשָׁכֵן, רַע וְלֹא רְשָׁע, לְפִי שֶׁשְׁכִּינֵת הִרְשָׁע הִיא רָעָה לְשָׁכֵנוֹ וְקִרְבָּתוֹ הִזְקָה גְדוֹל, מֵה שְׂאִין כֵּן בְּשְׂאִינוֹ שְׁכֵנוֹ אִין רְשָׁעוֹ גּוֹרֵם לְאָדָם שׁוּם רַע אִף עַל פִּי שֶׁהוּא רַע לְשָׂמִים אֲלֵא אִם כֵּן הוּא מִתְחַבֵּר אֵלָיו. רַב יוֹסֵף ו' שׁוֹשׁוֹן. וְעִין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **{טז} וְאֵל כו'.** וְלֹא אָמַר שִׂידָאָג מִן הַפְּרַעֲנוֹת, כִּי דְבַר זֶה מִדָּה מְגַנְהָ מִי שֶׁהוּא דוֹאָג מִן הַפְּרַעֲנוֹת. אֲבָל אֵל יִתְיָאֵשׁ כּוֹי כְּפֶאֱשֶׁר עָשָׂה הַמֶּן שְׁהִיָּה בְּטוֹחַ בְּגִדְל עֲשָׂרוֹ וּכְהִרְף עֵין נְהַפְדָּ עֲלִיו הַצְּלָחָתוֹ. וְזֶהוּ לְשׁוֹן וְאֵל תִּתְיָאֵשׁ. דְּרַךְ חִיִּים: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אל תתחבר לרשע. בּמִין אַחַד מִמִּינֵי הָאֱהָבָה וְהַחֲבֵרָה כַּדִּי שְׁלֵא תִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו וּכְבַר בְּאַרְנוֹ בְּפִרְקִים הַקּוּדְמִים כִּי יִלְמַד אָדָם מִהַפְחִיתוּת בַּחֲבֵרַת הַרְשָׁעִים וְאָמַר כִּשְׁתַּחֲטָא וְזוֹ תִרְאָה חוּטָא לֹא תִבְטַח וְתֵאמֶר שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יַעֲנִישֶׁהוּ אֲלֵא בַּעוֹלָם הַבֵּא וְלֹא תִתְיָאֵשׁ מִהַנִּקָּם מִמֶּנּוּ מֵהֲרָה עַל הַחֲטָא הַהוּא: (רמב"ם)

פּרָק א - מִשְׁנָה ח

יְהוּדָה בֶּן טַבָּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶּן טַבָּאי אָוִמַר, אֵל תַּעֲשֵׂ עֲצָמָךְ כְּעוֹרְכֵי הַדִּינִין. וּכְשִׁיְהִיוּ בְּעָלֵי דִינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יְהִיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּרְשָׁעִים **{יט}**. וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יְהִיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּזָכָאִין, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עָלֵיהֶם אֶת הַדִּין:

ר"ע מברטנורה **אל תעש עצמך כעורכי הדין.** כְּאוֹתָן אֲנָשִׁים שְׁעוֹרְכִים וּמִסְדְּרִים טַעֲנוֹת בְּעֵלֵי הַדִּין **{ז}** לְפָנֵי הַדִּינִים. שְׁאֲסוּר לְאָדָם לְגַלוֹת דִּינּוֹ לְאֶחָד מִבְּעֵלֵי הַדִּין וְלוֹמַר לוֹ עֲשֵׂה כֶּךָ **{ח}** בְּשִׁבִיל שְׂתַזְכֶּה בְּדִינְךָ, וְאַף עַל פִּי שְׂיִוָּדַע שֶׁהַדִּין עִמּוֹ. פְּרוּשׁ אַחֵר, כְּעוֹרְכֵי הַדִּינִין, כְּגֹדוּלֵי הַדִּינִין. וּבִתְלֻמִּיד הַיּוֹשֵׁב לְפָנָי רַבּוֹ מְדַבֵּר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עֲצֻמוֹ כְּגֹדוּלֵי הַדִּינִים לְדַבֵּר לְפָנָי רַבּוֹ כְּפּוֹסֵק אֶת הַדִּין. עוֹרְכֵי, לְשׁוֹן עֲרֻכָּאוֹת שֶׁל נְכָרִים [גט"ו ט: י, עֲרֻכָּאוֹת שֶׁל בֵּית דָּוִד. וּמִפִּי אַחֲרִים שְׂמַעְתִּי, אֵל תַּעֲשֶׂ עֲצֻמָּךְ כְּגֹדוּלֵי הַדִּינִים לְכוּף בְּעֵלֵי דִינִים שְׂיִבְאוּ לְדִין לְפָנֶיךָ: יְהִיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּרֻשָּׁעִים. שֶׁלֹּא יִטָּה לְבָדָּ לְאֶחָד מֵהֶם לֹאמֹר אִישׁ פְּלוֹנִי חָשׁוּב הוּא וְלֹא יִטְעַן טַעֲנַת שֶׁקֶר. שְׂאֵם אֶתְּהָ אֹמֵר כֵּן, אֵין אֶתְּהָ רוּאָה לוֹ חוּבָה: כְּשֶׁקְּבָלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין. שֶׁלֹּא תַחֲשֵׁד הַחֵיב לֹאמֹר גִּזְלוֹן הִיָּה זֶה, אֶלֶּא תֹאמַר שְׂמָא טוּעָה הִיָּה וְלֹא נִתְפָּוֶן לְגֹזֵל **{כ}**. אֵי נְמִי, נִתְחַיֵּב אֶחָד מֵהֶם שְׁבוּעָה וְנִשְׁבַּע, לֹא תֹאמַר לְשֶׁקֶר נִשְׁבַּע: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{ז}** ומה שכתב בתחלת דבריו שעורכין כו', לא שהם מטעימים בעצמם לפני הדינים, אלא על ידי שמגלין לבעל דין לומר לו עשה כך הרי זה כאלו הם טוענים בפני הדינים. רש"י. ועין תוספות יום טוב: **{ח}** ולא אמר תהא טוען כך. אלא רצונו לומר שמשאיו עצה לעשות מעשה, כההוא דרבי יוחנן בפרק ד' דכתבות בדין רפואה שאין לה קצבה שנפרעין מנכסי הבעל, ונעץ להם רבי יוחנן קוצו לה מידי. אבל לא סלקא דעתך שישטען לבעל דין דברי און ומרמה, שאלו הם רשעים גמורים. ועין תוספות יום טוב: **{ט}** **פרשעים**. אבל שניהם כצדיקים לא, שאם כן לא יחפש בטענותיהם וידין כל אחד לכף זכות ולא ירד לאמתת הדין. אבל כששניהם בעיניו פרשעים יחפש בטענותיהם של כל אחד כו', ובשביל כך ירד לאמתת הדין. דרך חיים. ועין תוספות יום טוב: **{כ}** דהנה אמינא פיון דאיכא למחשד אין זה בכלל וְהוּי דוֹן כּוֹי לְכַף זְכוּת. צְרִיכָא: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **עורכי הדין.** הם אנשים שלומדים הטענות והדין עד שיהיו בקיאים בני אדם בדיניהם שהם מחברים שאלות ותשובות כשיאמר הדין כך ענה כך וכשיטעון בעל הדין כך תהי' תשובתך כך כאילו הם עורכין הדין ובעלי הדין לפנייהם ולזה קראו עורכי הדין כאלו ערכו הדין לפנייהם והזהירם מהדמות להם רצה לומר ללמד אחד מבעלי הדין טענה שתועילהו ויאמר לו אמור כך או תכחש על דרך כך וכך ואע"פ שידע בו שהוא העשוק ושחברו טוען עליו שקר לפי מה שהוא חושב באמת עם כל זה אין מותר לו שילמדהו טענה שתצילהו ותועילהו כלל: (רמב"ם)

פרק א - משנה ט

שְׁמַעוֹן בֶּן שֹׁטָח אוֹמֵר, הָיוּ מְרַבֵּה לַחֲקֹר אֶת
הָעֵדִים, וְהָיוּ זֹהִיר בַּדְּבָרִיד, שְׁמָא מִתּוֹכֶם
יִלְמְדוּ לְשִׁקֵּר:

ר"ע מברטנורה וְהָיוּ זֹהִיר בַּדְּבָרִיד. שְׁמָא יֵאמֵר הַדִּין שְׁמָא כָּד וְכָד הָיָה
מַעֲשֶׂה, אוֹ אִם הָיָה הַדְּבָר כָּד הָיָה פְּלוֹנִי זְפָאִי, וּמִתּוֹךְ דְּבָרִים הִלְלוּ לוֹמֵד
בְּעַל הַדִּין אוֹ הָעֵדִים לוֹמֵר דְּבָר שְׁמָא הָיָה: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם (אין פירוש על משנה זו) (רמב"ם)

פרק א - משנה י

שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קָבְלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר,
אָהַב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׁנָא אֶת הַרְבָּנוֹת, וְאֵל
תִּתְּנוּדַע לְרָשׁוֹת:

ר"ע מברטנורה שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. גְּרִי צָדֵק הָיוּ [כא], וּמִבְּנֵי בְּנֵי שָׁל
סְנַחְרִיב הֵם. וְשְׁמַעְיָה שְׁמַפְנִי שְׁהָיָה אַבְטַלְיוֹן אַב בֵּית דִּין נִקְרָא בְּשֵׁם זֶה,
שְׁפָרוּשׁוֹ אַב לְקַטְנִים. כִּי טַלְיָא בְּלִשׁוֹן אַרְמִי, קָטָן, כָּמוֹ [מְגִלָּה ה:] אָמַר רַב
יוֹחָנָן כְּד הוּוּינָא טַלְיָא, כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן. לִיתּוּ טַלְיָא וְטַלְיָתָא [יְבָמוֹת קיד:]
יָבִיאוּ קָטָן וְקַטְנָה. אַף כָּאֵן אַבְטַלְיוֹן אָבִיהוֹן שֶׁל יְתוּמִים קַטְנִים: אָהַב
אֶת הַמְּלָאכָה. אֶפְלוּ יֵשׁ לוֹ בְּמָה לְהַתְּפָרֵןס [כב], חָיָב לַעֲסֹק בְּמְלָאכָה.
שְׁהַבְטָלָה מְבִיאָה לַיָּדִי שְׁעָמוּם [כְּתֻבּוֹת נט:]: וּשְׁנָא אֶת הַרְבָּנוֹת. וְלֹא תֵאמֵר
אָדָם גְּדוֹל אֲנִי וְגִנְאִי לִי לַעֲסֹק בְּמְלָאכָה, דְּאָמַר לִיהִ רַב לְרַב כְּהֵנָּא [פְּסָחִים
קיג:], פֶּשֶׁט נְבִילָתָא בְּשׁוּק וְטַל אַגְרָא, וְלֹא תִימָא כְּהֵנָּא אֲנָא גְּבָרָא רַבָּא
אֲנָא וְסִנְיָא בִּי מִלְתָּא. פְּרוּשׁ אַחֵר, וּשְׁנָא אֶת הַרְבָּנוֹת, הַתְּרַחֵק מִלְּנַהֵג
שְׂרָרָה עַל צְבוּר, שְׁהַרְבָּנוֹת מְקַבְּרַת אֶת בְּעַלְיָה: וְאֵל תִּתְּנוּדַע לְרָשׁוֹת. כְּדִי

לְטוֹל רַבְנוֹת עַל יְדֵיהָ. אִי נִמְי, אֵל תִּתְּוֹדַע לְרִשׁוֹת, שְׁלֹא יַעֲבִירוּךָ עַל דַּעַת
קוֹנֶךָ, כְּמוֹ שְׁאַרְע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי. לְרִשׁוֹת, הַשְּׂרָרָה קְרוּיָה רִשׁוֹת, מִפְּנֵי
שְׁהֲרִשׁוֹת בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹנָה : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [כא] אִין לְפָרֵשׁ שְׁהֵם עֲצָמָם הָיוּ גְרִים, שְׁאֵם כֵּן אִיךָ הָיָה אֶפְשָׁר
לְמַנּוֹתָן נְשִׂיא וְאָב בֵּית דִּין. אֶלָּא שְׁבָאוּ מִן גְרִים. וּבִדְאִי אֶמֶן מִיִּשְׂרָאֵל הָיוּ,
וְלָכֵן הָיוּ מִתְרִים לְמַנּוֹתָן נְשִׂיא וְאָב בֵּית דִּין. דֶּרֶךְ חַיִּים : **[כב]** דְּהַשְׁתָּא אִינוּ
עוֹשֶׂה הַמְּלָאכָה מִפְּנֵי שְׂכָרָה אֶלָּא לְאַהֲבָתָהּ בְּעֲצָמָה. וְעִין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב :
(עיקר תוי"ט).

רמב"ם רשות זה הוא השלטנות ואלו שלש מדות יש בהן תיקון
האמונה והעולם כי בהעדר המלאכה יצר לו ויגזול ויזנה ובבקשת
השררה והרבנות יארעו לו נסיונות בעולם ורעות כי מפני שיקנאו בו
בני אדם ויחלקו עליו יפסיד אמונתו כמו שאמרו כיון שנתמנה אדם
פרנס על הצבור מלמטה נעשה רשע מלמעלה. וכן ידיעת השלטון בימים
הקדמונים וקרבתו רחוק היה מאד להנצל ממנה בעולם הזה והיא
מפסדת אמונתו כי לא ישגיח בדבר רק במה שיקרבהו אליו ואתה יודע
ענין דואג ואע"פ שהשליט אשר קרב אליו דואג היה משיח השם ונביא
ובחיר השם יתברך : (רמב"ם)

פרק א - משנה יא

אֲבִטְלִיּוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזְהָרוּ בְּדַבְרֵיכֶם **[כג]**,
שְׂמָא תְּחֻבּוֹ חוֹבַת גְלוֹת וְתִגְלוּ לְמִקּוֹם מַיִם
הָרְעִים, וְיִשְׁתּוּ הַתְּלַמִּידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם
וְיָמוּתוּ, וְנִמְצָא שֵׁם שְׁמַיִם מִתְּחִלָּל :

ר"ע מברטנורה הִזְהָרוּ בְּדַבְרֵיכֶם. שְׁלֹא תִנְיָחוּ מְקוֹם לְמִינִים לְטַעוֹת
בְּדַבְרֵיכֶם : שְׂמָא תְּחֻבּוֹ חוֹבַת גְלוֹת. כְּלוּמַר, אִף עַל פִּי שְׁבִמְקוֹם שְׂאֲתָם
בּוֹ אִין שְׁם מִינִים, יֵשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא יְגַרְם הַחֲטָא וְתִתְּחִיבוּ גְלוֹת, וְתִגְלוּ
לְמִקּוֹם שֵׁשׁ אֲנָשִׁים שְׂמַרְאִים פְּנִים בְּתוֹרָה שְׁלֹא כְּהִלְכָה, וְהֵם כְּנוּי
לְמִים הָרְעִים **[כד]**, וְיָבִינוּ מִתּוֹךְ דְּבַרְיֶכֶם דְּבָרִים שְׂאִינְם הַגּוֹנִים, וְיִשְׁתּוּ

התלמידים הבאים אחריכם מאותם דברים דברי מינות וימותו בעונם :
ונמצא שם שמים מתחלל. שישארו אותן דעות בטלות בעולם. כמו
שקרה לאנטיגנוס איש סוכו עם צדוק וביתוס תלמידיו, שאמר להם אל
תהיו בעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, ואמרו הם,
אפשר פועל עושה מלאכה כל היום וטורח ולערב אינו מקבל פרס. ויצאו
למינות הם **כה** ותלמידיהם, ונקראים צדוקים וביתוסים עד היום :
(ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **כג** **חכמים כו**. אין הפונה שאין שאר בני אדם מזהרים בכך,
אלא שאם לפל ספק בדבריהם של חכמים יבאו השומעים לכלל טעות, מה
שאין כן בדברי הדייט שאין משגיחין על דבריו. לכן הזהיר יותר לחכמים.
הרב יוסף ו' שושן: **כד** לשון מסרס הוא, שהמים הרעים הם פנוי לפנים
בתורה שלא כהלכה: **כה** אין זה שוה לדברי התנא, שאינו מירי אלא
בתלמידים הבאים אחריכם. והרשב"ם כתב בשם אבות דרבי נתן, שצדוק
וביתוס היו שונין לתלמידיהם דברי אנטיגנוס, וטעו התלמידים: (עיקר
תוי"ט).

רמב"ם מים הרעים כנוי לאפיקורסות ואמרו השמרו בדבריכם בתוך
ההמון ולא יהיה בדבריכם מקום שיסבול פירוש אחר מפני שאם יהיו
שם אנשים כופרים יפרשו אותם כפי אמונתם והתלמידים כבר שמעו
אותם מהם ויחזרו לאפיקורסות ויחשבו שזאת היתה אמונתכם ויהיה
בזה חלול השם כאשר אירע לאנטיגנוס עם צדוק וביתוס: (רמב"ם)

פרק א - משנה יב

הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר, הוי
מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום
כו, אוהב את הבריות **כז** ומקרבו לתורה :

ר"ע מברטנורה הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום. פרשו
באבות דרבי נתן, כיצד היה אהרן אוהב שלום, כשהיה רואה שני בני
אדם מתקוטטים היה הולך לכל אחד מהם שלא מדעת חברו, ואומר
לו ראה חברך איך הוא מתחרט ומכה את עצמו על שחטא לך, והוא

אמר לי שאבא אליך שתמחל לו, ומתוך כך כשהיו פוגעים זה בזה היו מנשקים זה את זה. וכיצד היה מקרב את הבריות לתורה, כשהיה יודע באדם שעבר עברה היה מתחבר {כח} עמו ומראה לו פנים צהבות, והיה אותו אדם מתבייש ואומר אלו היה יודע צדיק זה מעשי הרעים כמה היה מתרחק ממני, ומתוך כך היה חוזר למוטב. הוא שהנביא מעיד עליו (מלאכי ב) בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {כו} **ורודף כו'.** כענין שנאמר בקש שלום ורדפהו : {כז} **אוהב כו'.** לפי שהם בריותיו של הקדוש ברוך הוא ולפיכך ראוי שתאהבם, וגם שתהיה האהבה מזה הפנים, ולא מפנים אחרים, כגון מפני הנאה המגיע לך מהם : {כח} **לכאורה מתנגד למאמר ואל תתחבר לרשע.** וזה לשון הרמב"ם, היה מתחיל לו לשלום והיה מתאהב אליו והיה מרבה לספר עמו : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **מתלמידיו של אהרן.** אמרו שאהרן עליו השלום כשהיה מרגיש באדם שתוכו רע או שהיו מספרים לו שתוכו רע ושבידו עבירה היה מתחיל לו לשלום והיה מתאהב אליו והיה מרבה לספר עמו והיה האיש ההוא מתבייש בנפשו ואומר אוי לי אילו היה יודע אהרן צפון לבי ורוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן שידבר עמי ואמנם אני אצלו בחזקת אדם כשר לכן אני אאמת את דבריו ומחשבתו ואהיה חוזר למוטב ונעשה מתלמידיו הלומדים ממנו ואמר הש"י כשתארו בזאת המדה הנכבדת בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. ועל זה הענין המפורסם עליו כוון הלל ואמר ג"כ כשימשך שם האדם לגודל התבשר בהפסקו והיה אומר ג"כ מי שאינו מרבה בקריאה ימיתהו השם יתברך אבל מי שלא למד כלל ראוי ליהרג ומי שמשתמש בתגא ימות רצה לומר מי שמתפרנס בתורה ומקבל ממנה תועלת וזאת היתה כונתו בזה המאמר כמו שיתבאר בזאת המסכתא ונאמר בו על דרך הסימן תלמיד (אין) גברא אחרינא (לא) רצה לומר שאין מותר לו לתלמיד חכם שיקבל שמוש משום אדם אלא מתלמידיו : (רמב"ם)

פרק א - משנה יג

הוא היה אומר, נגד שמא, אבד שמה {כט}.

וּדְלָא מוֹסִיף, יִסֵּף {ל}. וּדְלָא יִלִּיף, קְטָלָא חֵיב. וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, חֵלְף :

ר"ע מברטנורה נגד שְׂמָא אָבַד שְׂמָה. מי שְׁנַמְשֵׁד שְׂמוֹ לְמַרְחוֹק מִתּוֹדָּה שְׂרָרָה וְרַבְּנוּת, מְהֵרָה יִאָבֵד שְׂמוֹ, שְׁהִרְבְּנוּת מְקַבְּרַת אֶת בְּעָלֶיהָ. נגד לשוֹן מְשִׁיכָה. תְּרַגּוּם מְשִׁכּוֹ, נְגִידוֹ: **וּדְלָא מוֹסִיף**. מי שְׁאִינוּ מוֹסִיף עַל לְמוּדוֹ: **יִסֵּף**. יִסוּף מִפִּיּוּ מָה שְׂפָכֵר לְמַד וְיִשְׁפַח תְּלִמוּדוֹ. וְיֵשׁ שְׁגוּרְסִין יִאָסֵף, כְּלוּמַר יִאָסֵף אֶל עַמּוּי וְיִמּוּת בְּלֹא עֵתוֹ: **וּדְלָא יִלִּיף**. קֶשֶׁה מְדָלָא מוֹסִיף, הִלְכָּד קְטָלָא חֵיב, כְּלוּמַר רָאוּי הוּא שְׁיִהְרַגוּהוּ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ [פְּסָחִים מֵט] עִם הָאֲרָץ מִתֵּר לְקָרְעוֹ כְּדָג, וּמִגְבּוֹ: **וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא**. הַמְשַׁתְּמֵשׁ בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה [לֹא] כְּאֵדָם הַמְשַׁתְּמֵשׁ בְּכִלּוֹ, חֵלְף וְעֵבֵר מִן הָעוֹלָם. תַּגָּא בְּלִשׁוֹן יִשְׁמַעְאֵל כְּתֵר. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, תַּגִּ"א רָאשֵׁי תִבּוֹת תִּלְמִיד גִּבְרָא אִי־חֲרִינָא. שְׁאָסוּר לְאָדָם לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּתִלְמִידִים שְׁאִינֵן תִּלְמִידִיו. וְאֲנִי שְׁמַעְתִּי, וּדְיִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, הַמְשַׁתְּמֵשׁ בַּשֵּׁם הַמְּפָרֵשׁ, חֵלְף וְאָבַד, שְׁאִין לוֹ חֵלְק לְעוֹלָם הַבָּא: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [כט] **שְׂמָה**. שְׁהִיָּה לוֹ כְּבֵר, וְיִשְׁאַר קֶרַח מִכָּאן וְקֶרַח מִכָּאן. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **וּדְלָא וְכוּ'**. לְפִי שְׂאוּמֵר נֶגַד שְׂמִיָּה, כְּלוּמַר מִי שְׁלוּמֵד לְהַגְדִּיל שְׂמוֹ, אָבַד שְׂמִיָּה, וְכֵן תֵּאמַר בְּלִבְבְּךָ לֹא אֶלְמֹד עוֹד כִּי שְׂמָא יְהִיָּה לְמוּדֵי בְּשִׁבִיל הַשֵּׁם וְיִאָבֵד, אוֹ, אִם שְׁמַעְתִּי מֵאֲמָר זֶה קֵדָם שְׁאֶלְמֹד לֹא אֶלְמֹד, לְזֶה אָמַר וּדְלָא מוֹסִיף, יִסֵּף וְדָאִי, כִּי הִלּוּמֵד וּפְרַשׁ קֶשֶׁה מִהַכֵּל כּוּ'. כְּסָף מְשִׁנָּה. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: [לֹא] וְהָא שְׂאָמַר תַּגָּא סִתָּם וְלֹא פְרַשׁ שֶׁל תּוֹרָה, לְפִי שְׁסִתָּם כְּתֵר כְּתָרָה שֶׁל תּוֹרָה, כִּי כָּל הַכְּתָרִים זוּלָתוֹ אֵינֵן כְּלוּם. הֲרַב יוֹסֵף וְיִ שׁוֹשֵׁן: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם (ראו פירוש רבינו למשנה יב) (רמב"ם)

פּרָק א - מִשְׁנָה יד

הוּא הִיָּה אוֹמֵר, אִם אֵין אָנִי לִי, מִי לִי. וְכִשְׁאָנִי
לְעַצְמִי, מָה אָנִי. וְאִם לֹא עֲכָשִׁיו, אֵימָתִי :

ר"ע מברטנורה **אם אין אני לי**. אם אין אני זוכה לעצמי, מי יזכה בשבילי: **וכשאני לעצמי**. ואפלו זכיתי לעצמי, מה הוא הזכות הזו ובמה נחשב הוא כנגד מה שאני חייב לעשות: **ואם לא עכשיו**. בעולם הזה: **אימתי**. כי אחר המות אי אפשר לזכות עוד. פרוש אחר, אם לא עכשיו בימי הבחירות, אימתי, שפא בימי הזקנה לא יעלה לידי: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם אמר אם לא אהיה אני בעצמי המעורר נפשי למעלה מי יעירה שאין לי מעורר מחוץ כמו שבארנו בפרק השני ואחר שברשותי להטות נפשי לאיזה צד שארצה איזה מעשה עשיתי מן המעשי הטובים כאילו היה מחסר עצמו ואומר מה אני כלומר מה בא ממני ואינני שלם ואע"פ שעשיתי זה הענין: ואח"כ שב ואמר אם לא אקנה עתה המעלות בימי הבחירות מתי אקנה אותן בימי הזקנה לא כי קשה הוא לסור מהתכונות בעת ההיא מפני שהקנינים והמדות נתחזקו ונתישבו אם מעלות אם פחיתות ואמר החכם חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה: (רמב"ם)

פרק א - משנה טו

שפאי אומר, עשה תורתך קבע. אומר מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בספר פנים יפות:

ר"ע מברטנורה **עשה תורתך קבע**. שיהיה עקר עסקך ביום ובליקלה בתורה, וכשתהיה יגע מן הלמוד תעשה מלאכה. ולא שיהיה עקר עסקך במלאכה וכשתפנה מן המלאכה תעסק בתורה. ומצאתי כתוב, עשה תורתך קבע, שלא תחמיר לעצמך ותקל לאחרים **לב**, או תחמיר לאחרים ותקל לעצמך, אלא תהא תורתך קבע לך כמו לאחרים, וכן הוא אומר **בעזרא** [א] כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד לבני ישראל, כמו שהכין לבו לעשות כן היה מלמד לבני ישראל: **אמר מעט ועשה הרבה**. כמו שפצינו באברהם אבינו עליו השלום, שאמר תחלה (בראשית יד) ואקחה פת לחם, ובסוף ויקח בן בקר רד וטוב:

וְהוּי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם. כְּשֶׁאַתָּה מְכַנֵּס אוֹרְחִים לְבֵיתְךָ לֹא תִתֵּן לָהֶם וּפְנִיךָ כְּבוֹשׁוֹת בְּקֶרְקַע, שְׂכָל הַנּוֹתֵן וּפְנִיו כְּבוֹשׁוֹת בְּקֶרְקַע אֶפְלוּ נִתַּן כָּל מִתְּנוֹת שְׂבַעוֹלָם מֵעֲלִין עָלָיו כְּאִלוּ לֹא נִתַּן כְּלוּם. שְׁלֹשׁ אַזְהָרוֹת הַזְּהִיר שְׁמַאי, כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ מַעֲלוֹת שֶׁהַזְּכִיר יִרְמֶיָה, חֶכֶם גְּבוֹר וְעֹשֶׂיר. כְּנֶגֶד חֶכֶם אָמַר עֲשֵׂה תוֹרַתְךָ קִבֵּעַ, כְּנֶגֶד עֹשֶׂיר אָמַר אָמַר מַעֲט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה, כְּנֶגֶד גְּבוֹר אָמַר הוּי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסִבָּר פְּנִים יְפוֹת, שְׂיִכְבֹּשׁ יִצְרוּ וְיִלְחֶם כְּנֶגֶד לְבוֹ הָרַע, וְשָׁנִינוּ (לְקַמּוֹן פִּי"ד מ"א) אֵיזָהוּ גְבוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {לב} וְזֶה שֶׁלֹּא כָדַעַת בַּיִת אָבִיו שֶׁל רַבִּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהוּא מִבֵּית הַלֵּל כְּדִלְקַמּוֹן, שֶׁהָרִי הָיָה מִחֻמְרִין כּו': (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אָמַר עֲשֵׂה תִלְמוּד תּוֹרָה הַשְּׂרֵשׁ וְהַעֲקָר וְכֹל שֶׁאֵר עֲסָקִיד נִמְשָׁכִים אַחֲרָיו אִם נִזְדַּמֵּן נִזְדַּמֵּן וְאִם לֹא הִזְדַּמֵּן לֹא הִזְדַּמֵּן וְאִין נֹזֵק בַּהֲבַצְרוֹ: וְאָמְרוּ צְדִיקִים אוֹמְרִים מַעֲט וְעוֹשִׂים הַרְבֵּה כְּאִבְרָהִם אֲבִינוּ שִׁיעַד בַּפֶּת לֶחֶם אַחַת וְהִבִּיא חֲמָאָה וְחֹלֵב וּבֵן הַבָּקָר וְגו' סָאִין קִמַּח סִלַּת וְרִשְׁעִים אוֹמְרִים הַרְבֵּה וְאֲפִילוּ מַעֲט אֵינִם עוֹשִׂים כַּעֲפֵרוֹן שֶׁנִּתַּן הַכֹּל בַּדְּבָרִיו וּבִמְעֵשָׂה לֹא הִנִּיחַ אֲפִילוּ פְרוּטָה אַחַת מִן הַדְּמִים:

סבר פנים יפות. הוּא שִׁישָׂא וִיתֵן עִם הַבְּרִיּוֹת בְּנַחַת וּבַדְּבָרִים עֲרִבִים וְרַצוּיִם: (רמב"ם)

פּרָק א - מִשְׁנָה טז

רַבִּין גַּמְלִיאֵל **{לג}** הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֵּפֶק, וְאַל תִּרְבֶּה לַעֲשׂוֹר אִמְדוֹת:

ר"ע מברטנורה עֲשֵׂה לְךָ רַב. לְעַנְיָן הוֹרָאָה מְדַבֵּר עִכְשָׁיו, אִם בָּא דִין לְפָנֶיךָ וְנִסְתַּפַּקְתָּ בּוֹ, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֵּפֶק. וְלֹא תִפְסֵק עָלָיו אֶתָּה לְבַדְּךָ. כִּי הָא דְרַבָּא כִּי הוּי אֲתִי טְרַפְתָּא לְגַבִּיָּה הוּי מְכַנְיָךְ לְכַלְהוּ טַבְּחִי דְמִתָּא מְחֻסָּיא, אָמַר, כִּי הֵיכִי דְלִמְטוֹן שִׁיבָא מְכַשׁוּרָא: וְאַל תִּרְבֶּה לַעֲשׂוֹר אִמְדוֹת. שֶׁהַמְּפָרִישׁ מֵעֲשָׂרוֹת מֵאֲמֵד אֵינּוּ נִצּוֹל מִן הַקְּלָקְלָה. אִם פּוֹחַת מִמָּה שֶׁרָאוּי לִתֵּן מֵעֲשָׂרוֹתָיו מִתְקַנֵּים וּפְרוּתָיו מְקַלְקְלִים. וְאִם

הַעֲדִיף עַל שְׁהִיָּה רְאוּי לַתּוֹן, פְּרוֹתָיו מִתְקַנִּים וּמַעֲשָׂרוֹתָיו מִקְלָקְלִים {לד} :
(ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {לג} רבן גמליאל. והוא בן בנו של הלל. ולכך לא נכתב לשון קבלה מפאן ולהלן, לפי שמתלמידי שמאי והלל נתרבה המחלקת בישראל כו', לא היתה מגבלת ומקבלת ונמסרה כמו אצל הראשונים. כך פרשו המפרשים. ואינו מכרח, דבפרק ב' משנה ח' תנו, רבן יוחנן בן זכאי קבל כו' מהלל ושמאי כו' : {לד} שהטבל מערב בהן. הרמב"ם. ורש"י. והחסיד הרב יוסף ו' שושן מתמה למה לא אסר בהחלט מכל וכל שלא לעשר אלא במדה, ולימא ואל תעשר, מאי ואל תרבה. ולכך אני אומר שהפונה שאפלו שנתפון להרבות ולתת יותר מן השעור, שמא תטעה באמד דעתך. ועין תוספות יום טוב : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם בן גמליאל אומר עשה לך רב. והסתלק מן הספק. ואל תרבה לעשר אומדות. זה אשר צוה הנה לעשות רב אינו לענין הלמוד אבל להוראה שים לך רב שתסמוך עליו באיסור והיתר והסתלק אתה מן הספק כאמרם בירושלמי זיל אייתי לי זקן מן השוק דאסמוך עליה ואשרי לך וכן צוה שיברח מהוצאת המעשרות באומד מפני שהוא מן הספקות : (רמב"ם)

פרק א - משנה יז

שְׁמַעוֹן בְּנוֹ {לה} אֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לְגוֹף טוֹב אֲלָא שְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמְדַרְשׁ הוּא הָעֶקֶר, אֲלָא הַמַּעֲשָׂה. וְכָל הַמְרַבֵּה דְבָרִים, מֵבִיא חֲטָא :

ר"ע מברטנורה ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. מי ששומע חרפתו ושותק : ולא המדרש הוא העקר אלא המעשה. ותדע לך שהשתיקה טובה {לו}, שאפלו המדרש והדרש והדבור בתורה שאין לך מדה טובה הימנה, אין עקר קבול השקר אלא בשביל המעשה, והדורש ואינו מקים, נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש : וכל המרבה דברים מביא

חטא. שְׁכֹן מְצִינוּ בַחֲנוּה שֶׁהֲרַבְתָּה דְבָרִים, וְאָמְרָה, אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ, וְהוֹסִיפָה נְגִיעָה שְׁלֹא נֶאֱסְרָה בָּהּ, וַיִּדְחַפָּה נָחֵשׁ עַד שֶׁנִּגְעָה בוֹ, וְאָמַר לָהּ, כְּשֵׁם שְׂאִין מִיִּתָּה בְּנִגְיָעָה כֶּדֶף אֵין מִיִּתָּה בְּאֶכְלָהּ, וּמִתּוֹךְ כֶּדֶף בָּאֵת לַיְדֵי חֹטָא, שֶׁאֶכְלָה מִן הַפְּרִי. הוּא שֶׁשְׁלֹמֹה אוֹמֵר (מְשָׁלִי ט) אֵל תוֹסֵף עַל דְּבָרָיו פֶּן יוֹכִיחַ בְּדֶף וְנִכְזְבֶתָּ: (ר"ע מברטנורא).

עיקר תוי"ט {לה} שְׁמַעוֹן בְּנוֹ. וְהוּא מִהַרְוֵגֵי הַמַּלְכוּת. וְהוּא רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּסוּף פְּרָק קמ"א דְּכַרְתּוֹת. וְאֵינוֹ רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּסוּף פְּרָקִין. וְאוּלַי כְּשֶׁאָמַר מֵאֲמַר זֶה עֵדִין לֹא עָלָה לְגַדְלַת רַבֵּן, דְּגַמְתָּ בֶּן זַכָּאִי בְּפָרָק ה' דְּסִנְהֶדְרִין מִשְׁנָה ב': **{לו}** דָּאִי לֹא בְּעֵי לְרֵאָיָה עַל הַקּוֹדֵם, הִיָּה רָאוּי שְׂיִקְדִים לָזֶה וְכָל הַמְרַבֵּה כּוֹי שֶׁהוּא יוֹתֵר רָאוּי לְהַסְמִיכוֹ אֶל וְלֹא מְצִאֲתֵי כּוֹי: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כבר אמר החכם ברוב דברים לא יחדל פשע וסבת זה שרוב הדברים תוספת מותר וחטא כמו שאבאר עתה כי כשירבה האדם דברים יפשע על כל פנים שא"א שלא יהיה בדבריו דיבור אחד שאין ראוי לאמרו וממופתי החכמים מעוט הדברים וממופתי הסכלים רוב הדברים שנאמר וקול כסיל ברוב דברים וכבר אמרו החכמים שמיעוט הדברים ראיה על מעלת האבות והיות אדם מיוחס אמרו מיחסותא דבבל שתיקותא ואמר בספר המדות שאחד מהחכמים נראה שותק הרבה על שלא היה מדבר דבור שאין ראוי לאמרו ולא היה מדבר אלא מעט מזער ונאמר לו מה סבת רב שתיקותך ואמר בחנתי כל הדברים ומצאתים נחלקים לד' חלקים:

החלק הראשון הוא כולו נזק מבלתי תועלת כקללת בני אדם ודבר נבלה וכיוצא בהם שהדברים בהם שטות גמורה:

והחלק הב' יש בו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחר כשבח אדם אחד לקבל בו תועלת ויהיה בשבח ההוא מה שיכעיס שונאו ויזיק למי ששבחו וצריך להניח הדברים בזה בגלל הסיבה הזאת שלא ידברו בזה החלק ג"כ:

והחלק הג' דברים שאין תועלת בהם ולא נזק כרוב דברי ההמון איך נבנית חומה פלונית ואיך נבנה היכל פלוני ובספור יופי בית פלוני ורוב מגדנות המדינה הפלונית וכיוצא באלו הם הדברים המותר אמר הדברים בזה גם כן מותר אין תועלת בהם: והחלק הד' דברים שכולם תועלת כדברים בחכמות ובמעלות ודבר האדם במה שהוא מיוחד בו מן הדברים שחיינו תלויים בהם ובהם ימשך מציאותו ובזה צריך לדבר אמר בכל עת שאשמע דברים אני בוחן אותם ואם אמצאם מזה החלק הרביעי אדבר בס' ואם יהיו משאר החלקים אשתוק מהם ואמרו בעל המדות בחן זה האיש וחכמתו שהוא חסר שלשה רבעי הדברים וזאת החכמה שצריך ללמדה ואני אומר שהדבור יחלק לפי חיוב התורה

לחמשה חלקים. א' מצוה בו. ב' נזהר ממנו. ג' נמאס. ד' אהוב. ה' מותר:

החלק הראשון הוא המצוה בו והוא קריאת התורה ולמודה וקריאת תלמודה וזו היא מצות עשה מחוייבת שנא' ודברת בם והיא שקולה כנגד כל המצות וכבר נאמר מן האזהרה בלמוד מה שלא יכיל זה החבור קצתו:

החלק הב' הוא הדבור הנאסר ונזהר ממנו כעדות שקר ודבר שקר והרכילות והקללה ודברי התורה מורים על זה החלק וכן נבלות הפה ולשון הרע:

החלק הג' הוא הדבור הנמאס אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו ולא עבירה ולא מרי כרוב ספור ההמון במה שאירע ומה שהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו ואיך היתה סבת מות פלוני או איך התעשר פלוני ואלו קוראים אותם החכמים שיחה בטלה והחסידיים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדבור ונאמר על רב תלמידו של ר' חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו ומזה החלק ג"כ שיגנה אדם מעלה או ישבח פחיתות יהיו מדות או שכליות:

החלק הד' הוא הנאהב והוא הדבור בשבח המעלות השכליות או מעלות המדות ובגנות הפחיתות משני המינים יחד להעיר הנפש למעלות בספורים ובשירים ולמנעה מן הפחיתות בדרכים ההם בעצמם וכן לשבח החשובים ולהודות מעלותיהם כדי שיטבו מנהגייהם בעיני בני אדם וילכו בדרכיהם ולגנות הרעים בפחיתותיהם כדי שיתגנו פעולתם וזכרם בעיני בני אדם ויתרחקו מהם ולא יתנהגו הם כמנהגייהם וזה החלק רצה לומר למוד המדות המעולות והתרחק מן המדות הפחותות יקרא דרך ארץ:

החלק הה' הוא המותר והוא הדבור במה שמיוחד לבני אדם מסחורתו ופרנסתו ומאכליו ומשתיו ולבושו ושאר מה שצריך לו והוא מותר אין אהבה בו ולא מאוס אבל אם ירצה ידבר בו מה שירצה ואם ירצה לא ידבר ובזה החלק ישובח האדם כשימעט הדברים בו והזהירו אנשי המוסר מהרבות בו דברים אבל האסור והנמאס אין צריך לאזהרה ולא למצוה שראוי לשתוק ממנה לגמרי אבל המצוה בו והאהוב אילו היה האדם יכול לדבר בו כל ימיו היה טוב אבל צריך להזהר משני דברים. האחד מהם שיהיו מעשיו מסכימים לדבריו כמו שאמרו נאים הדברים היוצאים מפי עושיהם ועל זה הענין כוון באמרו ולא המדרש הוא עקר אלא המעשה באמרו וחכמים יאמרו לצדיק שילמד המעלות כאומרם דרוש ולך נאה לדרוש ואמר הנביא רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה. והענין האחר הוא הקצור ושיתדל להרבות הענינים במעט דברים לא שיהיה הענין בהיפך והוא אמרם לעולם ישנה אדם

לתלמידיו דרך קצרה ודע שהשירים המחוברים באיזה לשון שיהיו צריך שיבחנו בעניניהם אם הם הולכים על דרך הדבור אשר חלקנוהו ואמנם בארתי זה אע"פ שהוא מבואר מפני שראיתי זקנים והחסידיים מאנשי תורתנו כשיהיו במשתה יין כחופה או זולתה וירצה אדם לשיר שיר ערבי אפי' ענין השיר ההוא שבח הגבורה או הנדיבות והוא מן החלק האהוב או בשבחי היין ירחיקו זה בכל צד מן ההרחקה ואין מותר אצלם לשמעו וכשישורר המשורר פיוט מן הפיוטים העבריים לא ירחיקוהו ולא ירע בעיניהם עם היות בדברים ההם המוזהר ממנו או הנמאס וזה סכלות גמורה שהדבור לא יאסר ויותר ויאהב וימאס ויצוה באמירתו מצד הלשון שנעשה [ב] אבל מצד ענינו שאם יהיה ענין [השיר] ההוא מעלה יתחייב לאמרו באיזה לשון שיהיה ואם יהיה כוונת השיר ההוא פחיתות באיזה לשון שיהיה אסור לאמרו [באיזה לשון שיהיה] גם יש לי בזה תוספת כי כשיהיו שני פיוטים ולשניהם ענין אחד מהעיר כח התאווה ושבח אותה וישמח הנפש בה והוא פחיתות והוא מחלק הדבור הנמאס מפני שהוא מזרז ומעורר על מדה פחותה כמו שהתבאר מדברינו בפ' הרביעי ויהיה א' משני הפיוטים עברי והא' ערבי או לעז יהיה שמיעת העברי והדבור בו יותר נמאס אצל התורה למעלת הלשון שאין צריך שישתמשו בו אלא במעלות כל שכן אם יצטרף אליו שישומו בו פסוק מן התורה או משיר השירים בענין ההוא שאז יצא מחלק הנמאס לחלק הנאסר ומוזהר ממנו שהתורה אסרה לעשות דברי הנבואה מיני זמר בפחיתות ובדברים מגונים. ואחר שזכרנו לשון הרע בחלק הדבור האסור ראיתי לבארו ולזכור בו קצת מה שנזכר שבני אדם בו בעורון גדול והוא החטא הגדול שבבני אדם תמיד וכ"ש במה שאמרו חכמים שאבק לשון הרע לא ינצל אדם ממנו בכל יום ומי יתן שינצל מלשון הרע עצמו ולשון הרע הוא ספור רעות האדם ומומיו ולגנות אדם מישראל באיזה צד שיהיה מן הגנות ואפילו היה המגונה חסר כמו שנזכר שאין לשון הרע שיכזב על אדם וייחס לו מה. שלא יעשה כי זה יקרא מוציא שם רע על חבירו ואמנם לשון הרע הוא שיגנה גנות האדם אפילו בפעולותיו אשר יעשה באמת שהאומרו יחטא ואשר ישמעוהו יחטא. אמרו ג' לשון הרע הורגתן. האומרו. השומעו. ושאומרים עליו. ואמרו המקבלו יותר מן האומרו. ואבק לשון הרע הוא זכרון מומי האדם בלתי באור אמר שלמה בזה הענין כי פעמים יהיה הזוכר מומי האדם בלתי באור מראה שאין ידיעה לו במה שהובן מדבריו ושהוא לא כוון זה ואמנם כוון ענין אחר כמו שאמר כמתלהלה היורה זקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני. וכבר שבח חכם מן המתחכמים כתיבת הסופר שהראה לו במעמד גדול וגנה הרב מעשה המשבח כתיבת הסופר ההוא ואמר לו כלך מלשון הרע כלומר שאתה מסבב גנותו בשבחך אותו בתוך ההמון שמהם מי שיאהבהו ומהם מי שישנאהו ויצטרך שונאו כשישמע שבחיו לזכור מומיו ורעותיו וזה תכלית ההרחקה מלשון הרע ולשון המשנה לא נחתם גזר דין על אבותינו אלא על לשון הרע רצה לומר ענין המרגלים

אשר נאמר בהם ויוציאו דבת הארץ ואמרו ע"ה ומה אלו שלא הוציאו שם רע אלא על העצים ועל האבנים התחייבו מן העונש מה שנתחייבו מי שידבר בגנות חבירו על אחת כמה וכמה: ולשון התוספתא על ג' דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם ואמרו בגמרא בעבודת כוכבים בא לשון הגדולה והוא אמרו אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ובחטא גלוי עריות בא גם כן לשון הגדולה והוא אמרו ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת ובחטא שפיכות דמים בא ג"כ לשון הגדולה והוא אמרו גדול עוני מנשוא אבל בלשון הרע בא לשון גדולות ר"ל שהיא שקולה כנגד שלשתם והוא אמרו לשון מדברת גדולות ודברו בחטא הזה המעורר הרבה מאד וסוף מה שנאמר כל המספר לשון הרע כפר בעיקר שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו אמנם ספרתי קצת מה שספרו בזה החטא אע"פ שהארכתי כדי שיתרחק ממנו האדם בכל יכלתו וישים כונתו לשתוק רצה לומר מזה החלק מן הדבור: (רמב"ם)

פרק א - משנה יח

רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל **{לז}** אָמַר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֵמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר **{לח}** (זכריה ח) אֵמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם **{לט}**:

ר"ע מברטנורה **העולם עומד**. ישוּבֵן שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִתְקִים. אִין זֶה כָּמוֹ הָעוֹלָם עוֹמֵד דְּלַעִיל **{לח}**: עַל הַדִּין. לְזָכוֹת אֶת הַזְּכָאִי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיֵּב: וְעַל הָאֵמֶת. שֶׁלֹּא יִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ: וְעַל הַשְּׁלוֹם. בֵּין הַמַּלְכִּיּוֹת, וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{לז}** רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. הוּא נִכְדוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמַעוֹן הַנִּזְכָּר בְּמִשְׁנֵה הַקּוּדְמָת. וְזֶהוּ אָבִיו שֶׁל רַבִּי הוּא רַבִּנוּ הַקְּדוֹשׁ. וּבּוֹ מִתְחִיל הַפָּרֶק הַשְּׁנִי: **{לח}** דָּאֵלוּ קִיּוֹם הָעוֹלָם יוֹכֵל לְהִתְקִים עַל יְדֵי הַשְּׁלֵשָׁה שֶׁבְּשִׁבְלֵם נִבְרָא דְמֵאֵי דְלֵא הָוָה הָוָה, כֹּל שֶׁכֵּן דְמֵאֵי דְהָוָה שִׁיְהֵא בְּהוֹיִיתוּ בְּשִׁבְלֵם,

דגמילות חסדים גם כן יוכל להיות ביחודי סגלה שעל ידם יקום העולם, וכמו שאמרו כל העולם לא נברא [נזון] אלא בשביל חנינא בני. ועין תוספות יום טוב: [לט] שְׁנֵאמַר כו'. ולעיל מניה כתיב פֶּאֶשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעַ לָכֶם וְגו' כן שבת זממתי בימים האלה להיטיב את ירושלים ואת בית יהודה אל תיראו אלה הדברים אשר תעשו וגו'. ועין תוספות יום טוב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הדין הוא הנהגת המדינה ביושר וכבר בארנו בפרק הד' שהאמת הוא המעלות השכליות והשלום הוא מעלות המדות וכשימצא אלו השלשה יהיה המציאות בשלימות שאפשר לו בלא ספק: (רמב"ם)

ב

פרק

פרק ב - משנה א

רבי אומר, איזוהי דרך ישרה שיבר לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם [א]. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה [ב], שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות [ד]. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה [ה], ושכר עברה כנגד הפסדה. והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה, דע [ו] מה למעלה

מִמֶּד (ז), עֵין רוֹאָה וְאֵין שׁוֹמֵעַת, וְכָל מַעֲשֵׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין (ח) :

ר"ע מברטנורה **רבי אומר**. שְׂיָבֵר. שְׂיָבֵר: כָּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֵׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. שְׂיָהָא נוֹחַ לוֹ, וְיִהְיֶה נוֹחִין בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. וְזֶה יִהְיֶה, כְּשִׁילֵךְ בְּכָל הַמִּדּוֹת בְּדֶרֶךְ הָאֲמֻצְעֵי וְלֹא יִטָּה לְאַחַד מִשְׁנֵי הַקְּצוּוֹת. שְׂאָם הוּא כִּילֵי בִּיטֵר, יֵשׁ תִּפְאֶרֶת לוֹ, שְׂאוֹסֵף מִמוֹן הַרְבֵּה, אֲבָל אֵין בְּנֵי אָדָם מִפְּאָרִין אוֹתוֹ בְּמִדָּה זֹ. וְאָם הוּא מִפְּזֵר יוֹתֵר מִן הָרְאוּי, בְּנֵי אָדָם הַמְּקַבְּלִים מִמֶּנּוּ מִפְּאָרִים אוֹתוֹ, אֲבָל אֵינוֹ תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֵׂיהָ וְאֵינוֹ נוֹחַ לוֹ, שֶׁהוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוֹת בְּשִׁבִיל כֶּד. אֲבָל מִדַּת הַנְּדִיבוֹת שֶׁהִיא אֲמֻצְעִית בֵּין הַפִּילוֹת וְהַפְּזוֹר, הִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֵׂיהָ, שְׂשׁוֹמֵר אֶת מִמוֹנוֹ וְאֵינוֹ מִפְּזֵר יוֹתֵר מִן הָרְאוּי. וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם, שְׂבְּנֵי אָדָם מִפְּאָרִים אוֹתוֹ, שְׂנוֹתָן כְּמוֹ שְׂרְאוּי לוֹ לִתְּן. וְכֵן הַדִּין בְּכָל שְׂאָר הַמִּדּוֹת: **שְׂאֵין אֶתָּה יוֹדֵעַ מִתָּן שְׂכָרְךָ שֶׁל מִצּוֹת**. לֹא נִתְּפָרֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׂכָר הַמְּקִיָּם מִצּוֹת עֲשֵׂה (ג), וְלֹא עֲנֵשׁ הַמְּבַטֵּל מַעֲשׂוֹתָן. דָּאֵלוֹ עֲנֵשׁוֹן שֶׁל מִצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מִפְּרָשִׁין הֵן, סְקִילָה, שְׂרַפָּה, הֶרֶג, וְחִנּוּק, כְּרֵת, וּמִיתָה בְּיַד שָׁמַיִם, וּמִלְקוֹת. הַעֲנֵשׁ הַקַּל לְעֵבֶרָה קֶלֶה וְהַחֲמוֹר לְחֲמוֹרָה: **וְהוּי מַחֲשֵׁב הַפְּסֵד מִצּוּהָ**. מֵה שְׂאֶתָּה מִפְּסִיד מִסְּחוֹרְתָךְ וּמִמּוֹנְךָ מִפְּנֵי עֶסֶק הַמִּצּוּהָ, כְּנֶגֶד הַשְּׂכָר שֶׁיַּעֲלֶה לְךָ מִמֶּנָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה אוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא, שְׂיִהְיֶה יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ הַפְּסֵד: **וּשְׂכָר עֵבֶרָה**. הַנָּאָה שְׂאֶתָּה נִהְנֶה בְּעֵבֶרָה, כְּנֶגֶד הַפְּסֵד שֶׁעֲתִיד לְבֹא לְךָ מִמֶּנָּה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט (א) איזוהי כו'. וְהוּי זְהִיר כּו'. לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ שְׂיָבֵר לוֹ כּו' הוּא דְבַר הַרְשׁוֹת וְעֵצָה טוֹבָה הוּא דְקָא מִשְׁמַע לָן, אֲבָל אֵינוֹ מַחֲיֵב לְאָדָם בְּכֶד. וְאֵלוֹ וְהוּי זְהִיר כּו' מַחֲיֵב הוּא לְאָדָם שְׂיָהָא זְהִיר כּו', לְכֶד הִיתָה תַּחֲלַת דְּבָרֵי פִּיהוּ אִיזוּהֵי דֶרֶךְ שְׂיָבֵר בְּלִשׁוֹן נִסְתֵּר, וְאַחַר כֶּד וְהוּי זְהִיר בְּלִשׁוֹן נוֹכַח לְחִיבּוֹ בְּכֶד. דֶּרֶךְ חַיִּים: **(ב) וְהוּי כּו'.** לְעֵנֵן זְהִירוֹת לְהִיּוֹת זְרִיז וּמְהִיר בְּמִצּוּהָ קֶלֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא זְרִיז וּמְהִיר בְּמִצּוּהָ חֲמוֹרָה הוּא אוֹמֵר וּמִזְהִיר, לְפִי כּו'. לֹא שְׂרַצוֹנוֹ לוֹמֵר כְּשִׁיבָא לִידְךָ שְׂתֵי מִצּוֹת הָאֶחָת קֶלֶה וְהָאֶחָת חֲמוֹרָה וְאֵין לְאֵל יָדְךָ לְעֲשׂוֹת שְׂתִיָּהוּן כְּאֶחָת שֶׁלֹּא תַעֲזֹב הַקֶּלֶה וְתַעֲשֶׂה הַחֲמוֹרָה, שְׂזֶה אֵין הַשְּׂכָל סוֹבֵלוֹ, אֲלֵא לְעֵנֵן זְהִירוֹת בְּלִבְד הוּא אוֹמֵר. וְכָל אֶחָת וְאֶחָת בְּשַׁעֲתָה. דֶּרֶךְ חַיִּים: **(ג) וְזֶה לִשׁוֹן הַרְמַבֵּי"ם,** מִצּוֹת עֲשֵׂה לֹא הַתְּבַאֵר שְׂכָר כָּל אֶחָת מֵהוּן מֵה אֲצֵל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְנִיחָא דְהָא נִמְצָא לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְגו', לְמַעַן יִיטֵב לְךָ, לְמַעַן יִאֲרִיכוּן יְמֵיךָ. וּבְדֶרֶךְ חַיִּים מִפְּרָשׁ, שְׂלַעֲנֵן הַטֶּרַח וְהַזְרִיזוֹת וְהַהוֹצָאָה אוֹמֵר שְׂאֵין אֶתָּה יוֹדֵעַ, דְּלִפּוּם צַעֲרָא אֲגֵרָא כּו'. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **(ד) מִתָּן שְׂכָרְךָ**. יֵשׁ שְׂכָר לְפַעֲלָתְךָ מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כּו'. וְכְמוֹ מִי שֶׁעוֹבֵד לְמַלְךְ וּשְׂכָר הַפְּעֻלָּה קְצוּבָה. וְלִפִּי שֶׁהִיָּה נְאוּתָה לוֹ לְמַלְךְ אוֹ מִצַּד אַחַר נוֹתָן הַמַּלְךְ יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִן הַקְּצוּב לְשְׂכָר הַפְּעֻלָּה, וְשְׂכָר כְּזֶה אֵינוֹ רְאוּי לְהַקְרָאוֹת שְׂכָר לְבַד, אֲבָל זֶה שְׂמוֹ מִתָּן שְׂכָר, לְפִי שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ מִתְּנָה מְרַבָּה. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **(ה) מַחֲשֵׁב כּו'.** שְׂאָף עַל פִּי שְׂאֵין שְׂכָרָה יְדוּעַ כְּמָה הוּא, יְדַעְנוּ שֶׁשְׂכָר מִצּוּהָ בְּהֵאֵי עֲלָמָא לִיכָא וּשְׂכָר הָאֶמְתִּי בְּעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עֶרְךָ אֲלֵיו מֵהַטּוֹב הַגִּשְׁמִי שְׂאֶתָּה מִפְּסִיד [וְעֵין מֵה שְׂכַתְּבֵנוּ לְעִיל פִּי"א מ"ג]. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת

יום טוב: **ו** דע. לפי שההסתכלות הזו אינה בראיה חושית, אבל בראית השכל, לךך חזר ואמר דע: **ז** למעלה. שאם חלש למעלה וגבור למטה אימת החלש על הגבור, כל שכן שהגבור למעלה. וממך לא רחוק, אבל למעלה ממך ממש, כענין שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד: **ח** עין כו'. כנגד המעשה אמר עין רואה, וכנגד הדבור הרע אמר ואין שומעת. והיה מספיק למניעת העברות כשידע שמעשיו בספר נכתבין, אבל לא ידע ויבין את זאת כי אם בהקדים לו הידיעה שיש רואה ושומע. וכתב בדרך חיים, אמר עין ואין בלשון יחיד, כי לא אדם הוא שיש לו עיני בשר ודם חס ושלום: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם מבואר הוא שדרך הישרה היא הפעולות הטובות אשר בארנו בפי הרביעי והם מהמעלות הממוצעות מפני שבהם יקנה האדם לנפשו תכונה חשובה ויהיה מנהגו טוב עם בני אדם והוא אמרו תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם: אח"כ אמר שצריך ליזהר במצוה שיחשב בה שהיא קלה כשמחת הרגל ולמידת לשון הקדש כמצוה שהתבאר לך חומריתה שהיא גדולה כמילה וציצית ושחיתת הפסח ושם סיבת זה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ובאור זה הענין כאשר אומר והוא שהתורה כולה ממנה מצות עשה וממנה מצות לא תעשה. ואמנם מצות לא תעשה באר הכתוב העונש על כל אחת מהן מלבד המעט מהן וחייב על קצתם המיתות ועל קצתם הכרת ומיתה בידי שמים ומלקות וידענו מענשי מצות לא תעשה כלם מהם איסורם גדול ומה מהם למטה ממנו והם שמנה מדרגות. המדרגה הראשונה והיא הגדולה שבהם הם הדברים שחייבים עליהם סקילה. והמדרגה שלמטה הימנה מחויבי שרפה. והשלישית מחויבי הרג. והרביעית מחויבי חנק. והחמישית מחויבי כרת. והששית מחויבי מיתה בידי שמים. והשביעית מחויבי מלקות. והשמינית לאוין שאין לוקין עליהם ומאלו המדרגות נדע חומר העון וקלותו אבל מצות עשה לא התבאר שכר כל אחת מהן מה היא אצל השי"ת וכל זה כדי שלא נדע איזו מצוה צריך מאד לשמרה ואיזו מצוה למטה הימנה אבל צוה לעשות ענין פלוני ופלוני ולא הודיע שכר איזה משניהם יותר גדול אצל השי"ת ומפני זה צריך להזהר עליהם כולם ומפני זה העיקר אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה מבלתי הקשה בין המצות אשר הוא מתעסק בה ובין האחרת אשר תבצר ממנו ולזה ג"כ אמרו אין מעבירין על המצות ר"ל כשיזדמן לך מעשה מצוה לא תעבירהו ותניחהו לעשות מצוה אחרת ואח"כ אמר ואע"פ שלא התבאר שיעור חבוב מצוה על מצוה יש בהן צד הקשה והוא שכל מצות עשה שתמצא אותה שיתחייב העובר עליה עונש גדול דע שבעשייתה ג"כ שכר גדול המשל בו שהמילה וקרבת פסח ושבתה בשביעית ועשיית מעקה כל אלו מצות עשה אבל חיוב העושה מלאכה בשבת סקילה ואשר מבטל מילה או קרבן במועד חייב כרת והמשים דמים בביתו לאו והוא אמרו ולא תשים דמים בביתך ומזה תדע ששכר שבתה בשבת יותר גדול משכר מילה ושכר המילה יותר גדול אצל השי"ת משכר עשיית המעקה והוא ענין אמרו והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה

וג"כ אמר שכר עבירה כשלא תעשה אותה גם זה לא התבאר אמנם תלמדהו מענשה שהחטא אשר ענש עושהו גדול שכר הנחתו כפי הערך ההוא מן הגודל כמו שהתבאר בקדושין באמרם כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה וכבר ביארנוהו שם ולשון התורה בהיות המעשים ידועים אצלו יתברך כמו שמשה רבינו עליו השלום אמר מספרך אשר כתבת : (רמב"ם)

פרק ב - משנה ב

רָבֵן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, יָפָה תִלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ **{ט}**, שְׂיָגִיעַת שְׁנֵיהֶם מִשְׁפַּחַת עוֹן. וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלָאכָה, סוּפָה בְּטִלָּה וְגוֹרְרַת עוֹן. וְכָל הָעֲמִלִּים עִם הַצְּבוּר, יִהְיוּ עֲמִלִּים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שְׂזִכוֹת אָבוֹתָם מְסִיעֶתָן וְצִדְקוֹתָם עוֹמְדַת לְעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלָה אֲנִי **{י}** עֲלֵיכֶם שְׁכָר הַרְבֵּה **{יב}** כְּאֵלוֹ עֲשִׂיתֶם :

ר"ע מברטנורה דרך ארץ. מְלָאכָה אוֹ סְחוּרָה : שְׂיָגִיעַת שְׁנֵיהֶם מִשְׁפַּחַת עוֹן. שֶׁהַתּוֹרָה מִתְּשֵׁת כְּחוֹ שֶׁל אָדָם, וְהַמְּלָאכָה מְפָרֶקֶת וּמְשַׁבֶּרֶת אֶת הַגּוּף, וּמִתּוֹךְ כֵּן יֵצֵר הָרַע בְּטֵל מִמֶּנּוּ : וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלָאכָה. וְאִם תֵּאמַר יֵהָא עֲמִל בְּתוֹרָה תְּמִיד וְיִגִיעֶתָהּ תִּהְיֶה מִשְׁפַּחַת עוֹן, וְיִמָּה צִדְקָה לְמְלָאכָה, לְכַד הַזְקַק לוֹמַר וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלָאכָה סוּפָה בְּטִלָּה, לְפִי שְׂאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא מְזוֹנוּת, וּמְלַסְטִים אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְשַׁכְּחִים תִּלְמוּדוֹ : יִהְיוּ עוֹסְקִין עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְלֹא כִּדֵּי לְטַל עֲטָרָה לוֹמַר כֵּן וְכֵן עֲשִׂיתִי בְּשִׁבִיל הַצְּבוּר : שְׂזִכוֹת אָבוֹתָם מְסִיעֶתָן. שְׂזִכוֹת אָבוֹתָן שֶׁל צְבוּר וְצִדְקוֹתָן הַעוֹמְדַת לְעַד הִיא הַמְּסִיעֶת אֶל הָעוֹסְקִין עִמָּהֶן לְהוֹצִיא לְאוֹר צִדְקוֹ, וְלֹא מִצַּד טוֹב הַשְׂתַּדְּלוּתוֹן שֶׁל הָעוֹסְקִים : וְאַתֶּם מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם שְׁכָר. אֵף עַל פִּי שְׂאִין הַדְּבָר בְּאֵל לִידֵי גִמְרָה טוֹב מִצַּד מַעֲשִׂיכֶם אֶלָּא בְּשִׁבִיל

זכות אבותם של צבור, מעלה אני עליכם שכר כאלו אתם עשיתם הישועה הזאת בישראל, הואיל ואתם עוסקים לשם שמים. פרוש אחר, כל העוסקים עם הצבור להכריח ולכוף את הצבור לדבר מצוה לצדקה או לפדיון שבויים, יהיו עוסקים עמהם לשם שמים (יא), שזכות אבות של צבור מסייעתן לתת מה שפסקו עליהם ואפלו ממון הרבה, והצדקה שיעשו תעמד להם לעד. ואתם המתעסקים לכוף את הצבור למצוה זו, מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם זאת המצוה מממונכם ממש. ורמב"ם פרש, ואתם מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם, אם בשעה שאתם עוסקים עם הצבור נתבטלת מעשית איזו מצוה בשביל עסקי הצבור, מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם אותה מצוה שנתבטלת ממנה: (רי"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט (ט) תלמוד תורה כו'. פרש בדרדך חיים, לפי שהדרדך ארץ קדם בזמן לתלמוד תורה להכי טופל תלמוד תורה עם דרדך ארץ במלת עם. ועין תוספות יום טוב: (י) אני. נמצא כד בלשון חכמים. כמו ואני ועקיבא בן יוסף ערב בדבר. ועין תוספות יום טוב: (יא) רצונו לומר ואל יחושו על הצבור שלא יוכלו לשאת המשא הכבד הזה, שזכות כו', ואפלו ממון הרבה, ובלבד שיהיה העסק הזה שמכריחים לשם שמים ולא לשום פניה אחרת בעולם. ועין תוספות יום טוב: (יב) הרבה. לפי שאתם עוסקים בצרכי צבור שהם רבים, ומאחר שהם רבים, הרבה שכר יש לכם כאלו עשיתם הרבה. דרדך חיים: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם ר"ל בדרך ארץ הנה העוסק בפרנסה ואמרו וגוררת עון כמו שבארנו במקום אחר אמרו סופו שהוא מלסטם את הבריות ובאמרו ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם הוא דבר השם לעמלים עם הצבור שפעמים שימנעו מעשות מצוה בעת התעסקם בצרכי צבור ואמר שהש"י יעלה עליהם שכר כאילו עשו המצוה ההיא ואע"פ שלא עשאוה אחר שהתעסקו עם הצבור לשם שמים: (רמב"ם)

פרק ב - משנה ג

הווי זהירין בפרשות, שאין מקרבין לו לאדם

אֵלָא לְצַרְדָּא עֲצָמוֹן. נִרְאִין כְּאוּהָבִין בְּשַׁעַת
הַנְּאָתוֹ, וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחִקוֹ :

ר"ע מברטנורה הוּוּ זְהִירִים בְּרִשׁוֹת. אַתְּם הַמְתַּעֲסָקִים בְּצַרְכֵי צְבוּר, אִף
עַל פִּי שְׂאֵתְם צְרִיכִים לְהַתְּוֹדֵעַ לְרִשׁוֹת כְּדִי לְפַקֵּחַ עַל עֲסָקֵי רַבִּים {יג},
הוּוּ זְהִירִים וְכוּ' : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {יג} דְּעַל כְּלוּצָא בְּזוֹ לֹא אָמַר שְׂמַעְיָה [לְעִיל פִּיָּא מִיין], כִּי זוֹ מְצוּנָה
רַבָּה הִיא לְהַתְּוֹדֵעַ לָהֶם כְּדִי לְפַקֵּחַ עַל עֲסָקֵי צְבוּר. וּמְרַדְּכֵי וְרַבְּנֵי הַקְּדוּשׁ
יוֹכִיחוּ. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כִּבְר בִּארְנוּ שֶׁהַרְשׁוֹת הִיא הַשְּׁלֹטוֹנוֹת בִּימֵי הַקְּדָם וְהוּא מִסְפַּר
בְּמִדּוֹתֵיהֶם וּמְזַהֵר מֵהֶם : (רמב"ם)

פֶּרֶק ב - מִשְׁנָה ד

הוּא הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנֵי כְּרְצוֹנְךָ, כְּדִי
שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנֵי. בְּטַל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנֵי
{יד}, כְּדִי שְׂיִבְטַל רְצוֹן אַחֲרֵים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. הַלֵּל
אוֹמֵר, אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצְּבוּר, וְאַל תִּתְאַמֵּן
בְּעֲצָמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל תִּדְּוִן אֶת חֲבֵרְךָ עַד
שֶׁתִּגְיַע לְמִקוֹמוֹ, וְאַל תִּתְאַמֵּר דְּבַר שְׂאֵי אֶפְשָׁר
לְשִׁמְעַ, שְׂסוּפּוֹ לְהַשְׁמִיעַ. וְאַל תִּתְאַמֵּר לְכַשְׂאִפְנָה
אַשְׁנָה {יח}, שְׂמָא לֹא תִפְנָה :

ר"ע מברטנורה עֲשֵׂה רְצוֹנֵי כְּרְצוֹנְךָ. פִּזְר מְמוֹנְךָ בְּחִפְצֵי שְׂמִים, כְּרְצוֹנְךָ,
כְּאֵלוֹ פִּזְרְתָּ אוֹתְם בְּחִפְצֵיךָ. שְׂאֵם עֲשִׂיתָ כֵּן יַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנֵי, כְּלוּמַר
יִתֵּן לָךְ טוֹבָה בְּעֵין יָפָה : כְּדִי שְׂיִבְטַל רְצוֹן אַחֲרֵים. יִפְר עֲצַת כָּל הַקְּמִים
עֲלֶיךָ לְרַעָה. וְאִנִּי שְׂמַעְתִּי, שְׂאִין זֶה אֵלָא דְּרָךְ כְּבוֹד כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְהִרִי

הוא כאלו כתוב כדי שייבטל רצונו מפני רצונך. כאותה שאמרו בפרק במה אשה [שבת סג.] כל העושה מצוה כתקנה אפלו גזר דין של שבועים שנה מתבטל מעליו: **אל תפרש מן הצבור.** אלא השתתף בצרתם. שכל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמת הצבור **[טו]** [תענית יא.]: **ואל תאמין בעצמך עד יום מותך.** שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהנה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי [בבבבב כט.]: **ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו.** אם ראית חברך שפא לידי נסיון ונכשל, אל תדינהו לחובה עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל: **ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמע וסופו להשמע.** כלומר, לא יהיו דבריך מספקים שאי אפשר להבינם בתחלה ובעיון ראשון, ותסמך שאם יעמיק השומע בהם לבסוף יבינם. כי זה יביא בני אדם לטעות בדבריך, שפא יטעו ויצאו למינות על ידך **[טז]**. פרוש אחר, לא תגלה סודך אפלו בינך לבין עצמך ותאמר שאין כאן מי שישמעך, לפי שסופו להשמע, כי עוף השמים יוליך את הקול **[יז]**. והגרסא היא לפי פרוש זה, שסופו להשמע. אבל רש"י גורס, ואל תאמר דבר שאפשר לשמע שסופו להשמע. ובדברי תורה מדבר, אל תאמר על דבר תורה שאתה יכול לשמע עכשיו שתשמע אותו לבסוף, אלא הט אזניך ושמע מיד: **לכשאפנה.** מעסקי, אעסק בתורה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [יד] בטל כו'. נראה לי דעשה רצונו אמר כלפי מצות עשה, ולפיכך אמר בטל רצונך כנגד מצות לא תעשה: **[טו]** וקשה, דאם כן יוכל לומר לא מעקצך כו'. ורש"י מסים, ואינו רואה סימן ברכה לעולם. ועוד יש לומר, שאינו רואה וימות בלא עתו או יגלה ממקומו: **[טז]** ואם כן הינו הא דאבטליון פרק קמא משנה י"א, ותו למה לי. והרמב"ם לא פרש אלא שלא יהיו פשוטי הדברים מרחק מאד ובטל מן הדבור. שהוא אומר לא יהיו דבריך צריכים לפרוש רחוק: **[יז]** רישא דקרא, גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר: **[יח]** **לכשאפנה כו'.** הוא לא זו אף זו, אפלו שלא לשמע מזולתך אלא לשנות בעצמך אל תאמר לכשאפנה כו': (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כבר הודענו בפרק הדי שאין צריך להפרד מן הצבור אלא לפי הפסד כמו שבארנו שם ואמר שהאדם אע"פ שתהיה לו תכונה חשובה בנפש והתחזקי לא יסלק ידו מלכפול עשיית הטוב להוסיף החזוק ולא יבטח ויאמר זאת המעלה כבר עלתה בידי ואי אפשר לה שתסור שאפשר הוא שתסור והוא אמרו עד יום מותך:

ודבר שאי אפשר לשמוע הוא שיהיו פשוטי הדברים מרוחק מאד ובטל וכשיסתכל האדם בו היטב יראה שדברים נכונים והוא מזהיר מן הדרך ההיא מן הדיבור שהוא אומר לא יהיו דבריך צריכים לפירוש רחוק והסתכלות יתירה ואז יבינם השומע:

כשאפנה. רוצה בו כשאפנה מזה העסק וזה דומה למה שקדם ממצות שמאי חברו עשה תורתך קבע: (רמב"ם)

פרק ב - משנה ה

הוא הִיָּה אומר, אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הבישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל **{יט}** המרבה **{כ}** בסחורה מחכים. ובמקום שאין אנשים, השתדל **{כא}** להיות איש:

ר"ע מברטנורה בור. ריק מפל דבר, ואפלו בטיב משא ומתן אינו יודע. והוא גרוע מעם הארץ. תרגום והאדמה לא תשם [בראשית מז], וארעא לא תבור: **ולא עם הארץ חסיד.** אבל ירא חטא אפשר שיהיה, שהרי הוא בקי בטיב משא ומתן: **ולא הבישן למד.** שהמתבייש לשאל שמא ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו: **ולא הקפדן.** הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו, לא ילמד כראוי. אלא צריך שיסביר פנים בהלכה לתלמידיו: **ולא כל המרבה בסחורה מחכים.** דכתיב (דברים ט) ולא מעבר לים היא, אין התורה מצויה באותם שהולכים מעבר לים [ערובין נה]: **ובמקום שאין אנשים.** לישב בראש ולהורות הוראות: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {יט} כל. אמר כל לפי שאפשר וכבר נמצא מי שהרבה בסחורה ויחכם, כענין רבי אלעזר בן חרסום או אילפא ודומיהם. מדרש שמואל ואמר מחכים, פעל יוצא, שלעתות הפנאי ילמד לאחרים אבל לא יחכים: **{כ} המרבה.** דוקא קאמר המרבה. דבלא משא ומתן להחיות גופו, גם תורתו אינה מתקיימת, כדאמרינן לקמן אם אין קמח אין תורה, ואמרינן יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ: **{כא} השתדל.** ענין ההרגל והמחשבה לדבר. ותרגום ויאבק איש עמו, ואשתדל גברא עמיה. הרמב"ם: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם בור הוא שאין לו לא חכמה ולא מדות:

ועם הארץ הוא שאין לו מעלות שכליות אבל יהיו לו קצת מעלות המדות :

וביישן ידוע. וקפדן הוא מי שמקפיד על כל דבר וכועס :

וענין השתדל הרגל נפשך ומשוך אותה לקנות המעלות ואחר שאין [שם] אנשים חכמים שילמדוך הוה אתה מלמד את עצמך ותרגום ויאבק איש עמו ואשתדל גברא עמיה :

ואמרו שהתורה לא תמצא בבעלי הגאווה והגסות ולא בהולכי ארצות רחוקות וסמכו זה לפסוק על צד המליצה ואמרו לא בשמים היא לאמר וגוי ולא מעבר לים היא וגוי אמרו לא בגסי הרוח היא ולא במהלכי מעבר לים היא : (רמב"ם)

פרק ב - משנה ו

אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר לה, על דאטפת, אטפוד. וסוף מטיפוד יטופון : {כב} :

ר"ע מברטנורה על דאטפת אטפוד. רשע היית ומלסטם את הבריות ומציפן בנהר, ובאותה מדה מדדו לך : וסוף מטיפוד יטופון. שלא היה הדבר מסויר בידו להרגד, אלא לבית דין, והקדוש ברוך הוא מסרד בידו, שפגלגלים חובה על ידי חיב, ועתיד הוא אחר כך לתבע מהן מיתתד {כג} : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {כב} על כו'. לא אמרו בדרך חיוב מחלט, שכן הוא ושבן יהיה, שהרי אפשר שזה הנשטף לא שטף, וכן השוטף אפשר שלא ישטף. אלא בדרך הנחה היה אמר בינו לבין עצמו שכן הוא כפי השכל. ומפני שהמפרסם מכחישו, הרגיל בפיו להשמיע לרבים, מרבה בשר כו', לומר, כן כל המדות הנהוגות בעולם, ושפמדה שאדם מודד כו', ומן הגלויות אנה דן לנסתרות שגם המה בישר וצדק אלא שאין בנו כח להשפילם ולעמד על תכונתם. ובזה הוכיח מאמרו הקודם אין בור כו'. ועין תוספות יום טוב. ואמר יטופון לשון

רבים, להשמיענו שאפלו הרבים שהרגו את היחיד פלו יהרגו: **[כג]** שהרי בבחירת עצמו עשה זאת, לא לקיים שליחותו ותברך. והרבה שלוחים היו למקום שיהרג זה. ועין תוספות יום טוב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם ר"ל שאתה נהרג בעבור שהרגת זולתך ואשר הרגך עתיד ליהרג הכוונה בזה המאמר שפעולות הרעות ישבו בראש עושיהם כמו שאמר עונותיו ילכדונו **[את]** הרשע וגוי' ואומר בור כרה ויחפרהו ואמרו חכמים במדה שאדם מודד בה מודדין לו וזה דבר הנראה לעין בכל עת ובכל זמן ובכל מקום שכל מי שיעשה רע ויחדש מיני החמס ופחיתיו' שהוא עצמו יוזק מן הרעות ההם בעצמם אשר חדש מפני שהוא למד מלאכה שתעשה נזק לו ולזולתו וכן כל המלמד מעלה שמחדש פעל טוב מן הטובות יגיעהו תועלת הפעל ההוא מפני שהוא מלמד דבר שיעשה טוב לו ולזולתו ודברי הכתוב בזה טובים מאד אמר כי פועל אדם ישלם לו: (רמב"ם)

פרק ב - משנה ז

הוא היה אומר, מרבה בשר, מרבה רמה. מרבה נכסים, מרבה דאגה. מרבה נשים, מרבה כשפים. מרבה שפחות, מרבה זמה. מרבה עבדים, מרבה גזל. מרבה תורה, מרבה חיים. מרבה ישיבה, מרבה חכמה. מרבה יצה, מרבה תבונה. מרבה צדקה, מרבה שלום. קנה שם טוב, קנה לעצמו **[כה]**. קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא:

ר"ע מברטנורה מרבה בשר מרבה רמה. המרבה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר, מרבה עליו רמה בקבר, וקשה רמה למת כמחט בבשר החי **[כד]**. וקמשימע לו האי תנא, שכל רבויין קשים לאדם חוץ מרבוי תורה וחקמה וצדקה: מרבה דאגה. שמא יגזלוהו מבית המלך

או שָׁמָא יבֹאוּ עֲלֵיו לְסֻטִים וַיִּהְרָגוּהוּ. וְחָסִיד אֶחָד הָיָה מִתְפַּלֵּל, הַמְּקוֹם יִצְלֵלְנִי מִפְּזוֹר הַנֶּפֶשׁ. וְשָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ מַהוּ פְּזוֹר הַנֶּפֶשׁ, אָמַר לָהֶם שְׂיֵהִיו לֹו נְכֻסִים מְרַבִּים מִפְּזָרִים בְּמִקְוֹמוֹת הַרְבֵּה וְצָרִיד לְפָזֵר נֶפֶשׁוֹ לַחֲשֹׁב לְכָאן וּלְכָאן: **מְרַבֵּה נְשִׁים מְרַבֵּה כְּשָׁפִים**. סִדְרָא נְקִיט וְאִזִּיל. בְּתַחֲלָה אָדָם מְקַשֵּׁט עֲצָמוֹ וְאוֹכֵל וְשׂוֹתָהּ וּמְרַבֵּה בְּשָׂר, וְאַחַר כֵּן מְבַקֵּשׁ לְהַרְבּוֹת נְכֻסִים, וְלְאַחַר שֶׁהַרְבֵּה נְכֻסִים וְרוֹאֶה שְׂיֵשׁ בְּיָדוֹ סְפוּק לְפָרְנֵס נְשִׁים רַבּוֹת הוּא מְרַבֵּה לֹו נְשִׁים, וְלְאַחַר שֶׁהַרְבֵּה נְשִׁים כָּל אַחַת צָרִיכָה שְׂפַחָה שְׂתַשְׁמֶשְׁנָה, הָרִי מְרַבֵּה שְׂפַחוֹת, וְכִיּוֹן שְׂיֵשׁ לֹו בְּנֵי בֵּית מְרַבִּין צָרִיד לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים לְסַפֵּק יַיִן וּמְזוֹן לְבְנֵי בֵּיתוֹ, וּמְרַבֵּה עֲבָדִים לְעַבְדֵי הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים. לְכֵן הֵן שְׂנוּיִין בְּסִדְרָא זֶה: **מְרַבֵּה תוֹרָה מְרַבֵּה חַיִּים**. דְּכַתִּיב (דְּבָרִים ט) כִּי הִיא חֵייד וְאַרְדָּא יְמִיד: **מְרַבֵּה חֲכָמָה**. שְׂנוֹתֵן טַעַם לְדַבְרֵיו וְהַסְּבָרוֹת שְׂלוֹ מִתְּיַשְׁבוֹת עַל לֵב הַשׁוֹמְעִין: **מְרַבֵּה יְשִׁיבָה**. הַרְבֵּה תַלְמִידִים מִתְּקַבְּצִים וּבָאִים לְשִׁמְעַ סְבָרוֹתָיו. וְאִית דְּגֵרְסִי, מְרַבֵּה יְשִׁיבָה מְרַבֵּה חֲכָמָה, מִי שֶׁמְרַבֵּה בְּתַלְמִידִים, הַתַּלְמִידִים מְחַדְּדִים אוֹתוֹ וּמְרַבִּין וּמוֹסִיפִין עַל חֲכָמָתוֹ: **מְרַבֵּה עֲצָה**. מִי שֶׁמְרַבֵּה לְטַל עֲצָה: **מְרַבֵּה תְּבוּנָה**. מִבִּין דְּבָר מִתּוֹד דְּבָר מַעֲצוֹת שְׂיוּעָצִיו נוֹתְנִים לֹו: **מְרַבֵּה צְדָקָה מְרַבֵּה שְׁלוֹם**. שְׂנַאֲמַר (יְשַׁעְיָה לֵב) וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם: (ר"ע מְבַרְטֵנוֹרָה).

עֵיקַר תּוּי"ט (כד) לֹא שְׂקִימוּ בְּזֶה הַהֲרַגְשָׁה לְמַת וְעָשׂוּ מַה שְׂאִינוּ יִשְׁנוּ, שְׂאִין צַעַר לְמַת בְּאַזְמַל, וְהַחֲנוּטִין יוֹכִיחַ. אָבֵל אֶמְרוּהוּ כְּלָפִי הַנֶּפֶשׁ שְׂמַצְטַעַר מְאֹד בְּרֵאוּתָהּ בְּנוֹלוֹ שֶׁל הַגּוֹף. וְכֵן הוּא בְּכָל בּוֹ. וְעַיִן תּוֹסֵפּוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהָאָרִיד בְּזֶה: **(כה) לְעֲצָמוֹ**. לְהַנְּאֹתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְלִי נִרְאֶה לְפָרֵשׁ שְׂעֵנְנוֹ שְׂקָנָה עֲצָמוֹתוֹ. וְרוֹצֵה לֹוּמַר שְׂבִהִיּוֹת לֹו שֶׁס טוֹב הֵנָּה נִתְעַצֵּם וְהָיָה מַה שְׂהוּא. שְׂכָל שְׂאִין לֹו שֶׁס טוֹב הֵנָּה הוּא כְּלֹא הָיָה. וְעַיִן תּוֹסֵפּוֹת יוֹם טוֹב: (עֵיקַר תּוּי"ט).

רמב"ם (אין פירוש) (רמב"ם)

פרק ב - משנה ח

רָבִן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קָבַל מִהֵלֵל וּמִשְׁמַאי **(כו)**. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לְמִדַּת תּוֹרָה הַרְבֵּה, אֵל

תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעֶצְמָךְ, כִּי לְכַךְ נּוֹצְרֶת **{כז}**.
חֲמֻשָּׁה תִּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי **{כח}**,
וְאֵלוּ הֵן, רַבִּי אֶלְיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, וְרַבִּי
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן
בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֶרְדָּ. הוּא הָיָה מוֹנֶה
שְׁבָחוֹ. רַבִּי אֶלְיעֶזֶר **{כט}** בֶּן הוֹרְקָנוֹס, בּוֹר סוּד
שְׂאִינוֹ מֵאֲבָד טָפָה **{לא}**. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה,
אֲשֶׁרִי יוֹלְדָתוֹ. רַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן, חָסִיד. רַבִּי
שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יָרָא חֲטָא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן
עֶרְדָּ, מַעֲיֵן הַמִּתְגַּבֵּר. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ
כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזַנִּים, וְאֶלְיעֶזֶר בֶּן
הוֹרְקָנוֹס בְּכַף שְׁנֵיָה, מִכָּרִיעַ אֶת כָּלָם. אֲבָא
שָׂאוּל אוֹמֵר מִשְׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל
בְּכַף מֵאֲזַנִּים וְרַבִּי אֶלְיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס אַף
עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֶרְדָּ בְּכַף שְׁנֵיָה, מִכָּרִיעַ
אֶת כָּלָם :

ר"ע מברטנורה אל תחזיק טובה לעצמך. לומר הרבה תורה למדתני. ולפי
שהוא לא הניח לא מקרא ולא משנה הלכה ואגדה שלא למד [ספח כח,
בבא בתרא קלד], היתה אומר כן: **בור סוד**. גרסינן, ולא בור סיד **{ל}**. כלומר,
כבור טוח בסיד: **שאינו מאבד טפה**. כך הוא אינו שוכח דבר אחד
מתלמודו: **אשרי יולדתו**. מאשר במדות טובות עד שכל העולם אומרים
עליו אשרי מי שילדתו. ויש אומרים, על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם,
שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה
מכם בקשו רחמים על העבר הזה שבמעיי שיהיה חכם, ומיום שנולד לא
הוציאה ערשתו מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה:
חסיד. שעושה לפניו משורת הדין: **ירא חטא**. מחמיר על עצמו ואוסר
עליו דברים המתרים, מיראתו שמא יבא לידי חטא. דאם לא כן מאי
רבותיה, אפלו עם הארץ אפשר להיות ירא חטא: **מעין המתגבר**. לבו
רחב ומוסיף פלפול וסברות מדעתו: **אבא שאול אומר משמו**. של רבן
יוחנן בן זכאי: **ואלעזר בן ערד בכף שניה**. מצאתי כתוב, דאבא שאול
לא נחלק על תנא קמא, ושני הדברים אמרם רבן יוחנן בן זכאי, ושניהם

אמת, דלענגן הבקיאות והזכרון הנה רבי אליעזר מכריע, ולענגן
החריפות והפלפול הנה רבי אלעזר בן ערד מכריע: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט (כו) קבל כו'. בשלשלת הלל לא הצרף להזכיר שממנו קבלו.
ועכשיו מזכיר ברבן יוחנן בן זכאי שלא היה מבני בניו. ועוד, שהוא היה לו
תלמידים הרבה ורבתה המחלקת מהם ואחריהם, הזכיר שאף על פי
שנחלקו בכמה דינים מכל מקום עקר התורה קבלוה: **(כז) נוצרת.** לשם כך
יצאת לאויר העולם, כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, מלמד שהתנה
הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית שאם אין מקבלין ישראל את התורה
יחזיר העולם לתהו ובהו, נמצא עכשיו שחובה גדולה מטלת עליו ולא
בטובה הוא עושה. רש"י: **(כח) חמשה תלמידים כו'.** לא מנה רק הגדולים
שנמסרה להם הקבלה. אמנם הרבה תלמידים אחרים היו לו. מדרש
שמואל: **(כט) אליעזר.** לפי שתלמידיו היו, קוראן בשמן. רש"י: **(ל) כי בור**
סיד רצונו לומר בור של סיד, ומה שבת יש בזה. אבל בור סוד שסידוהו יפה
ומעמיד המים שלא יבלעו בקרקע ובשלמותו סיד, ובא חסר יו"ד כדרך נחי
העי"ן. מדרש שמואל: **(לא) שאינו כו'.** כלומר לענגן זה הוא שדומה לבור
סוד ולא בכל בחינותיו, לפי שיש בבור הזה נמי לגריעותא שאין מימיו
מתוקים כמו בור מים חיים כו', ולפיכך הצרף לבאר שאינו מאבד טפה.
מדרש שמואל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם שבח ר"א בזכרונות טוב בהדמות לבור מוסד שלא יאבד מימיו
ושבח רבי יהושע במעלות המדות כי בהם יאושר האדם ויכובד
ויאהבוהו רוב עולם ולזה הוא מאשר בו יולדתו: ורבי יוסי שבח בטוב
מעלות המדות ובמעלות השכליות. ר' שמעון שבח ביראת חטא והוא
זריזות והשתדלות בענייני עסקי הטוב ושמירתו מרע ושבח ר' אלעזר בן
ערך בטוב ההבנה והיות כל ענין עמוק קל אצלו ותבונתו מוספת על
הענין: (רמב"ם)

פרק ב - משנה ט

אמר להם, צאו וראו **(לב)** איזוהי דרך ישרה
שידבק בה **(לג)** האדם. רבי אליעזר אומר, עין
טובה. רבי יהושע אומר, חכר טוב. רבי יוסי

אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את
הנולד. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם,
רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם,
שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו
איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי
אליעזר אומר, עין רעה. רבי יהושע אומר,
חבר רע. רבי יוסי אומר, שכן רע. רבי שמעון
אומר, הלזה ואינו משלים. אחד הלזה מן
האדם, כלזה מן המקום **לה** ברוך הוא,
שנאמר (תהלים לו) לזה רשע ולא ישלם, וצדיק
חונן ונותן. רבי אלעזר אומר, לב רע. אמר
להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך
מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם:

ר"ע מברטנורה עין טובה. מסתפק במה שיש לו ואינו מבקש דברים
יתרים ואינו מקנא כשרואה שיש לחבריו יותר ממנו: **חבר טוב**.
שמוכחו כשרואה אותו עושה דבר שאינו הגון: **שכן טוב**. מצוי אצלו
בין ביום בין בלילה, ואלו חבר טוב אינו מצוי אצלו בכל עת: **הרואה**
את הנולד. צופה ומביט במה שעתידי להיות, ומתוך כך נמצא מחשב
הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה: **לב טוב**. לפי שהלב
הוא המניע לכל שאר הכחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות.
ואף על פי שיש לפעולות אברים מיוחדים, מכל מקום הכח המעורר לכל
התנועות הוא בלב, לפיכך אמר רבי אלעזר לב טוב. ומפני זה אמר רבן
יוחנן בן זכאי רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם: **איזו היא**
דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. הדרך לשאל מהם זה, ולא הבין מתוך
דבריהם הראשונים שהדרך הרעה היא הדרך הטובה, לפי שלא כל
מה שהוא טוב יהיה הפכו רע, כי מדת החסידות והוא העושה לפנים
משורת הדין היא טובה, ומי שאינו חסיד ומעמיד דבריו על דין תורה
אינו רע, ואפשר היה לומר, שאם ההסתפקות והיא עין טובה היא דרך
טובה, בקשת היתרונות אינו דרך רעה, לפי שאינו מזיק לשום אדם
בזה, וכן בשאר המדות. לפיכך הדרך לשאל מהם איזו היא דרך רעה
שיתרחק ממנה האדם: **הלזה ואינו משלים**. הוא הפך הרואה את
הנולד, שאם לא ישלם לא ימצא מי שילוו ויהיה מטל ברעב. ולא אמר
סתם מי שאינו רואה את הנולד, לפי שאפשר לאדם שאינו רואה את

הנולד שלא יבא לידי תקלה, שיציל עצמו בבא הנולד ההוא **[לד]**: וצדיק חונן ונותן. הקדוש ברוך הוא שהוא צדיקו של עולם **[לו]** חונן ונותן למלוא מה שלוא זה ממנו ולא פָרע לו, נמצא הלוא נשאר חַיב למקום: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [לב] וראו. כְּדָאֲמַרְיֵן בְּעֵלְמָא נִפְק דְּק וְאִשְׁכַּח. וְהַמְכֵּן בְּכָל זֶה יְצִיאַת הַשָּׁכֵל וְהַתְּשׁוּטָטוּ לְהַתְּבוּנָן בְּעֵינָן וְלְהַשְׁכִּיל הַיָּטִב. וְזֶהוּ לְשׁוֹן רְאוּ, כְּמוֹ וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חֲכָמָה: **[לג]** שִׁידְבֵּק כּוֹי. פְּרוּשׁ כִּי בְּנֹדָאֵי שְׁבָכָל הַטּוֹבוֹת וְהַיְשָׁרוֹת יֵשׁ לְהַדְבֵּק. אֲלָא רְצוֹנוֹ לֹמַר בְּמִדָּה אַחַת לְהִיּוֹת בְּהַ שְׁלָם לְעוֹלָם, כִּי טוֹב לְאָדָם לְאַחַז בְּמִדָּה אַחַת לְעוֹלָם בְּשִׁלְמוֹת וְנִקְל אֵלָיו לְהַשִּׁיג מִמֶּנָּה הַטּוֹבוֹת הַחֲשׁוּבוֹת כָּלָם, מֵהִיּוֹת בּוֹ כְּמָה מִדּוֹת וְאֵינּוּ שְׁלָם בְּאַחַת מֵהֶם. הַרְבֵּי יוֹנָה. וְשִׁפְתַיִם יִשָּׁק. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְנִיחָא בְּזֶה שְׁדַבְּרֵי רַבִּי בְּרִישׁ פְּרָק זֶה קָאֵי אֶפְלַ הַמִּדּוֹת בְּאִיזוֹ דְּרָךְ יָבֵר לוֹ לְהַתְּנַהֵג בְּעִשְׂיַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְלִזֶּה לֹא אָמַר שִׁידְבֵּק: **[לד]** וְצָרִיךְ לֹמַר שְׁמָה שְׁאָמַר לְעִיל וּמִתּוֹךְ כֶּךָ מְחַשֵּׁב כּוֹי, אֵינּוּ עָקֵר פְּרוּשׁ הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹלָד, אֲלָא שְׁמִתּוֹךְ כֶּךָ נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן שְׁמַחְשֵׁב כּוֹי. אֲבָל עָקֵר כְּוֹנֵת הַרְוָאָה כּוֹי הוּא מֵה שְׁמִפְרֵשׁ צוֹפָה וּמִבֵּיט בְּמָה שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת וְזֶה בְּכָל עֲנִינָיו וְעִסְקֵיו כּוֹי. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[לה]** הַמְּקוֹם. הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר וּמִתְחַת זְרוּעוֹת עוֹלָם. אֲבָל הַעוֹלָם לֹא יִכְלֶנּוּ שְׁנֵאָמַר הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלֶלּוּךָ. רַשִׁי: **[לו]** שְׁנֵאָמַר צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא. וְכֵן וְאַתָּה צְדִיק עַל כָּל הַבָּא עֲלֵינוּ. הַרְמְבֵי"ם: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **עין טובה.** ההסתפקו' במה שיש לאדם והיא ממעלות המדות: ועין רעה הפכה רצה לומר הקטנת הדברים והחריצות על התוספת:

ואמרו הנה הרואה את הנולד אשר ענינו שילמד מה שעתידי להיות ממה שהוא נמצא עתה אינו בחכמות עד שתהיה מעלה שכלית ויהיה פירושו שילמד הנסתר מן הנראה אבל רוצה בו הנה העיון בעניני האדם מעסקיו אשר בהם המשך מציאותו שיעיין באחרית עניניו וכנגד זה הביא משל אחד והוא אמרו הלוא ואינו משלם שלא ילוהו דבר אחר כך והוא פחיתות' המדה וצדיק חונן ונותן זה צדיקו של עולם והוא ה' יתברך שנא' צדיק וישר הוא וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו פירוש חונן לאדם המלוה לחבירו ואינו משלם משלם לו הקב"ה חלף עבודתו שגמל חסד לזולתו ללוותו עד שתשיג ידו די מחסורו וכאשר מצאה ידו ולא ישלם למלוהו ה' יתברך משלם לו:

וענין רואה דבריו בוחר ומבחין מענין אדני לא ראה שכונתו לא בחר והבחין שבכלל דבריו שאמר לב רע הוא הכל:

וכבר בארנו בפי השני אשר הקדמנו לפירוש זאת המסכת שמעלות המדות כולם ימצאו לחלק המתעורר לחלקי הנפש לבד ולו ימצאו גם כן פחיתות המדות ובארנו בפי הרביעי שהפעולות שהם טובות הם הפעולות הממוצעות אשר יבאו ממעלות המדות וכן הוא ידוע אצל הפלוסופים והרופאים שהנפש המתעוררת היא בלב והלב חדרה וכליה

אליו תיוחס. ואע"פ שהכחות כלם מפוזרות מן הלב והוא התחלתה לפי דעת האמתי אבל הכח המתעורר לא יתפשט ממנו לאבר אחר כדרך שמתפשט הכח הזן ר"ל החלק הצומח אשר ספרנוהו בפ' הראשון מן הלב אל הכבד והבן מכל מה שבארנוהו שלב טוב רוצה בו הפעולות הטובות והם הפעולות הממוצעות והם מעלות המדות והוא כולל ההסתפקות ואהבת הטובים וזולת זה מן המעלות והוא אמרו שבכלל דבריו דבריכם וכן לב רע פחיתות המדות והוא כולל ג"כ כל מה שהזהירו ממנו : (רמב"ם)

פרק ב - משנה י

הם אמרו שלשה שלשה דברים. רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך **{לז}**, ואל תהי נוח לכעס. ושוב יום אחד לפני מיתתך. והוי מתחמם כנגד אוהו של חכמים, והוי זהיר בגחלתו שלא תפנה, שנשיכתו נשיכת שועל, ועקיפתו עקיפת עקרב, ולחישתו לחישת שרף **{לט}**, וכל דבריהם כגחלי אש **{מב}** :

ר"ע מברטנורה הם אמרו שלשה דברים. בדרך ארץ ובמוסרים ובמדות. דאלו בענין האסור והמתיר והפטור והחייב דברים הרבה אמרו. אי נמי, אלו השלשה דברים הוי מרגלא בפומיהו תמיד : יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך. ואימתי יהא זה, כשלא תהי נוח לכעס, שאם אתה נוח לכעס אי אפשר שלא תזלזל בכבוד חברך. הרי דבור אחד. ושוב יום אחד לפני מיתתך, הרי שנים. והשלישי, הוי מתחמם כנגד אוהו של חכמים וכו' : שוב יום אחד לפני מיתתך. ולפי שאין אדם יודע אימתי ימות, יעשה תשובה היום שמא ימות למחר : והוי זהיר בגחלתו. שלא תנהג בהן קלות ראש **{לח}** : שלא תפנה. שלא תעגש על ידו : נשיכת

שוּעַל. רְפוּאָתוֹ קָשָׁה, לְפִי שְׁשָׁנָיו דְּקוֹת עֲקָמוֹת וְעֲקָשׁוֹת וְצָרִיד הַרוּפָא לְחַתֵּד הַבָּשָׂר בְּאֶזְמֵל וּלְהַרְחִיב הַנְּשִׁיכָה: **עֲקִיצַת עֲקָרָב**. קָשָׁה מִנְּשִׁיכַת נָחָשׁ: **וּלְחִישָׁתוֹ**. דְּבוּרָן: **לְחִישַׁת שָׂרָף**. כְּהֵבֵל הַיּוֹצֵא מִפִּי הַשָּׂרָף, שְׁשׂוּרָף בְּשָׁעָה שֶׁהוּא לּוֹחֵשׁ. פְּרוּשׁ אַחֵר, הַשָּׂרָף הַזֶּה אֵינוֹ מְקַבֵּל לְחֵשׁ כֶּשֶׁר נְחָשִׁים, כְּדֹכְתִיב (תְּהִלִּים נח) אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחְשִׁים **[מ]**, כִּדְ תַלְמִיד חָכָם אִם תִּקְנִיטָנוּ וְתָבֵא לְפִיִּסוֹ אֵינוֹ מְקַבֵּל פִּיּוֹס **[מא]**: (ר"ע מברטנורא).

עֵיקַר תּוּי"ט [לז] כְּשֶׁלֶד. וְלֹא פְּלִיג אֲדַתְנָן לְקַמֵּן פֶּרֶק ד' מִשְׁנָה י"ב וּכְבוֹד חֲבָרָד כְּמוֹרָא רַבָּד, דְּהֵתָם בְּחֲבָרִים שְׁהִם חֲבָרִים בִּתְוֹרָה. דְּרָדָּ חַיִּים. וְעִין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[לח]** וְזֶה לְשׁוֹן הַרְמַב"ם כְּשֶׁתַּחֲבַר לְחַכְמִים וְאֵל אֲנָשִׁי הַמַּעֲלוֹת אֵל תַּתְּגַעֲגַע עִמָּהֶן וְאֵל תַּתְּגַּאֵה עֲלֵיהֶן, אֲבָל תַּהִיָּה חֲבָרְתָּד לְהוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁתַּתְּקַרֵּב בְּעַת שִׁיקְרָבוּדָּ, וְאֵל תּוֹסִיף לְהַתְּקַרֵּב אֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִמָּה שִׁיקְרָבוּדָּ, שֶׁלֹּא תִפְסִיד כּוֹנְתָם בְּדָ וְתַהֲפֹד אַהֲבַתָּם לְשִׁנְאָה וְלֹא תִגִּיעַד מֵהֶם הַמַּעֲלָה אֲשֶׁר תִּקְוָה. וְהַמְשִׁיל זֶה בְּמִי שֶׁמִּתְחַמֵּם בְּאֵשׁ שְׂאֵם יֹשֵׁב רְחוֹק מִמֶּנּוּ יִהְיֶה בְּחַמוֹ וְאִם יוֹסִיף לְהַתְּקַרֵּב יִשְׂרָף: **[לט] שְׁנִישִׁיכָתוֹ כּוֹ' וּלְחִישָׁתוֹ כּוֹ'**. כְּלוּמַר שְׁפַעְעִמִּים הֵם מְזִיקִים בְּפַעַל שְׁלֵם, וְזֶהוּ כְּמוֹ הַנְּשִׁיכָה כּוֹ'. וְלַפְעָמִים שְׂאִינָם מְזִיקִים בְּפַעֲלָה שְׁלֵמָה, וְזֶהוּ כְּמוֹ עֲקִיצָה בְּלִבָּד כּוֹ'. וְלַפְעָמִים שְׂאִינָם מְזִיקִים כִּי אִם בְּדְבוּר בְּלִבָּד וְזֶהוּ כְּלַחֲשִׁיטַת הַשָּׂרָף. עוֹד נִרְאָה לִי שֶׁאֵלוֹ הַלְשׁוֹנוֹת הֵם כְּנוּיִים לְחַרְמוֹת וְנִדְוִיִּים וּשְׁמַתוֹת דְּרַבְּנָן, שֶׁכֵּן מְצִינּוּ בְּגִמְרָא בְּלִשׁוֹן כְּנוּי: **[מ] דִּקְרָא דְלַעִיל מִנִּיהַ מְסִיִּם כְּמוֹ פְתוֹן חֲרַשׁ יֶאֱטֵם אֲזָנוֹ: [מא]** וְאַתָּה יוֹדַע מִעֲנָן גִּיחְזִי שֶׁהַתְּרִיס כְּנֻגַד רַבּוֹ אֲלִישָׁע שֶׁנִּפְּל בַּחֲלִי מִטְּנָף כְּהַתְּבָאָר מִדְּבָרֵי חַכְמִים בְּעֲנָן אַרְבָּעָה אֲנָשִׁים מְצַרְעִים, וְכֵן עִם אַחֲרִים. וּבְכֻלּוֹ הַתְּבָאָר הַנֶּזֶק שֶׁהַשִּׁיגוֹ. הַרְמַב"ם: **[מב] כְּגַחֲלֵי אֵשׁ**. אֵף קִלּוֹת שְׁבָקִלוֹת. כִּי פוֹרֵץ גָּדַר שֶׁל חַכְמִים, כְּגוֹן יַחִיד שֶׁל פְּנוּיָה, שֶׁסֶתֶם אִשָּׁה נִדָּה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר תַּהִיָּה בְּנִדְתָּהּ, עַד שֶׁתָּבֵא בְּמִים, וְחַכְמִים גְּזָרוּ אֵף אִם טְבֻלָּה, שֶׁהִרִי גְזָרוּ עַל יַחִיד פְּנוּיָה לֹא שֶׁנָּא טְהוֹרָה וְלֹא שֶׁנָּא טִמְאָה. רַשִׁי: (עֵיקַר תּוּי"ט).

רַמְב"ם אל תהי נוח לכעוס. אֵל תִּכְיֵן עֲצַמְךָ לְכַעַס וּלְרַגְזוֹנוֹת וּכְבַר הַפְּלִיגוֹ לַגְּנוֹת הַכַּעַס וְהַרְגִזוֹנוֹת וְהַחֲזֵק שֶׁבְּדַבְרֵיהֶם אִמְרָם כֹּל מִי שֶׁכּוֹעֵס כְּאִילוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְסַמְכוּהוֹ לֵאמֹרוֹ לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נָכַר. ר"ל שְׁשֵׁנִי הַדְּבָרִים אַחַד:

ושוב יום אחד לפני מיתתך. וְהוּא אִי"י מִתִּי יָמוֹת שְׁמַא הַיּוֹם שְׁמַא לְמַחַר וְיִהְיוּ כֹל יָמָיו בְּתִשׁוּבָה אֲבָל אִמְרוּ וְהוּי מִתְחַמֵּם כְּנֻגַד אֹרֶן שֶׁל חַכְמִים אֵינוֹ מִמֵּאִמְרָם אֲשֶׁר הוֹכִיחַ בָּהֶם אֲבָל הוּא מִמָּה שֶׁשָּׁמַע מִזוֹלָתוֹ וְהִיָּה מִסְפָּר אוֹתוֹ וּמִפְּנֵי זֶה לֹא נִמְנָה מְכַלֵּל דְּבָרָיו וְהַכּוֹנֵה בְּזֹאת הַצּוּאָה הוּא שְׂאוֹמֵר לְךָ כְּשֶׁתַּחֲבַר לְחַכְמִים וְאֵל אֲנָשִׁי הַמַּעֲלוֹת אֵל תַּתְּגַעֲגַע עִמָּהֶם וְאֵל תַּתְּגַּאֵה עֲלֵיהֶם אֲבָל תַּהִיָּה חֲבַרְתָּם לְהוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁתַּתְּקַרֵּב בְּעַת שִׁיקְרָבוּדָּ וְאֵל תּוֹסִיף לְהַתְּקַרֵּב אֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִמָּה שִׁיקְרָבוּדָּ שֶׁלֹּא תִפְסִיד כּוֹנְתָם בְּדָ וְתַהֲפֹךְ אַהֲבַתָּם לְשִׁנְאָה וְלֹא תִגִּיעַד מֵהֶן הַתּוֹעֵלַת אֲשֶׁר תִּקְוָה וְהַמְשִׁיל זֶה בְּמִי שֶׁמִּתְחַמֵּם בְּאֵשׁ שְׂאֵם יֹשֵׁב רְחוֹק מִמֶּנּוּ יִהְיֶה בְּחוּמוֹ וְיִקְבַּל תּוֹעֵלַת בְּאוּרוֹ וְאִם יִפְשַׁע בְּעַצְמוֹ וְיוֹסִיף לְהַתְּקַרֵּב אֵלָיו

ישרף וישוב לו התועלת לנזק והוא ענין אמרו על צד המשל הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה ואח"כ הוסיף להפחיד מזה ואמר לא תחשוב שאם ינשכוך בלשונם תשוב ותפייסם בדברים ויתפייסו. כי אמנם לא ישמעו לקול מלחש כמו שלא ישמע אליו השרף כמו שאמר אשר לא ישמע לקול מלחשיי ואתה תדע זה מענין גיחזי במה שהתריס כנגד רבו אלישע שנפל בחלי מטונף כהתבאר מד"ח בענין וארבעה אנשים היו מצורעים וכן עם רבי יהושע בן פרחיה וכלם התבאר הנזק שהשיגו וזולתם ממקדיחי תבשילם : (רמב"ם)

פרק ב - משנה יא

רבי יהושע אומר, עין הרע, ויצר הרע, [מד],
ושנאת הבריות, מוציאין את האדם מן
העולם :

ר"ע מברטנורה **עין הרע**. כמו עין רעה [מג], שאינו מסתפק במה שיש לו ומחזר אחר דברים אחרים. ויש מפרשים עין הרע, שמכניס עין הרע במקומו חבירו או בבניו ומזיק לו : **ושנאת הבריות**. שנאת חנם. ורמב"ם פירש, שמואס חברת הבריות ואוהב לישוב יחידי [מה]. ואני שמעתי, אדם קשה שמביא עליו שנאת הבריות וגורם שהכל שונאים אותו [מו] : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [מג] ואמר שמוציאין כו' ואין צריך לומר שיתרחק ממנה. ולפיכך אמר רבי יהושע לעיל שהדרך שיתרחק ממנה האדם הוא חבר רע. וזהו חדוש יותר. מדרש שמואל : [מד] **יצר הרע**. רב התאוה. הרמב"ם : [מה] וזה לשונו, רע הנפש והוא חלי המרה השחרה שיביא האדם למאס ראות עיניו וישנאהו, וייטב לו חברת החיות, והתבודד במדברות וביערות, ויבחר לו מקום שאינו מושב, זה אצלם לא מצד פרישות, רק לרע תאותם וקנאתם בזולתם. אלו ימיתו האדם בלי ספק כי יחלה גופו וימות טרם עתו : [מו] ויש מפרשים שהכל מקלליו אותו ותחול עליו קללתם ויצא מן העולם, שהרי אמרו חז"ל אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך. מדרש שמואל : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמר שחריצות לממון ורוב התאוה ורוע הנפש והוא חולי המרה השחורה שיביא האדם למאוס ראות עיניו וישנאהו וייטב לו חברת החיות והתבודדות במדברות וביערות ויבחר לו מקום שאינן מיושב וזה אצלם לא מצד פרושות רק לרוע תאותם וקנאתם בזולתם אלו ימיתו [האדם] בלא ספק כי יחלה גופו וימות טרם עתו : (רמב"ם)

פרק ב - משנה יב

רבי יוסי אומר, יהי ממון חבירך חביב עליך כששליך, והתקן עצמך ללמד תורה, שאינה ירשה לך. וכל מעשיך יהיו לשם שמים :

ר"ע מברטנורה התקן עצמך ללמד תורה. שלא תאמר הואיל ואבי חכם ואבי אבי חכם, תורה חוזרת לאכסניא שלה **{מז}** ואיני צריך לבקש אחריה: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. אף בשעה שאתה עוסק באכילה ושתייה ובדרך ארץ לא תתפונן לההנות גופך, אלא שתהיה בריא לעשות רצון קונך : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{מז}** שךך דרשו רבותינו ז"ל בפסוק לא ימושו מפיה ומפי זרעך ומפי זרע זרע זרעך וגו'. וקא משמע לן רבי יוסי דהני מלי כשמתקן עצמו לקך, דמתקימא בו יותר מזולתו. ואי לאו הכי, לא : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כבר בארנו בפי השמיני ענין ההכנה והזמון שצריך לאדם להכין עצמו למעלות ובארנו בפי החמישי ענין אמרו וכל מעשיך יהיו לש"ש : (רמב"ם)

פרק ב - משנה יג

רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, הָיִי זֶהִיר בְּקִרְיַאת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה {מח}. וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תִּפְלֵתָךְ קִבֵּעַ, אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לְפָנֵי הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב) כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֲרָךְ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְנָחַם עַל הָרָעָה. וְאַל תִּהְיֶה רָשָׁע בְּפָנֵי עֲצֻמָּךְ:

ר"ע מברטנורה הָיִי זֶהִיר בְּקִרְיַאת שְׁמַע. לְקִרְוֹתוֹ בְּעוֹנָתוֹ. וְכֵן בִּתְפִלָּה, לְהִתְפַּלֵּל כָּל תְּפִלָּה וְתַפְלָה בְּעוֹנָתָה: **קִבֵּעַ**. כְּאֵדָם שֵׁישׁ עָלְיוֹ חוּבָה דְּבַר קִבּוּעַ וְאוֹמֵר אֵימָתִי אֶפְרָק מֵעַלִּי חוּב זֶה. אִי נִמְי, קִבֵּעַ, כְּאֵדָם שֶׁקִּבּוּעַ לוֹ לְקִרְא פָּרָק אֶחָד פְּרָשָׁה אַחַת, שֶׁאוֹמֵר אוֹתָהּ בְּקִרְיָאָה בְּעֵלְמָא, וְאֵינוֹ אוֹמְרָה בְּלִשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כְּאֵדָם שֶׁמִּבְקֵשׁ רַחֲמִים: **כִּי אַל חֲנוּן וְרַחוּם הוּא**. רוּצָה בְּתַחֲנוּנִים, וְעַל יְדֵי הַתַּחֲנוּנִים הוּא מְרַחֵם מִיָּד: **וְאַל תִּהְיֶה רָשָׁע בְּפָנֵי עֲצֻמָּךְ**. אַל תַּעַשֶׂה דְּבַר שֶׁהִיוֹם וּלְמַחֵר תִּרְשִׁיעַ אֶת עֲצֻמָּךְ בּוֹ. וְהִרְמַבִּ"ם פִּרְשׁ, אַל תִּהְיֶה רָשָׁע בְּעֵינֶיךָ כְּלוֹמֵר לֹא תַחֲזִיק עֲצֻמָּךְ כְּרָשָׁע, שֶׁמִּתוֹךְ כֵּךְ אַתָּה יוֹצֵא לְתַרְבוֹת רָעָה לְגַמְרִי. וְאַנִּי שְׁמַעְתִּי, אַל תִּהְיֶה רָשָׁע בְּדָבָר זֶה שֶׁתִּפְרָשׁ מִן הַצְּבוּר וְתַעֲמֹד בְּפָנֵי עֲצֻמָּךְ: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מח} **בְּקִרְיַאת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה**. לְפִי שֶׁהֵם קִבְּלַת עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם וְעִבּוּדָה לוֹ יִתְבָּרַךְ, לְפִיכֵךְ הַזֶּהִיר עֲלֵיהֶם יוֹתֵר. וּבְמִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל כְּתוּב דְּרַבְּנֵי יוֹנָה גֵרַס הָיִי זֶהִיר בְּקִרְיַאת שְׁמַע יוֹתֵר מִבִּתְפִלָּה. וּפְרַשׁ הַטַּעַם כִּי זְמַן הַתְּפִלָּה הוּא רַחֲב עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת, וְזְמַן קִרְיַאת שְׁמַע קָצֵר כְּנֹתִיקִין עִם הַנֶּחֱץ הַחֲמָה. וְזֶהוּ לְשׁוֹן הָיִי זֶהִיר, כִּי צָרִיךְ זֵהִירוֹת גְּדוּלָּה: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כְּשִׁיחֻשׁוֹב אָדָם עֲצֻמוֹ חֶסֶר וּפְחוּת לֹא יִגְדַל בְּעֵינָיו חֶסֶרוֹן שִׁיעֶשְׂהוּ וְכִבְר בְּאֵרְנוֹ שֶׁעֵינֵן קִבֵּעַ הוּא שֶׁתִּכְבַּד עָלָיו הַתְּפִלָּה וַיִּחְשְׁבֶהָ כְּמוֹ שְׂצוּהָ לַעֲסוֹק עֵסֶק אֶחָד וַיִּנְפֹשׁ מִמֶּנּוּ: (רמב"ם)

פרק ב - משנה יד

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הָיִי שְׂקוּד **{מט}** לְלַמֵּד תּוֹרָה, וְדַע מֵה שֶׁתִּשָּׁיב לְאַפִּיקוֹרוֹס. וְדַע לְפָנַי מִי אֶתָּה עֵמֶל. וְנֶאֱמַן הוּא בְּעַל מְלֹאכְתָּךְ שִׁישְׁלֶם לְךָ שְׂכָר פְּעֻלָּתְךָ **{נא}** :

ר"ע מברטנורה לְאַפִּיקוֹרוֹס. לְשׁוֹן הַפֶּקֶר, שֶׁמִּבְּזָה אֶת הַתּוֹרָה וּמִחֲשִׁיבָהּ כְּאֵלוֹ הִיא הַפֶּקֶר. אִי נִמִּי, מִשִּׁים עֲצָמוֹ כְּהַפֶּקֶר וְאִינוֹ חָס עַל נַפְשׁוֹ לְחֹשׁ שְׂמָא תְּבֵא עָלָיו רָעָה עַל שֶׁמִּבְּזָה אֶת הַתּוֹרָה אוֹ לֹמְדֶיהָ : וְדַע לְפָנַי מִי אֶתָּה עֵמֶל. בְּתִשׁוּבָה זֶה שֶׁאֶתָּה מִשִּׁיב לְאַפִּיקוֹרוֹס, שֶׁלֹּא יִפְתָּה לְבָד לְנִטּוֹת לְדַעְתּוֹ **{ג}** : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{מט}** שְׂקוּד כּו'. פְּרוֹשׁ הָיִי שְׂקוּד וְיִגַּע בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה כְּדֵי שֶׁתִּדַּע לְהִשָּׁיב כּו'. וְלִפִּי זֶה לֹא גְרָסִינָּו וְדַע, אֲבָל בְּסַפְרִים אַחֲרִים גְּרָסִי וְדַע. פְּרוֹשׁ דָּעָהוּ אֶתָּה בִּידְעָה שְׁלֵמָה, וְלֹא תִהְיֶה תִשׁוּבָתְךָ אֵלָיו מְקַבֶּלֶת אֶצְלָךְ אוֹ מְלַמֶּדֶת מֵאַחֵר, כִּי כֵן לֹא תִנָּצַח אוֹתוֹ. וְאָמַר שֶׁתִּשָּׁיב, הוֹדִיעַ שֶׁלֹּא תִלְךָ אֶתָּה אֵלָיו לְהַקְשׁוֹת לוֹ, אֶלְא אִם יָבֵא אֵלֶיךָ וְיִקְשׁוּ לְךָ, דַּע מֵה שֶׁתִּשָּׁיב. [נא] לֹא תִתְחִיל לְשִׁסּוֹת בְּךָ אֶת הַקֶּלֶב]. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל : **{ג}** וְזֶה לְשׁוֹן הַרְמַב"ם, אֵף עַל פִּי שֶׁתִּלְמַד דְּעוֹת הָאֶפִּיקוֹרְסִים לְדַעַת אֵיךְ תִּשָּׁיב עֲלֵיהֶם, הַשְּׁמֵר שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּלִבְךָ דְּבַר מִן הַדְּעוֹת הַהֵם, וְדַע שְׁמִי שֶׁתִּעֲבַד לְפָנָיו יוֹדַע צָפוֹן לְבָד. וְהוּא אָמַר וְדַע לְפָנַי מִי אֶתָּה עֵמֶל, רְצוֹנוֹ לֹמַר שֶׁיִּכּוֹן לְבוֹ בְּאִמוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. עַד כָּאן. וְאִם כֵּן, לְפָנַי מִי, מוֹסֵב עַל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ : **{נא}** וְנֶאֱמַן כּו'. לֹא פְּלִיג עַל מֵאֲמַר אֵל תִּהְיוּ כְּעַבְדִּים כּו' וְכִמוֹ שֶׁפִּתְּבַתִּי שָׁם. וּמִצָּאֵתִי בְּנִסְחָ אֶרְץ יִשְׂרָאֵל מִגֵּה דְגָרְס, וּמִי הוּא בְּעַל מְלֹאכְתָּךְ, וְתוֹ לֹא מִיָּדִי : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם עֵינִין שְׁקִידָה הוּא מְלִשׁוֹן הַכְּתוּב כִּי שׁוֹקֵד אֲנִי עַל דְּבָרֵי כְּלוּמַר מֵהִיר וּמִשְׁתַּדֵּל. אוֹ יִהְיֶה עֵינִינוֹ הַרְגַל וְתִמְיָדוֹת כִּמוֹ לְשׁוֹקֵד עַל דְּלִתּוֹתֵי יוֹם יוֹם :

מה שתשיב לאפיקורוס. אֲמַר צְרִיךְ שֶׁתִּלְמַד דְּבָרִים שֶׁתִּשָּׁיב בֵּהֶם לְאַפִּיקוֹרְסִים מִן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְתַחֲלוּק עֲלֵיהֶם וְתִשָּׁיבֶם אִם יִקְשׁוּ לְךָ וְאִמְרוּ לֹא שָׁנוּ אֵלֹא אֶפִּיקוֹרוֹס עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲבָל אֶפִּיקוֹרוֹס יִשְׂרָאֵל כִּי־שׁ דְּפַקֵּר טַפִּי ר"ל שִׁיוֹסִיף לְבִזּוֹת וּמִפְּנֵי זֶה אֵינִי צְרִיךְ לְדַבֵּר עִמּוֹ כִּלְל שְׂאִין לוֹ תִקְנָה וְאֵינִי לוֹ רְפוּאָה כִּלְל וְעַקֵּר שְׁנֵאִי כִּלְל בְּאִיָּה לֹא יוֹשׁוּבוֹן וְלֹא יִשִּׁיגוּ אַרְחוֹת חַיִּים וְאִמְרוּ אֵף עַל פִּי שֶׁתִּלְמַד דְּעוֹת הָאוֹמוֹת לְדַעַת אֵיךְ תִּשָּׁיב עֲלֵיהֶם. הַשְּׁמֵר שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּלִבְךָ דְּבַר מִן הַדְּעוֹת הַהֵם וְדַע שְׁמִי שֶׁתִּעֲבוֹד לְפָנָיו יוֹדַע צָפוֹן לְבָד וְהוּא אָמַר וְדַע לְפָנַי מִי אֶתָּה עֵמֶל רְצָה לֹמַר שֶׁיִּכּוֹן לְבוֹ בְּאִמוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ : (רמב"ם)

פרק ב - משנה טו

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה,
וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, וְהַשְּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת
דוֹחֵק:

ר"ע מברטנורה **היום קצר**. חיי העולם הזה קצרים הם: **והמלאכה מרובה**. התורה ארכה מארץ מדה: **ובעל הבית דוחק**. שְׁנַאֲמָר (יהושע א)
והגית בו יומם ולילה: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם זה משל לקוצר השנים ורוב החכמות ועצלות בני אדם לבקשה
עם רוב השכר עליהם ועם רוב התראות התורה ואזהרותיה לבקש
חכמה ולמוד: (רמב"ם)

פרק ב - משנה טז

הוּא הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלִיף הַמְּלָאכָה לְגִמְרָה, וְלֹא
אַתָּה בֶן חוֹרִין לְבָטֵל מִמֶּנָּה. אִם לְמִדַּת תּוֹרָה
הַרְבֵּה **{נב}**, נוֹתְנִים לָךְ שְׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמַן הוּא
בַּעַל מְלָאכָתְךָ שִׁישְׁלִים לָךְ שְׂכָר פְּעֻלָּתְךָ **{נג}**. וְדַע
מִתּוֹ שְׂכָרוֹ **{נד}** שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לָבֵא:

ר"ע מברטנורה לא עליך המלאכה לגמור. לא שְכַרְךָ הקדוש ברוך הוא לגמור את כְּלָה כְּדֵי שְׁתַּפְּסִיד שְׁכַרְךָ אם לא תגמְרֶנָּה. וְשָׂמָא תֵּאמֵר אֵינִי לומד ואֵינִי נוטל שְׂכָר, וְלֹא אֶתָּה בֶן חוֹרִין לְבַטֵּל. על כִּרְחֻךָ הָעַל, מְטַל עֲלֶיךָ לְעַבֵּד: **לְעֵתִיד לְבֵא**. לעולם הָבֵא: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **(נג)** **הרבה**. לפי שְׂאֵמֵר לְעִיל וְהַשְׂכָּר הַרְבֵּה נִמְשָׁךְ לְאָדָם מִזֶּה לומר הִנֵּה אֶקְבֵּל שְׂכָר הַרְבֵּה כְּשֶׁאֶלְמַד שְׁעָה אַחַת וְאַחַר כֵּן אֵינִי יוֹשֵׁב בְּטַל מִתּוֹרָה כִּי כִּבֵּר יֵשׁ לִי שְׂכָר הַרְבֵּה לְקַבֵּל. לְכֹךְ אָמַר אִם לְמִדַּת הַרְבֵּה כּוֹי דְּאֵי לֹאוּ הִכִּי לֹא שְׁהִירִי אֲדַרְבֵּה יֵשׁ לִךְ עֲנֵשׁ בְּעוֹן בְּטוֹל תּוֹרָה. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְלֹא אָמְרוּ אַחַד הַמְרַבֵּה וְאַחַד הַמִּמְעִיט כּוֹי אֶלֶּא כְּשֶׁנֶּעְרִיךְ גַּם כֵּן הַמְנַדְּבִים מֶה עָרְכָם, הֵינּוּ שֶׁהַעֲשִׂיר מְרַבֵּה וְהָעֹנִי מִמְעִיט, אֲבָל לֹא כְּשִׁישׁ בִּיכָלְתוּ לְהַרְבּוֹת וְהַמְעִיט. וְעֵינֵי תוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **(נג)** **שְׂכָר כּוֹי**. וְלֹא תַעֲלֶה עַל דְּעִתְךָ שֶׁכְּשֶׁתִּקְבֵּל הַמִּתְנָה הַרְמוּזָה בְּמִתְּנֵן וּבְהַרְבֵּה, שְׁיִנְכָה מִשְׁכַּרְךָ. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל: **(נד)** **וְדַע כּוֹי**. כְּלוֹמַר אֵין הַכּוֹנֵה כְּדֵי שְׁתַּעֲבֵד עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרַס. רַק כּוֹנֵתִי הִיא זֹאת שֶׁתִּדְעֶהוּ דְרָךְ יְדִיעָה לְבַד וְכַדְלֵעִיל. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים שְׂמִתְּנֵן, בְּשִׁי"ן. וְלִפִּי זֶה יֵשׁ לוֹמֵר דְּאֶתָּא לְמִימַר דְּאֶפְלוּ מִתְּנֵן שְׁהִיא הַמִּתְנָה, בְּהֵאִי עֲלָמָא לִיכָא, וְלִכְךָ אֵל תַּתְּמָה בְּרֵאוּתְךָ הַצְּדִיקִים אִם מְרַעָה אֵל רְעָה יִצְאוּ. כֵּן כָּתַב בְּמִדְרַשׁ שְׂמוּאֵל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **לעתיד לבא**. רצה לומר לעולם הבא וכבר בארנו ענין העולם הבא בפרק העשירי מסנהדרין במה שראוי לזכרו: (רמב"ם)

ג

פרק

א

משנה

-

ג

פרק

עֲקֹבִיא **{א}** בֶּן מֵהַלְלָאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּפֵּל בְּשִׁלְשָׁה
דְּבָרִים וְאֵי אַתָּה בָּא לְיַדִּי עֲבֵרָה. דַּע **{ב}** מֵאִין
בָּאתְךָ, וּלְאֵן **{ג}** אַתָּה הוֹלֵךְ **{ד}**, וּלְפָנַי מִי אַתָּה
עֹתִיד לָתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאִין בָּאתְךָ, מִטְּפָה
סְרוּחָה, וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ, לְמָקוֹם עֶפְרָר רַמָּה
וְתוֹלְעָה **{ה}**. וּלְפָנַי מִי אַתָּה עֹתִיד לָתֵן דִּין
וְחֶשְׁבוֹן **{ו}**, לְפָנַי מִלְּךָ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא :

ר"ע מברטנורה עֲקֹבִיא. מִטְּפָה סְרוּחָה. טַפַּת שְׁכַבַת זָרַע. וְאֵף עַל פִּי
שְׂבִשְׁעַת הַעֲבוּר אֵינָה סְרוּחָה, שְׂאֵינָה מִסְרַחַת בְּרַחֵם הָאֵשֶׁה עַד לְאַחַר
שְׁלִשָּׁה יָמִים וְכִשְׁתִּסְרִיחַ אֵינָה רְאוּיָה לְהַזְרִיעַ, מִכָּל מָקוֹם קָרִי לָהּ טַפָּה
סְרוּחָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְרוּבָה לְהַסְרִיחַ מִיַּד כְּשֶׁהִיא חוּץ לְמַעֵי הָאֵשֶׁה.
וְהַמְּסַתְּפֵל שָׂבָא מִטְּפָה סְרוּחָה, נֶצוּל מִן הַגְּאֹוָה. וְהַמְּסַתְּפֵל שְׁעֵתִיד לִילְךָ
לְמָקוֹם עֶפְרָר רַמָּה וְתוֹלְעָה, נֶצוּל מִן הַתְּאֹוָה וְהַחֲמֻדָּה אֶל הַמָּמוֹן.
וְהַמְּסַתְּפֵל שְׁעֵתִיד לָתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן, פּוֹרֵשׁ מִן הַחֲטָא וְאֵינוֹ נִכְשָׁל בְּעֵבְרָה :
(ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {א} עֲקֹבִיא. בְּזִמְנוֹ הַבֵּית הָיָה. וְעַיִן תּוֹסַפּוֹת יוֹם טוֹב : **{ב} דַּע.**
חִזַּר וְאָמַר מֵלֵת דַּע לְפִי שְׁלִפְנֵי מִי אַתָּה עֹתִיד כּוֹי אֵינָן בְּהִסְתַּפְּלוֹת וְרֵאֵינָה
מוֹחֶשֶׁת כִּי אִם שְׂיִאֲמִין זֶה בְּדֶרֶךְ יְדִיעָה. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל : **{ג} מֵאִין כּוֹי.** שְׂאֵלֵת
הַמָּקוֹם שְׂבָא מִשָּׁם בְּלִשׁוֹן אֵין כְּמוֹ מֵאִין בְּאוֹי הָאֲנָשִׁים, וְשְׂאֵלֵת הַמָּקוֹם
שְׂיִבָא לְשָׁם בְּלִשׁוֹן אֲנָה כְּמוֹ אֲנָה אֵלְךָ מְרוּיחָךְ וְאֲנָה מִפְּנֵיךָ אֲבָרַח : **{ד} אַתָּה
הוֹלֵךְ.** כִּי הָאָדָם הוֹלֵךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ וּמִתְקַרֵּב אֶל הַמִּיתָה כִּי יוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם
הַיְלָדוֹ הוּא, שְׂמִיּוֹם שְׁנוּלָד הוּא מִתְקַרֵּב וְהוֹלֵךְ אֶל הַמִּיתָה, וְעַל כֵּן נִקְטַל לִשׁוֹן
הַזֶּה וְלֹא לִשׁוֹן עֹתִיד. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל : **{ה} לְמָקוֹם כּוֹי.** וְלֹא אָמַר שְׂיִהְיֶה רַמָּה
וְתוֹלְעָה, שְׂכָךְ אָמַר הַכְּתוּב כִּי עֶפְרָר אַתָּה וְאֶל עֶפְרָר תֵּשׁוּב. דֶּרֶךְ חַיִּים : **{ו} דִּין
וְחֶשְׁבוֹן.** תַּחֲלֵת דִּין קָאֲמַר, וּלְפִיכָךְ הַקְּדִים דִּין לְחֶשְׁבוֹן. וְאָמַר לָתֵת דִּין,
שְׂאֵם יַעֲשֶׂה חֲטָא מִתְחַיֵּב מִזֶּה דִּין, לְכָךְ שְׂיִךְ לומר שֶׁהוּא נוֹתֵן הַדִּין כּוֹי. דֶּרֶךְ
חַיִּים : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם זֶה הַהִסְתַּכְלוֹת מֵבִיא הָאָדָם לְיַדִּי עֲנוּה בּוֹזְרוֹן מֵאִין בֵּא.
וְהִסְתַּכְלוֹ בְּאַחֲרִיתוֹ יִבְיֵאֵהוּ לְבִזּוֹת בְּעֵנֵינִי הָעוֹלָם. וְהִסְתַּכְלוֹ לְגוּדֵל
הַמְּצוּה יִבְיֵאֵהוּ לְמַהֵר לְשִׁמוּעַ מִצּוֹתָיו. וְכִשְׂיַעֲלוּ בִידּוֹ אֵלוֹ הַשְּׁלִשָּׁה
דְּבָרִים לֹא יִחְטָא כָּלֵל : (רמב"ם)

פרק ג - משנה ב

רבי חנינא סגן הכהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות {ז}, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו. רבי חנינא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים {ח}, שנאמר (תהלים א) ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה שרויה ביניהם {ט}, שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים, מנין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה {י}, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר (איכה ג) ישב בַדָּד ויִדָּם כִּי נָטַל עָלָיו :

ר"ע מברטנורה בשלומה של מלכות. ואפלו של אמות העולם: חיים בלעו. דכתיב (מבסוק א) ותעשה אדם כדגי הים, מה דגים שבים כל הגדול מחברו בולע את חברו, אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מחברו בולע את חברו [עבודה זרה נד]: יראי ה' איש אל רעהו. הרי כאן שנים: וידם. לשון קול דממה דקה, כדרך השונה יחידי שהוא שונה בלחש: כי נטל עליו. כאילו נתינת כל התורה כלה היתה בעבורו בלבד {יא}: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {ז} מלכות. הוא המלך עם שריו ויועציו המנהיגים מלכותו ועושים משפט בארץ, ולפיכך לא אמר בשלום המלך. כך פשו המפרשים: {ח} לצים. דאין ליצנות גדולה ממני שאומרים לו מנה זהובים שעה אחת וכל שתמנה יהיה שלך, והוא בטל, ודאי מתלוצץ מן זהובים ומבזה אותם. כן

הבטל מדברי תורה אחר שיודע השכר הגדול הזה, אינו כי אם לך. ואמר ואין ביניהם רצונו לומר שאף על פי שכל אחד עוסק לבדו אבל אין ביניהם, שכל אחד מהביל ומתלוץץ בלבו על ידיעת ולמוד חברו וחושב שאין לו תועלת בחברתו עמו כו', בודאי לצים יקראו אף על פי שאין פוצה פה. ועין תוספות יום טוב: **ט** שכינה שרויה ביניהם. הפך הליצנים, כי הם הפת שאינם רואים פני השכינה. אמנם אלו להפך, כי הליצנים אפלו במותם השכינה מתרחקת מהם כל שכן בחייהם, ואלו אפלו בחייהם שכינה שרויה ביניהם כל שכן במיתתם. מדרש שמואל: **י** ועוסק כו'. שיחיד אינו רגיל להוציא דברי תורה מפיו, ולפיכך לא שיך לומר אצלו ועוסק בדברי תורה כמו שהוא אצל שנים שהם מדברים זה עם זה: **יא** וכן פרש הרמב"ם. אבל גרסתו, מנין שאפלו אחד יושב ושונה שמעלה עליו הכתוב כאלו קים את התורה שנאמר ישב וגו'. ולגרסא שלנו נראה כמו שכתב מדרש שמואל בשם הרשב"ם, שמפרש כי נטל עליו, שהשלך עליו שכר משלם, או הרי הוא כנטל שכרו כבר שמזמן הוא. עוד פרש כאן כמו שכתב הר"ב סוף משנה ו'. וגרסת רש"י נראה לי דגרס כאן כל מקום וגו' ולקמן משנה ו' גרס כי נטל וגו' כו'. ובגמרא, ומאחר דאפלו חד, תרי מבעיא, תרי מכתבי מליהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבי מליה. ועין תוספות יום טוב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם ראייתו שמושב לצים יקרא כל מושב שלא ידברו בו דברי תורה מסוף הפסוק אשר אמר כי אם בתורת ה' וגו' כאילו אמר שמפני שהיה חפצו בתורת ה' לא ישב במושב לצים אשר אין בו תורת ה':

מנין שאפילו אחד שיושב וכו'. בפי קמא דברכות אומר בזה הלשון מנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך וכי מאחר דאפי' אחד תרי מיבעיא תרי מכתבי מליהו בספר הזכרונות חד לא מכתבי מליה וכי מאחר דאפילו תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: ופירוש וידום מן הדבור הנסתר מקול דממה דקה וממנו פי' התרגום וידום אהרן ושתיק אהרן וראייתו שהוא כמי שקיים כל התורה כולה מאמרו כי נטל עליו כאלו נתינת התורה כולו היתה בעבורו לבד: (רמב"ם)

רבי שמעון אומר, שלשה **יב** שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח) כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו משלחנו של מקום **יד** ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' :

ר"ע מברטנורה ולא אמרו עליו דברי תורה. ובברכת המזון שמברכים על השלחן, יוצאין ידי חובתן, וחשוב כאילו אמרו עליו דברי תורה. כן שמעתי **יג** : **מזבחי מתים**. תקרבת עבודה זרה, דכתיב (תהלים קו) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים : **מלאו קיא צאה**. ועבודה זרה קרויה צאה, דכתיב (ישעיה ל) צא תאמר לו : **בלי מקום**. בשביל שלא הזכירו שמו של מקום ברוך הוא על השלחן : **שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'**. מיד כשדבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני ה'. ויש אומרים מראשו של מקרא הוא יוצא, דכתיב והמזבח עץ שלש אמות, אל תקרי אמות אלא אמות, כמו יש אם למקרא, שלש כנגד תורה נביאים וכתובים, ואמרי לה מקרא משנה ותלמוד. שצריך אדם לדבר בהן על השלחן, ואז קרוי שלחן אשר לפני ה'. כן פרש רש"י : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **יב** שלשה. נקט שלשה, דבפסוק שהביא לראיה שם מדבר גם כן בשלשה, החכם והכהן והנביא. לב אבות : **יג** והברכות הן שלש. כי הטוב והמטיב ביבנה תקניה. ונמצא שהן כנגד שלש אמות דלקמן. ועין תוספות יום טוב שהאריך לרמז בשלש ברכות אלו שהם נגד תורה נביאים כתובים. אי נמי נגד מקרא משנה גמרא. וסיים וזה לשונו, ואף על פי שהצבתי ציונים להדמות ברכת המזון לתורה נביאים כתובים אי נמי כו' כדאיתא בסוטה סוף פרק ז', מכל מקום לא נתישבה דעתי בפסק הזה לצאת ידי חובה בכך, דודאי דרבי שמעון לאו בהכי מירי, דאטו ברשיעי עסקינן שאין מברכין ברכת המזון שהוא מצות עשה. ומלי דאבות מלי דחסידות נינהו. ולשון רש"י, ורגילין בני אדם לפטר עצמן בברכת המזון : **יד** משלחנו של מקום. שמעלה עליהם כאילו הקריבו קרבנות, על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל כהנים משלחו גבוה קא זכו. מדרש שמואל : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם זבחי מתים יקרא תקרובת עבודת כוכבים כמו שקראה הכתוב כמו שבארנו בפרק ג' מעבודת כוכבים וקראה ישעיהו ג"כ קיא צואה לבזותה כמו שתקרא עבודת כוכבים עצמה גלולים ושקוצים וקדם

לפני זה הפסוק פסוק המורה על העוסק במאכל ובמשתה והנחת התורה ותלמודה ומפני זה כי השלחנות כלם כאילו אכלו עליהם הדברים המזוהמים והצואה רצה לומר מאכל עבודת כוכבים והוא אמרו לפני זה הפסוק (ישעיהו כח, ז) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו: (רמב"ם)

פרק ג - משנה ד

רבי חנינא בן חכניאי אומר, הנעור בליקלה והמהלך בדרך יחידי והמפנה {טו} לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו:

ר"ע מברטנורה הנעור בליקלה והמהלך בדרך יחידי. ומחשב בלבו דברי הבאי: הרי זה מתחייב בנפשו. לפי שליקלה הוא זמן למזיקים, והמהלך בדרך יחידי הוא בספנה מפני הלסטים וכמה פגעים רעים, ואם היה מחשב בדברי תורה היתה משמרתו: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {טו} ומפנה. והוא גרסת הר"ב. וגרסת והמפנה טעות הוא, דאם כן הנעור אינו מפנה ולמה יתחייב. והרשב"ם מפרש הנעור בליקלה ואפלו בבית. והמהלך בדרך ואפלו ביום. ובשניהם ביחידי עסקינן. ולדבריו יש לקיים גרסת והמפנה. ועין תוספות יום טוב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם [יאמר הנעור בליקלה לבטלה ומי שיפריד בנפשו ללא תכלית אלא לבטלה וכן המפנה לדרכי העולם לא להשיג אמיתות אלא לבטלה.] (רמב"ם)

פרק ג - משנה ה

רבי נחוניא בן הקנה אומר, כל המקבל עליו על תורה {ט}, מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכל הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ:

ר"ע מברטנורה על מלכות. משא מלך ושרים: דרך ארץ. עמל וטרח הפרנסה, לפי שמלאכתו מתברכת: הפורק ממנו על תורה. האומר קשה עליה של תורה ואיני יכול לסובלה {י}: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {טז} על תורה. התמדת הקריאה. הרמב"ם: {יז} ולא דמתחייב בנפשו דלעיל במפנה, חמור מנותנין עליו על דהקא בפורק. דודאי ליתא. אלא דמתחייב דאמרן הינו אם יפגעו בו לסטים או מזיקים מתחייב בנפשו, ודמו היה נדרש מעצמו, אבל אפשר שלא יאָרעו כל רע. אבל הקא נותנין כו' ולא יוכל מלט. נראה לי: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם עול תורה. התמדת הקריאה:

ועול מלכות. טורח המלך וחיילותיו:

ועול דרך ארץ. טורח הזמן: אמר כי בשכר לקחו עול התורה יצילהו השם יתברך ויקל מעליו טורח הזמן: ואמרו פורק עול תורה שאמר אין תורה מן השמים ואיני סובלה: ואמרו חרות על הלוחי חירות על הלוחי רצה לומר החירות מתולדות הזמן ועניני המלכים למי שמקבל ועושה מה שנכתב על הלוחות: (רמב"ם)

פרק ג - משנה ו

רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר,

עֲשֶׂרָה שְׂיֹשְׁבֵינָו וְעוֹסְקֵינָו בְּתוֹרָה, שְׂכִינָה
 שְׂרוּיָה בִּינֵיהֶם, שְׁנֵאמַר (תהלים פב) אֱלֹהִים נֹצֵב
 בְּעֵדֹת אֵל. וּמִנֵּינָו אֶפְלוּ חֲמֹשֶׁה, שְׁנֵאמַר (עמוס ט)
 וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. וּמִנֵּינָו אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה,
 שְׁנֵאמַר (תהלים פב) בְּקָרֵב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנֵּינָו
 אֶפְלוּ שְׁנַיִם {כ}, שְׁנֵאמַר (מלאכי ג) אִזְ נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' **אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגו'.** וּמִנֵּינָו
 אֶפְלוּ אֶחָד, שְׁנֵאמַר (שמות כ) בְּכֹל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
 אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבָא אֵלֶיךָ וַיִּבְרַכְתִּיךָ :

ר"ע מברטנורה עֲשֶׂרָה שְׂהִיו יוֹשְׁבִים בְּדִין. גְּרָסִינָו {יח} : בְּעֵדֹת אֵל. וְאִין
 עֵדָה פְּחוּתָה מֵעֲשֶׂרָה, שְׁנֵאמַר בְּמִרְגְּלִים (במדבר יד) עַד מְתֵי לַעֲדָה הִרְעָה
 הַזֹּאת, יֵצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, הֲרִי עֲשֶׂרָה : וּמִנֵּינָו אֶפְלוּ חֲמֹשֶׁה שְׁנֵאמַר בְּקָרֵב
 אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. שְׁלֹשָׁה דִּינָיִם וּשְׁנַיִם בְּעֵלֵי דִּינָיִם : וּמִנֵּינָו אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה
 שְׁנֵאמַר וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. הָאֵשׁ וְהָאֹוִיר וְהַמַּיִם שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה, עַל
 אֶרֶץ יִסְדָּה, עַל יִסּוּד הָאֶרֶץ הֵם מְקִיפִים. הֲרִי לָךְ שְׁשֵׁלֶשָׁה קְרוּיִין אֶגְדָּה.
 אִי נְמִי, מְצִינָו שְׁלֹשָׁה קְרוּיִין אֶגְדָּה, אֶגְדָּת אֲזוּב שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה קְלָחִים.
 וַיֵּשׁ סְפָרִים שְׁכַתוּב בָּהֶן וּמִנֵּינָו אֶפְלוּ חֲמֹשֶׁה שְׁנֵאמַר וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ
 יִסְדָּה, שְׁאָדָם אוֹגֵד בְּיָדוֹ אַחַת שֵׁישׁ בָּהּ חֲמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְכָלֵל אֶצְבָּעוֹת
 שְׁבִיד קְרוּיִין אֶגְדָּה. וַיִּבְרָאֵשׁ הַמְּקָרָא הוּא אוֹמֵר, הַבּוֹנֵה בְּשָׁמַיִם
 מֵעֲלוֹתָיו, כְּלוּמַר הַשְּׂכִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁמַיִם יוֹרֵדֶת לְמַטָּה לְאֶרֶץ כְּשֵׁישׁ שֵׁם
 אֶגְדָּה עוֹסְקִים בְּתוֹרָה {יט}. וּמִנֵּינָו אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה שְׁנֵאמַר בְּקָרֵב אֱלֹהִים
 יִשְׁפֹּט, שֶׁהַדִּינָיִם הֵם שְׁלֹשָׁה : **פִּי נֹטֵל עֲלָיו.** לְשׁוֹן סִכָּךְ. תַּרְגּוּם וְסִכּוֹת,
 וְתִטֵּל, כְּלוּמַר שֶׁהַשְּׂכִינָה סוֹכְכֶת עֲלָיו : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {יח} וְכֹן מְצִינָו עֲשֶׂרָה שְׂדֵינָו, בְּדִינֵי עֶרְכִין, וּשְׁנַיִם וְאֶחָד כְּשֶׁקְבָלוֹ
 עֲלֵיהֶם. אִי נְמִי יַחִיד מְמַחָה : {יט} אֵף עַל גַּב דְּגִרְסָתוֹ בְּדִין, עֵסֶק הַתּוֹרָה כָּל
 שְׁכֹן הוּא : {כ} אֶפְלוּ שְׁנַיִם. וּמֵאַחַר דְּאֶפְלוּ תִרִי, תִּלְתָּא מִבְּעֵיא. מַהוּ דְּתִימָא
 דִּינָא שְׁלָמָא בְּעֵלְמָא וְלֹא אֶתִיָּא שְׂכִינָה, קָא מְשַׁמַּע לָן דְּדִינָא נְמִי הִינּוּ תוֹרָה.
 וּמֵאַחַר דְּאֶפְלוּ תִלְתָּא, עֲשֶׂרָה מִבְּעֵיא. עֲשֶׂרָה קִדְמָא שְׂכִינָה וְאֶתִיָּא, תִּלְתָּא עַד
 דִּתְבִי. גְּמָרָא. וְאֶדְאֶתְמַר הֵתֵם קְאָמַר לָהּ, וְלֹא אֶתְמַר הֵתֵם חֲמֹשֶׁה. וּבְמִדְרָשׁ
 שְׁמוּאֵל כְּתִב דְּבַעֲשֶׂרָה נֹצֵב, רְצוּנוֹ לוּמַר עוֹמֵד כְּבִיכּוֹל, וְהֵם יוֹשְׁבִים. מַה שְׂאִין
 כֹּן בְּחֲמֹשֶׁה דְּלֹא כְּתִיב נֹצֵב. וְעִינָו מַה שְׁכַתְּבִתִּי לְעִיל אוֹת י"א : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם בעדת אל. הנה בארנו בתחלת סנהדרין שעדה אינה נופלת על
 פחות מ"י ושם בארנו ג"כ שב"ד לא יהיו פחות מג' והם נקראים אלהים

לענין המשפט : ופיי אגודה מה שאוגד אדם בידו אחת והיד יש בה ה' אצבעות שבהן יאגוד וכלל החמש אצבעות יקרא גם כן אגודה : (רמב"ם)

פרק ג - משנה ז

רבי אלעזר איש ברתותא אומר, תן לו משלו, שאתה ושלך שלו. וכן בדוד **{כא}** הוא אומר (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. רבי שמעון אומר, המהלך בדרך **{כב}** ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאה אילן זה ומה נאה ניר **{כג}** זה, מעלה עליו הכתוב **{כד}** כאלו מתחייב בנפשו :

ר"ע מברטנורה תן לו משלו. לא תמנע מלהתעסק בחפצי שמים בין בגופך בין בממונך, [שאינך נותן משלך, לא מגופך ולא מממונך], שאתה וממונך שלו : מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה. הוא הדין לכל שיחה בטלה, אלא שדבר בהוה שדרך הולכי דרכים לדבר במה שרואים בעיניהם. ויש אומרים, דאשמועינן רבותא דאף על גב דעל ידי כן הוא מברך ברוך שפכה לו בעולמו, אף על פי כן מעלין עליו כאלו מתחייב בנפשו, מפני שהפסיק ממשנתו : ניר. תלם המחרשה, כמו נירו לכם ניר (ירמיה ד) : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{כא}** וכן בדוד. על אותו מעשה שקבץ כסף וזהב לבית המקדש אמר דוד פסוק זה. רש"י. ומשום דאיכא למדחי, דדלמא דוד שאני שהתנדב לבית המקדש שהשם יתברך צוה עליו בפרטות והיה בהניח וגו', אי נמי רבים שאני, לכך לא אמר שנאמר כי ממך הכל וגו', לפי שאינה ראיה גמורה. דרך חיים : **{כב}** בדרך. שהוא מקום סכנה. ויש מפרשים דלאו דוקא, אלא הוא הדין בבית, אלא דבדרך שכיחי אילן וניר ואפשר שיפסיק : **{כג}** ניר. דלא תימא דוקא אילן שהוא רואהו מרחוק ואומר מה נאה שזה ודאי שפסיק, אלא אפלו ניר שנמצא בצדו כשהוא מהלך אפלו הכי הוי הפסק. דרך חיים : **{כד}** מעלה עליו הכתוב. סמיוך ליה על פסוק הקטפים מלוח עלי

שִׁיחַ, דְּדַרְשׁוּהוּ עַל הַפּוֹסְקִים מְדַבְּרֵי תּוֹרָה, וְכֵן מִתְרַגְּם דְּשִׁבְקִין פְּתִיגְמֵי אֹרִיטָא מִן לוח לְבָהוֹן מְטוּל מְלֵי דְעֵלְמָא. וְכִינּוּן שְׂכָן הוּא מִתְרַגְּם מִלְתָּא דְפְּשִׁיטָא הוּא וְאִין צְרִיךְ לְהַזְכִּירוֹ בְּהַדְיָא, וְסַמְדָּ עַל הַמְּבִין כּוּי. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְאָמַר כְּאֵלוֹ כּוּי. צְרִיךְ לֹמַר דְּהִקְא לֹא הוּי אֵלָא הַפְּסֵק דְּרַךְ עֲרָאֵי וּמִיד הוּא חוּזַר אֶל מְשַׁנְתּוֹ, אֲבָל לְעִיל מְשַׁנְתּוֹ דִּי קְאָמַר דְּמַפְנֵה לְבוֹ לְבַטְלָה. וְלַפְרוּשׁ הַשְּׁנִי שְׁפַתְבֵּי הַר"ב דְּהִקְא בְּמַבְרֵךְ כּוּי, מַעֲקָרָא לֹא קִשְׂיָא. וְעִין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב : (עִיקַר תּוּי"ט).

רמב"ם (אין פירוש) (רמב"ם)

פרק ג - משנה ח

רַבִּי דּוֹסֶתַי בְּרַבִּי יִנְאִי מְשׁוּם רַבִּי מְאִיר אֹמֵר, כָּל {כה} הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד {כו} מִמְּשַׁנְתּוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאֵלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ד) רַק הַשְּׁמֵר לָךְ וְשָׁמַר נִפְשֶׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפָלוֹ תִקְפָּה עָלָיו מְשַׁנְתּוֹ, תִּלְמוּד לֹמַר (שם) וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הֲאֵי אֵינּוּ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וַיִּסְיֶרם {כז} מִלְּבוֹ :

ר"ע מברטנורה כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמְּשַׁנְתּוֹ. בְּשִׁבְלֵי שְׁלֹא חִזַּר עָלֶיהָ, מַעֲלִין עָלָיו כְּאֵלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ. שְׁמַתוּדָּ שְׁכַחְתּוֹ הוּא בָּא לְהַתִּיר אֶת הָאִסּוּר וְנִמְצְאָת תִּקְלָה בָּאָה עַל יָדוֹ, וְשִׁגְגַתוֹ עוֹלָה זָדוֹן. אֵי נִמְי כְּאֵלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, לְפִי שְׁאוֹתָהּ מְשַׁנְתּוֹ הִיתָה מְשַׁמְרָתוֹ וְעַכְשָׁיו שְׁשַׁכְחָה אֵינָה מְשַׁמְרָתוֹ : תִּקְפָּה עָלָיו מְשַׁנְתּוֹ. שְׁהִיתָה קֶשֶׁה עָלָיו וּמַתוּדָּ הַקִּשְׁיָא שְׁבָה שְׁכַחָה : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {כה} כָּל. לְאֶתוּי אֲפָלוֹ מִחֲמַת עֲצָלוּת. וְהַמְּדַרְשׁ שְׁמוּאֵל כְּתַב אֲפָלוֹ מִחֲמַת שְׁהוּא טְרוּד לְמִצָּא טָרַף לְבֵיתוֹ אֲפָלוֹ הִכִּי מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ. כִּי

מקרא מלא הוא השלד על ה'הבד'. ואין נפטר רק מי שתקפה כו': **[כו]** דבר אחד. שאין לה דבר אחד שאין תלויים בו דברים רבים. ולפיכך בדבר האחד ששכח נתקיים פן תשכח את הדברים. מדרש שמואל. ונראה לי דכתיב השמר לה ושמר, כפל, דהינו לתת שמירה לכל דבור: **[כז]** ויסירם. כלומר שישב ויפנה לבטלה ובזה יסירם מלבו, ואף על פי שאינו מתכוון שעל ידי כך יסורו מלבו, דהא לא כתיב פן תסירם, אלא פן יסורו, ומאליהם משמע. והכי דיק לישנא דמתניתין, מדלא קתני יכול אפלו לא הסירם, לפי שלא נתמעט אלא תקפה בלבד, אבל הסרה דממילא נמי באזהרת דפן יסורו. דרף חיים. וכל זה באינו רוצה יותר בבטלה מבדברי תורה, אלא כשבא דבר בטלה לידו יושב בטל ומתירשל מלחזר על למודו. ולכך לא אמר אלא מעלה כו' כאלו. ומתניתין (ד') דמתחייב בנפשו, הינו בהמפנה כו' שרוצה יותר בבטלה מבעסק התורה ומבקש וחוזר על הבטלה, אבל על כל פנים אלו לא ישכחם הנה ניתא ליה. ורבי נחוניא בן הקנה דמתניתין ה' הפורק על, מירי במי שנתכוון להסיר דברי תורה מלבו. נראה לי: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם (אין פירוש) (רמב"ם)

פרק ג - משנה ט

רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו **[כט]** קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו **[ל]**, אין חכמתו מתקיימת. הוא היה אומר, כל שמעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת:

ר"ע מברטנורה **כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו**. אני שמעתי, שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו, שהוא חושב בלבו אלמד בשביל שאהיה ירא חטא **[כח]**. וזה על דרך שאמרו תחלת המחשבה **[היא]** סוף המעשה: **חכמתו מתקיימת**. שהחכמה מביאתו למה שלבו חפץ והוא נהנה בה: **וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו**. שאינו לומד על מנת

לעשות, הואיל ואין לבבו פונה להיות ירא חטא: אין חכמתו מתקיימת. שמתוך שהיא מונעת אותו מללכת אחרי שרירות לבו הוא קץ בה ומואסה ומניחה: כל שמעשיו מרבים מחכמתו. הכא מיירי שזריז במצות עשה [לא], ולעיל בכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו איירי שנוהר במצות לא תעשה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [כח] ובהכי מתרץ דלא פליג אדהלל שאמר בפרק דלעיל משנה ה' אין בור ירא חטא, דהכא במחשבה קאמר ולא בפעל, שאין בור יודע איזהו חטא שירא ממנו, אבל במחשבה יכול לחשב ולירא מכל דבר שיהא חטא. ועין תוספות יום טוב: [כט] חטאו. כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולהכי קאמר שיראת חטאו, שירא מן החטא שהוא מוכן. ולא קשיא דהוה ליה למתני כל שיראתו מהחטא קודמת כו'. דרף חיים: [ל] וכל כו'. הינו שזכותו בזה או ענישו גוברת על הגזרה שגזרו עליו אם יהיה חכם או טפש [ותתקים הגזרה בשאר עניניו ולא בלמוד התורה], אבל אם באו שניהם כאחד מניחים אותו כפי הגזרה שאם היא שיהיה חכם מתקיימת, ואם שיהיה טפש אינה מתקיימת. וכן פרוש בבא שניה. מדרש שמואל: [לא] ואם תאמר איך אפשר שיהיו מעשיו מרבין מחכמתו, שמה שאינו יודע איך יעשה. אלא, במה שמקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו לו החכמים ולא יסור ימין ושמאל, הרי זה מעשיו מרבין מחכמתו. מדרש שמואל. ובהכי ניחא דלא קתני קודמין. ועין תוספות יום טוב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הנה דבר זה מוסכם עליו מהפלוסופים ג"כ שהרגל המעלות כשיקדם לחכמה עד שיהיה קנין חזק ואחר כך ילמד החכמה אשר תזרזהו על הטובות ההם יוסיף שמחה ואהבה בחכמה ובחריצות להוסיף ממנה אחר שתעוררהו למה שהורגל וכשיקדימו קניני הדעות ואח"כ ילמד ותהי החכמה מונעת אותו ממה שיתאוה בהרגל תכבד עליו החכמה ויניחנה: (רמב"ם)

פרק ג - משנה י

הוא ה"ה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו [לג], אין רוח המקום

נוחה הימנו. רבי דוסא בן הרפינס אומר, שנה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת הילדים, ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאים את האדם מן העולם:

ר"ע מברטנורה כל שרוח הבריות נוחה הימנו. כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה **[לב]**: שנה של שחרית. שהולך ויטן עד שעונת קריאת שמע עוברת: ויין של צהרים. מושך לבו של אדם, דכתיב [קהלת ב] למשך בין את בשרי, ומביא אותו לידי שכרות **[לד]**: ושיחת הילדים. מבטלת את אבותיהם מלעסק בתורה: ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. שמתכנסים ומדברים בדברים בטלים: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **[לב]** שנאמר (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני וגו'. ואומר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. שכל מי שמשוך עליו חוט של חסד בידוע שהוא ירא שמים: **[לג]** וכל שאין כו'. צריכה. דאי מרישא ליכא למשמע, דאפשר שאין רוח הבריות נוחה הימנו לפי שהוא נוטה אל קצה האחרון מהחסידות, ואפלו הכי רוח המקום נוחה הימנו, קא משמע לן. ואי תנא סיפא ליכא למשמע הרישא לפי שאפשר שרוח הבריות נוחה הימנו לפי שמראה בעצמו סימני טהרה ובקרבו ישם ארבו, קא משמע לן דסימן מבהק הוא בשני הפנים. וטעמא דכתיב ואת רוחי אתן בקרבכם, הרי רוח הבריות רוח המקום. ולא קתני שרוח כל הבריות כו', דלא תישינו למעוטא, כדאשכחן במרדכי. מדרש שמואל: **[לד]** כי בשחרית האדם הוא עצל מחמת השנה, ובערב כבר הוא יגע ומבקש לנוח, ובצהרים האדם בלח ביותר עד שהוא שמח לגמרי. דרך חיים: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמר שאלו הדברים מונעין ומבטלין מעלת האדם עד שיצא מן העולם והוא אבד: (רמב"ם)

פרק ג - משנה יא

רבי אלעזר המודעי אומר, המחלל את

הַקְדָּשִׁים, וְהַמְבִּזָּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת, וְהַמְלַבֵּן
פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרָבִים {לה}, וְהַמְפַּר בְּרִיתוֹ שֶׁל
אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהַמְגַלָּה פְּנִים
בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כִּהְלָכָה, אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ בִּידוֹ
תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם
הַבָּא :

ר"ע מברטנורה **המחלל את הקדשים**. המביא קדשי המזבח לידי פגול
ונותר וטמא, או המועל ונהנה בין בקדשי מזבח בין בקדשי בִּדְק הַבֵּית :
וְהַמְבִּזָּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת. ימים של חל המועד, עושה בהן מלאכה או נוהג
בהן מנהג חל באכילה ושתיה : **וְהַמְלַבֵּן פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרָבִים**. המתבייש פניו
מאדימות תחלה ואחר כך מתלבנות, שהנפש יש לה שתי תנועות אחת
לחוץ ואחת לפנים, וכשמבישין את האדם בתחלה הרוח מתנועע לצד
חוץ כמי שמתמלא חמה ופניו מאדימות, וכשאינו מוצא טענה כיצד
יסיר הבשת ההוא מעל פניו, הוא דואג בקרבו ונכנס הרוח לצד פניו
מפני הצער, ופניו מתפרכמים ומתלבנים. וזהו שאמרו [בבא מציעא נח]:
בְּעֵנֶן הַהִלְבְּנָה, דְּאֵיִל סוּמְקָא וְאֵתִי חִינְרָא : **וְהַמְפַּר בְּרִיתוֹ**. שלא מל,
או שפמל ומושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול :
וְהַמְגַלָּה פְּנִים בַּתּוֹרָה. שמראה פנים ופרושים בתורה שלא כהלכה. כגון
המתרגם ומזרעף לא תתן להעביר למולד, ומזרעף לא תתן לאעברא
לארמיותא. ואין זה פשוטו של מקרא. ובכלל זה הדורש דרשות של דפי
{לו}. פרוש אחר, מגלה פנים, שמעז פניו לעבר על דברי תורה בפרהסיא
ביד רמה ואין לו בשת פנים : **אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ בִּידוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים
טוֹבִים**. ולא חזר בתשובה מאחת מעברות הללו שבידו, אף על פי שבאו
עָלָיו יְסוּרִים וּמֵת בַּיְסוּרִים {לז}, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. אָבֵל אִם חֲזַר
בַּתְּשׁוּבָה קִדְּם מוֹתוֹ, אֵין לָד דְּבַר שְׁעוּמַד בְּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {לה} **המחלל כו' והמלבין**. בגמרא מוכח להו מקראי. ועין
תוספות יום טוב : {לו} כמנשה שהיה דורש למה לו למשה לכתב ותמנע
היתה פילגש. רש"י : {לז} דאלו שאר עברות, יסורין עם המיתה ממרקין :
(עיקר תוי"ט).

רמב"ם **מלבין פני חברו**. הוא מי שמבייש את חברו :

מגלה פנים בתורי הוא מי שעובר על מצות התורה בפרהסיא והוא
תכלית הכפירה כמו שאמר הש"י והנפש אשר תעשה ביד רמה :

וענין מגלה פנים יגלה פנים ויעיז וזהו לשון כפירה והוא מפורש כן בגמרת [ירושלמי] פאה אמרו המגלה פנים בתורה העובר על ד"ת בפרהסיא כיהויקיי בן יאשיהו :

מפר ברית. כמשמעו : ושם אמר בכל הדברים אשר אמרו חכמים בהם שהעושה אותם אין להם חלק לעוה"ב במה אנו קיימין אם כשעשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני בעל תשובה אלא כשלא עשה תשובה ומת ביסורין רוצה לומר שחומר החטאים והם אשר זכרו בהם אין לו חלק לעוה"ב גדול יותר משאר החטאים שהיסורין עם המיתה לא יכפרו אותם : (רמב"ם)

פרק ג - משנה יב

רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש, ונוח לתשחרת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה
(לח) :

ר"ע מברטנורה הוי קל לראש. לפני אדם גדול זקן ויושב בראש בשיבה, הוי קל לעבד עבודתו ולשמש לפניו : ונוח לתשחרת. לאדם בחור ששערותיו שחרות אינן צריד להקל עצמו כל כך, אלא תעמד לפניו בנחת ובשוב : והוי מקבל וכו'. נגד כל אדם בין ראש בין תשחרת תעמד בשמחה. מקבל, כמו מקביל. מתרגום נגד, קבל. פרוש אחר, הוי קל לראש, בראשיתך כשאתה בחור הוי קל לעשות רצון בוראך, ובזקנותך כשהשחרו פניך מפני הזקנה תהא נוח לו : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט (לח) בשמחה. וזה יותר ממה שאמר שפאי בספר פנים גפות. הרמב"ם : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם קל לראש. קלות ידוע : ונוח הוא הישוב וההנחה : ואמר בזאת הצואה כשתעמוד לפני אדם גדול המעלה שים עצמך לנגדו קל ושמש אותו ועמוד לפניו כאשר ירצה ואל תוקיר נפשך לו : וכשתהיה עם שחור השער רוצה לומר עם צעיר השנים לא תעשה כן אבל תוקיר נפשך עמו

ואל תשחק ואל תתגעגע עמו : אחר כן אמר לא תחשוב שמה שהזהרתיך מהתגעגע עם צעיר השנים יתחייב שתקבל אותו בזעם ובפנים זועפים לא כן הכונה אבל צריך שתקבל כל אדם קטן וגדול בן חורין ועבד כל איש ממין האדם בשמחה. וזה יותר ממה שאמר שמאי בסבר פנים יפות : אמר המתרגם נראה לי מדברי הרב שהוא מפרש מלת מקבל מהקבלת פנים וכאילו הוא מקביל הנגזר מן מקבילות הלולאות אשר הוא מן הארמית תרגם נגד או נכח וכן אומר בזה הענין בערבי לשון פגישה והקבלה אומר פגשני פלוני בשמחה או בזעף ובלשון ההוא פירש הרב מקבל הנה ודעהו : (רמב"ם)

פרק ג - משנה יג

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׁחוֹק וְקִלּוֹת רַאשׁ,
מִרְגִּילִין לְעֶרְוָה **[לט]**. מְסֻרֶת, סִיג לַתּוֹרָה.
מַעֲשָׂרוֹת, סִיג לְעֵשֶׂר **[מא]**. נְדָרִים, סִיג
לְפִרְיָשׁוֹת. סִיג לְחֻכְמָה, שְׂתִיקָה **[מב]** :

ר"ע מברטנורה מְסֻרֶת סִיג לַתּוֹרָה. הַמְסֻרֶת שֶׁמְסָרוּ לָנוּ חֻכְמִים בְּחִסְרוֹת וַיִּתְרוֹת שֶׁבַתּוֹרָה, הֵם גְּדֵר וְחִזּוּק לַתּוֹרָה שֶׁבְּכֹתֵב, שֶׁעַל יְדֵיהֶם אָנוּ מְבִינִים כַּמָּה מִצּוֹת אֵיךְ יַעֲשׂוּ אוֹתָם. כְּמוֹ בְּסֻכּוֹת בְּסֻכַּת בְּסֻכַּת, שְׁנֵי חִסְרִים וְאַחַד מְלֵא, שֶׁמִּמֶּנּוּ אָנוּ לוֹמְדִים לְהַכְשִׁיר סִכָּה בְּשֵׁלֶשׁ דְּפָנוֹת. וְכַגּוֹן מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם, שֶׁנִּכְתָּב חִסָּר בְּשֵׁלֶשׁ מְקוֹמוֹת, לְלַמֵּד, אֹתָם אֶפְלוּ שׁוֹגְגִים, אֹתָם אֶפְלוּ מְזִידִים, אֹתָם אֶפְלוּ מְטַעִים **[מ]** :
מַעֲשָׂרוֹת סִיג לְעֵשֶׂר. דְּכִתִּיב עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר, עֵשֶׂר בְּשִׁבְלִי שֶׁתַּעֲשֶׂר **[תענית]**
נְדָרִים סִיג לְפִרְיָשׁוֹת. בְּזִמְן שֶׁאָדָם מֵתְחִיל בְּפִרְיָשׁוֹת וּמֵתִירָא שְׁלֵא יַעֲבֹר, מְקַבֵּל עָלָיו בְּלִשׁוֹן נְדָר שְׁלֵא יַעֲשֶׂה כֶּד וְכָד, וְעַל יְדֵי כֵן הוּא כּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ : **סִיג לְחֻכְמָה שְׂתִיקָה**. בְּמָה אָנּוּ קִיָּמִין, אִי בְּשְׂתִיקָה מְדַבְּרֵי תּוֹרָה, הֵרִי כָּבֵר כְּתִיב וְהִגִּיתָ בּוֹ וְגו', אִי בְּשְׂתִיקָה מֵרְכִילוֹת וְלִשׁוֹן הָרַע וְקִלְלָה, דְּאוֹרִיתָא נִינְהוּ. הָא אֵינוּ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשְׂתִיקָה מְדַבְּרֵי הָרְשׁוֹת שְׁבִין אָדָם לְחַבְרוֹ, שֵׁישׁ לוֹ לְאָדָם לְמַעַט הַדְּבוּר בְּהֵם כָּל מָה שֶׁאֶפְשָׁר.

וְעָלִיָּהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה (מְשָׁלֵי יו) גַּם אֲוִיל מִחֲרִישׁ חָכֵם יִחָשֵׁב {מג} : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {לט} **שְׁחוֹק וְקִלּוֹת רֹאשׁ כּוֹי**. כְּלוּמַר אֲבָל כְּבֹד רֹאשׁ וְהִירָאָה הוּא סִיג לְעֵרִיּוֹת. שְׂכָל זֹאת הַמְשָׁנָה מְדַבֵּרֶת בְּסִיגִים. הָרַב רַבְנֵנוּ יוֹנָה. וְלֹא תִנִּי הַסִּיג, מְשׁוּם דְּלֹא הָוָה מְשִׁתַּמֵּעַ דְּמַרְגִּילִין אֱלֹא דְמַבִּיאִין לִידֵי עֵרְוָה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְעַיִן תּוֹסֵפּוֹת יוֹם טוֹב: {מ} שׁוּגְגִים מְאֲלִיָּהֶם, כְּסַבּוּרִים שֶׁהוּא רֹאוי לְהִתְעַבֵּר. מְטַעִים, עַל יְדֵי עֵדֵי שְׂקָר. רְשִׁי: {מא} **מַעֲשָׂרוֹת כּוֹי**. בְּמִשְׁנָה יְרוּשְׁלַמִי גָרַס מַעֲשָׂרוֹת סִיג לְתוֹרָה, וַיִּפְרֹשׁ שֶׁעַל יְדֵי כֵן יוֹכְלוּ מְקַבְּלִיהָ לְהַחֲזִיק בְּתוֹרָה וּלְלַמְּדָה. כְּמֵאֲמָרָם ז"ל לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֱלֹא לְאוֹכְלֵי תְרוּמָה. [ומעשׂרות שם לְכָלל הַמִּתְנֹת] וְהַר"ר יִשְׂרָאֵל פֶּרֶשׁ דְּכַתִּיב וְאֶכְלֶתָּ וְגוֹי מַעֲשֵׂר דְגִגְנָךְ וְגוֹי לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה וְגוֹי. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: {מב} **סִיג לְחֻכְמָה שְׁתִּיקָה**. וְלֹא אָמַר שְׁתִּיקָה סִיג לְחֻכְמָה, דְּשִׂאֲנֵי הָא לְפִי שְׂאִין שׁוּם סִיג לְחֻכְמָה כִּי אִם הַשְׁתִּיקָה בְּלִבְד, לְהַכִּי תִנִּי סִיג קֹדֶם. מַה שְׂאִין כֵּן אֵינְךָ דֹּאף עַל גַּב שְׂכָל אֶחָד סִיג לְאוֹתוֹ דְּבַר, מְכָל מְקוֹם יֵשׁ לְאוֹתוֹ דְּבַר סִיג אַחַר מְלִבְד זֶה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: {מג} וּמְכִיּוֹן שֶׁהָאֲוִיל כְּשֶׁמִּחְרִישׁ יִחָשֵׁב לְחָכֵם שְׁמַעֲיִנָן מִנָּה דְּכָל הַשׁוֹתֵק הָרִי הוּא חָכֵם. וְעוֹד דְּלַעִיל מִנִּיהָ כְּתִיב חוֹשֵׁךְ אֶמְרִיו יוֹדַע דְּעַת יִקַּר רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כשִׁידוֹר אָדָם נִדְרִים וִיקִימָם יַעֲלֶה בִידוֹ קִנְיָן הַהִמְנַע מִמָּה שִׁירְצָה שִׁימְנַע מִמֶּנּוּ וַיִּתְחַזַּק לוֹ הַקִּנְיָן הַהוּא וַיִּקַּל עָלָיו הַפְרִישוֹת ר"ל הַשְׁמִירָה מִהַטּוֹמָאוֹת כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ בַחֲגִיגָה בְּגַדֵי עִם הָאָרֶץ מִדְרַס לְפָרוּשִׁים: (רמב"ם)

פֶּרֶק ג - מִשְׁנָה יֵד

הוּא הִיָּה אוֹמֵר, חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם {מד}. חֲבֵה יִתְרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט) כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חָבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בְּנִים לְמְקוֹם. חֲבֵה יִתְרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בְּנִים לְמְקוֹם,

שֶׁנֶאֱמַר (דברים יד) בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם.
חֲבִיבֵינוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתֵּן לָהֶם כָּלִי חֲמֻדָּה. חֲבָה
יִתְּרָה נֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתֵּן לָהֶם כָּלִי חֲמֻדָּה {מה}
שָׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶאֱמַר (משלי ד) כִּי לָקַח טוֹב
נִתַּתִּי לָכֶם, תּוֹרַתִי אֵל תַּעֲזֹבוּ:

ר"ע מברטנורה חבה יתרה נודעת לו. רמב"ם פּרש, חבה יתרה הראה
הקדוש ברוך הוא לאדם שהודיעו ואמר לו ראה שבראתיך בצלם,
שהמטיב לחברו ומוודיעו הטובה שעשה עמו, מראה חבה יתרה יותר
משאלו הטיב עמו ואינו חשוב בעיניו להודיעו הטובה שעשה עמו. ויש
לפרש, חבה יתרה נודעת לו, חבה גלויה ומפרסמת, שלא בלבד אהבה
מסתרת היה לו למקום ברוך הוא עם האדם אלא חבה גלויה וידועה
לכל: **שנאמר כי לקח טוב.** כל מעשה בראשית שנאמר בו וירא אלהים
כי טוב, לא נברא אלא בשביל התורה שנקראת לקח, כמה דאית אמר
(דברים לב) יערף כמטר לקחי: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מד} חביב אדם כו'. לכן מטל עליו לעשות רצון קונו. רש"י.
ובכל אדם אמר רבי עקיבא, וכמו שהוא הראיה שממנו הביא שהוא נאמר
לבני נח ולא לבני ישראל לבדם. ועין תוספות יום טוב שהאריך: **כלי**
חמדה. היא התורה שנקראת חמדה. שנאמר תורת ה' תמימה, וכתוב
בתריה (תהלים יט) הנחמדים מזהב וגו'. מדרש שמואל. ועין תוספות יום טוב:
(עיקר תוי"ט).

רמב"ם הוא היה אומר שהודעת מה שהטיבו לו שיעור הטובה – היא
הטבה אחרת. כי פעמים שיגמול אדם טובה לאיש מבני אדם על דרך
רחמנות, ולא יודיעהו שיעור מה שעשה עמו, מפני שהוא נבזה בעיניו.
(רמב"ם)

הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה:

ר"ע מברטנורה **הכל צפוי**. כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים גלוי לפניו: **והרשות נתונה**. בידו של אדם לעשות טוב ורע, כדכתיב (שם ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו': **ובטוב העולם נדון**. במדת רחמים. ואף על פי כן אין הכל שוין במדה זו, לפי שהכל לפי רב המעשה. המרבה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרבים, והממעט במעשים טובים ממעטים לו ברחמים. פרוש אחר, והכל לפי רב המעשה, לפי רב מעשיו של אדם הוא נדון, אם רב זכויות זכאי, אם רב עונות חייב. ורמב"ם פ"ש, הכל צפוי, כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתיד לעשות הכל גלוי לפניו, ולא תאמר כיון שהקדוש ברוך הוא יודע מה שיעשה האדם אם כן הוא מכרח במעשיו שיהיה צדיק או רשע, כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שום דבר שיכריחהו כ"ל **[מו]**, וכיון שכן הוא, בטוב העולם נדון, להפ"ע מן הרשעים ולתן שכר טוב לצדיקים. שהחוטא חטא ברצונו, ראוי שיענש. והצדיק היה צדיק ברצונו, וראוי שיקבל שכר **[מז]**: **והכל לפי רב המעשה**. לפי מה שאדם כופל ומתמיד בעשיית הטוב כד שכרו מרבה. שאינו דומה המחלק מאה זהובים לצדקה במאה פעמים, לנותן אותם בפעם אחת. וגרסת רמב"ם היא, והכל לפי רב המעשה, אבל לא על פי המעשה **[מח]**: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **[מו]** שאין ידיעתו יתברך בידיעתנו. ואף על פי שאנו אומרים בו גם כן ידיעה, אין זה אלא בשתוף גמור. וכמו שאין בנו כח לדעת אמתת מציאותו יתברך כו', כך אין בנו כח להשיג ולמצא דעתו, כי הוא ודעתו אחד לא כהאדם שהוא ודעתו שנים כו'. וכתב הר"מ אלמושנינו שדעת הרמב"ם כמו שכתב המדרש שמואל, וזה לשונו, ומעקרא לא קשיא מידי, לפי שידיעתו יתברך הוא כצופה ומביט העשיה שעושה האדם והרי אין ראית האדם מכרחת למעשה זולתו, כך צפית השם יתברך מעשה האדם אינו מכריחתו, וידיעתו יתברך העתיד הוא אצלו הנה, שאין לפניו קדימה ואחור, שאינו בחק הזמן. עד כאן. וזהו ההבדל ידיעתו מידיעתנו, שידיעתו תמיד בהנה אף מה שהוא עתיד בערכנו אלא שאין בנו כח להשיגו ולהבינו כו'. ועין תוספות יום טוב שהאריך בזה: **[מז]** לא נמצא כן בפרוש הרמב"ם. אלא זה לשונו, ואמר שדין השם יתברך עם בני אדם אמנם הוא בחסד ובטוב לא כפי הדין הראוי אליהם, כמו שבאר יתברך מדרךיו ואמר ארץ אפים לצדיקים ולרשעים. ואמר המשורר (תהלים קמה) טוב ה' לכל: **[מח]** עין תוספות יום טוב שהאריך בזה וסיים וזה לשונו, והוי יודע דמכל מקום נפרעין מן האדם לפי מעשיו, שהאומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא ונתרו מעיו, אלא מאריך אפו ודן העולם בטוב שלא יהא נאבד ונפסד, וגבי דיליה לעתים ידועים אצלו יתברך זכרו נצח: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם זה המאמר כולל דברים גדולים מאד וראוי היה זה המאמר שיהא לר' עקיבא וזהו פירושו בקצרה ועל תנאי שתדע כל מה שקדם

בפרקים הקודמים אמר כל מה שבעולם ידוע אצלו ית' והוא משיג אותו והוא אמרו הכל צפוי ואח"כ אמר לא תחשוב שבהיותו יודע המעשים יתחייב ההכרח כלומר שיהיה האדם מוכרח במעשיו על מעשה מן המעשים אין הענין כן אבל הרשות ביד האדם במה שיעשה והוא אמרו הרשות נתונה ר"ל כל אדם רשות נתונה לו כמו שבארנו בפרק השמיני ואמר שדין השם יתברך עם בני אדם אמנם הוא בחסד ובטוב לא כפי הדין הראוי עליהם כמו שבאר ית' מדרכיו ואמר ארץ אפים ורב חסד ואמת ואמרו רז"ל ארץ אפים לצדיקיי ולרשעים. ואמר הנביא (המספר) טוב ה' לכל: ואחר כך אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה אבל לפי רוב מספר המעשים והוא שהמעלות אמנם יגיעו בכפול המעשים הטובים פעמים רבות ועם זה יגיע קנין חזק לא כשיעשה אדם פעל אחד גדול מפעולות הטובות כי בזה לבדו לא יגיע לו קנין חזק והמשל בו כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבת אחת לאיש א' ולאיש אחר לא נתן כלום לא יעלה בידו מדת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים ונתן כל זהוב מהם על צד הנדיבות מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו קנין חזק וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעל טוב ואח"כ פסקה ממנו וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסור במאה דינרים או עשה צדקה לעני במאה דינרים שהוא די מחסורו כמו שפדה עשרה איסרים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה דינרים ואל זה ההקש וזה ענין אמרו לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה: (רמב"ם)

פרק ג - משנה טז

הוא הָיָה אֹמֵר, הַכֹּל נָתַן בְּעֶרְבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֲנוּנִי מְקִיף, וְהַפְּנִקָּס פְּתוּחַ, וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, וְכָל הָרוּצָה לְלוֹת יבֹא וְיִלְוֶה, וְהַגְּבָאִים מְחִזְיָרִים תְּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדְּעֵתוֹ

וְשֵׁלָא מִדְעֵתוֹ **(נ)**, וַיֵּשׁ לָהֶם עַל מַה שְּׂיִסְמְכוּ, וְהִדִּין דִּין אָמֶת, וְהִכָּל מִתְקוֹן לְסַעוּדָה:

ר"ע מברטנורה **הכל נתון בערבון**. רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה [ספח נג].
לאתר דמתבעי תמן מובילין יתיה: **ומצודה פרוסה**. יסורין ומיתה:
החנות פתוחה. ובני אדם נכנסים שם ולוקחים בהקפה: **והחנוני**
מקיף. ומאמין לכל הפא לטל. כד בני אדם חוטאים בכל יום והקדוש
ברוך הוא ממתין להם עד בא עתם: **והפנקס פתוח**. לכתב בה ההקפות
כדי שלא ישכח: **והיד פותבת**. שלא תאמר אף על פי שהפנקס פתוח
פעמים שהחנוני טרוד ואינו פותב הכל, לכד אמר והיד פותבת: **וכל**
הרוצה ללוות כו'. הינו והרשות נתונה דלעיל, שאין שום אדם מכרח
ללוות שלא ברצונו: **והגבאים**. יסורים ופגעים רעים **(מט)**: **לדעתו**.
פעמים שזוכר את חובו ואומר יפה דנתני: **ושלא לדעתו**. פעמים ששכח
וקורא תגר כנגד דינו של מקום ברוך הוא: **ויש להם על מה שייסמכו**.
על הפנקס, ועל החנוני שהוא נאמן על פנקסו. כד היסורים הללו הן
נסמכים על מעשיו של אדם הנזכרים לפני המקום ברוך הוא, אף על פי
שהם נשפכים מן האדם: **והדין דין אמת**. שאין הקדוש ברוך הוא בא
בטרוניא **(נא)** עם בריותיו [עבודה זרה ג]. **והכל מתקון לסעודה**. אהד
צדיקים ואהד רשעים **(נב)** יש להם חלק לעולם הפא לאחר שגבו מהו
את חובו: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **(מט)** ולשון הרמב"ם, משל על המות ושאר ענשים, כלשון הר"ב
במצודה פרוסה: **(נ)** **מדעתו כו'**. אית דגרסי מדעתו ושללא מדעתו. והוא
עקר. ושב אל הגבאים. וכגון ההיא דחגיגה דף ד', היכי יכולת לה כו', אם כן
להוי במנינא, הינו מדעתו ושללא מדעתו אלא במצות הקדוש ברוך הוא.
הרשב"ם: **(נא)** בכח ובעלילה. ערוך. ונסחא אחרניא, והדן דין אמת. ויש
גורסים והדן דין אמת. ויש גורסים והדן דין אמת: **(נב)** מלבד השנויין לעיל
משנה י"א, ובריש פרק חלק: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם **החנוני מקיף**. מי שיאריך חובו ולא יבקשהו לאלתר וזה המשל
מבואר כונתו ידועה: ואמרו וכל הרוצה ללוות יבא וילוח מחזק הענין
הקודם שאין שם הכרח אבל בבחירת האדם יעשה מה שירצה לעשותו:
ואמרו והגבאים מחזירין תדיר הוא משל על המות ושאר עונשים
הבאים על האדם:

והכל מתקון לסעודה. כלומר תכלית כוונת כל זה חיי העולם הבא:
(רמב"ם)

פרק ג - משנה יז

רבי אלעזר בן עזריה אומר, אם אין תורה, אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ, אין תורה. אם אין חכמה **{נד}**, אין יראה. אם אין יראה, אין חכמה. אם אין בינה, אין דעת. אם אין דעת, אין בינה. אם אין קמח **{נו}**, אין תורה. אם אין תורה, אין קמח. הוא היה אומר, כל שחכמתו מרבה ממעשיו **{נז}**, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרבין ושרשיו **{נח}** מעטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר (ירמיה יז) והיה **{נט}** כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מעטין ושרשיו מרבין, שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (שם) והיה כעץ שתול **{ס}** על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חם, והיה עלהו רענו, ובשנת בצרת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי:

ר"ע מברטנורה אם אין תורה וכו'. אין משאו ומתנו יפה עם הבריות: אם אין דרך ארץ וכו'. סוף שתורתו משתכחת ממנו **{נג}**: אם אין דעת וכו'. דעת, הוא שמוצא טעם לדבר **{נה}**. ובינה, הוא שמבין דבר מתוך דבר אבל אינו מראה לו טעם. ואם אין דעת לתת טעם לדבר אין בינה, אחר

שֶׁלֹא יָדַע טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר כָּאֵלוֹ לֹא יָדְעוּ. וּמִכָּל מְקוֹם הַבִּינָה הִיא קוֹדֶמֶת, לְפִיכֵן אִם אֵין בִּינָה אֵין דַּעַת: **אִם אֵין קִמַח אֵין תּוֹרָה.** מִי שֶׁאֵין לוֹ מֵה יֵאָכֵל הֵיאָדָּךְ יַעֲסֵק בַּתּוֹרָה: **אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קִמַח.** מֵה יוֹעִיל לוֹ הַקִּמַח שֶׁבִידוֹ, הוֹאִיל וְאֵין בּוֹ תּוֹרָה, נוֹחַ לוֹ שֶׁלֹא הָיָה לוֹ קִמַח וְהָיָה מֵת בְּרָעַב: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [נג] וְלֹא בָּא הַתֵּנָא לומר על קדימה ואחור שְׁצָרִיךְ שִׁיקָדִים הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ. שְׂאִם אֵתָּה אוֹמֵר כֵּן אֵין גַּם אֶחָד מֵהֶם יִהְיֶה בְּמִצִּיאוֹתוֹ, שְׂאִם אֵין הָאֶחָד אֲלֵא אִם כֵּן יִקָּדִים לוֹ הָאֲחֵר וְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ דִּין קְדִימָה עַל חֲבֵרוֹ, נִמְצָא שְׂאִי אֶפְשָׁר שְׂיִמְצָא הַמְּאָחַר בְּלֵא הַקּוֹדֵם כּוֹי, נִמְצָא שְׂשִׁנְיָהֶם אֵינִם נִמְצָאִים כּוֹי. אֲלֵא שְׂפִנְנַת הַתֵּנָא שְׂאִם אֵינוֹ לומד אָף עַל פִּי שְׂנוֹשָׂא וְנוֹתָן לֹא יִהְיֶה יָפָה עִם הַבְּרִיּוֹת כִּי לֹא יָדַע כְּדַת מֵה לַעֲשׂוֹת כְּדֹאֵיתָא בְּבָבָא קַמָּא [נד] לֹא מֵאֵן דְּבַעֵי לְמַהוּי חֲסִידָא לַעֲיֵן בְּמַלְי דְּנִזְיָקִין. וְכֵן אִם אֵין דְּרָךְ אֲרָךְ כְּלוֹמֵר שְׂאֵין מִשְׂאֵו וּמִתְנֵו יָפָה כּוֹי סוֹף שְׂתוֹרְתוֹ מִשְׂתַּכַּחַת מִמְּנוֹ עַל הָעוֹן אֲשֶׁר חָטָא שְׂהוּא מַחֲלַל שֵׁם שְׁמַיִם שְׂאוֹמְרִים זֶה שְׂלַמַּד תּוֹרָה כְּמָה מְקַלְקֵלִין מַעֲשִׂיו כּוֹי: **[נד] אֵין חֲכָמָה כּוֹי.** עֵינן לַעִיל מִשְׁנָה ט' בְּפִרוּשׁ הַר"ב. וַיֵּשׁ לומר דְּהִכִּי קָאָמַר, אִם אֵין חֲכָמָה, אֲזֵ אָף עַל פִּי שְׂמַחֲשַׁבְתּוֹ הוּא לְהִיּוֹת יָרָא חָטָא, אֵין יָרָאתוֹ יָרָאָה, כִּי לֹא יָדַע לְהַזְהִיר עוֹד. וְכֵן אִם אֵין יָרָאָה הֵינּוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, אֵין חֲכָמָה, כְּלוֹמֵר אֵין חֲכָמָתוֹ מִתְקַיְמַת. וְהַשְׂתָּא כָּל הַבְּבוֹת שְׁוֹת, שְׂהַקְדוּם בְּחֻלְקָה הָרֵאשׁוֹנָה הוּא סְבָה עַל הַיָּתִיב הַשְּׂנִי. וְהַקְדוּם בְּחֻלְקָה הַשְּׂנִיָּה הוּא סְבָה עַל קֵינִים הַשְּׂנִי. דִּק בְּהֶם. וְעֵינן תּוֹסַפּוֹת יוֹם טוֹב לְפִי הַנְּסַחָא אַחֲרֵינָא: **[נה]** וְאִם כֵּן זֶה שְׂאָמַר הַכְּתוּב (תְּהִלִּים קִיט) טוֹב טַעַם וְדַעַת לְמַדְנִי, הֵן מְלוֹת נְרַדְפוֹת: **[נו]** **קִמַח.** לֹא אָמַר חֲטִים אוֹ לֶחֶם, לְפִי שֶׁלֹא הֶצְרִיכוּ לְהִיּוֹת לוֹ חֲטִים שֶׁדְּרָךְ לְהַכְנִיסֵם לְיָמִים הַרְבֵּה, וְגַם לֹא יִסְתַּפֵּק בְּלֶחֶם שֶׁהוּא לְיוֹם אוֹ לְשַׁבּוּעַ, שְׂעֲלִיו נֶאֱמַר וְהָיוּ חֲיִידָ תְּלוּיִים לָךְ מִנְּגִיד זֶה הַסּוּמָךְ עַל הַפְּלִטָר. אֲלֵא בְּאִמְצָעִים שְׂיִהְיֶה לוֹ קִמַח לְקַצַּת יָמִים מוֹכֵן לַעֲשׂוֹת מִמְּנוֹ לֶחֶם. גַּם שְׂאָר תְּבַשְׂלִין נַעֲשִׂים מִקִּמַח. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל: **[נז] כָּל כּוֹי.** כְּבָר נִשְׁנָה כְּיוֹצֵא בְּזֶה בְּמִשְׁנָה ט'. וְלֹא בָּא הַתֵּנָא הַזֶּה אֲלֵא לְהוֹדִיעַ הָעֵינָן בְּמִשְׁלַל נְאֻמָּה הַזֶּה. וְכֵן כְּתַב הַרְמְב"ם. וְלִכְךָ לֹא פִרַשׁ בּוֹ הַר"ב כְּלוּם: **[נח] וְשָׂרְשִׁיו.** הַמַּעֲשֶׂה דּוֹמָה לְשָׂרְשִׁים, לְפִי שֶׁהֵם עֵקֶר, כְּדֹאֲמַרִּינָן לַעִיל לֹא הַמְדַרְשׁ הוּא הָעֵקֶר אֲלֵא הַמַּעֲשֶׂה. הַרְשֵׁב"ם: **[נט] וְהָיָה.** לַעִיל מְנִיָּה כְּתִיב אֲרוּר הַגִּבֹר וְגוֹי שְׂאֵינוֹ בּוֹטַח בְּה' שְׂיִזְמִין לוֹ פְּרִנְסָתוֹ אֲלֵא מְרַבָּה בְּגִזְלוֹת וּבוֹטַח בְּבִנְי אֲדָם הַמַּחֲזִיקִים יָדוֹ: **[ס] כְּעֶץ.** לַעִיל מְנִיָּה כְּתִיב בְּרוּךְ הַגִּבֹר וְגוֹי. רַשִׁי. וְרוּחַ וְעַקִּירָה מִפְּרֵשׁ נְמִי בְּקָרָא, דְּכִינּוֹן דְּכְתִיב עֲרַעַר לְשׁוֹן יַחֲדִי, וְעַרְבָה לְשׁוֹן מִישׁוֹר, לְהוֹרוֹת דְּאֵית בֵּיה תַרְתִּי לְרַעוּתָא, שְׂכִינּוֹן שְׂאֵין אֵילָנוֹת סְבִיבוֹתָיו וְגַם הוּא בְּמִישׁוֹר שְׂאֵין סְבִיבוֹ הָרִים וּגְבָעוֹת אֵין מוֹנֵעַ לְרוּחַ שְׂבָא בּוֹ וַיִּכְהוּ עַד שְׂיִזְזִינּוּ מִמְּקוֹמוֹ. וּבְפִסּוּק וְהָיָה כְּעֶץ שְׂתוּל מִבְּאָר מְדֹאָמַר וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו שְׂזָה וְדֹאֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא מְשָׂרֵשׁ יָפָה בְּאֲרָךְ לֹא יִזְזוּהוּ כָּל הָרוּחוֹת שְׂבַעוּלָם. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְהֵינּוּ טַעֲמָא שֶׁלֹא הִבִּיא הַפְּסוּק מִתְּהִלִּים אָף עַל פִּי שְׂדוּד הַמְּלָךְ עֲלִיו הַשְּׁלוֹם מְקַדֵּם לְיִרְמִיָּה, מִפְּנֵי שְׂכָאן יוֹתֵר מִבְּאָר וְעַל יוֹבֵל וְגוֹי. וְעֵינן תּוֹסַפּוֹת יוֹם טוֹב: (עֵיקֶר תּוֹי"ט).

רמב"ם רוצה לומר בזה שכל שנים מאלו כל אחד משניהם מועיל במציאות האחר ומשלים זולתו ואמנם דבריו בדעת ובבינה הוא ענין

פלוסופים דק מאד ואני אזכרהו נשען על תבונת מי שעיין בזה הענין וזה שהדעת אשר יגיע לנו ונקנה אותו אמנם השיגנו המושכלות אשר נשיגם אם נפריד הצורה ונשכיל אותה או שנשיג הצורות הנפרדות במציאותם מבלתי שנשימם אנחנו דעת אבל הם במציאותם דעת וזאת ההשגה היא אשר תקרא בינה והוא הדעת ובדעת ג"כ נבין ואפשר לנו שנשיג מה שנשיג וכאילו יאמר שאם לא נשכיל מושכל אין דעת לנו ואם לא יהיה דעת לנו לא נשכיל מושכל כי בדעת נשיגהו והבנת זה הדבר קשה מאד ואפילו מן הספרים המחוברים בו כל שכן מכאן ואמנם אנחנו מישרים עליו הדרך הישרה לבד: כל שמעשיו. כבר פירשנו וביארנו אלה הדברים בזה הפרק מדברי רבי חנינא בן דוסא: (רמב"ם)

פרק ג - משנה יח

רבי אליעזר בן חסמא אומר, קנין ופתחי נדה, הן הן {סב} גופי הלכות {סג}. תקופות וגיימטריאות, פרפראות לחכמה:

ר"ע מברטנורה **קנין**. קרֶבנות העוף קרויין קנין, לשון קן צפור. ויש בזה הלכות חמורות, כגון אם נתערבו חובה בנדבה, או עולה שמעשיה למעלה בחטאת שמעשיה למטה: ופתחי נדה. הלכות נדה שאבדה וסתה וצריכה לשמור עד שתחזר לפתחה. ופעמים שהיא צריכה לטבל צ"ה {סא} טבילות לדברי האומר טבילה בזמנה מצוה: הן הן גופי הלכות. עקר תורה שבעל פה, שמקבלים עליה ש"כר: תקופות. ענין מהלך המזלות {סד}: וגיימטריאות. חשבון האותיות {סה}: פרפראות לחכמה. כמו הפרפראות שרגילין לאכל בסוף הסעודה {סו} לקנין דרך תענוג, כך החכמות הללו מכבדות את בעליהם בעיני הבריות: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {סא} הן דברי בית שמאי. ולבית הלל אינן רק ל"ה. ולהלכה ליתא כלל אלא טבילה אחת באחרונה. והר"ב לא בא כאן אלא להפליג הענין: {סב} הן כו'. לא בא למעט שאר הלכות שבתורה. דהא לא ממעט אלא תקופות כו'. אלא נקט הני לפי שהם דומים לתקופות כו' שהם

חֲשֹׁבוֹנוֹת. וְאִם עַל פִּי שְׁאֵלוֹ הֵם חֲשֹׁבוֹנוֹת הַבָּאִים מִחֲמַת סֶפֶק שְׁאֵרַע בְּהֵן, וְאֵלּוֹ תִּקְוֹפוֹת כּוֹי אֵין בְּחֲשֹׁבוֹנוֹתֵיהֶן סֶפֶק, אֶפְלוּ הֵכִי אֵינְהוּ עֲדִיפִי. דְּרַךְ חַיִּים. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: [ג] הוּן הוּן כּוֹי. הוּן וְהוּן קְאָמֵר. וּכְמוֹ שְׁפָרַשׁ בְּגִמְרָא דְּסוּף פֶּרֶק קָמָא דְּחִגְיָה עַל הוּן הוּן גּוּפִי תוֹרָה [ע] שֵׁם בְּפֵרוּשׁ הַר"ב]. וּמִשׁוּם דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר חֲסָמָא הָיָה אַחֲרֵי הַחֲרָבָן כּוֹי, וְאֵין לְקַנְיִן שְׂיָכוֹת כּוֹי, הִלְכָּךְ אֶצְטְרִיךְ לְאַשְׁמְעִינָן דְּאִם הוּן גּוּפִי הִלְכוֹת אֶפְלוּ בְּזִמְן שְׂאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, לְפִי שְׁהִתְלַמּוּד בְּהוּן בְּמִקּוֹם עֲבוּדָה הוּא. וְהָא דְּלֹא תִּנְיִי הֵכָא גּוּפִי תוֹרָה, דְּהֵכָא עַל הַסְּפָקוֹת הוּא אוֹמֵר, וְאֵין מְזָה בְּתוֹרָה שְׂבִכְתָּב כְּלוּם, אֶלָּא בְּהִלְכָה שְׂבִעַל פֶּה: [ד] וְעַל שֵׁם שְׂמִיכִיפִים הַעוֹלָם בְּהִקְוָה, נִקְרָא מִהִלְכָּם תִּקְוָה כּוֹי. וּדְבָרֵינוּ הֵם עַל הַיְדִיעָה מִן הַמְּהִלְכִים בְּלִבָּד, וְלֹא מֵה שְׂנִימְשָׁךְ מֵהֵם שְׁהוּא קְדוּשׁ הַחֲדָשׁ וְעֵבֹר הַשָּׁנָה, שְׂלַעֲנִין זֶה וְדָאֵי שְׁהוּן וְהוּן גּוּפִי הִלְכוֹת הוּן כּוֹי: [ה] כְּמוֹ רְדוּ שְׂמָה שְׂאָמֵר יַעֲקֹב, רְמִזוּ לְמַאֲתִים וְעֵשָׂר שָׁנִים שְׂעַבְדוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם. וְכֵן בְּזֹא"ת יָבֵא אַהֲרֹן, רְמִזוּ לְבֵית רֵאשׁוֹן שְׂיַעֲמַד אַרְבַּע מְאוֹת וְעֵשָׂר שָׁנִים. וּבְעֵרוֹךְ פֶּרַשׁ שְׂבִמְקוֹם אֶחָד כּוֹתְבִין א' וּבְמִקּוֹם מְאָה כּוֹתְבִין ק'. וּבְדִרְךְ חַיִּים פֶּרַשׁ, חֲכַמַת הַמְּדִידָה וְהַתְּשַׁבְּרָת. וְקָרוֹב לְשִׁמְעַ פְּרוּשׁ זֶה, מִשׁוּם שְׂרַבִּי אֱלִיעֶזֶר חֲסָמָא הָיָה יוֹדֵעַ לְשַׁעַר כְּמָה טְפוֹת בֵּינָם [כ] דְּאִתָּא בְּהוֹרִיּוֹת ד' י' כּוֹי, וְלִפְיָכֵךְ רָאוּי הוּא שְׂיֵאמֵר כֵּן. וְאֵלּוֹ אַחֲרֵי שְׂלֵא הָיָה שְׁלֵם בְּחֲכָמוֹת אֵין מִן הַרְאוּי שְׂיֵאמֵר כֵּךְ. דְּגַמַת מְאָמֵרם ז"ל בְּרַבָּה רִישׁ קַהֲלַת: [ו] וְלִי נִרְאָה לְפָרַשׁ הַפְּרָפְרָאוֹת שְׂקָדָם הַסְּעוּדָה לְהַמְּשִׁיךְ הָאֲכִילָה. וְהֵינּוּ שְׂמִי שְׂבִקִי בְּתִקְוֹפוֹת, רוֹצָה לֹמֵר בְּתִכּוּנָה עֲצָמָה שְׁהוּא מִהִלְכָּה הַמְּזוּלוֹת כּוֹי וְכֵן בְּגִמְטְרִיאוֹת שְׂהִיא חֲכַמַת הַשְּׁעוֹר [כ] פֶּרַשׁ הַמְּגִיד] הַקָּדָם אֵלֶיהָ. הֵם פְּרָפְרָאוֹת הַמְּמִשִּׁיכִים יָבֵא הַקָּדָם לְחֲכָמָה הָאֱלֹהִית. שְׂמִידִיעַת גְּלִילִי הַשְּׂמִים יָדַע וְיִכִּיר הַבוֹרָא יִתְבָּרַךְ כִּי הוּא רוֹכֵב שְׂמִים שְׂמֵהֶנְרָכָב יָנִידַע הַרוֹכֵב. וְכֵן לְפֵרוּשׁ רַש"י וְהַר"ב שְׂגִימְטְרִיּוֹת הוּא חֲשֹׁבוֹן הָאוֹתִיּוֹת הוּא פְּרָפְרָאוֹת לְחֲכָמָה הָאֱלֹהִית שְׂבִסְפֵר יְצִירָה וְדוּמִיו שְׂמִשְׂתַּמְשִׁים מְאֹד בְּחֲשֹׁבוֹן הָאוֹתִיּוֹת וְנוֹטְרִיקוֹן וְצִרוּפִיָּהֶם. וַיֵּשׁ לֹמֵר שְׂכּוֹן הַתְּנָא לְשִׁנְיָהֶם הֵינּוּ לְחֲכָמָה הַמְּשַׁגֵּת בְּעֵיוֹן וּבְמַחְקָר וְהֵינּוּ עַל יְדֵי הַתְּקוּפוֹת, וְלְחֲכָמָה הָאֱלֹהִית הַמְּקַבֵּלָת. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עִיקָר תוֹי"ט).

רמב"ם זה מבואר וכבר בארנו ענינו בפרקים הקודמים: (רמב"ם)

פרק ד - משנה א

בן זומא אומר, איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט) מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור, הכובש את יצרו **ה**, שנאמר (משלי טז) טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר. איזהו עשיר, השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכח) יגיע כפיה כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך, בעולם הזה **ז**. וטוב לך, לעולם הבא. איזהו מכבד, המכבד את הבריות, שנאמר (שמואל א ב) כי מכבדי אכבד ובזי יקלו:

ר"ע מברטנורה **בן זומא**. לפי שלא האריך ימים ולא נסמך שיקרא רבי, היו קורין אותו על שם אביו. וכן בן עזאי. ושניהם שמם שמעון: **איזהו חכם**. הכי קאמר, איזהו חכם שראוי שיתהלל בחכמתו **א**: **הלומד מכל אדם**. ואף על פי שהוא קטן ממנו. שכיון שאינו חס על כבודו ולומד מן הקטנים, נכרים הדברים שחכמתו הוא לשם שמים **ב** ולא להתיהר ולהתפאר בה: **שנאמר מכל מלמדי השכלתי**. וסיפא דקרא כי עדותיך שיחה לי, כלומר היתתי לומד תורה מכל מלמדי **ג** ואפלו מן הקטנים ממני ולא היתתי חושש לכבודי, כי עדותיך שיחה לי, שכל פונתי היתה לשמים בלבד **ד**. וכן איזהו גבור שראוי שיתהלל בגבורתו, הכובש את יצרו: **שנאמר טוב ארך אפים מגבור**. הכי הוי פרושא דקרא, טוב ארך אפים הבא מצד הגבורה של כבוש היצר **ו**, לא מצד רכות הטבע. וכן מושל ברוחו כשבא מלכד עיר, מן המלך שלאחר שכבש את העיר ובאו לידו האנשים המורדים בו, מושל ברוחו ואינו הורגן: **איזהו עשיר**. הראוי לו להתהלל בעשרו, השמח בחלקו: **איזהו מכבד**. לפי ששלשה דברים טובים הללו שנוכרו לעיל, שהם החכמה והגבורה והעשר, הזוכה בהם הוא נכבד מעצמו בעיני אלהים ואדם, ואף אם הבריות לא

יִכְבְּדוּהוּ בְּעִבּוּרִים, לְכַף חֵבֶר הַתְּנָא לְזֵה וְאָמַר מִי שְׂיֵשׁ בּוֹ הַמְדוּת הַלְלוּ
וְהוּא נִכְבָּד בְּעִצְמוֹ, מֵהַ יַעֲשֶׂה וְיִהְיֶה מְכַבֵּד מְאַחֲרִים, יִכְבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת:
כִּי מְכַבְּדֵי אֲכַבֵּד. וְהַדְּבָרִים קֵל וְחֹמֶר, וּמֵהַ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְלַךְ
הַכְּבוֹד וְכָל מֵהַ שֶׁפָּרָא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בָּרָא אֶלָּא לְכְבוֹדוֹ, מְכַבֵּד אֶת מְכַבְּדָיו,
קֵל וְחֹמֶר לְבֶשֶׁר וְדָם: **וּבְזֵי יִקְלוּ.** לְמַדְנוּ עֲנוּתְנוֹתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.
לֹא אָמַר וּבְזֵי אֶקְלֵל, אֶלָּא יִקְלוּ מֵעִצְמָם. וּבְכְבוֹד הַצְדִּיקִים הַקְפִּיד יוֹתֵר,
שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית יב) וּמִקְלָף אָאָר: (ר"ע מברטנורא).

עיקר תוי"ט [א] וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִמֵּהַ שֶׁאָמַר יְרֵמְיָהּ [פְּרָק ט] אֵל יִתְהַלֵּל חֲכָם
בְּחֻכְמָתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל גִּבּוֹר בְּגִבּוּרְתּוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל עֹשֵׂי עֲשִׂיר בְּעִשְׂרוֹ כִּי אִם בּוֹזֵאת
יִתְהַלֵּל הַמֵּתְהַלֵּל הַשֶּׁכֶּל וְיַדַּע אוֹתִי. וְנִרְאֶה לִי דְלֹא קִשְׂיָא, דְסָבִירָא לִיהַּ לְתַנְּא
דִּידָן שְׂזָה שֶׁאָמַר כִּי אִם הַשֶּׁכֶּל וְיַדַּע אוֹתִי, הוּא עִצְמוֹ בְּכָלֵל הַחֻכְמָה וְהַגִּבּוּרָה
וְהַעֲשֵׂר שְׂזָכַר. וְכַף הוּא אוֹמֵר אֵל יִתְהַלֵּל חֲכָם בְּחֻכְמָתוֹ כִּי אִם שֶׁהִיא הַחֻכְמָה
הַשֶּׁכֶּל וְיַדַּע אוֹתִי. וְכֵן לְעַנְן הַגִּבּוּרָה וְהַעֲשֵׂר. וְלִזְהַ שֶׁאֵל הַתְּנָא אֵיזְהוּ חֲכָם
כּוֹי שֶׁאֵלָיו כּוֹן הַנְּבִיא: **[ב]** הֵינּוּ מִמֶּשׁ הַשֶּׁכֶּל וְיַדַּע אוֹתִי. וְגִבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ כּוֹי
וְהוּא גִבּוּרָה לְשֵׁם שְׂמִים שֶׁלֹּא יִחְטָא לְפָנָיו, אֵין לָהּ הַשֶּׁכֶּל וְיַדַּע אוֹתִי גְדוּלָה
מֵזוֹ, שֶׁתְּכַלִּית הַיְדִיעָה הַזֹּאת הוּא לִירָא מִפְּנֵיו וְלִשְׁמֹר מִצּוֹתָיו. וְעֹשֵׂי הַשְּׂמִחַ
בְּחֻלְקוֹ וְלֹא נִבְהַל לְהוֹן וְנִמְצָא פּוֹנֵה כָּל יָמָיו לְעִבּוּדַת שְׂמִים וְהֵינּוּ נְמִי הַשֶּׁכֶּל
כּוֹי. וְלִפְיָכָּךְ נֶאֱמַר אֲשֶׁרִיד כּוֹי. וְאָמְרוּ בְּגִמְרָא [בְּרַכּוֹת דף ח] גְּדוּל הַנְּהַנָּה מִיִּגְיעוֹ
יוֹתֵר מִירָא שְׂמִים כּוֹי, דְּאֵלוֹ אֵינּוּ מְסַתְּפֵק וְנִבְהַל לְהוֹן לֹא יִהְיֶה פְּנוּי לְעִבּוּדַת
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ: **[ג]** דְּאֵין לְפָרֵשׁ דְּרַצוֹנוֹ לומר שֶׁנַּעֲשֶׂה מְשֻׁכָּל יוֹתֵר מִן מְלַמְּדָיו,
שֶׁאֵין זֶה חֲדוּשׁ שֶׁלְאַחַר שֶׁלְמַד הָאָדָם מְלוּמְדוֹ הוּא מְתַחַכֵּם וּמְשֻׁכָּל
בְּלִמּוּדָיו, וְאֵין חֲדוּשׁ שֶׁיִּשְׁכַּח יוֹתֵר מִמֵּהַ שֶׁהַשֶּׁכֶּל מְלַמְּדוֹ. דְּרַךְ חַיִּים: **[ד]**
כִּיּוֹן שֶׁכָּל שִׂיחְתִּי הִיָּה בְּתוֹרָה: **[ה]** יִצְרוּ. יִצְרָה הִרְעָה נִקְרָא יִצְרָה סֵתֵם לְפִי שֶׁקָּדַם
וְשִׁלִּיט בְּגוּף הוּא לְבָדוֹ. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְעוֹד פָּרֵשׁ שֶׁהוּא יִצְרוּ הַמִּיחָד לוֹ
וְנִתְעַצֵּם בּוֹ יוֹתֵר מִמֵּהַ שֶׁיִּתְעַצֵּם וְיִתְיַחַד בִּיצְרָה הַטּוֹב, כִּי טַבַּע הָאָדָם נוֹטָה
יוֹתֵר אֶל יִצְרָה: **[ו]** דָּאֵם לֹא כֵן אֶלָּא פְּרוּשׁ דְּקָרָא טוֹב אֶרְךָ אֶפְיָם יוֹתֵר
מִגִּבּוֹר, הִנֵּה קִשְׂיָא לְמָה, שֶׁאֵם הוּא אֶרְךָ אֶפְיָם מִצַּד רַכּוֹת הַטַּבַּע אֵין זֶה טוֹב:
[ז] בְּעוֹלָם הַזֶּה. שֶׁלֹּא תִצְטָרֵךְ לְבְרִיּוֹת. וְלְעוֹלָם הַבָּא, דְּמִתּוֹךְ שֶׁהוּא נִהְיֶה
מִיִּגְיעוֹ לֹא בָּא לְיַדִּי גִזַּל וְנוֹחַל שְׂנֵי עוֹלָמוֹת. רַשִׁי: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם זה מבואר וכבר זכרנו ענינו בפרקים הקודמים: (רמב"ם)

בֶּן עֲזַאִי אֹמֵר, הָיִי רֹץ לְמִצְוַת קֶלֶה כְּבַחְמוּרָה,
וּבֹרַח מִן הָעֵבֶרָה {ח}. שְׂמִצְוַת גּוֹרְרַת מִצְוַת,
וְעֵבֶרָה גּוֹרְרַת עֵבֶרָה. שְׂשֹׁכֵר מִצְוַת, מִצְוַת.
וּשְׂכֹר עֵבֶרָה, עֵבֶרָה {ט} :

ר"ע מברטנורה **שְׂמִצְוַת גּוֹרְרַת מִצְוַת**. כִּד מְנַהֲגוּ שֶׁל עוֹלָם, הָעוֹשֶׂה מִצְוַת
אַחַת נוֹחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת אַחֲרוֹת, וְהַמְתַּחִּיל בְּעֵבֶרֹת קֶשֶׁה לְפָרֵשׁ מֵהֶם. וְעוֹד,
שְׂשֹׁכֵר מִצְוַת מִצְוַת. שְׂמִן הַשָּׁמַיִם מְסִיעֵין וּמְזַמְיִינִים בְּיַד מִי שֶׁעָשָׂה מִצְוַת
אַחַת שֶׁיַּעֲשֶׂה אַחֲרַי כְּדִי לְתַת לוֹ שְׂכָר עַל שְׂתִיָּהּ. וְכֵן שְׂכֹר עֵבֶרָה וְכוּ'.
פְּרוֹשׁ אַחַר, שְׂשֹׁכֵר מִצְוַת מִצְוַת, שְׂכָל מַה שֶׁאָדָם מְשַׁתְּכֵר וּמִתְעַנֵּג בְּעֵשִׂית
הַמִּצְוַת נֶחֱשֵׁב לוֹ לְמִצְוַת בְּפִנֵּי עֲצָמָה, וְנוֹטֵל שְׂכָר עַל הַמִּצְוַת שֶׁעָשָׂה וְעַל
הַעֲנֵג וְהַהֲנָאָה שֶׁנֶּהֱנֶה בְּעֵשִׂיתָהּ : **וּשְׂכֹר עֵבֶרָה עֵבֶרָה**. וְהַשְׂכָר וְהַהֲנָאָה
שֶׁמִּגַּעַת לוֹ לְאָדָם בְּעֵשִׂית הָעֵבֶרָה נֶחֱשֵׁב לוֹ כְּעֵבֶרָה בְּפִנֵּי עֲצָמָה, וְלוֹקָה עַל
הָעֵבֶרָה שֶׁעָשָׂה וְעַל הַשְׂכָר וְהַהֲנָאָה שֶׁמִּקְבֵּל בְּעֵשִׂיתָהּ : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {ח} **הָעֵבֶרָה**. וְלֹא תִּנֵּן הַקֶּלֶה כְּמוֹ בְּמִצְוַת, לְפִי דְהָא דְתַנֵּן קֶלֶה
הִינוּ שֶׁהִיא קֶלֶה עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת, וְהָעֵבֶרֹת הֵם קְלוֹת עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹתָם
וְרַבִּים הֵם הַהֲנָאָה לְאָדָם, לְכַד לֹא שִׁדָּ לְמַתְנֵי מִן הָעֵבֶרָה הַקֶּלֶה. דְּרַדָּ חַיִּים :
{ט} **עֵבֶרָה**. שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ מְנִיחוֹ בְּיַד טְבַעוֹ הָרַע. אָבֵל לֹא שִׁיסְיַעְהוּ מִן
הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁכְּתֹב הָרַב בְּשֹׁכֵר מִצְוַת, דְּהָא אֶמְרִינָן [יומא לח] הִבָּא לְטָהָר
מְסִיעֵין לוֹ, הִבָּא לְטָמֵא פּוֹתְחִין לוֹ. רַבְנֵנוּ יוֹנָה : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כבר בארנו פירוש זה המאמר בפרק יי מסנהדרין וכבר העירו
חכמים ע"ה על חדוש נפלא בתורה יש בו זרוז על מעשה המצות והוא
אמרו אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן וגוי' בידוע שאינן מועילות
שלא יהיה בהן דין ערי מקלט עד שיובדלו השלש האחרות שבארץ
ישראל אמרו יודע היה משה רבינו עליו השלום שאין שלש ערים
שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו השלש שבא"י שש ערי מקלט
תהיינה ואמנם הבדיל אלו מפני שאמר הואיל ובאה מצוה לידי
אקיימנה ואם כיוצא בזה במשה רבינו ע"ה משיג האמתות שלם
שבשלמ"י נכסף להוסיף חצי מצות עשה על כל מעלתו ושלמותו אין
צריך לומר שיעשו מי שנצטרעה נפשם והוחזק צרעתה וקדמה : (רמב"ם)

פרק ד - משנה ג

הוא הִיָּה אומֵר, אֵל תְּהִי בּוֹ לְכָל אָדָם, וְאֵל
תְּהִי מִפְּלִיג לְכָל דָּבָר, שְׂאִין לָךְ אָדָם שְׂאִין לוֹ
שְׁעָה וְאִין לָךְ דָּבָר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם :

ר"ע מברטנורה אֵל תְּהִי בּוֹ לְכָל אָדָם. לומר מה יוכל פְּלוֹנִי לְהִזִּיק לִי : וְאֵל
תְּהִי מִפְּלִיג. מְרַחֵק לְכָל דָּבָר שְׂיֵשׁ לְחוּשׁ עָלָיו, אֵל תֹּאמֶר רְחוּק הוּא
שְׂיִהְיֶה וְאִין לְדַאָּג מִמֶּנּוּ : (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם ואמר שאי אפשר שלא יהיה לכל אדם עת שיוכל להזיק בו או
להועיל ואפילו בדבר מועט : (רמב"ם)

פרק ד - משנה ד

רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יִבְנֶה אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הָיִי
שְׂפַל רוּחַ, שְׂתִקְוֹת אֲנוּשׁ רַמָּה {י}. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן
בְּרוּקָא אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שְׂמַיִם בִּסְתֵר
{יא}, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגִלּוּי. אֶחָד שׁוֹיֵג וְאֶחָד מִזִּיד
בְּחִלּוּל הַשֵּׁם {יב} :

ר"ע מברטנורה מְאֹד מְאֹד הָיִי שְׂפַל רוּחַ. אֵף עַל פִּי שְׂבִשְׂאָר מִדּוֹת הַדְּרָךְ
הָאֲמֻצָּעִית הִיא הַמְשִׁבַּחַת, בְּמִדַּת הַגְּאֻוָּה אִינוּ כּוֹ, אֵלָא יָטָה לְקַצָּה
הָאֲחֵרוֹן שֶׁל שְׂפָלוּת הָרוּחַ. לְפִי שְׂהַגְאֻוָּה הִיא מְאוּסָה בְּיוֹתֵר, וְעוֹד שָׁרֵב
בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִים בָּהּ וְלֹא בְּדִילֵי אֲיִנְשֵׁי מִנָּה, לְכַד צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ
הִרְחָקָה יִתְרָה : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {י} **שְׁתַּקוּת אָנוּשׁ רַמָּה**. פֶּרֶשׁ הַרְמַבִּיִם יַחֲשֵׁב אַחֲרֵיתוֹ וְהוּא שׁוֹבוֹ רַמָּה כּוֹי. וְהָאָרִיךְ [הַתּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב] בְּפְרוּשׁ מִלַּת תִּקְוָה, וּמְסִיק שֶׁהוּא מְעַנֵּן קוֹ לְקוֹ וְשָׁרְשׁוֹ קוֹ וְהַתִּיּוֹ הִיא לְתוֹסְפֹת בְּלֶבֶד כְּמוֹ תִפְאָרֶת, תִּלְבֶּשֶׁת, וְהוּא מְעַנֵּן קוֹ הַמְדָּה. וְעַיִן בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פְּרָשֶׁת בְּרֵאשִׁית עַל פְּסוּק יִקּוּוּ הַמַּיִם, יַעֲשֶׂה מְדָה לַמַּיִם. וְהָכֵא נִמְי הַכִּי פְרוּשׁוֹ, שֶׁקוֹ מְדָתוֹ הִיא הַרְמָה. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: {יא} **בְּסֵתֵר**. וְאִם תֵּאמַר הֲרִי פֶרֶשׁ הַר"ב בְּמִשְׁנֵה ב' פֶּרֶק ח' דְיוֹמָא דְחִלּוּל הַשֵּׁם הוּא חוּטָא וּמְחֻטָּיא וְהִינוּ חוּטָא וְאַחֲרִים לְמִדִּין מְמַנּוּ, אִם כֵּן לֹא מְשַׁכַּחַת לֵה בְּסֵתֵר כּוֹי. וְנִרְאֶה לִי דְמִשְׁכַּחַת לֵה בְּעֵבְרָה שְׂאִי אֶפְשָׁר כִּי אִם בְּהַצְטָרֵף זוּלָתוֹ, כְּגוֹן הָעֲרִיּוֹת. וְאִין הַכִּי נִמְי הָאוֹכֵל אֶסוּר וְכֵהָאִי גִנָּא בִּיחִידוּת וְאִין רוּאָה, לֹא הֲוִי חִלּוּל הַשֵּׁם כָּלֵל. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: {יב} **אֶחָד שׁוֹגֵג כּוֹי**. נוֹדַע שֶׁשׁוֹגֵג גַּם כֵּן צָרִיךְ כְּפָרָה, אֲבָל אִינוּ כְּפִמְזִיד, חֲלִילָה לְיִשְׂרָאֵל דְּרַכִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהַשְׁוֹת הַמְזִיד וְהַשׁוֹגֵג בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים. אֲבָל כְּוַנְתּוֹ הֵנָּה, שֶׁנִּפְרָעִין בְּגִלּוּי, בְּמִזִּיד עֲנֵשׁ מִזִּיד, וּבְשׁוֹגֵג עֲנֵשׁ שׁוֹגֵג כּוֹי. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עִיקָר תּוֹי"ט).

רמב"ם כבר בארנו וזכרנו בפרקים הקודמי שהענוה היא ממעלוי המדות והיא ממוצעת בין הגאווה ושפלות הרוח ואין לה שם אחר רק ענוה ולגאווה יש שמות רבים בלשון עברי גבה לב עינים רמות וגאה ורם ומשמות החכמים ז"ל רוח גבוה וגסות הרוח ומתגאה. וכנגדן שפלות הרוח וכבר בארנו בפרק הרביעי שאדם צריך לו שיטה מעט לאחד מן הקצוות עד שיעמוד באמצע המעשים על צד הסייג אבל במדה הזאת לבדה בין שאר המדות ר"ל בגאווה לגודל חסרון זאת המדה אצל החסידים ודעתם בנזקה רחקו ממנה עד הקצה האחרון ונטו אל שפלות הרוח לגמרי עד שלא ישאירו בנפשם מקום לגאווה כלל והנה ראיתי בספר מספרי המדות שנשאל לאי מן החשובים החסידים ונאמר לו איזה יום הוא ששמחת בו יותר מכל ימיך אמר יום שהייתי הולך בספינה והיה מקומי בפחות שבמקומות הספינה בין חבילות הבגדים והיו בספינה סוחרים ובעלי ממון ואני הייתי שוכב במקומי ואחד מאנשי הספינה קם להשתין ואהי נקל בעיניו ונבזה שהייתי שפל בעיניו מאד עד שגלה ערותו והשתין עלי ותמהתי מהתחזק תכונת העזות בנפשו וחי השם לא כאבה נפשי למעשהו כלל ולא התעורר ממני כחי ושמחתי שמחה גדולה כשהגעתי לגבול שלא יכאיבני בזוי החסר ההוא ולא הרגישה נפשי אליו ואין ספק שזאת תכלית שפלות הרוח עד שיתרחק מן הגאווה: ואני זוכר עתה קצת מה שזכרו חכמים בשבח הענוה וגנות הגאווה ומפני זה צוה זה להתקרב אל השפלות ואמר מאד מאד הוי שפל רוח מפחדו שישאר האדם על הענוה לבדה כ"ש שיהיה אצלו מעט מן הגאווה אחר שהוא קרובה אליה מפני שהענוה ממוצעת כמו שזכרנו. ואמרו בשבח הענוה מה שעשתה החכמה כתר לראשה עשתה הענוה עקב לסוליתה פיי למנעלתה דכתיב ראשית חכמה יראת ה' זאת הראיה שיראת השם גדולה מן החכמה והיא סבת מציאותה ואומר עקב ענוה יראת השם כלומר שיראת השם תמצא בשולי הענוה א"כ הענוה גדולה מן החכמה הרבה: ואמרו דבר זה כתוב בתורה ושנוי

בנביאים ומשולש בכתובים כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו כתוב בתורה האל הגדול וגוי וכתוב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה. ושנוי בנביאים דכתיב כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון וסמיך ליה ואת דכא ושפל רוח. ומשולש בכתובים דכתיב סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתוב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות ויש לך ללמוד ממשה רבינו ע"ה אשר נשלמו בו מעלות השכליות ומעלות המדות כלן מכוונות למדרגת הנבואה אב בתורה אב בחכמה אב בנבואה ושבחו השם יתברך על כל אדם במדת הענוה ואמר והאיש משה עניו מאד מכל האדם ואמרו מאד מופת לרוב ענותנותו והטותו לצד הקצה האחרון וכן תמצאהו אומר ונחנו מה. וכן בדוד משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל והוא מלך נכבד שגדלה מלכותו וחזקה חרבו ושיעדו הש"י לנו ע"י משה רבינו ע"ה והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שבארו רז"ל והוא נביא וגדול שבשבעים זקנים כמו שאמר יושב בשבת תחכמוני ועם כל זה אמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה והרבה מאילו מעלות המורות על תכלית הענוה. ומה שאמרו רז"ל בגאווה אמרו כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתוב התם ולא תביא תועבה אל ביתך ואמרו כאולו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה'. ואמרו שחטא הגאווה כמי שבא על העריות אמר תועבת ה' כל גבה לב ואמר כי את [כ] התועבות האל ואמרו שהמתגאה הוא בעצמו אצל הש"י כעבודת כוכבים עצמה והביאו ראיה מאמרו חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כלומר גבה רוח כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. ואמרו שהמתגאה ראוי להורגו ואמרו כל מי שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשר כתיב הכא ורמי הקומה גדועים וכתוב התם ואשריהם תגדעון. ואמרו שהש"י לא יחיה המתגאים בתחיית המתים באמרם כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' הקיצו ורננו שוכני עפר מי שנעשה עפר בחייו ר"ל הענוים הם אשר יחיו והפליגו בזה ואמרו כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנא' וגבוה ממרחק יידע והרבה מדבריהם באמרם שהצרעת עונש המתגאים אמרו לשאת ולספחת ולבהרת ואין שאת אלא גבוה שנא' הגבעות הנשאות כאילו אמר למתגאה הספחת: וסוף שאמרו בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה ר"ל שאין ראוי להיות האדם שפל רוח לגמרי מפני שאינו מן המעלות ושערוהו על דרך משל חלק מארבעה וששים ר"ל כשנשים הגאווה בקצה א' ושפלות הרוח בקצה אחר יהיה ביניהם רחב ארבעה וששים חלקים שיהיה האדם עומד בחלק ס"ג אינו רוצה במצוע בזאת המדה לבדה לברוח מן הגאווה שאם יחסר חלק א' ויקרב אל הגאווה יותר יכנס תחת השמתא וזה היה דעת רבא בענוה אבל רב נחמן פסק ואמר שאין ראוי שיהיה לאדם ממנה ר"ל מן הגאווה לא חלק גדול ולא חלק קטן מפני שאין חטאו מעט שישים האדם תועבת ה' אין ראוי להתקרב אליו אמר בזה הענין רב נחמן בר יצחק אמר לא מינה ולא מקצתה. ומי זוטרא מאי דכתיב כי

תועבת ה' כל גבה לב ולחזוק זה החטא הארור אמר זה מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה רוצה לומר שאתה צריך להכריח נפשך עד שתרחיק ממנה הגאווה בחשבך באחרית הגוף והוא שובו רמה :

אתה יודע מן הכתוב שהשוגג יש לו חטא ומפני זה צריך כפרה בקרבן והשם יתברך אמר בו ונסלח לו מחטאתו אשר חטא אבל אינו כמזיד חלילה ליושר דרכו היי'ת להשוות המזיד והשוגג בדבר מן הדברים אבל כוונתו הנה שחלול השם אם יהיה במזיד או בשוגג נפרעין ממנו בגלוי אם היה מזיד עונש מזיד ואם היה שוגג עונש שוגג אבל שני העונשים בגלוי : (רמב"ם)

פרק ד - משנה ה

רבי ישמעאל בנו אומר, הלומד תורה על מנת ללמד **[יג]**, מספיקין בידו ללמד וללמד **[יד]**. והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמד וללמד לשמר ולעשות **[טו]**. רבי צדוק אומר, אל תעשים עטרה להתגדל בהם, ולא קרדם לחפר בהם. וכך היה הלל אומר, ודאשתמש בתגא, חלף. הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חיו מן העולם **[יט]** :

ר"ע מברטנורה הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמד וללמד. גרסינן. והכי פרושו, הלומד על מנת להיות תמיד עוסק בתורה ואין בדעתו להיות גומל חסדים עם הבריות, כרבה [ראש השנה יח]. דעסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים, אף על גב דאבעי ליה לאעסוקי נמי בגמילות חסדים, מפל מקום מספיקין בידו ללמד וללמד, ותהיה מחשבתו נעשית. והלומד על מנת לעשות, שהוא רוצה לעסק בתורה ולהיות גם כן גומל חסדים, כאביי [שם] דעסק בתורה ובגמילות חסדים.

מספיקין בידו להשלים מחשבתו, ויזכה ללמד וללמד לשמר ולעשות. ויש מפרשים הלומד על מנת ללמד, בשביל שיקרא רב, וגורסין אין מספיקין בידו ללמד וללמד. וברב הספרים מצאתי כגורסא ראשונה, ועקר: **אל תעשם עטרה להתגדל בהם**. שלא תאמר אלמד בשביל שאקרא רבי וישיבוני בראש, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבא: **ולא קרדם לחפר בהם**. ולא תלמד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס בה, כמו קרדם לחפר בה, שהעושה כן מועיל בקדשתה של תורה וחיב מיתה בידי שמים כמי שנהנה מן ההקדש. ומלמדי תינוקות נוטלין שכר שמור התינוקות בלבד, שמשמרין אותן שלא לפשעו ויזיקו, ושכר פסוק טעמים, שאין הרב חיב לטרח וללמד לתלמידים פסוק הטעמים. אבל שכר למוד אסור לטל, דכתיב (דברים ד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי, מה אני בחנם, אף אתם בחנם (יט). וכן הדין אסור לקח שכר פסק הדין, אלא שכר בטלה בלבד, דבר שהוא נכר כמה מפסיד מבטול מלאכתו כדי לשמע טענות בעלי הדין, ובלבד שיטל משניהם בשוה, ואם נוטל יותר מזה, דינו בטלים. ומה שהתירה תורה לתלמיד חכם להנות מדברי תורה, הוא שתמכר סחורתו בשוק (יז) קדם כל אדם, וגם שיפטר מכל מסים ועלים וארנוניות (יח), ואפלו כסף גולגלתא חיבין הצבור לתן עליו, ואפלו הוא עשיר ויש לו ממון הרבה יכול הוא לשאל בדין שיפטר והו. ואם תלמיד חכם חולה הוא ומדכא ביסורין ומרבין העם להביא מנות גדולות מפני כבוד תורתו, מצוה עליו שיטל, ואין זה בכלל נאות מדברי תורה, הואיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחרת. וכן תלמיד חכם שמנו אותו הצבור עליהם פרנס או ראש הסדר ומתעסק בצרכי צבור, מתר לו לקח מהם פרס ואפלו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיהיו מזונותיו ברוח ומתוך כך יהיה גדול ויראוי ומאויס בעיניהם. כדאשכחן בכהן גדול דכתיב ביה הגדול מאחיו, ודרשו חכמים [יומא יח]. גדלהו מאחיו, שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן. וחכמים הראשונים שהיו נמנעים מזה, מדת חסידות היתה בהם, אבל לא מן הדין: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [יג] ללמד כו'. לאו למידק ללמד ולא לעשות, שלאיש אשר אלה לו אמר אלהים מה לך לספר חקי: **[יד] וללמד**. כלומר מספיקין בידו שיהא לומד ושתעלה בידו מה שהיתה מחשבתו ללמד. ולומד דעל מנת ללמד לא אצטריך לאשמועינן, דנדאי שתתקיים מחשבתו הטובה שבקש ללמד. אבל בנדון דידן רבותא אשמועינן, דכשדעתו על מנת ללמד, שמספיקין בידו ללמד וגם למודו שעם עצמו עולה בידו ולא יגרע דבר, כי ה' יתן חכמה. מדרש שמואל. ועין תוספות יום טוב: **[טו] לשמר ולעשות**. שאף על פי שלא היתה פונתו אלא לעשות, מספיקין בידו גם לשמר מהעברות, שלא יהא כטובל ושרץ בידו. מדרש שמואל. ובנסח ארץ ישראל לא גרסינן לשמר. וכן עקר. דנדאי לעשות הינו לקיים כל התורה. ועין תוספות יום טוב: **[טז]** דכתיב כאשר צוני, כלומר שצוני ללמד בחנם. דאי לא, כאשר צוני אמאי קאי. דליכא למימר בשכר, וכי צוהו בכך דלא סגי דלא לשקל אגרא. וליכא

לְמִימַר נְמִי דְהָכִי קָאָמַר, בְּאֲשֶׁר צִוִּי וְלֹא מְעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר, דְּוִדָּאֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא הָיוּ מְפַקְפְּקִים בְּכָד, דְּהָא כְּתִיב וְגַם בְּדַ אֲמִינוּ לְעוֹלָם. הָר"ן: {יז} וְשִׁיקְנוּ
לְהֵם בְּתַחֲלַת הַשּׁוּק, כִּי שְׂתִי הַפְּעֻלוֹת הָאֵלֶּה יַעֲשׂוּ אוֹתָם סוֹחְרִים קֶצֶתָם עִם
קֶצֶתָם עַל דְּרָדָּ כְּבוֹד וְאָף עַל פִּי שְׂאִין שֶׁם חֲכָמָה. וְכֵדָאֵי הוּא תַלְמִיד חֲכָם
לְהִיּוֹת פְּעַם הָאָרְץ נִכְבֵּד. הָרַמְבַּ"ם: {יח} כְּדָאֵיתָא בְּעֶזְרָא ז' כָּל פְּהֻנְיָא וְגו'
מִנְדָּה בְּלוּ וְהִלְדָּ לֹא שְׁלִיט לְמַרְמָא עֲלֵיהֶם: {יט} מִן הָעוֹלָם. פְּרוּשׁ, מַחֲיֵי
הָעוֹלָם הָבָא. הָרַמְבַּ"ם: (עִיקַר תּוֹי"ט).

רמב"ם אחרי אשר הסכמתי שלא אדבר בזאת הצוואה מפני שהיא
מבוארת ולדעתי ג"כ שדברי בה לא יאות לרוב חכמי התורה הגדולים
ואפשר לכולן חזרתי מהסכמתי ואדבר בה מבלתי שאשגיח לקודמים
או לנמצאים. דע שזה שאמר שלא תעשה התורה קורדום לחפור בו
כלומר לא תחשבהו כלי לחיות בו ובאר ואמר כי כל מי שיהנה בעולם
הזה בכבוד התורה נוטל חייו מן העולם פירוש מחיי העולם הבא
והתעוותו בני האדם בזה הלשון הנגלה והשליכוהו אחרי גיוס ונתלו
בפשטי הדברים שלא יבינום ואני אפרשם וקבעו להם חוקים על
יחידים ועל קהלות והביאו בני אדם לחשוב בסכלות גמורה שזה
מחוייב וראוי שיעזרו חכמים והתלמידים והאנשים המתעסקים
בתורה ותורתן אומנותן וזה הכל טעות ולא נמצא בתורה ולא בדברי
החכמים דבר שיאמת אותו ולא רגלים שישען עליהם כלל שאנחנו
כשנעיין בדברי רז"ל לא נמצא אצלם שהיו מבקשים ממון מבני אדם
ולא היו מקבצים ממון לישיבות הנכבדות והיקרות ולא לראשי גליות
לא לדייניהם ולא למרביצי התורה ולא לאי מהגדולים ולא לשאר בני
אדם מן העם אבל נמצא בכל דור ודור בכל קהלותיהם שהיה בהן עני
בתכלית עניות ועשיר גדול בתכלית העושר וחלילה לי לחשוד הדורות
ההם שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה כי אמנם העני הוא אילו
פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ופנינים אלא שלא היה רוצה
אבל היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנס בה אם בריוח אם בדוחק
והיה בז למה שבידי אדם כי התורה מנעתו מזה וכבר ידעת שהלל הזקן
היה חוטב עצים והיה לומד לפני שמעיה ואבטליון והיה עני בתכלית
העניות ומעלתו היתה כאשר ידעת מתלמידיו אשר נמשלו כמשה
ואהרן ויהושע והקטן שבתלמידיו רבן יוחנן בן זכאי ואין ספק למשכיל
שאילו היה מורה לאנשי דורו ליהנות מהן לא היו מניחין אותו לחטוב
עצים. ור' חנינא בן דוסא שיצאה בת קול ואמרה כל העולם [כלן] אינו
נזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש
ולא היה מבקש מבני אדם וקרנא היה דיין בא"י והוא הוה דלי דולא
וכשהיו באין בעלי הדין לפניו היה אומר תנו לי מי שידלה במקומי או
תנו לי כדי בטילתי ואדון לכם ולא היו ישראל שבדורם לא אכזרים
ולא בלתי גומלי חסדים ולא מצאנו חכם מן החכמים *עניים שהיה
מגנה אנשי דורו על שלא היו מעשרים אותם חלילה להם אבל הם
בעצמם היו חסידים מאמינים האמת לעצמם והיו מאמינים בהשי"ת
ובתורת משה אשר בה יזכה האדם לחיי העוה"ב ולא היו מתירים

לעצמם לבקש ממון מבני אדם והיו רואים שלקיחתו היה חלול השם בעיני ההמון מפני שיחשבו שהתורה מלאכה מהמלאכות אשר יחיה בהם אדם ותתבזה בעיניהם ויהיה מי שעושה זה דבר השם בזה ואמנם התעו אלה המתגברין לחלוק על האמת ועל הפסוקים הפשוטים והנגלים בלקיחת ממון בני אדם ברצונם או על כרחם מהמעשים אשר ימצאו בגמי' מאנשי בעלי מומין בגופותיהם או זקנים באו בימים עד שא"א להם לעשות מלאכה שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים ואם לא מה יעשו הימותו זה לא צותה התורה ואתה תמצא המעשה אשר הביאו ראיה ממנו באמרם היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה בבעל מום שאינו יכול לעשות מלאכה אבל עם היכולת לא המציא אליו התורה דרך: ורב יוסף היה מוליך עצים ממקום למקום והיה אומר (יפה) [גדולה] מלאכה שמחממת בעליה ר"ל עם טורח אבריו כי בהוליכו העצים הכבדים היה מתחמם גופו בלא ספק והיה משבח זה ושמח בו והיה נהנה במה שחלק לו השם ית' מה שאצלו במעלות ההסתפקות ושמעתי המשוגעים המבוהלים הנתלים בראיות שהביאו באמרם הרוצה ליהנות יהנה כאלישע והרוצה שלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי וזה אינו דומה לזה אשר מביאים כלל אבל זה אצלי הטעה גדולה מהביא ראיה ממנו מפני שהוא מבואר ואינו מקום שיטעה האדם בו שאלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם כ"ש שלא היה מבקש מהם וקובע להם חוקים חלילה לשם אמנם היה מקבל כבוד לבד כשהיה מאכסן אותו אדם בעברו עליו להיות בבית אצלו והיה אוכל לחמו בלילה ההוא או ביום ההוא והיה שב לעסקיו ושמואל לא היה נכנס לבית אדם ולא היה אוכל משום אדם וכיוצא בזה אמרו חכמים ז"ל שתלמיד חכם כשירצה להדמות בזה עד שלא יכנס לבית אדם הרשות בידו ואם ירצה להתאכסן אצל אדם בעברו עליו לצורך הוצאת הדרך הרשות בידו מפני שכבר הזהירו מלאכול אצל כל אדם שלא לצורך ואמרו ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום וכו' ואמרו כל סעודה שאינה של מצוה אסור להת"ח ליהנות ממנה ולמה אאריך בזה הענין ואמנם אזכיר המעשה אשר התבאר בגמי' והוא שאדם א' שהיה לו כרם והיו נכנסים בו הגנבים וכל פעם אשר היה רואה אותן בכל יום [היה] מוצא פירותיו מתמעטין והולכין ולא היה ספק בו שאחד מן הגנבים נתן עיניו בו והיה מצטער מזה כל ימי הבציר עד שבצר ממנו מה שבצר וצמקם עד שיבשו ואסף הצמוקים ודרך בני אדם כשיאספו הצמוקים שיפלו מהם גרגרים מן התאנים ומן הענבים ומותר לאכלן מפני שהם הפקר וכבר הניחום בעלים למעוטם למוצאיהם ובא ר' טרפון במקרה יום א' לכרם ההוא וישב ולקט מן הצמוקים שנפלו והיה אוכל אותם ובא בעל הכרם וחשב שזה היה הגנב שגנב ממנו כל השנה ולא היה מכיר אותו אבל שמע עליו ולקחו מיד והתחזק עליו ושם אותו בשק אחד ושם אותו על גבו להשליכו בנהר וכשראה ר' טרפון כך צעק ואמר אוי לו לטרפון שזה הרגו וכששמע בעל כרם הניחו וברח לדעתו שחטא חטא גדול והיה רבי טרפון מצטער מן היום ההוא והלאה כל

ימיו ומתאבל על מה שאירע לו שהציל את עצמו בכבוד התורה והוא היה עשיר גדול והיה יכול לומר הניחני ואני אתן לך כך וכך זהובים והיה נותנם לו ולא היה צריך להודיע שהוא ר' טרפון והיה מציל את עצמו בממונו ולא בתורה ואמרו כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה ואמר אוי לי שהשתמשתי בכתרה של תורה שכל המשתמש בכתרה של תורה אין לו חלק לעוה"ב ונעקר מן העולם ואמרו בזה משום דר' טרפון עשיר גדול היה וה"ל לפיוסיה בדמים. וכן פתח רבינו הקדוש ע"ה אוצרות בשנת רעבון ואמר כל מי שירצה לבא לקחת פרנסתו יבוא ויתפרנס ובלבד שיהיה ת"ח ובא ר' יונתן בן עמרם ועמד לפניו והוא לא היה מכיר אותו אמר לו רבי פרנסני א"ל קרית לא שנית לא אלא במה אפרנסך אמר לו פרנסני ככלב וכעורב ר"ל אע"פ שאין בי חכמה כמו שיפרנס הש"י חיה טמאה ועוף טמא שאין ע"ה פחות מהם ונתן לו ואח"כ נתחרט באשר פתחו בדבריו ואמר אוי לי שנהנה ע"ה מנכסי ואמרו לו השומעים מה שאירע לו אולי יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד התורה כשיוכל להשמר מזה ואפי' בתחבולה וחקר ומצא הענין כן ובי' המעשים האלה ישתיקו כל חולק בזה הענין. ואמנם הדברים אשר התירה אותם התורה לת"ח הוא שיתנו ממונם לאדם לעשות בו סחורה בבחירתו ויהיה השכר כולו להם אם ירצה והעושה זה יש לו שכר גדול עליו וזהו מטיל מלאי לכיס של ת"ח ושתמכר סחורתם לפני כל סחורה ושיקנו להם בתחלת השוק אלה הם חוקים שקבע להם הי"ת כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי לפי מה שבא בקבלה כי שתי הפעולות האלה יעשו אותם סוחרים קצתם עם קצתם על דרך כבוד ואע"פ שאין שם חכמה כדי הוא ת"ח להיות כע"ה נכבד וכן הקילה התורה מתלמידי חכמים חקי הארנוניות ואכסניות החיל וחקים המיוחדים בכל איש ואיש והם הנקראים כסף גלגולת יפרעו בעבורם הקהל וכן בנין החומות וכיוצא בהן ואפילו היה הת"ח בעל ממון לא יתחייב דבר מכל זה וכבר הורה רבי' יוסף הלוי ז"ל לאיש במקום אחד שהיו לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפי זהובים ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח ואע"פ שהיה נותן במס ההוא אפילו עני שבישראל וזהו דין תורה כמו שפטרה התורה מחצית השקל מן הכהנים כמו שבארנו במקומו ומה שדומה לזה : (רמב"ם)

פרק ד - משנה ו

רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפּוֹ
מְכַבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה,
גּוֹפּוֹ מְחַלֵּל עַל הַבְּרִיּוֹת:

ר"ע מברטנורה כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה. הַדּוֹרֵשׁ הַחֲסָרוֹת וְהִתְרוֹת
שֶׁבַתּוֹרָה וּמְרָאָה טַעַם עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ לֹא יִמְרָא שֶׁאֵין בָּהּ דְּבָר לְבַטְלָהּ, אֵין
לָהּ כְּבוֹד תּוֹרָה גְּדוֹל מְזָה. אֵי נְמִי, הַמְכַבֵּד סֵפֶר תּוֹרָה וּמְכַבֵּד לֹא מְדִי
הַתּוֹרָה וְהַעוֹסְקִים בָּהּ, כָּל אֵלוֹ בְּכָלל מְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה הֵן: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם כבוד התורה הוא בהוראת הזריזות בעשייתה ויכבד החכמים
המעמידים אותה והספרים אשר חברו בה וכן חלול התורה הפך הג':
(רמב"ם)

פרק ד - משנה ז

רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בֶּנוֹ אֹמֵר, הַחוֹשֵׁד עֲצָמוֹ מִן
הַדִּין, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגִזְלִים וְשְׁבוּעַת שָׁוְא.
וְהִגִּס לְבוֹ בַּהוֹרָאָה, שׁוֹטֵה רָשָׁע וְגִס רוּחַ **[כ]**:

ר"ע מברטנורה הַחוֹשֵׁד עֲצָמוֹ מִן הַדִּין. בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ גְּדוֹל מִמֶּנּוּ. אֵי נְמִי,
אֹמֵר לְבַעֲלֵי הַדִּין שֶׁיִּתְפָּשְׂרוּ: פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה. שֶׁהֵיזָא מִבֵּית דִּין חָיִב,
שׁוֹנֵא לְדִין, שֶׁאֹמֵר בְּלִבּוֹ לֹא הֵפֵד בְּזָכוֹתַי: וְגִזְלִים. שֶׁמָּא יַחֲיִב הַזָּכָאִי
וְנִמְצָא שֶׁגִּזְלִים בָּא עַל יָדוֹ: וְשְׁבוּעַת שָׁוְא. שֶׁמָּא יַחֲיִב שְׁבוּעָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ
חָיִב בָּהּ וְנִמְצָא מְבִיא לְיָדֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא. אֵי נְמִי, קָרִי תִנָּא לְשְׁבוּעַת שְׁקָר
שְׁבוּעַת שָׁוְא, כְּגוֹן הָאֹמֵר לֹא לְוִיתִי וְלוֹהָ, דְּבִשְׁעַת שְׁבוּעָה יִצָּאָה מִפִּי
לְשׁוֹן: וְהִגִּס לְבוֹ בַּהוֹרָאָה. בְּלֹא עֵיוֹן וּבְלֹא הַמְתַּנָּה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [כ] שוטה כו'. שוטה שמרבה עליו איבה. ורשע שאינו מקפיד אם יגזל או ישבע לשוא. ונוסף על זה גם רוח, שגסות רוחו היא שהביאתו לידי כך להורות ולדון לקנות שם כשם הגדולים אשר בארץ. מדרש שמואל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם בהוראה גס לבו להתגבר להורות מבלי יראה ופחד: (רמב"ם)

פרק ד - משנה ח

הוא הִיָּה אומר, אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שְׂאִין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד. וְאַל תֹּאמֶר קִבְּלוּ דַעְתִּי, שְׂהוּ רְשָׁאִין וְלֹא אֶתָּה:

ר"ע מברטנורה אַל תְּהִי דָן יְחִידִי. אַף עַל פִּי שְׂיַחֲד מִמָּחָה יָכוֹל לְדוֹן, מִדְרָכֵי הַחֲסִידוֹת הוּא שְׂאֶפְלוּ מִמָּחָה לֹא יְהִי דָן יְחִידִי. וְדוֹקָא כְּשֶׁלֹּא קִבְּלוּהוּ בְּעַלֵּי הַדִּין עֲלֵיהֶם לְדוֹן, אֲבָל קִבְּלוּהוּ בְּעַלֵּי הַדִּין עֲלֵיהֶם, דָּן יְחִידִי וְאֶפְלוּ מִדְרָךְ חֲסִידוֹת **[כא]**: שְׂאִין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד. הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂהוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ: וְאַל תֹּאמֶר. לַחֲבָרִיף הַחוּלְקִים עֲלֵיךְ: קִבְּלוּ דַעְתִּי. שְׂאֲנִי מִמָּחָה וּבִלֹּא הַצְרוּף שְׂלָכְם הִיִּיתִי יָכוֹל לְדוֹן: שְׂהוּ רְשָׁאִין וְלֹא אֶתָּה. הוֹאִיל וְצִרְפַּת אוֹתָם עִמָּךְ רָאוּי שְׂיַפְסֵק הַדִּין עַל פִּי הַרְבֵּים: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [כא] וְלֹא יְדַעְתִּי טַעְמוֹ, דְּמִכָּל מְקוֹם מוּטָב שְׂיַחֲתֵךְ הַדִּין בְּרַבִּים. וְעוֹד שְׂאֵם הֵם שְׂלֶשָׁה לֹא יָדַע הַמִּתְחַיֵּב מִי שְׂחִיבוֹ. וְעִין תוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם התורה התירה לאיש מומחה לרבים לדון יחידי כמו שבארנו בסנהדרין אבל זהו דבר תורה והזהיר הנה ממנו קצת על צד המוסר ולא על צד האיסור. ואמר כשיחלוקו עליך חביריך בדעת מן הדעות לא תכריחם לקבל סברתך מפני שהם מכירים אם יש להם לקבלה ואינו ברשותך להכריחם לקבל את דעתך: (רמב"ם)

פרק ד - משנה ט

רבי יונתן אומר, כָּל הַמְקִיִּים אֶת הַתּוֹרָה מֵעַנִי, סוֹפוֹ לְקִיְמָה מֵעֶשֶׂר **{כג}**. וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֶשֶׂר, סוֹפוֹ לְבִטּוּלָה מֵעַנִי:

ר"ע מברטנורה **המקיים את התורה מעני**. שְׁהוּא דְחֹק לְמִזְוֹנוֹת וּמִתְבַּטֵּל מִמְּלֵאכְתּוֹ כְּדִי לְעֵסֶק **{כג}** בַּתּוֹרָה: **המבטל את התורה מעשר**. מַחֲמַת רַב הַמָּמוֹן צָרִיךְ לִתֵּן לְבוֹ פֶּעַם לְכָאן וּפֶעַם לְכָאן וְאִין לוֹ פְּנְאֵי לְעֵסֶק בַּתּוֹרָה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{כג}** וְהָא דְלֹא תִּנּוּן הָעוֹסֵק, מְשׁוּם סִיפָא דְלֹא בְּעֵי לְמַתְנֵי כָּל שְׂאִינוּ עוֹסֵק, דְּהוּהוּ אֲמִינָא מְשׁוּם גְּבָהוּת לְבוֹ מֵעֶשְׂרוֹ אִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְלִהְיֵי תַנִּי הַמְבַטֵּל כּוֹי כְּלוּמַר מִפְּנֵי שְׂצָרִיךְ לְעֵסֶק בְּעֶשְׂרוֹ דְּבָר זֶה מְבַטֵּל תּוֹרָתוֹ. וְהָכֵא נִמִּי הָכֵי קְאָמַר, הַמְקִיִּים תּוֹרָה מֵעַנִי, שְׂאִין עֵסְקִיו מְבַטְלִין לְמוֹדוֹ אֲקָא מְקִיִּים לְמוֹדוֹ. דְּרַךְ חַיִּים. וּלְפִי זֶה נִרְאָה לִי דְּמַעַנִי, גַּם כֵּן אִידִי דְּסִיפָא דְּתַנּוּן מֵעֶשֶׂר דְּפִרוּשׁוֹ מַחֲמַת עֶשֶׂר, וְאִף עַל גַּב דְּהוּהוּ לִיהָ לְמַתְנֵי בְּעַנִי: **{כג}** **סופו כו'**. וְגַם הָיִיתָ שֶׁהִנְסִיוֹן פְּעַמִּים רַבּוֹת יוֹרָה בְּחִלּוּף זֶה. וְעַבְדָּא דְּרַבִּי אֲלֵעָזָר בֶּן פִּדְתָא אִי בְּעִית לְאַחַרְוֵי עֲלָמָא כּוֹי, כְּתִב בְּדָרְךָ חַיִּים, דְּמַתְנִיתִין בְּבִינֵינוּ בְּמִזְלוֹ. וְעוֹד, כְּדִי שֶׁהֵעֶשֶׂר לֹא יִבְטְלוּ. וְכֵן בְּמִדְרָשׁ, מִפְּנֵי מַה בְּנֵי עַנִּיִּים כּוֹי, שֶׁלֹּא יַעֲסְקוּ בְּדַבְרֵי אַחֲרֵים וְיִשְׁכַּחוּ דְּבָרֵי תּוֹרָה, דְּכִתִּיב כִּי הָעֶשֶׂק יְהוֹלִל חֶכֶם. וְגַם לְפַעְמִים הוּא מְפַעֵל הַחֲטָא וְיִסּוּרִין מְמַרְקִין. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אָמַר כִּי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְהוּא עֵנִי וְדַל וְעַם כָּל זֶה יַצַּר נַפְשׁוֹ לְעֵסֶק בַּהּ לְסוּף יַעֲסוֹק בַּהּ מֵעוֹשֶׂר וּמֵאֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה לוֹ מַה שִׁיטְרִידֵהוּ מִן הַקְרִיאָה וּמִי שֶׁלֹּא יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה מִפְּנֵי רֹב הַמָּמוֹן לְהַתְעַסְקוֹ בְּמֵאֵכֶל וּבְמִשְׁתֵּה וּבְמִנוּחָה לְסוּף יִתְרוֹשֵׁשׁ וְיִצַּר לוֹ הַזְמַן עַד שִׁיְהִיָּה סַבַּת בְּטוּלוֹ בְּקִרְיָא' טְרַדְתּוֹ בְּלַחַם לְמֵאֲכָלוֹ: (רמב"ם)

פרק ד - משנה י

רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק, ועסק בתורה **[כד]**. והוי שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה **[כו]**, יש לו שכר הרבה לתן לך:

ר"ע מברטנורה הוי ממעט בעסק. המעט בעסק סחורתך ומלאכתך, ויהיה עקר עסקך בתורה: והוי שפל רוח בפני כל אדם. ללמד אפלו ממי שהוא קטן ממך בחכמה **[כה]**: יש לך בטלים הרבה כנגדך. שישיעו לבטלך. פרוש אחר, יש בעולם כמה בטלים שהם הרשעים וחיות רעות שהם בטלים, ועל ידם הקדוש ברוך הוא יביא עליך פרענות: ואם עסקת בתורה. הוא עצמו ישלם שכרך ולא על ידי שליח. ובזה יתרה מדה טובה על מדת פרענות: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **[כד]** הוי כו'. פשיטא, מאי קא משמע לן. ויש לומר דאתי למימר שיהא מעוט העסק בשביל התורה ולא בשביל הטרח או העצלה. דרך חיים: **[כה]** לגרסת מדרש שמואל במשנה ד' התם לענין הגאון והכא לענין הלמוד. ועין תוספות יום טוב: **[כו]** ואם עמלת בתורה. ויגעת וטרחת בה יש שכר הרבה כו'. כי השכר לפי רבוי העמל והטרח, לא לפי רבוי הלמוד. ולכן לא אמר ואם למדת, אלא ואם עמלת. כי הכל תלוי בעמל, אחד המרבה ואחד הממעט. סיוע לו מתניתין דסוף פרק ה' דקתני לפום צערא אגרא. מדרש שמואל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמר הוי ממעט בסחורה והתמד על התורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ר"ל שלא תהא שפל רוח בפני הגדולים לבד אמנם בפני כל אדם עד שכשתשב עם איזה אדם שיהיה יהא ספורך עמו כאלו הוא גדול במעלה יותר ממך וזה כולו לברוח מן הגאון כמו שבארנו: וענין בטלים הרבה כנגדך הוא שיש דברים הרבה המבטלים ויצטרכו למי שנתעסק בהן וכשלא נתעסק בתורה יטרידך הזמן באחד מן הדברים ההם: (רמב"ם)

פרק ד - משנה יא

רבי אליעזר בן יעקב אומר, העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד. והעוֹבֵר עֲבָרָה אחת, קונה לו קטגור אחד. תשובה ומעשים טובים **{כז}**, כְּתָרִיס **{כח}** בפני הפרענות **{כט}**. רבי יוחנן הסנדלר אומר, כל כְּנִסְיָה שְׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם, סוֹפָה לְהִתְקִיִם **{ל}**. וְשֵׁאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם **{לא}**, אין סוֹפָה לְהִתְקִיִם:

ר"ע מברטנורה **פרקליט**. מלאך מליץ טוב: קטגור. מליץ רע. ולשון קטגור, קורא תגר. וסנגור שהוא הפך קטגור, פרושו שוֹנֵא תֵּגֵר: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {כז} תשובה ומעשים טובים. לשון הרמב"ם, התשובה אחרי המעשים הרעים, או המעשים טובים בתחלת הענין. והקדים תשובה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל במקום שפעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמד. מדרש שמואל. והרשב"ם גורס, תורה ומעשים טובים. עין תוספות יום טוב: **{כח} כְּתָרִיס**. מגן. שכן תרגום ולא יקדמנה מגן (מלכים ב יט) ולא יקדמינה בתריסין. ויש מפרשים מלשון תריסי חניות. פרושו מסגר. ערוך: **{כט} בפני הפרענות**. רצונו לומר המתרגשות ובאות כפי מנהגו של עולם. אבל אין לפרש פרענות על חטא, דבזה אמרו [יומא פ"ח מ"ח] תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין. וראיה ממעשים טובים בתחלת הענין. ועין תוספות יום טוב: **{ל} סוֹפָה כו'**. פרש רש"י עתידה שתהיה העצה קיימת ומצלחת. ובמדרש שמואל מפרש על הכניסה עצמה, והינו דתנן סוֹפָה. לומר שאף על פי שתראה בתחלה בעני הכניסה, סוֹפָה לְהִתְקִיִם. וְשֵׁאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם, אף על פי שתראה אותם מצליחין, אין סוֹפָה לְהִתְקִיִם. ולא קשיא (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו, שהרי גם סופם לא נתקיימו: **{לא} וְשֵׁאִינָה כו'**. אף על פי שהכניסה היא לדבר מצוה, כל מה שיש בה מחשבה פוסלת כגון יוהרא וגאות אשר היא מצויה בעוסקים עם הצבור, הוי שאינה לְשֵׁם שְׁמַיִם, ולהכי לא קתני וְשֵׁאִינָה לְדָבָר עֲבָרָה: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם פרקליט הוא [האיש] המליץ טוב על האדם לשלטן : קטיגור הוא הפך זה והוא המלשין האדם למלך ומשתדל להמיתו : ואמרו שהתשובה אחר המעשים הרעים או המעשים הטובים בתחלת הענין כל אחד משני הענינים האלה מונעים מבא המכות והחלאים באדם : (רמב"ם)

פרק ד - משנה יב

רבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשאלה, וכבוד חברך כמורא רבך (לב), ומורא רבך כמורא שמים :

ר"ע מברטנורה יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשאלה. שכן מצינו במשה שאמר ליהושע תלמידו בחר לנו אנשים (שמות יז), עשאו שוה לו : וכבוד חברך כמורא רבך. דאמר ליה אהרן למשה בי אדני (במדבר יב), ואחיו גדול ממנו בשנים היה (לג) וקרי ליה אדני : ומורא רבך כמורא שמים. דכתיב (שם י"א) אדני משה כלום, כלם מן העולם, כיון שמרדו בך פאלו מרדו בהקדוש ברוך הוא וחביבים כללה : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט (לב) כמורא רבך. כדאמרין בבבא מציעא דף ל"ג. ופרש רש"י לפי שיושבים יחד בבית המדרש ומקשין ומפרקין זה לזה ולמדו זה לזה. עד כאן. ולא שמשוה אותם לגמרי, שאם כן הכל שוה, אלא לענין החבוב הוא, כלומר שיהא חביב עליו כפי שהוא בטבע אוהב וחביב בעיניו לכבוד או לירא מי שהוא מדרגה גדולה מזו. ומלת חביב נמשכת לכלם. מדרש שמואל : (לג) כלומר ואף על פי שמשוה רבו היה, הנה גם לאהרן יתר שאת שהוא אחיו הגדול. ודרשינן בכתבות דף ק"ג ואת אמר לרבות אחיך הגדול, ולפיכך מן הדין שקולים היו ונדונים כחברים, ואפלו הכי קרי ליה אדוני. וכך זה רק מפרדת החסידות היא. ועין תוספות יום טוב : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם (אין פירוש על משנה זו) (רמב"ם)

פרק ד - משנה יג

רבי יהודה אומר, הוי זהיר בתלמוד **{לד}**, ששגגת תלמוד עולה זדון. רבי שמעון אומר, שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהנה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן:

ר"ע מברטנורה הוי זהיר בתלמוד. שיהא תלמודך בדקדוק וכהלכה: ששגגת תלמוד עולה זדון. אם תטעה בהוראה מתוך שלא דקדקת בתלמודך ותבא להתיר את האסור, הקדוש ברוך הוא מעלה על ידך כאלו עשית מזיד: שלשה כתרים הם. הכתובים בתורה, שחיבה התורה לנהג בהם כבוד: כתר תורה. כתיב ביה (ויקרא יט) והדרת פני זקן, זה שקנה חכמה: כתר כהנה. כתיב ביה (שם כ"א) וקדשתו קדוש יהיה לך: כתר מלכות. כתיב ביה (דברים י"ז) שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך: וכתר שם טוב. מי שיש בידו מעשים טובים ושמועתו טובה מחמת מעשיו, לא מצינו לו כתר בתורה שיהיו חגיבים לנהג בו כבוד, והוא עולה על גבי כלן, שכל השלשה כתרים צריכים לו. שאם תלמיד חכם הוא וסני שומעניה, שרי לבזויה. ואם פהן גדול הוא, אמרינו ביומא (דף ע"א) ייתון בני עממא לשלם דעבדין עובדי אהרן, ולא ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדין עובדי אהרן. ואם מלך הוא, כתיב (שמות כב) ונשיא בעמך לא תאר, בעושה מעשה עמך: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{לד}** בתלמוד. יש גורסין בתלמיד. והכנה להזהיר שילמד לתלמיד כראוי, ששגגת התלמיד בהוראתו עולה זדון לרב שמלמד אותו. ריטב"א: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אלו השלש מעלות טובות נתנו לאומה זו בתחלת נתינת התורה והן הכהונה והמלכות והתורה כהונה זכה בו אהרן מלכות זכה בו דוד וכתר תורה מונח לכל מי שירצה להתעטר בו ואמרו רז"ל ושמה תאמר שזה הכתר פחות הוא משנים האחרים אינו כן אבל גדול הוא משניה' ובו יהיו השנים שנא' בי מלכיי ימלוכו ורוזניי יחוקקו צדק ואמר בי שרים ישורו וגוי' אבל כתר שם טוב מגיע מאת התורה ר"ל ידיעתה והמעשה בה כי בהן יגיע השם הטוב האמיתי: (רמב"ם)

פרק ד - משנה יד

רבי נהוראי אומר, הוי גולה למקום תורה,
ואל תאמר שהיא תבא אחריך, שחברריך
יקימיה בידך. ואל בינתך אל תשען (משלי ג):

ר"ע מברטנורה הוי גולה למקום תורה. אם אין תלמידי חכמים
במקומך: ואל תאמר שהיא תבא אחריך. תלמידי חכמים יבאו לכאן:
שחברריך יקימיה בידך. ואל תסמך שחברריך כשיבאו מבית הרב יקימו
התורה בידך, שתלמד מהם מה שלמדו הם מן הרב. אלא הוי גולה אתה
בעצמך למקום הרב, שאינו דומה שומע מפי תלמיד לשומע מפי הרב.
פרוש אחר, שחברריך יקימיה בידך, מפני מה אני אומר לך הוי גולה
למקום תורה, שחברריך יקימיה בידך, שאפלו אתה חריף ומפלפל ביותר
לא תתקיים התורה בך אלא על ידי חברריך שתשא ותתן עמהם, והינו
דמסים ואל בינתך אל תשען: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם אמר בקש מקום הקריאה והלמוד כי עם זולתך יתכן לך
הקריאה ותתקיים ולא תשען על תבונתך ותאמר שאינך צריך לחברים
ולתלמידים שיעוררוך: (רמב"ם)

פרק ד - משנה טו

רבי ינאי אומר, אין בידינו לא משלות

הַרְשָׁעִים וְאִף לֹא מִיִּסוּרֵי הַצְּדִיקִים. רַבִּי
מִתְיָא בֶן חֲרֹשׁ אֹמֵר, הָיִי מְקַדֵּים בְּשָׁלוֹם כָּל
אָדָם. וְהָיִי זָנֵב לְאֲרִיּוֹת, וְאֵל תְּהִי רֹאשׁ
לְשׁוּעָלִים {לח} :

ר"ע מברטנורה אין בידינו. כמו לא הוה בגדיה [במזות קה]. כלומר אין
הדבר הזה ידוע לנו מדוע דרף רשעים צלחה ומפני מה הצדיקים
מדכאים ביסורין {לה}. פרוש אחר, אין לנו בזמן הגלות לא משלוח
והשקט שרגיל הקדוש ברוך הוא לתת לרשעים כדי לטרדן מן העולם
הבא, ואף לא מן היסורים המיוחדים לצדיקים {לו} שהן יסורים של
אהבה שאין בהן בטול תורה. כלומר יצאנו מכלל רשעים, שאין לנו
השלוח שיש לרשעים, ולכלל צדיקים לא הגענו, שהיסורים שלנו אינן
של אהבה ביסורי הצדיקים: **הוי מקדים שלום לכל אדם.** ואפלו לנכרי
בשוק: **והוי זנב לאריות.** לגדולים ממך {לז}: **ולא ראש לשועלים.**
לקטנים ממך: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {לה} לא זו אף זו קתני, לא מבעיא שלות רשעים שאין בידינו,
לפי שאנו יודעין שהוא רשע ורואים כי טוב לו. אלא אף זה יסורי הצדיקים
שאפשר שבראה צדיק ואינו כן. והינו דתנו ואף. מדרש שמואל. ועין תוספות
יום טוב: {לו} וקתני ואף דהא מלתא דפשיטא היא שאין בידינו השלוח
אנחנו יגעי הגלות, ובעי רבי ינאי בזה לומר שלא נתאש שנחשב עצמנו
כרשעים גמורים ושאבדה תקותנו חס ושלום, ושגם אין אנו צדיקים ושכבר
השלמנו מה שעלינו להשלים בתורה ובמצות. מדרש שמואל: {לז} שיוסיף
לך תועלת. ויש גורסין, שנאמר הולך את חכמים יחכם ורעה כסילים ירוע,
ואת הוא הטפל, ורעה הוא הראש: {לח} **לשועלים.** אף שיש חיות פחותות
מהן, המשיל בהן, לפי שמי שלא הגיע להוראה המשילו שלמה המלך עליו
השלום לשועלים, באמרו (שיר השירים ב) אחזו לנו שועלים וגוי מחבלים
כרמים, כרם ה' צבאות. שעליהם נאמר (משלי ז) רבים חללים הפילה, כמו
שכתב הרמב"ם. ואי אפשר לישב בכסא למשפט ושיקבל למורה אלא על
ידי תחבולות וערמות לגנב דעת העם. לזה אמר אפלו שתראה הרבה מורי
הוראות כאלה ואתה ראש וחשוב מהם, אל תקנא בחטאים האלה להיות
כמוהם. ועין תוספות יום טוב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמר שבהיות האדם תלמיד למי שהוא חכם ממנו יותר טוב לו
ויותר ראוי מהיותו רב לפחות ממנו כי בענין הראשון יוסיף ובענין השני
יחסר ואתה תבין ממה שבארנו בסנהדרין שהן שמו מטעם מעלין
בקדש ולא מורידין ראש ישיבה של עשרים ושלושה סוף של אחד
ושבעים מישיבה גדולה שראו שהם הוסיפו לו בזה מעלה: (רמב"ם)

פרק ד - משנה טז

רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור
בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור, כדי
שתכנס לטרקלין:

ר"ע מברטנורה בפרוזדור. בית שער. תרגום אולם, פרוזדורא: טרקלין.
מקום מושב המלך. כך אתה התקן עצמך בעולם הזה כדי שתזכה
לעולם הבא: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם טרקלין הוא ההיכל ופרוזדור הוא בית שער והמשל מבואר
והכונה ידועה שבעוה"ז יקנה האדם המעלות שבהן יזכה לעוה"ב כי זה
העולם אמנם הוא דרך ומעבר לעוה"ב: (רמב"ם)

פרק ד - משנה יז

הוא היה אומר, יפה שעה אחת בתשובה
ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם
הבא **{לט}**. ויפה שעה אחת של קורת רוח **{מ}**
בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה:

ר"ע מברטנורה יפה שעה אחת בתשובה. לצורך תשובה ומעשים טובים:
מכל חיי העולם הבא. לפי שבאותו זמן אין התשובה ומעשים טובים

מִהַנִּים לְאָדָם, שְׁאִין הָעוֹלָם הֵבֵא אֶלָּא לְקַבֵּל שְׂכָר עַל מֵה שְׂקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [לט] הָעוֹלָם הֵבֵא. רִישָׁא אֲסִיפָא לֹא קִשְׂיָא, כִּי הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא לְמַעְשָׂה וְעוֹלָם הֵבֵא אֶל הַגְּמוּל וְקוֹרֵת רִוּחַ. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְעוֹלָם הֵבֵא יֵשׁ מְפָרְשִׁים עוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים עוֹלָם הַתְּחִיָּה. וְעֵין בְּרִישׁ פְּרָק חֵלֶק: **[מ] קוֹרֵת רִוּחַ.** לְשׁוֹן נִתְקַרְרָה דְּעֵתוֹ, שְׁמֵתְקַרְרֵת וּמֵתִישְׁבֵּת דְּעֵתוֹ עָלְיוּ מִפְּנֵי שְׁמֵחָה. רַשִׁ"י : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כִּבְר בְּאֵרְנוּ בְּפִי י' מִסְנֵה' שֶׁאִין אַחַר הַמּוֹת שְׁלֵמוֹת וְלֹא תוֹסֵפֵת אֲמַנִּם יִשְׁלִים הָאָדָם וְיוֹסִיף מַעֲלָה בְּעוֹה"ז וְאֵל זֶה רִמְזָה שְׁלֵמָה בְּאֵמְרוֹ כִּי אִין מַעֲשָׂה וְחִשְׁבוֹן וְדַעַת וְחִכְמָה בְּשִׂאוֹל אֲשֶׁר אֵתָה הוֹלֵךְ שְׁמָה אֲבָל הָעֵינִין הֵהוּא אֲשֶׁר יֵלֵךְ הָאָדָם עָלְיוּ יִשְׂאָר לְעוֹלָם וְלִזְהָ צְרִיךְ שִׁישְׁתַּדֵּל הָאָדָם בְּזֶה הַזְּמַן הַקָּצֵר וְלֹא יֵאבֵד זְמַנּוֹ אֲלֵא בְּקִנּוֹת הַמַּעֲלוֹת לְבַד מִפְּנֵי שֶׁהַפְּסָדוֹ מְרֻבֵּה אַחַר שֶׁאִין לוֹ תְּמוּרָה וְלֹא תִקְנָה וְכֹאֲשֶׁר יִדְעוּ הַחֲסִידִים זֶה לֹא רָאוּ לְכָלוֹתוֹ אֲלֵא בְּחִכְמָה וּבְתוֹסֵפֵת הַמַּעֲלוֹת וְהַרוּיָחוֹ זְמַנִּם כּוֹלוּ עַל דֶּרֶךְ הָאֵמֶת וְלֹא פָּזְרוּ מִמֶּנּוּ בְּעֵינֵי הַגִּשְׁמִי אֲלֵא זְמַן קָצֵר מְאֹד וּבְדַבֵּר הַצְּרִיךְ שֶׁאִי אֲפֻשֶׁר זֹלְתוֹ וְאַחֲרֵים הוֹצִיאוּ זְמַנִּם כּוֹלוּ בְּגִשְׁמִיּוֹת לְבַד וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ כֹּאֲשֶׁר בָּאוּ כֹּל עַמֵּת שְׁבֵא כֵן יֵלֵךְ וְהַפְּסִידוֹהוּ כּוֹלוּ הַפְּסָד עוֹלְמִית וְהַהֲמוֹן כּוֹלֵם יִהְיֶה הָאֵמֶת בְּזֵאת הַשְּׂאֵלָה וַיֹּאמְרוּ שֶׁהַכֵּת הָרֵאשׁוֹנָה הַפְּסִידוֹ הָעוֹלָם וְהַכֵּת הָאַחֲרוֹנָה הַרוּיָחוֹ הָעוֹלָם וְהָעֵינִין בְּהַפֵּךְ כְּמוֹ שֶׁסְּפָרְנוּ וְהֵם שְׁמִים חוֹשֵׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחוֹשֵׁךְ וְאוֹי לְמַאֲבָדִים הָאֵמֶת וְהָעֵינִין הַזֶּה עֹשֶׂה שְׁלֵמָה עִ"ה עֵיקֵר בְּקַהֲלַת בְּשִׁבְחוֹ הַרוּוּחַת הָעוֹלָם וּגְנוּתוֹ הַפְּסָדוֹ וּבְאֵרוֹ שֶׁאִין רִיּוּחַ וְקִנְיִן אַחַר הַמּוֹת מִן הַדַּבָּר אֲשֶׁר יִבְצֵר מִמֶּנּוּ הֵנָּה זֶה כּוֹלוֹ אֵמֶת וְכִשְׁתַּבַּחַן הַסֵּפֶר הֵהוּא בְּזֵאת הַבְּחִינָה יִתְבַּאֵר הָאֵמֶת : (רמב"ם)

פֶּרֶק ד - מִשְׁנֵה יח

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אֵל תִּרְצֶה אֶת חֵבְרֵךְ בְּשַׁעַת כְּעָסוֹ, וְאַל תִּנְחַמְנוּ בְּשַׁעַת שְׁמִיתוֹ

מִטַּל לְפָנָיו, וְאֵל תִּשְׁאַל לוֹ בְּשַׁעַת נְדָרוֹ, וְאֵל תִּשְׁתַּדֵּל לְרְאוֹתוֹ בְּשַׁעַת קַלְקֻלָּתוֹ :

ר"ע מברטנורה אל תרצה את חברך בשעת כעסו. דכתיב (שמות לג) פני ילכו והנחותי לך, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, המתן עד שיעברו פנים של זעם [ברכות ז.]: **וְאֵל תִּנְחַמְנוּ בְּשַׁעַת שְׂמִתוֹ מִטַּל לְפָנָיו.** שבשעת החרבן כביכול היה הקדוש ברוך הוא מתאבל, בקשו מלאכי השרת לנחמו, ורוח הקדש משיבן (ישעיה כב) אל תאיצו לנחמני: **וְאֵל תִּשְׁאַל לוֹ בְּשַׁעַת נְדָרוֹ.** למצא פתחים להתיר לו את נדרו. מפני שאז על כל פתח ופתח שתמצא לו יאמר אדעתא דהכי נדרתי, ושוב לא תמצא לו פתח. ומצינו כשנשבע הקדוש ברוך הוא למשה שלא יפנס לארץ לא התחנן מיד אלא המתין ואחר כך התחיל להתחנן: **בְּשַׁעַת קַלְקֻלָּתוֹ.** כשנתקלקל בחטא. לפי שהוא מתבייש מכל אדם. וכן אתה מוצא כשחטא אדם הראשון לא נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא עד שעשו חגורות, דכתיב (בראשית ג) ויעשו להם חגורות, ואחר כך וישמעו את קול ה' אלהים: (ר"ע מברטנורה).

רמב"ם זה מבואר והם עניני מוסרים בתקוני חברת בני אדם בהפיל הדבר במקומו המועיל: (רמב"ם)

פ ר ק ד - משנה יט

שְׂמוֹאֵל הַקָּטָן **{מא}** אומר, **בְּנִפְל אוֹיְבֶךָ אֵל תִּשְׁמַח וּבְכַשְׁלוֹ אֵל יִגַּל לְבָבְךָ,** פֶּן יֵרָאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהִשִּׁיב מֵעַלְיוֹ אָפוֹ **{מב}** :

ר"ע מברטנורה בנפל אויבך אל תשמח. פסוק הוא במשלי, אלא ששמואל הקטן היה רגיל להוכיח בני אדם במדה זו: **פֶּן יֵרָאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו.** שעשיתו בלבבך כאלו הוא שלוחך למלאות תאוותך: **וְהִשִּׁיב מֵעַלְיוֹ אָפוֹ.** מדלא כתיב ושב אלא והשיב, משמע יסירהו מעל אויבך וישיבהו עליך: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מא} **הקטן**. לפי שהיה מקטין את עצמו. אי נמי שהיה [מעט] קטן משמואל הנביא, שגם הוא נבא בשעת מיתתו, והיה ראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו ראוי לכך, ונמצא שזה השם הוא לו לתהלה ולתפארת. ירושלמי: {מב} **אפו**. בהרשב"ם נראה דגרס, חרון אפו לא נאמר [שהוא חם האף לבד] אלא אפו [כלומר כל האף. כן פרש הרמ"ה] מלמד שמוחלין לו על כל עונותיו. מדרש שמואל. וגרסא זו נראית עקר. שעכשיו חדש לנו שמואל הדקדוק שבכתוב זה: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם חרון אפו לא נאמר אלא אפו מלמד שמוחלין לו כל עונותיו ואע"פ ששלמה אמר בחכמתו זאת הצואה אבל זה החכם היה מוכיח בזאת המדה ומזהיר מזאת העבירה: (רמב"ם)

פרק ד - משנה כ

אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד {מג} למה הוא דומה, לדין כתובה על ניר חדש. והלומד זקן למה הוא דומה, לדין כתובה על ניר מחוק {מד}. רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר, הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאכל ענבים קהות ושותה יין מגתו. והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאכל ענבים בשלות ושותה יין ישן. רבי אומר, אל תסתכל בקנקו, אלא במה שיש בו. יש קנקו חדש מלא ישן, וישן שאפלו חדש אין בו:

ר"ע מברטנורה על ניר חדש. שהוא מתקנים. כך גרסת הילדות אינה משתפחת: **ענבים קהות**. שלא נתבשלו כל צרכן ומקהות את השיניים. כך חכמת הילד לא נתישבה כל צרכה ואין דבריו מתקבלים ומתישבים

על הלב **{מה}** : יין מגתו. ששמריו מערבים בתוכו. כך חכמת הילד תערבת ספקות יש בה **{מו}** : רבי אומר אל תסתפל בקנקן. רבי פליג אדרבי יוסי ברבי יהודה, ואמר כי כמו שיש קנקן חדש מלא יין ישן כך יש ילד שטעמו כטעם זקנים, ויש זקנים פחותים במעלת החכמה מן הילדים : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מג} ילד. לשון הרמב"ם, שהלומד בימי הילדות כו'. ואם כן פרושו הלומד כשהוא ילד. ועין תוספות יום טוב : **{מד} מחוק.** שכבר נחקקו בדתו חשבונות רבים מעניני העולם וכשירצה לזכר דברי תורה יצטרך למוחקם לאותם המחשבות ולא יוכל לזה בשלמות. ולכך לא תגן ישן, שהוא הפך חדש. הרי"א : **{מה}** כמו אכילת עגבים שאינם מבשלות, שבעודן בין שניו ירגיש ברעותם : **{מו}** כמו שתית היין מהגת ייטב לו בשתיתו כי יערב לחד, אבל בחדרי בטנו ימלא מכאובות. ועין תוספות יום טוב : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמר שהלמוד בימי הילדות יתקיים ולא יקל לשכחו והענין מן הלמוד בימי הזקנה בהפך וזה מבואר ונראה לעין. אמר ר' יוסי כי חכמת הבחורים יש בה שאלות וספקות בלתי מזוקקות ולא נמלטו מן הקושיות כי לא ארכו להם הימים לשנות תלמודם ולהסיר הספקות ואמר רבי לא תבחן היין. בקנקניו כי יש קנקן חדש ובו יין ישן וקנקן ישן ריקם ואין דבר בו כן יש בחורים ששאלותיהם וחכמותיהם זכות לא התערב בהם ספק כיון ישן שנבדלו שמריו ממנו ויש זקנים שאין להם חכמה כלל ואין צריך לומר שאין להם חכמה מעורבת ומבולבלת : (רמב"ם)

פרק ד - משנה כא

רבי אלעזר הקפר אומר, הקנאה והתאוה והכבוד, מוציאים את האדם מן העולם **{מז}** :

ר"ע מברטנורה והתאוה. המבקש למלאות תאוותו באכילה ושתיה ובעילה וכיוצא בהן : **והכבוד.** שיקבדוהו בני אדם : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מז} הקנאה כו' מן העולם. דגמת מאמרו של רבי יהושע משנה י"א פרק ב' כו'. שהקנאה נמשכת מעין הרע, והתאוה נמשכת מיצר הרע,

וְהַכְבוֹד הוּא סִבַּת שְׁנֵאת הַבְּרִיּוֹת, שְׁאִין שְׁנֵאוֹי לַבְּרִיּוֹת כְּמוֹ הַרוֹדֵף אַחַר הַכְבוֹד. וְעַגְוֹן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב : (עִיקָר תּוֹי"ט).

רמב"ם אמר הקנאה והתאוה ואהבת הכבוד מוציאים את האדם מן העולם והוא כי באלה המדות או באחת מהן יפסיד אמונת התורה בהכרח ולא יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות : (רמב"ם)

פרק ד - משנה כב

הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַיְלוּדִים לָמוֹת, וְהַמְתִּים לְהַחֲיוֹת **{מח}**, וְהַחֲיִים לְדוֹן. לַיַּדַּע לְהוֹדִיעַ וְלְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמַּבִּין, הוּא הַדִּין, הוּא עַד, הוּא בְּעַל דִּין **{נ}**, וְהוּא עֲתִיד לְדוֹן. בְּרוּךְ הוּא, שְׁאִין לְפָנָיו לֹא עוֹלָה, וְלֹא שְׂכָחָה, וְלֹא מִשׁוֹא פָּנִים, וְלֹא מִקָּח שֶׁחַד, שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֲשָׁבוֹן. וְאֵל יִבְטִיחֶךָ יִצְרָךְ שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לָךְ, שְׁעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה נוֹצֵר, וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה נוֹלָד, וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה חַי, וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה מֵת **{נג}**, וְעַל כְּרַחֲךָ אֶתָּה עֲתִיד לְתוֹן דִּין וְחֲשָׁבוֹן לְפָנָי מִלְּךָ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא :

ר"ע מברטנורה הַיְלוּדִים לָמוֹת. מִי שֶׁנוֹלָד כְּבָר עֲתִיד הוּא לָמוֹת: וְהַמְתִּים. עֲתִידִים לַחַיּוֹת וְלַעֲמֹד לַיּוֹם הַדִּין, אֵלֶּה לַחַיִּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת וְלַדְּרָאוֹן עוֹלָם: וְחַיִּים לְדוֹן **{מט}**. עוֹמְדִין לַחַיּוֹת נְדוּגִים לַיּוֹם הַדִּין: לַיַּדַּע. מֵאַחֲרִים: וְלְהוֹדִיעַ. לְאַחֲרִים: וְלְהוֹדִיעַ. לְהַבִּין מַעֲצָמוֹ: הוּא הַיּוֹצֵר. שֶׁכֹּל הָעוֹלָם הוּא בְּיָדוֹ כְּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר. וּמֵה טַעַם, לְפִי שֶׁהוּא

הבורא שֶׁבָּרָא אֶת כָּל הָעוֹלָם כֵּלּוּ מֵאֵין, לְפִיכָךְ יְכוּל לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּרָצוֹנוֹ :
הוא המבין הוא הדין. אחר שֶׁהֵבִין כָּל מַעֲשֵׂיהֶם מְבִיאָן בְּדִין לְפָנָיו : הוא
בעל דין. שֶׁהוא תּוֹבֵעַ אֶת הַחוֹטְאִים : והוא עֵתִיד לְדוֹן. לְעוֹלָם הֵבֵא : ולא
משׂוא פְּנִים ולא מִקַּח שֶׁחַד. שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא פְּנִים אֶפְלוּ לְצַדִּיק גָּמוּר שֶׁלֹּא
יַעֲנִישׁוּ עַל עֲבֵרָה קִלָּה שֶׁבָּאת לִידוֹ. וְאֵינוֹ לּוֹקַח שֶׁחַד הַמְצֹנָה בְּשִׁבִיל
הַעֲבֵרָה **[נא]**. אֲלֵא נוֹתֵן שֶׁכָּר עַל הַמְצֹנָה וְעָנֵשׁ עַל הַעֲבֵרָה. כִּד פֶּרֶשׁ
הַרְמְב"ם : וְדַע שֶׁהַכֹּל בָּא לְפִי חֶשְׁבוֹן. פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מְצֻטְרָפֶת לְחֶשְׁבוֹן
גָּדוֹל. כִּד עֲבֵרוֹת קָלוֹת כְּשֶׁהֵן מְרֻבּוֹת עוֹלוֹת לְחֶשְׁבוֹן גָּדוֹל : שֶׁעַל כִּרְחֹךְ
אֶתָּה נּוֹצֵר. שֶׁהַנְּשֻׂמָה אֵינָה רוֹצָה לְצִאת מִן הַפְּרָגוֹד, מְקוֹם טְהוֹר
שֶׁהַנְּשֻׂמוֹת מְנַחֵוֹת שָׁם, וְלִכְנֵס בְּמַעֲי אִשָּׁה בְּמְקוֹם טָמֵא, וּמִלֶּאֲדָּ בָּא
וּמוֹצִיאָהּ בְּעַל כִּרְחֹךְ וּמְכַנְּסָהּ בְּמַעֲי הָאִשָּׁה : וְעַל כִּרְחֹךְ אֶתָּה נּוֹלֵד.
בְּשַׁעַת הַלֵּידָה אֵינוֹ רוֹצָה לְצִאת **[נב]**, וּמִלֶּאֲדָּ מוֹצִיאֻו בְּעַל כִּרְחוֹ : וְעַל
כִּרְחֹךְ אֶתָּה חֵי. יֵשׁ אָדָם מְדַכָּא בְּיִסּוּרִים וְרוֹצָה לָמוֹת וְאֵינוֹ יְכוּל : (ר"ע
מברטנורה).

עיקר תוי"ט [מח] להחיות. ולא אמר לחיות, אלא להחיות, שֶׁצָּרִיכִים פֶּעַל
וְאֵינֶם עוֹמְדִים לְכָד, כִּי הִטְבַּע אֵינָה מְחַיֶּבֶת הַתְּחִיָּה שֶׁלְאַחַר הַמִּיתָה כְּמוֹ
שֶׁמְחַיֶּבֶת מִיתָה לְכָל הַחַיִּים : **[מט]** וְקֵאֵי עַל הַחַיִּים שֶׁאַחַר הַמִּיתָה : **[נ]** הַדִּין
כו'. נְקֻטִינְהוּ בְּדָרְךְ לֹא זֹא אִף זֹא. אֲבָל בְּסֻדָּר זְמַנִּים בְּעַל דִּין קוֹדֵם לְתַבְעֵה,
וְאַחַר כִּד יָבִיא עֲדִיו, וְאַחַר כִּד יִדִּין הַדִּין : **[נא]** דָּאֵי לְהַטוֹת הַדִּין, זֶה מִן
הַשְּׁטוֹת, שֶׁיִּרְחַק מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵה שֶׁלֹּא יִצִּיר וְאִף לֹא יִדְמָה, כִּי אֵיךְ יִצִּיר
לוֹ שֶׁחַד, וּמֵה יִהְיֶה הַשֶּׁחַד. הַרְמְב"ם. הַקְּשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים דְּמֵאֵי שֶׁהַכֹּל שָׁלוּ,
שֶׁאֵין נְתִינַת טַעַם עַל שֶׁחַד שֶׁל מְצוֹת. וְתִרְץ בְּמִדְרַשׁ שֶׁמוֹאֵל שֶׁאִף הַמְצֹנָה הִיא
הַכֹּל שָׁלוּ, שֶׁהֵבֵא לְטָהָר מְסִיעֵין לוֹ וְאֵין הַמְצֹנָה נִקְרָאת אֲלֵא עַל שֵׁם הַגּוֹמְרָה.
עַד כָּאן. וּמִתְשׁוּבָה לֹא קִשְׂיָא, לְפִי שֶׁאֵינָה מְצוּנָה בְּפָנֵי עֲצָמָה אֲלֵא הִיא כְּנֻגַד
הַעֲבֵרָה לְדַחֲוִתָּהּ מֵעֲלִיו : **[נב]** לְפִי שֶׁהוּא צוֹפֵה מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (איוב כט) בְּהִלּוֹ גֵרוֹ עָלַי רֵאשִׁי. רַשִׁי : **[נג]** שֶׁעַל כִּרְחֹךְ כו'. וּבְחֵן זֶה.
שֶׁהוּא זוֹכֵר עֲנִינִים טְבַעֲיִים שֶׁאֵין בְּחִירָה לְאָדָם בָּהֶם, שֶׁעֲלִיָּהֶם אָמְרוּ חַז"ל
הַכֹּל בִּיָּדֵי שְׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאֵת שְׁמַיִם. וְלֹא אָמַר עַל כִּרְחֹךְ אֶתָּה חוֹטֵא אוֹ עוֹבֵר
אוֹ מְהַלֵּךְ אוֹ עוֹמֵד וּמֵה שֶׁדוֹמָה לָזֶה, שֶׁאֵלוּ כֵּלָן עֲנִינִים שֶׁהֵם בְּרִשׁוֹת הָאָדָם
וְאֵין הֶכְרַח בָּהֶם. הַרְמְב"ם : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמר לידע להודיע ולהודיע רוצה בו שיודע העתידים להולד
ואשר הם נולדים עתה וימותו ואשר יחיו אחר המות ונלמד משלש
הכתות האלה שהוא היוצר והוא הבורא ואמרו הוא הדין והוא עתיד
לדון רוצה בו שהוא שופט עתה את הכל בחיים ובמות ובשאר עניני
העולם והוא ג"כ עתיד לדון אשר יחיו לעוה"ב בגמול ועונש : ואמר ולא
מקח שוחד הוא כמו שאמר ג"כ בתורה אשר לא ישא פנים ולא יקח
שחד ואין ענינו שלא יקח שחד להטות הדין כי זה מן השטות שירוחק
מן הש"י מה שלא יצוייר ואף לא ידומה כי איך יצוייר לו שחד ומה יהי
השחד אבל ענינו מה שבארנו שהוא לא יקח שחד הטובות כמו שיעשה
אדם אלף טובות ורעה אחת שלא ימחול הש"י מעבירה ההיא לרוב

טובותיו ויחסר לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר אבל יענש על זאת הרעה האחת ויגמלהו על הטובות ההם כולם וזהו ענין לא יקח שוחד והוא כמו לא ישא פנים שיענש הגדול במעלות על דבר מועט כמו שנענש משה רבינו ע"ה על חטא הכעס כמו שבארנו בפרקים הקודמים וגמול עשו הרשע על כבוד אב ואם ונבוכדנצר על כבוד הש"י כמו שהתבאר בסנהדרין וזהו ענין ולא משוא פנים : ובחון מאמר שעל כרחך אתה נולד ומה שדבק בו שהוא זכר ענינים טבעיים שאין בחירה לאדם בהן שעליהם אמרו רז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולא אמר על כרחך אתה חוטא או עובר או מהלך או עומד ומה שדומה לזה שאלו כולם ענינים שהם ברשות האדם ואין הכרח בהם כמו שבארנו בפרק החמישי : (רמב"ם)

ה

פרק

פרק ה - משנה א

בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לומר {א}, וְהָלֹא בְּמֵאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרִיאֹת {ב}, אֶלָּא לְהַפְרֵעַ מִן הָרְשָׁעִים שְׂמֵאֲבָדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת, וְלִתֵּן שְׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שְׂמִקְיָמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת :

ר"ע מברטנורה בעשרה מאמרות. תשעה ויאמר, ובראשית נמי מאמר הוא, דכתוב (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו: **שמאבדים את העולם.** שכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא, והרשעים שבעונם מאבדים את נפשם כאלו מאבדים את העולם. כך מצאתי. ולי נראה, שמאבדו את העולם ממש, שמכריעים את כל העולם כלו לכף חובה, ונמצא העולם אבד בשבילם: **שנברא בעשרה מאמרות.** ואינו דומה המאבד מלאכה שהיא נעשית ביום אחד למלאכה שהיא נעשית בהרבה ימים: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [א] ומה תלמוד לומר כו'. הכי פרושו, מה תלמוד לומר מזה שהוא נברא בעשרה מאמרות, כלומר איזה למוד נמשך מזה. ולא שהיא שאלה על הבריאה עצמה למה היתה בעשרה מאמרות, אלא שרצה לומר שיש לנו ללמד מהבריאה שהיא בעשרה מאמרות למוד מוסר נאה, שהלא במאמר אחד כו', ויצא לנו ממה שנברא בעשרה, להפריע כו'. אבל לא שלכך היתה פונת הבריאה בעשרה מאמרות כדי להפריע וכו', שאין זה ממדת טובו יתברך לעשות פעלה יתרה כדי להפריע כו'. דרך חיים: **[ב] להבראות.** ולא תנו ברא העולם ויכול לברא. נראה בעיני שהפליא בזה הוראת הבריאה שהיתה יש מאין ואפס מחלט, ולא כמחשבת החושב בחמר קדמון. שפאשר נאמין באפס מחלט, צודק המאמר לומר שהיה יכול להבראות שהוא מצד הנברא, שפניו שאפס ואין מחלט היה, אין מונע מלהבראות במאמר אחד כמו בעשרה מאמרות. אבל אלו היה חמר קדום, לא יצדק לומר בפשיטות שהיה יכול להבראות מצד החמר, כי שפא טבע החמר לא היה מקבל הבריאה במאמר אחד: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם בעשרה מאמרות כשתסתכל בכל מה שבא במעשה בראשית ויאמר תמצאם תשעה ובראשית עשירי ואף ע"פ שלא התבאר בו מלת ויאמר הענין מורה עליו וכאילו אמר ויאמר אלהים יהיו השמים והארץ כי לא נהיו מבלתי מאמר והיה יכול לספר בריאה כולה במאמר אחד כשיאמר ויאמר אלהים יהיו שמים וארץ ויהי רקיע ויקוו המים וגו' ואמנם ייחד מאמר לכל ענין להודיע גודל זה המציאות וטוב סדרו ושמפסידו מפסיד דבר גדול ומתקנו יתקן דבר גדול רוצה לומר שמפסידו מי שיפסיד נפשו אשר בידו לתקנה ולהפסידה וכאילו הוא התכלית האחרון מכלל המציאות אשר אמר בו עשרה מאמרות כמו שבארנו בפתיחת חבורנו זה: (רמב"ם)

פרק ה - משנה ב

עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ {ג} כִּמָּה אָרְךְ אַפִּים לְפָנָיו, שְׁכָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מִכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהִבִּיא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמַּבּוּל. עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם {ד}, לְהוֹדִיעַ כִּמָּה אָרְךְ אַפִּים לְפָנָיו {ה}, שְׁכָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מִכְעִיסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָא אַבְרָהָם וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכָר כֶּלֶם:

ר"ע מברטנורה לְהוֹדִיעַ כִּמָּה אָרְךְ אַפִּים לְפָנָיו. אִם אֵתָּה אֵל תִּתְּמָה שֶׁהָאָרֶץ לְאֲמוֹת הָעוֹלָם כֹּל הַשָּׁנִים הַלְלוּ שֶׁהוּ מִשְׁתַּעֲבָדִין בְּבְנָיו, שְׂיוֹתֵר הָאָרֶץ לְדוֹרוֹת שֶׁמֵאָדָם וְעַד נֹחַ, וְאַחַר כֵּן נִשְׁטַפּוּ: וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכָר כֶּלֶם. עָשָׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים כְּנֶגֶד מִה שֶׁהָיָה רָאוּי שְׂיַעֲשׂוּ כֶּלֶם, לְפִיכֵן נִצּוּלוּ כֶּלֶם בְּזָכוֹתָו. וְכִמּוֹ שֶׁנִּטַּל עָלָיו עַל מִצְוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּנֶגֶד כֶּלֶם כֵּן קִבֵּל בְּעוֹלָם הַבָּא שְׂכָר כְּנֶגֶד כֶּלֶם, שְׁכָל אָדָם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים, אֶחָד בְּגוֹן עֲדוֹן וְאֶחָד בְּגִיחָהֶם, זָכָה נוֹטֵל חֲלָקוֹ וְחֲלָק חֲבָרוֹ בְּגוֹן עֲדוֹן, נִתְחַיֵּב, נוֹטֵל חֲלָקוֹ וְחֲלָק חֲבָרוֹ בְּגִיחָהֶם [חגיגה טו:]: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {ג} לְהוֹדִיעַ. כְּלוּמַר דְּבַר זֶה מִה שֶׁהָיוּ עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת הוּא מוֹדִיעַ לָנוּ כִּמָּה הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ אָרְךְ אַפִּים. דָּרָךְ חַיִּים: {ד} מִנֹּחַ כּו'. לֹא דָמִי לְמֵאָדָם וְעַד נֹחַ. דְּאָדָם וְנֹחַ בְּכָלֵל עֲשֶׂרָה, אֲבָל הֵכָא אִין נֹחַ בְּכָלֵל. אֵלָּא לְפִי דְסִיִּים בְּנֹחַ הִדְר וּפְתַח בֵּיה: {ה} לְהוֹדִיעַ כּו'. וּמוֹדִיעַ בְּזֶה דְּבַר גְּדוּל יוֹתֵר מִן הַקּוּדָם, שֶׁהַקּוּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵאָרֶץ אִם וְלֹא גְבִי דִילִיָּה בְּהַשְׁחָתָה וְכִלְיוֹן גְּמוּר כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל. וְנִרְאָה לִי דִהֵינּוּ דְכַתִּיב אָרְךְ אַפִּים, וְלֹא אָרְךְ אִם, דְּתַרִּי אִם הוּוּ. חֲדָא שְׂיוּצָא לְפַעֲלָא, וְלְבַסוּף מִשְׁחִית הַכֹּל, וְאֶחָד שְׂאִינּוּ יוּצָא לְפַעֲלָא לְכִלְיוֹן חְרוּץ שׁוּטָף, כִּי צְדִיק מוֹשֵׁל בְּיָרְאֵת אֱלֹהִים: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אלו הדורות הם דברי התורה פלוני הוליד פלוני על הסדר וזכר זה ומה שאחריו מפני זכרו עשרה מאמרות שבהן מוסר לאדם לזרז אותו ולתקן נפשו במעלות המדות ובמעלות השכליות שזהו כוונת זאת המסכתא: (רמב"ם)

פרק ה - משנה ג

עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָה אֲבֹרָהּ אֲבִינוּ **{ו}** עָלָיו
הַשְּׁלוֹם וְעִמָּד בְּכֻלָּם **{ז}**, לְהוֹדִיעַ **{ח}** כִּמָּה חֲבָתוֹ
שֶׁל אֲבֹרָהּ אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם :

ר"ע מברטנורה עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת. אֶחָד, אוֹר כְּשֶׁדִים, שֶׁהַשְּׁלִיכוֹ נִמְרֹד
לְכַבֵּשׁ הָאֵשׁ. שְׁנֵי, לֶךְ לְךָ מֵאֲרָצְךָ. שְׁלִישִׁי, וַיְהִי רָעַב. רְבִיעִי, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה
בֵּית פְּרָעָה. חֲמִישִׁי, מְלַחְמַת הַמְּלָכִים. שֵׁשִׁי, מְעַמָּד בֵּין הַבְּתָרִים,
שֶׁהֲרָאָהוּ שֶׁעֲבוּד מְלָכִיוֹת. שְׁבִיעִי, הַמִּלָּה. שְׁמִינִי, וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ וַיִּקַּח
אֶת שָׂרָה. תְּשִׁיעִי, גֵּרֵשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בָּנָהּ. עֲשִׁירִי, הֶעֱקָדָה : (ר"ע
מברטנורה).

עיקר תוי"ט {ו} אֲבִינוּ. שֶׁאֲנִי זֹכִים וּמְקַבְּלִים טוֹבָה בְּזָכוֹתָו זֶה שֶׁעִמָּד בְּכֻלָּ
נְסִיוֹנוֹתָיו, לְפִיכֹךְ קָרָאוּ הַתַּנָּא בְּכָאן אֲבִינוּ. נִרְאָה לִי : **{ז} וְעִמָּד כו'.** שֶׁלֹּא
הֲרִיחַ אַחַר מִדּוֹתָיו. רְשִׁי : **{ח} לְהוֹדִיעַ כו'.** שֶׁבָּזָה אָנוּ יוֹדְעִים בְּוַדָּאִי כִּמָּה
חֲבָתוֹ. וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב רְשִׁי בְּפְרוּשׁוֹ עֵתָה יִדְעָתִי, לְהַשִּׁיב לְשִׁטָּן וְלַגּוֹיִם הַתַּמְהִיִּים
מֵה הִיא חֲבָתִי אֶצְלָךְ יֵשׁ לִי כו' : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הֵי נְסִיוֹנוֹת שֶׁנִּתְּנָה אֲבֹרָהּ אֲבִינוּ כּוֹלֵם דָּבָר הַכְּתוּב. הֵא
הַגְּרוֹת בְּאִמְרוֹ יִתְּבַרְךְ לֶךְ לֶךְ מֵאֲרָצְךָ וְגו'. הֵבִי הָרַעַב אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֲרָץ
כִּנְעַן בְּבוֹאוֹ שֵׁם וְהוּא יַעֲדוֹ וְאֵעֶשֶׂךָ לְגוֹי גְּדוֹל וְזֶה נְסִיוֹן גְּדוֹל וְהוּא אִמְר
וַיְהִי רָעַב בְּאֲרָץ. וְהָגִי חֲמֵס הַמְּצָרִים עָלָיו בְּהִלְקַח שָׂרָה לְפְרָעָה. הַדִּ'
הַלְחָמוֹ בְּדִ מְלָכִים. הֵא לְקַחוּ הַגֵּר לְאִשָּׁה אַחַר שֶׁנִּשְׁאָשׁ מֵהוֹלִיד מִשְׂרָה.
הוֹי הוּא הַמִּלָּה אֲשֶׁר צוּה בֵּה בִימֵי הַזְּקֵנָה. הַזִּי חֲמֵס מֶלֶךְ גֵּר עָלָיו
בְּלִקְחוֹ שָׂרָה גַם כֵּן. הַחִי גֵרֵשׁ הַגֵּר אַחֲרֵי הַבְּנוֹתוֹ מִמְנָה. הַטִּי הַרְחַקְתָּ בְּנוֹ
יִשְׁמַעֲאֵל וְהוּא אִמְרוֹ יִתְּבַרְךְ אֵל יִרַע בְּעִינֶיךָ עַל הַנֶּעֱר וְגו' וְכִבֵּר הַעִיד
הַכְּתוּב אִיךָ הִיָּה קֶשֶׁה בְּעִינָיו הַדָּבָר הַזֶּה בְּאִמְרוֹ וִירַע הַדָּבָר מֵאֲד בְּעִינָיו
אֲבֹרָהּ אֵלֹא שֶׁשָּׁמַר מִצּוֹת הַשִּׁי וְגֵרֵשׁ. הַעֲשִׁירִי עֵקֶדְתָּ יִצְחָק : (רמב"ם)

פרק ה - משנה ד

עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂרָה
עַל הַיָּם. עֲשֶׂר מִכּוֹת הַבֵּיָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
{יא} עַל הַמִּצְרַיִם וְעֲשֶׂר עַל הַיָּם {יב}.
עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נְסוּ {יג} אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם
בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר {יד}, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד) וַיִּנְסוּ
אֶתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ר"ע מברטנורה עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּצְלוּ מֵעֲשֶׂר
מִכּוֹת {ט}. וְכֻלָּם הָיוּ בְּמִצְרַיִם וְלֹא בְּיִשְׂרָאֵל: וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם. אֶחָד,
וַיִּבְקְעוּ הַיָּם. שְׁנֵי, שֶׁנַּעֲשָׂה הַיָּם כְּמִין אֶהֱל {י} וְנִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹכוֹ,
דְּכָתִיב (חבקוק ג) נִקְבַּת בְּמַטְיֹו רֹאשׁ פְּרִזְיוֹ. שְׁלִישִׁי, שֶׁנַּעֲשָׂה קְרַקְעִית הַיָּם
יָבֵשׁ בְּלֹא חֲמֹר וְטִיט, דְּכָתִיב (שְׁמוֹת יד) וַבְּנִי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַּבֶּשֶׁה. רְבִיעִי,
שֶׁקְרַקְעִית הַיָּם שֶׁדָּרְכוּ בּוֹ הַמִּצְרַיִם שֶׁהָיוּ רוֹדְפִים אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל
נִתְחַלְחַל וְנַעֲשָׂה חֲמֹר וְטִיט, דְּכָתִיב (חבקוק ג) חֲמֹר מִיָּם רַבִּים. חֲמִישִׁי,
שֶׁהַיָּם הִנְקָפְאִים בְּקְרַקְעֵ הַיָּם לֹא הָיוּ חֲתִיכָה אַחַת אֶלָּא חֲתִיכוֹת
קְטָנוֹת, כְּעֵין לְבָנִים וְאַבְנֵי הַבְּנָן מְסֻדָּרִים זֶה אַצֵּל זֶה, כְּדָכָתִיב (תהלים עד)
אֶתָּה פּוֹרֶרֶת בְּעֶזְדְּךָ יָם, שֶׁנַּעֲשָׂה כְּעֵין פְּרוּרִים. שְׁשִׁי, שֶׁנִּתְקַשּׁוּ הַיָּם
הִנְקָפְאִים וְנַעֲשׂוּ קָשִׁים כְּסֻלְעִים, כְּדָכָתִיב (שֵׁם) שֶׁבֶרֶת רֹאשֵׁי תַנִּינִים עַל
הַיָּם, וְהַמִּצְרַיִם נִקְרְאוּ תַנִּינִים. שְׁבִיעִי, שֶׁנִּגְזַר הַיָּם לְשָׁנִים עֲשָׂר גְּזָרִים
כְּדִי שֶׁיַּעֲבְרוּ כָּל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט בְּדָרְךְ אֶחָד לְבָדוֹ, וְהִינּוּ דְכָתִיב (שֵׁם קלו) לְגֹזֵר
יָם סוּף לְגֹזֵרִים. שְׁמִינִי, שֶׁקָּפְאוּ הַיָּם כְּסֻפִּיר וְשֶׁהֵם וְזִכְכוּת, כְּדִי
שֶׁיִּרְאוּ הַשֶּׁבֶטִים אֵלֹו אֶת אֵלֹו, שֶׁעֲמוּד הָאֵשׁ הָיָה מְאִיר לָהֶם, וְזֶהוּ
שֶׁנֶּאֱמַר (שֵׁם יח) חֲשַׁכְתָּ מִיָּם עֲבֵי שְׁחָקִים, כְּלוֹמֵר קְבוּץ הַיָּם הָיָה כְּעֵבֵי
שְׁחָקִים כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר. תְּשִׁיעִי, שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ מִיָּם מִתּוֹקִים
שֶׁהָיוּ שׁוֹתִים אוֹתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר נוֹזְלִים. עֲשִׂירִי, שֶׁלְאַחַר שֶׁשָׁתוּ מֵהֶם
מָה שֶׁרָצוּ, הִנּוֹתְרִים מֵהֶם הָיוּ נִקְפְּאִים וְנַעֲשִׂים עֲרֻמוֹת, דְּכָתִיב (שְׁמוֹת טו)
נֶעֱרְמוּ מִיָּם נָצְבוּ כְּמוֹ גֵּד נוֹזְלִים: עֲשֶׂר מִכּוֹת הַבֵּיָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם. דַּצ"ךְ עַד"ש בַּאֲחִי"ב: וְעֲשֶׂר עַל הַיָּם. הֵן כְּנִגְדַּ עֲשֶׂר
נְפִילוֹת שֶׁבְּשִׁירַת וַיּוֹשַׁע. רְמָה בַּיָּם, יָרָה בַּיָּם, טְבַעוּ בַּיָּם סוּף, תְּהוֹמוֹת
יְכֻסִּימוּ, יָרְדוּ בְּמִצּוֹלוֹת, תִּרְעַץ אוֹיֵב, תִּהְרַס קְמִיד, יֵאֲכַלְמוּ כְּקֶשׁ, כְּסָמוּ
יָם, צָלְלוּ כְּעוֹפְרֵת, הָרִי עֲשֶׂר נְפִילוֹת. וְתַבְלַעְמוּ אֶרֶץ אֵינּוּ בְּחֶשְׁבוֹן
הַנְּפִילוֹת, שֶׁזוֹ הִיא טוֹבְתָן שֶׁזָּכוּ לְקַבּוּרָה: עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נְסוּ אֲבוֹתֵינוּ
לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר. שְׁנַיִם בַּיָּם, אֶחָד בִּירִידָה, שֵׁם נֶאֱמַר (שֵׁם יד)
הַמַּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, וְאֶחָד בְּעֵלְיָה, וַיִּבְאוּ מֵרְתָה וַיִּלּוּנוּ. אֶחָד

בְּרַפִּיּוֹתַי, וַיִּרְבֵּה עִם מֹשֶׁה. שְׁנַיִם בְּמֶן, לֹא תִצְאוּ וַיִּצְאוּ, אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וַיּוֹתִירוּ. שְׁנַיִם בְּשָׁלוֹ, בְּרֵאשׁוֹן בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר, בְּשָׁלוֹ הַשְּׁנַיִ וְהַאֲסִפְסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבוֹ. אֶחָד בְּעֵגְלָה. וְאֶחָד בְּמִתְאוֹנְנִים. וּבְמִרְגָּלִים, וְהוּא עֲשִׂירִי, שֶׁם נֶאֱמַר וַיִּנְסוּ אוֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {ט} וְאֵלוֹ הֵם נְסִים בְּלִי סֶפֶק. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **{י}** וְזֶה הָיָה לְנוֹי וְלִתְפָּאֶרֶת יִשְׂרָאֵל. וּבִלֹּא אֶהְלֵ נְמִי תִסְגִּי לָהֶם בְּהִבְקָעוֹ לְבַד, דִּאִין סֶפֶק דְּהֶעֱנִי כְּבוֹד לֹא סָרוּ מֵהֶם. וְכֹן נְמִי הִנֵּס הַחֲמִישִׁי נַעֲשֶׂה לְנוֹי: **{יא}** **הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.** לְפִי שְׁהִמְכּוֹת בָּאוּ בְּמִשְׁפָּט וּבְדִין עַל הַמְצָרִים, לְכֹד יְחָדָם הִתְנַא לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא דִּין אֱמֶת. אֲבָל בְּנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ לֹא יְחָדוּם לוֹ, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹרֵת הַדִּין נוֹתֵן לְנֵס לְפִי שֶׁהִלְלוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כּוּי. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **{יב}** **הֵיִם.** מֵה שֶׁהַקְדוּשׁ הִתְנַא הַנְּסִים שֶׁבֵּיָם לְפִי שֶׁעָקַר הַמְכּוֹת הָיוּ לְמַעַן סַפֵּר שְׁמוֹ בְּעוֹלָם. וְעָקַר הוֹדְעָה זֹו לֹא הָיָה נֶכֶר רַק מֵאֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מְצָרִים וּבֵין יִשְׂרָאֵל. הַלְכֹד בְּהִיוֹתָם עֲקָרִים בְּאִיכוֹת הַפְּרָסוּם, לְכֹד הַקְדוּשָׁם אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ קֹדֶם בְּזִמְן. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **{יג}** **נִסוּ.** וְאֵף עַל פִּי שֶׁהֵעֱגֵל חֲטָא הָיָה, נִקְרָא נִסְיוֹן, שֶׁעֲנִן נִסְיוֹן לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעוּט הַאֲמוּנָה וְהַסְתַּפְּקָם בּוֹ. וְכֹד הוּא חֲטָא הֵעֱגֵל שֶׁלֹּא הֵאֲמִינוּ וְלֹא בְּטָחוּ בּוֹ שֶׁיִּלְכוּ בְּטַח דְרָכָם בְּמִדְבָּר אֲשֶׁר הוֹלִיכֶם בָּהּ מִמְצָרִים וְעַד הֵנָּה. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהֶאָרִיךְ וּמְסִיק שְׁאִין לְחֹשֶׁב הֵעֱגֵל לְנִסְיוֹן, וְלְחֹשֶׁב בְּמִקוֹמוֹ וַיִּמְרוּ עַל יָם בְּיָם סוּף, כְּדֹאֲמַרֵינוּ בְּגִמְרָא שֶׁבְּעֵלְיָתָם מִן הֵיִם אֲמָרוּ כְּשֵׁם שְׁאָנוּ עוֹלִין מִצַּד זֶה כּוּי. אֲבָל וַיִּבְאוּ מִרְתָּה לָאוּ בְּעֵלְיָה מִן הֵיִם הָיָה. וּבְגִמְרָא דְחֹשֶׁיב לְעֵגְלָה גַם כֵּן, יֵשׁ לוֹמֵר דְּמִתְאוֹנְנִים וְהַאֲסִפְסוּף חֲדָא הוּא, וְתִלְיָא בְּפִלְגְתָא דְרַבִּי וְרַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּמִסְכַּת שֶׁבַת דִּף קט"ז, עַיִן שָׁם. וּבְזֶה נִיחָא הַמְדַרְשׁ רַבֵּה פְרָשֶׁת מִצְרַע שֶׁהִבִּיא וְהָיָה לְכֶם לְזָרָא [שְׁנֵאֲמַר עַל הַאֲסִפְסוּף] עַל מִתְאוֹנְנִים: **{יד}** **בְּמִדְבָּר.** שֶׁעַל שֶׁהָיוּ בְּמִדְבָּר מְקוֹם שְׁמֵם מֵאִין יוֹשֵׁב, וְחֹסֵר, אִין כָּל בּוֹ, חֲשָׁבוּ אוֹלִי שֶׁהוּא מְחֹסְרוֹן הַשְּׁגָחָתוֹ יְתִבְרָךְ עַל הַגְּלִיל הַהוּא, וְלְפִיכֹד נִסוּהוּ. וְהֵינוּ דְדִיִּיק לְמִתְנֵי בְּמִדְבָּר. וְקָא קָרִי לֵיהּ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקוֹם בְּכָאוּ, לְהוֹרוֹת כִּי הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם מֵאִין פְּנוּי מֵהַשְּׁגָחָתוֹ. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: (עִיקַר תּוּי"ט).

רמב"ם אבל הי' נסים שנעשו לאבותינו במצרים הוא הנצלם מן הי' מכות והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים ולא בישראל ואלו הם נסים בלא ספק ולשון התורה בכל מכה ומכה מהם שהביא הקב"ה על המצריים מלבד מכת הכנים שלא באר זה אלא שהוא ידוע שלא ענש ישראל אבל היו נמצאים אצלם ולא היו מצערים אותם וכן בארו החכמים אבל בשאר המכות התבאר בהם הענין אמר בדם ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ראייה שהנזק היה משיג אותם לבדם ואמר בצפרדעי' ובאו בביתך ובחדר משכבך וגו' ואומר בערוב והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגו'. ואמר בדבר וממקנה בני ישראל לא מת אחד ואמר בשחין כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים. ואמר בברד רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד. ואמר בארבה ויעל הארבה על כל ארץ מצרים ואמר בחושך ולכל בני ישראל היה אור במושבותם. אבל היו"ד נסים שהיו על הים הם קבלה. הראשון הבקעת

המים כפשוטו של פסוק ויבקעו המים. הב' שאחר שבקעו נעשה כקובה עד ששב כדמות גג ולא מקורה ולא משופע והיה הדרך כאילו היה נקב במים והמים מימין ומשמאל וממעל הוא מאמר חבקוק נקבת במטיו ראש פרזיו. הג' שארצו נתקשה ונקפל להם כאמרו הלכו ביבשה ולא נשאר בקרקעיתו שום חומר וטיט כבשאר נהרות. הד' שדרכי מצריים היו בחומר מדובק והוא אמרו חומר מים רבים. והה' שנבקעו לדרכים רבים כמספר השבטים כעין קשת עגול על זאת הצורה והוא אמרו לגוזר ים סוף לגזרים. והו' שנקפאו המים ונתקשו כאבנים ועל זה אמר שברת ראשי תנינים על המים ר"ל שנתקשו המים עד ששבו בענין שישובו הראשים עליהם. והז' שלא נקפאו כקפיאת שאר המים הנקפאים ר"ל חתיכה. אחת אבל היו חתיכות רבות כאילו הם אבנים וסדרו קצתם על קצתם והוא אמרו אתה פוררת בעזך ים. והח' שנקפה כזכוכית או כשהם ר"ל בהיר עד שיראו קצתם אל קצתם בעברם בו והוא אמרו חשכת מים עבי שחקים ר"ל שקבוץ המים היה כעצם השמים לטוהר שהוא בהיר. והט' שהיו נוזלים ממנו מים מתוקים והיו שותים אותם. והיו"ד שהיו נקפים בעת שהיו נוזלים אחר שלקחו מהם מה ששתו עד שלא היו יורדין לארץ והוא אמרו נצבו כמו נד נוזלים ר"ל הדבר הנוזל היה נקפה בלב ים ומצאנו בקבלה ג"כ שהמצריים באו עליהם מכות על הים יותר ממכות מצרים אבל כלם היו מעשרה המינים ההם אשר ירדו במצרים ונחלקו למינים רבים על הים ואל זה רמז באמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר ר"ל במדבר ים סוף. אבל העשרה נסיונות שנסו אבותינו את המקום כולם דברי הכתוב הם. הראשון על ים סוף באמרם המבלי אין קברים במצרים. והב' במרה הוא אמרו וילונו העם על משה לאמר מה נשתה. והג' במדבר סין כשבקשו המן והוא אמרם מי יתן מותנו ביד ה' וגו'. הד' מריתם בהניח המן עד הבקר והוא אמרו ויותירו אנשים ממנו עד בקר. והה' מריתם בבקשם אותו ביום השבת כמו שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט. והו' ברפידים על המים ג"כ. והז' בחורב במעשה העגל. והח' בתבערה בהיותם מסופקים במקום ההוא באמרו התאוונים והוא אמרו ויהי העם כמתאוונים. והט' בקברות התאוה בבקשם הבשר אמרו והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה. והיו"ד במדבר פארן בענין המרגלים ושם נאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי : (רמב"ם)

פרק ה - משנה ה

עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ {טו}.
לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מִרִיחַ בֶּשֶׂר הַקִּדָּשׁ {טז}, וְלֹא
הִסְרִיחַ בֶּשֶׂר הַקִּדָּשׁ {יז} מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה
זָבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים {יח}, וְלֹא אֲרַע קָרִי לִכְהֵן
גָּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים {יט}, וְלֹא כָּבוּ גִשְׁמִים אִשׁ
שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד
הָעֵשָׂן {כ}, וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בְּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם
וּבַלֶּחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים
רוּחִים, וְלֹא הִזִּיק {כא} נָחֵשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם
מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם
שֶׁאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם :

ר"ע מברטנורה וְלֹא אֲרַע קָרִי לִכְהֵן גָּדוֹל. לְפִי שֶׁהִיא טְמֵאָה הַיּוֹצֵאָה
מִגּוֹפוֹ, הָיָה הַדָּבָר מְגִנָּה וּמְכַלֵּר יוֹתֵר מִשָּׂאֵר טְמֵאוֹת: וְלֹא כָּבוּ גִשְׁמִים
אִשׁ עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. וְאִם עַל פִּי שֶׁהַמִּזְבֵּחַ בְּמָקוֹם מְגֻלָּה הָיָה: וְלֹא נִצְחָה
הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעֵשָׂן. שֶׁלֹּא יֵהָא מִתְּמַר וְעוֹלָה: וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בְּעֹמֶר
וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבַלֶּחֶם הַפָּנִים. שֶׁאִם הָיָה נִמְצָא בָּהֶם פְּסוּל קִדָּם מִצִּדָּתוֹ
לֹא הָיָה אֲפֹשֶׁר לְהַקְרִיב אַחֲרָיִם תַּחֲתָם. שֶׁהַעֹמֶר נִקְצָר בְּלִילָה וְלֹא הָיוּ
מֵרַבִּים לִקְצָר. וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם נֶאֱפֵים מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְאִין אֲפִיָתוֹ דּוּחָה יוֹם
טוֹב. וְכֵן לֶחֶם הַפָּנִים נֶאֱפֵה מֵעֶרֶב שַׁבָּת: צְפוּפִים. לְשׁוֹן צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.
מֵרַב הַקֶּהֱל הָיוּ נִדְחָקִים אִישׁ בְּאַחִיו עַד שֶׁהָיוּ רִגְלֵיהֶם נְטוּלוֹת מִן הָאָרֶץ
וְעוֹמְדִים בְּאֹיִר: וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחִים. בְּשַׁעַת הַשְׁתַּחֲוִיָּה נַעֲשֶׂה לָהֶם נֶס
וּמִשְׁתַּחֲוִים בְּרוּחַ כֹּל אֶחָד רְחוּק מִחֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע
אֶת חֲבֵרוֹ כִּשְׁהוּא מִתְּוֹדָה וּמִזְכִּיר עוֹנוֹתָיו: צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאֵלִין
בִּירוּשָׁלַיִם. גְּרַסִּינֵן. לְפִי שֶׁהָיָה הַמָּקוֹם מְזֻמֵּן לָהֶם פְּרִנְסָתוֹ וְלֹא הִצְרִיךְ
אֶחָד מֵהֶם לְצֵאת מִשָּׁם וְלֹמַר פְּרִנְסָתִי [דְּחֻקָּה] וְאִינִי יָכוֹל לְדוֹר
בִּירוּשָׁלַיִם. וַיֵּשׁ סְפָרִים שֶׁכְּתוּב בָּהֶן כִּשְׁאֵלִין. וְעַל הָעוֹלָיִם לְרַגֵּל נֶאֱמַר,
שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מֵהֶם מִצַּר כִּשְׁהָיָה לוֹ בִּירוּשָׁלַיִם מִחֲמַת דְּחַק הַמָּקוֹם.
כְּמוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם גִּשָּׁה לִי וְאַשְׁבָּה (יִשְׁעִיָּה מַט): (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {טו} עֲשֶׂרָה כו'. וְקָא מְנִי לְהוּ דְלֵא רְמִיזוּ בְּקָרָא כָּלִל: {טז} מִרִיחַ
כו'. מִתַּאֲוֹת בֶּשֶׂר הַקִּדָּשׁ. אִי נְמִי מִרִיחַ אֲבָרִים שֶׁל הַמַּעֲרָכָה. שֶׁאֵלוֹ הַרִיחָה

ובאת לטעם מהן אין שומעין לה להאכילה בשר קדש. רש"י: **[יז]** ולא הסריח כו'. כשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האברים שנתעכלו מפערב מעלין אותו בראשו של מזבח, ועומדים שם שנים או שלשה ימים עד שיהיו פנויים להקטירם, שאין לינה פוסלת בהן בראשו של מזבח, ונעשה בהן נס ולא היו מסריחין כל זמן עפבתו. רש"י. ותני מעולם, יש לומר דאתא לאתויי להבמות ונוב וגבעון ומשכן שבמדבר: **[יח]** בבית המטבחים כו'. שבעזרה, במקום שהיו שם שלחנות של שיש שמדיחין עליהם את האמורים, ולא היה יורד שם זבוב, משום מאוס. רש"י: **[יט]** ביום הכפורים. אף שהוא התגברות קטרוג היצר. ועין תוספות יום טוב: **[כ]** עמוד כו'. העולה מן הקרנות. אבל בעת ההקרבה היה האויר נח. הרמב"ם: **[כא]** הזיק. לא תנן לא נשד, אלא אפלו אם ארע לפעמים שהיה נושד לא היה מזיק. ותני מעולם, פרש במדרש שמואל, שאפשר דאתא לאתויי אפלו שלא בזמן שבית המקדש קים. שפדאית היא קדשת הארץ: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כבר ידעת שהמזבח היה באמצע העזרה ואנו עתידים לבאר זה במקומו והיה מגולה לשמים ועם כל זה לא היו מכבין הגשמים אש המערכה ולא היה מפזר הרוח את עמוד העשן העולה מן הקרנות אבל בעת ההקרבה היה האויר צח והיו עומדים בעזרה כל אחד בצד חברו ובעת ההשתחויה לא היו לוחצים זה את זה לרוב מוראם וישובם במקום ההוא: (רמב"ם)

פרק ה - משנה ו

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואילו הן, פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון, והקשת, והמון, והמטה, והשמיר, והכתב, והמכתב, והלוחות. ויש אומרים, אף המזיקין, וקבורתו של משה, ואילו של

אַבְרָהָם אָבִינוּ. וַיֵּשׁ אֹמְרִים, אַף צַבַּת בְּצַבַּת עֲשׂוּיָה {כח} :

ר"ע מברטנורה **בין השמשות**. בערב שבת בראשית קדם שנשלמה הבריאה **{כב}** : פי הארץ. לבלע קרח ועדתו **{כג}** : ופי הבאר. בארה של מרים שהיתה הולכת עם ישראל במדבר בכל המסעות **{כד}**. ויש אומרים, שפתחה פיה ואמרה שירה, שנאמר (במדבר כא) עלי באר ענו לה **{כה}** : פי האתון. בין השמשות נגזר עליה שתדבר עם בלעם : והקשת לאות ברית שלא יהיה עוד מבול : והמן. שירד לישראל ארבעים שנה במדבר : והמטה. שנעשו בו האותות. ושל סנפרינון היה : והשמיר. כמין תולעת, בריתו בשערה, כשהיו מראים אותו על האבנים הרשומות בדיו, הן נבקעות מאליהן. ובו פתחו אבני האפוד והחשן, דכתיב בהו במלאותם : הכתב. צורת האותיות שהיו חקוקים בלוחות : והמכתב. שהיו נקראים מכל הארבעה צדדים **{כו}** : והלוחות. של סנפרינון היו, ארפן ששה, ורחבן ששה, ועבין שלשה. כאבן אחת שארפה ורחבה ועבה שוין, ונחלקה לשתיים. ונגללים היו, וחצובים מגלגל חמה **{כז}** : אף המזיקין. אלו השדים. שלאחר שברא הקדוש ברוך הוא אדם וחיה היה מתעסק בבריאתו, וכשברא רוחותיהן לא הספיק לברא גופיהן עד שקדש היום, ונשארו רוחות בלא גוף : ואילו של אברהם אבינו. נגזר עליו בין השמשות שיהיה נאחז בסבב בקרניו בשעת העקדה : אף צבַת בצבַת עשויה. תרגום מלקחיה צביתהא. הצבַת אינה נעשית אלא בצבַת אחרת, וראשונה מי עשאה, על כרחך מאליה נעשית בידי שמים, ונבראת בין השמשות. וזה נדחה בגמרא בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד), ואמרו, אפשר שהצבַת הראשונה נעשית בדפוס, שהתיכו הנחשת באש והציקוהו בתוך הדפוס ונעשית הצבַת מיד : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {כב} הרוצה לעמד על פונת הענין. יעין בתוספות יום טוב : **{כג}** וקשה, דאמר אם בריאה יברא, והרי בריאה ועומדת כפי קבלת חז"ל פה כו'. ולי נראה, דפי הארץ פרושו דבור הארץ, דומיא דפי האתון ופי הבאר. והכי פרושא דקרא, אם בבריאה [ותחסר בי"ת השמוש בתבת בריאה, וכמוה רבים] שמימי בראשית הוא הגיהנם, יברא קרובי פתחא [כמאמר חז"ל בחלק], ועל ידי כן ופצתה [מלשון פצו שפתי], תשמיע קול דברים להגיד כל הנעשה בתוכה שירדו חיים שאולה לדיוטא התחתונה. ואחר כך בשעת מעשה אמר ותפתח וגו' אמר פתיחת פה לבד לבלע אותם. ועוד היה שהעם נסו לקולם, רוצה לומר קול דברי הארץ, דאם לא כן קשה דאדרבה דרך שומעים קול צועקים אוי ואבוי שיתקרבו אל הקול. וזה לשון רש"י בחמ"ש, לקולם, בשביל קול היוצא על בליעתם. ועין שם ברא"ם. ועין תוספות יום טוב : **{כד}** שבכל מקום שהיו הולכים הבאר עולה ונובע מים, ונברא אל הבאר הזה פה שיצאו המים בכל מקום שהולכין. דרך חיים. וזהו גם כן פונת רש"י שהסלע היה הולך ומתגלגל. דאי כפשוטו היה לו כאן להזכיר הנס שהסלע נתן מים בתלוש : **{כה}** כלומר שיהיו עונים כנגד הדבור שלה. ובהכי ניחא דלא תני פי הסלע.

וְעֵינַי תוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[כו]** וְהִקְרוֹב אֵלַי שֶׁהִיָּה הַדְּבָר נָסִי וּמַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה. וְהִרְבֵּה נִתְלַבְּטוּ בְּזֶה כּוֹי. וְכָתַב בְּעַל עֲשָׂרָה מֵאֲמֹרוֹת [מֵאֲמֵר חֲקוּר הַדִּין חֶלֶק ב' פָּרָק כ"ז] שֶׁהִיָּה זֶה מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים בְּלִתֵּי מִשְׁעָר בְּשִׁכְלָנוּ, לֹא כְּמַעֲשֵׂה הַדְּיוֹט שֶׁצִּירוּ זוֹלָתָנוּ בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְנִעַר יְכַתְּבֵם: **[כז]** כְּלוֹמַר לְפִיכֶד הָיוּ נִגְלָלִים וְלֹא הָיוּ כְּסִנְפְּרִינוֹן שֶׁלָּנוּ שֶׁהוּא מְקֻשָּׁה וְלֹא נִגְלָל. אֲבָל הִיָּה סְפִירַי לְמִרְאָה וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר. וְהַלּוּחֹת הֵינּוּ הָרֵאשׁוֹנוֹת, דָּאֵלוּ שְׁנֵי מִשָּׁה פְּסָלָן מַעֲצָמוּ: **[כח]** וַיֵּשׁ אוֹמְרִים כּוֹי. מְסִיק בְּדֶרֶךְ חַיִּים, דְּלֹא אֶתּוּ לְאִיפְלוּגִי, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד מוֹסִיף עַל הַקּוֹדְמִים. לְפִי שְׁיֵשׁ בְּבִין הַשְּׁמֻשׁוֹת זְמַנִּים מְחַלְקִים, כְּדֹאִיתָא בְּשֵׁבֶת דְּף ל"ד כּוֹי. וְנִסַּח אַחַר אֵילּוּ שֶׁל יִצְחָק וּקְבָרוֹ שֶׁל מִשָּׁה, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אַף הַמְּזִיקוֹ, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אַף צְבַת כּוֹי. וְעֵינַי תוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עֵיקָר תוֹרַי"ט).

רמב"ם אף צבת בצבת עשויה. קמייתא מאן עבדה כבר זכרנו לך בפרק הח' שהם לא יאמינו בחדוש הרצון בכל עת אבל בתחלת עשיית הדברים שם בטבע שיעשה בהם כל מה שיעשה הן יהיה הדבר שיעשה מאדי. והוא הדבר הטבעי. או יהיה חדוש לעתים רחוקים והוא המופת הכל בשוה על כן אמרו שביום הששי שם בטבע הארץ שתשקע קרח ועדתו ולבאר שיוציא המים ולאתון שידבר וכן השאר. וכתב היא התורה הכתובה לפניו ית' כמו שאמר ולא נודע איך הוא והוא אמרו ואתנה לך את לוחות האבן והמכתב הוא הכתיבה שעל הלוחות כמו שאמר והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות. ואולי תאמר אחרי שכל הנפלאות כולם הושמו בטבעי הדברים ההם מששת ימי בראשית למה ייחד אלו העשרה דע שלא ייחדם לומר שאין שום מופת שהושם בטבע הדברים רק אלו אבל אמר שאלו נעשו בין השמשות לבד ושאר הנפלאות והמופתיים הושמו בטבעי הדברים אשר נעשו בס בעת העשותם תחלה ואמרו על דרך משל שיום שני בהחלק המים הושם בטבע שיחלק ים סוף למשה והירדן ליהושע וכן לאלהיהו וכן לאלישע ויום רביעי כשנברא השמש הושם בטבעו שיעמוד בזמן פלוני בדבר יהושע אליו וכן שאר הנפלאות מלבד אלו העשרה שהושמו בטבעי הדברים ההם בין השמשות: ושמיר הוא שרץ קטן חוצב האבנים הגדולות בעברו עליהם ובו בנה שלמה את בית המקדש: וצבת הוא כלי שיקח בו הנפח הברזל החם עד שיעשה בו מה שיעשה: (רמב"ם)

פרק ה - משנה ז

שְׁבַעַה דְּבָרִים בְּגִלְס וְשִׁבְעָה בְּחָכְס [ז]. חָכְס
אִינוּ מְדַבֵּר בְּפָנַי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה
וּבְמִנְיָן [ח], וְאִינוּ נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ, וְאִינוּ
נִבְהַל לְהַשִּׁיב, שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמְשִׁיב כְּהִלְכָה,
וְאוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן,
וְעַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדָה
עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגִלְס :

ר"ע מברטנורה גלס. לשון גלמי פלים, שלא נגמרה מלאכתן [כט]. כף
אדם שאינו נגמר בדעתו לא במדות ולא בחכמה קרוי גלס: אינו מדבר
לפני מי שגדול ממנו בחכמה. שכן מצינו באלעזר ואיתמר שלא רצו
לדבר בפני אביהן כשקצף עליהם משה, והשיב אהרן [לא]: ואינו נכנס
לתוך דברי חברו. שלא [וערבבנו]. דכתיב (במדבר יב) שמעו נא דברי, המתינו
לי עד שאדבר. קל וחמר להדיוט: ואינו נבהל להשיב. כדי שתהא
תשובתו כהלכה [לג]. וכן באליהוא הוא אומר (איוב לו) פתח לי זעיר
ואחוד: שואל כענין ומשיב כהלכה. לדבר אחד הוא נמנה פאן. והכי
פרוש, התלמיד שואל כענין כלומר באותו ענין שהם עסוקים בו, ואז
הרב משיב כהלכה. אבל אם ישאל התלמיד שלא כענין, הוא מביא לרב
שישיב שלא כהלכה. על דרך שאמר רבי חיא לרב (שבת דף ג) כי קאי רבי
בהאי מסכתא לא תשיליה במסכתא אחריתי. וכן אתה מוצא באנשים
אשר היו טמאים לנפש אדם שראו את משה עוסק בהלכות הפסח
ושאלו לו באותו ענין: ואומר על ראשון ראשון. וכן מצינו בהקדוש
ברוך הוא שאמר לו משה (שמות ג) מי אנכי כי אלך אל פרעה, היא
הראשונה. וכי אוציא את בני ישראל, הרי שניה. והשיבו הקדוש ברוך
הוא על הראשונה כי אהיה עמו, ועל השניה, בהוציאך את העם
ממצרים תעבדון את האלהים: ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי.
אם פוסק דין מן הסברא מדעתו לא יאמר כף שמעתי מרבתי [לד].
ומצינו באנשי חרן (בראשית כט) כששאל מהם יעקב השלום לו, אמרו לו
שלום, והנה רחל בתו באה עם הצאן, כלומר, זה אנו יודעים, ואם
תשאל יותר, הנה רחל בתו באה עם הצאן והיא תגיד לך, כי אנחנו לא
ידענו יותר מזה: ומודה על האמת. ואף על פי שיכול להעמיד את דבריו
על ידי טענות שבידו. וכן מצינו במשה (ויקרא ט), כשסלקו אהרן ואמר לו,
אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות, וישמע משה וייטב

בְּעֵינָיו, הוֹדָה וְלֹא בּוֹשׁ לֹמֵר לֹא שְׁמַעְתִּי, אֲלֵא שְׁמַעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי:
וְחִלּוּפִיהֶן בַּגֵּלָם. חֲלוּף הַדְּבָרִים הֶלְלוּ שֶׁבַחְכֶם הֵם בַּגֵּלָם: (ר"ע מברטנורא).

עיקר תוי"ט {כט} [עין פלים פי"ב מ"ז] שְׁיַחְסְרֵהוּ הַהִשְׁלָמָה וְהַתְּקוּן כּו', וְכֵן אִישׁ שֵׁישׁ לוֹ מַעֲלוֹת שְׁכָלִיּוֹת וּמַעֲלוֹת הַמַּדּוֹת אֲמַנֵּם אֵינֶם שְׁלֵמוֹת וְלֹא הוֹלְכוֹת עַל סֹדֵר כְּרֵאוֹי אֲבָל יֵשׁ בָּהֶן עֲרֻבוּבָא וּבְלִבּוּלִים וְהַתְּעַרְב בָּהֶם חֲסָרוֹן, וְאִין זֶה עִם הָאֲרֶץ שֵׁישׁ לוֹ דְרָךְ אֲרֶץ [שְׁמוֹ מַעֲלוֹת הַמַּדּוֹת בְּלִבָּד], וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאִינוֹ בּוֹר דְּמִשְׁנָה ה' פֶּרֶק ב'. הַרְמַב"ם: {ל} **שְׁבַעַה דְּבָרִים כּו'**. הַקְּדִימוֹ לַגֵּלָם לְפִי שְׁלוֹ קְדִימָה בְּזַמָּן, וּמְכַל מְקוֹם בְּאֵר הַמַּדּוֹת בְּחָכְם שֶׁכֵּן נֶאֱמָר לְהַעֲלוֹת עַל שְׁפָתַיִם יִשְׁק מַדּוֹת הַחָכֶם כּו': {לא} וְזֶה בְּתִשׁוּבָה. אֲבָל בְּשִׂאֵלָה הָאֵל תִּנֵּן בְּמִשְׁנָה ה' פֶּרֶק ב' וְלֹא הַבִּישׁוֹן לְמַד: {לב} **וּבְמִנְיָן**. וְיֵישׁ סְפָרִים דְּלֹא גָרְסִי וּבְמִנְיָן. וּמְכַל מְקוֹם לְדַגְרִסִּי, אוֹ אוֹ קִתְּנִי. וְעַן פֶּרֶק קִמָּא דְּעֵדִיּוֹת מִשְׁנָה ה': {לג} כְּלוֹמֵר וְלֹא סָגִי לִי בְּמָה שֶׁלֹּא נִכְנַס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ, אֲבָל יִתְמַהֲמָה גַם כֵּן עַד שִׁידַע שֵׁישִׁיב כְּהִלְכָה: {לד} וְיִתְמַהֲנִי דְּזוֹ מִדַּת כָּל אָדָם שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּר, כָּל שֶׁכֵּן בְּפִסְק דִּין שִׁיתְלָה עֲצָמוֹ בְּאֵילָן גְּדוֹל כּו' וְנִמְצָא מְכַשִּׁיל הַרְבִּים, שְׁאֶפְשֵׁר שְׁאִין הַדִּין כָּד, גַּם הָרְאִיָּה שֶׁהֵבִיא מֵאֲנָשֵׁי חָרוֹן אֵינוֹ עֲנִין לְנִדּוֹן זֶה. וְהַרְמַב"ם פֶּרֶשׁ, וְלֹא יִתְפָּאֵר בְּמָה שֶׁלֹּא יָדַע, וְהוּא אָמְרוֹ עַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע אֹמֵר לֹא שְׁמַעְתִּי. וְעַן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הנני מפרש תחלה אלו המדות שנכפלות הרבה בדברי חכמים והוא בור עם הארץ וגולם וחכם וחסיד אמנם בור הוא איש אשר אין לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות ר"ל לא חכמה ולא מוסר ואין לו ג"כ קנין הדעות כאילו הוא ערום מן הטוב ומן הרע והוא הנקרא בור לדמותו כארץ לא יזרע בה דבר מן הדברים והיא הנקראת שדה בור כמו שהתבאר בזרעים: ועם הארץ הוא איש שיש לו מעלות המדות אבל אין לו מעלות שכליות רצונו לומר שיש לו דרך ארץ ואין בידו תורה והוא הנקרא ע"ה ר"ל שהוא טוב לישוב הארץ ולקבוצי המדינות מפני שיש לו מעלות המדות שטיטב בהם חברתו עם זולתו כמו שבארנו בתחלת חבורנו: וגולם הוא איש שיש לו מעלות שכליות ומעלות המדות אמנם אינם שלמות ולא הולכות על סדר כראוי אבל יש בהם ערבוביא ובלבולים והתערב בהם חסרון ומפני זה נקרא גולם להדמותו לכלי אשר יעשהו האומן ותהיה בו הצורה המלאכית שיחסרהו ההשלמה והתקון כסכין והסייף שיעשה הנפח גולמים והגיע להם צורתם קודם שישחזם ויחדדם וימרטם ויפתח בהם מה שדרכו לפתח וישלים תקונם והם הנקראים לפני זה גולמי כלי מתכות כמו שהתבאר בכלים והיא מלה עברית גלמי ראו עיניך ר"ל חומר שלי קודם הגיע צורת האדם בה וכאשר לא הגיע לזאת הצורה שלמותה קראוהו גולם לדמותו כחומר הנמצא מוכן לקבל צורה אחרת ישוב בה יותר שלם: וחכם הוא האיש שהגיעו לו שני המינים מן המעלות על השלמות כמו שצריך: וחסיד הוא האיש החכם כשיוסיף במעלה ר"ל במעלות המדות עד שיטה אל הקצה האי מעט כמו שבארנו בפרק הד' ויהיו מעשיו מרובין מחכמתו ומפני זה נקרא חסיד לתוספתו כי ההפלגה בדבר

יקרא חסיד תהיה ההפלגה ההיא בטוב או ברע ואמר הנה שהחכם יהיו לו אלו הז' מעלות והם עקרים גדולים ומפני זה יכוין אליהם שבהם אפשר הגמרא והלמוד והמעשה הארבעה מהם הם מעלות המדות והוא שאינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ואינו נכנס בתוך דברי חברו אבל ינוח עד שישלים דבריו ולא יתפאר במה שלא ידע והוא אמרו על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ולא יתעקש אבל כשישמע האמת יודהו ואפילו במה שאפשר לו לדחות ולחלוק ולהטעות לא ירצה לעשותו וזהו אמרו ומודה על האמת והג' מעלות שכליות הם כשיטעוהו מטעה במלאכת המטעה לא יבהל וישאר מסופק באמת אבל ירגיש מהרה למקום הטעות ויבארהו והוא אמרו ואינו נבהל להשיב וזה אמנם יהיה בקלות ההבנה וטוב התבוננות למאמר המטעה להבין הפרש הדברים והמעלה הב' שישאל מה שצריך לשאל בדבר ההוא ולא יבקש מופת למודי בחכמת הטבע ולא טענה טבעית בחכמות הלמודיות וכיוצא בזה ואם יהיה הוא הנשאל ג"כ יענה מענין השאלה אם ישאל בענינים שבטבעם מופת יענה מענין השואל במופת ואם ישאל במה שלמטה מזה יענה לפי מה שבדעתו וטבעו ועוד לא ישאל ממנו סבה חמרית ויתן סבה צורית או ישאל סבה צורית ויתן סבה חמרית אלא ישיב מצד התכלית וזהו אמרו שואל כענין ומשיב כהלכה וזה לא יהיה אלא אחר חכמה יתירה. והמעלה הג' שישדר תלמודו ויקדים מה שראוי להקדימו ויאחר מה שראוי לאחרו שזה הדרך מועיל בלמוד מאד והוא אמרו אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואלו כלם הם בגולם בהפך מפני שהוא בלתי שלם כמו שבארנו ולא הגיע לזאת המעלה : (רמב"ם)

פרק ה - משנה ח

שְׁבַעַה מֵיַי פְּרַעְנִיּוֹת בְּאֵין לְעוֹלָם עַל שְׁבַעַה
גוֹפֵי עֵבֶרָה {לה}. מְקַצְתָּן מְעַשְׂרִין {לו} וּמְקַצְתָּן
אֵינָן מְעַשְׂרִין, רָעַב שֶׁל בְּצֻרַת בָּאָה {לז}, מְקַצְתָּן
רָעֵבִים וּמְקַצְתָּן שְׁבַעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעֵשֶׂר,
רָעַב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בְּצֻרַת בָּאָה. וְשֶׁלֹּא לְטַל

אֶת הַחֶלֶה **{לח}**, רָעַב שֶׁל כָּלִיָּה בָּאָה. דָּבָר בָּא
לְעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוֹרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא
נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית **{מ}**. חָרַב
בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנוּי הַדִּין, וְעַל עוֹוֹת הַדִּין, וְעַל
הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כִּהְלָכָה **{מא}** :

ר"ע מברטנורה רעב של בצרת. הַגִּשְׁמִים מְעֻטִּים וּמִתּוֹךְ כֶּף הַשָּׁעַר
מִתְיַקֵּר: **רָעַב שֶׁל מְהוּמָה.** מִפְּנֵי הַגִּיּוֹסוֹת אֵין יְכוּלִין לְאַסֹּף הַתְּבוּאָה:
רָעַב שֶׁל כָּלִיָּה. הַשָּׁמַיִם כִּפְרוּזִל וְהָאָרֶץ כִּנְחוּשָׁה: **שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין.**
שֶׁלֹּא עָשׂוּ בְּהֵן דִּין תּוֹרָה **{לט}**: **וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית.** שְׁעוֹשִׂים בְּהֵן סְחוּרָה
וְאֵין נוֹהֲגִין בְּהֵן קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית: **עֲנוּי הַדִּין.** שְׂיֻדְעִים לְהִיכֵן הַדִּין נוֹטָה
וּמְעַכְבִּין וְאֵין פּוֹסְקִין אוֹתוֹ: **עוֹוֹת הַדִּין.** לְזַכּוֹת אֶת הַחַיִּב וּלְחַיֵּב אֶת
הַזָּכָאִי: **וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כִּהְלָכָה.** לְאַסֹּר אֶת הַמֵּתֵר וּלְהַתִּיר
אֶת הָאָסוּר: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {לה} גופי כוי. כְּלוּמַר עֲבֵרוֹת חֲלוּקוֹת. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:
{לו} מְעַשְׂרִין. מְעַשֵּׂר שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הַמִּתְנֹת. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **{לז}**
בצרת כוי. בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת דָּף ל"ב יִלְפִינֵן לָהּ מִקְרָא: **{לח} הַחֶלֶה.** כְּלוּמַר אִף
שֶׁלֹּא לְטַל אֶת הַחֶלֶה. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **{לט} וְכֵין שֶׁפָּשְׁעוּ הַבֵּית דִּין**
וְלֹא עָשׂוּ, לְפִיכֵךְ דָּבָר בָּא לְעוֹלָם וְאֵינוּ מִבְּחִין בֵּין טוֹב לְרַע וְהָיָה כִּצְדִיק
כְּרָשָׁע. אֲבָל לְשׁוֹן שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ, לֹא מִשְׁמַע כֵּן, אֲלֵא כְּדַפְרֵשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים כְּגוֹן
מִיתוֹת בִּיַּדֵי שָׁמַיִם וּכְרֵתוֹת, אִי נִמְי שֶׁלֹּא בְּהִתְרָאָה אוֹ שֶׁפָּרַח הָעוֹבֵר: **{מ}**
שְׁבִיעִית. שְׂדִינָם לְהַפְקִירָם, אִי נִמְי לְבַעֲרָם לְגַמְרֵי וּכְמוֹ שֶׁתִּנֵּן בְּמִשְׁנָה ב' פָּרָק
ט' דְּשְׁבִיעִית. וּלְפִיכֵךְ מִדָּה כְּנֻגַד מִדָּה, שֶׁהַדָּבָר בָּא לְעוֹלָם שֶׁהוּא הַפְּקָר בְּנֵי
אָדָם שֶׁאֵין הַמְּלֵאכֶּה הַמְּשַׁחִית מִבְּחִין. וְאֵלוֹ חָרַב אֶפְשָׁר כִּי יִחַן קוֹלוֹ שְׁמוּעַ
יִשְׁמַע וְיִנְיַחְהוּ הָאוֹיֵב. דָּרָךְ חַיִּים. וְהֵנִי תְרֵי כֵין שְׂדוּמִים בְּעֵנֶשׁ נִחְשְׁבוּ לְחַד
בְּמִנְיֵן הַשְּׁבַעָה. וְכֵן בְּסִמּוּךְ: **{מא} חָרַב כוי.** בְּגַמְרָא (שֵׁם) יִלְפִינֵן לָהּ מִקְרָא:
(עיקר תוי"ט).

רמב"ם רַעַב שֶׁל בְּצוּרַת הוּא שֶׁתְּהִיָּה הַשְּׁנָה בַּמַּעַט מִטֵּר יִמְטֵר בַּקְצַת
מִקּוּמוֹת וּבַקְצַתֵם לֹא יִמְטֵר וּבֵאִשֶׁר יִמְטֵר יִהְיֶה מִטֵּר מִטֵּרוֹ מַעַט: וְרַעַב שֶׁל
מִהוּמָה הוּא שִׁיתַעֲסֵק אָדָם בַּמִּלְחָמוֹת וּקְטֻטוֹת וּחְדוּשִׁים אֲשֶׁר יִתְחַדְּשׁוּ
לָהֶם עַד שֶׁתִּשְׁמַט הָאָרֶץ וְלֹא תִיזְרַע בַּעַת הַזְרִיעָה לַחֲרַדַּת הָעוֹלָם: וְרַעַב
שֶׁל כְּלִיָּה הוּא שֶׁלֹּא יִמְטֵר כֻּלָּל וְיִיבְשׁוּ הַנְּהָרוֹת וְהָאֲגָמִים כֹּאמְרוֹ וְהִיוּ
שְׂמִידָא אֲשֶׁר עַל רֵאשֵׁךְ נַחֲשַׁת:

עֲנוּי הַדִּין הוּא אִיחּוּר הַמִּשְׁפָּט וְעֵין בּוֹ יָמִים רַבִּים בַּדָּבָר הַמְּבוֹאֵר. וְעוֹוֹת
הַדִּין הוּא שִׂדּוּן בְּמָה שֶׁאֵינוֹ רֵאוּי: (רמב"ם)

פרק ה - משנה ט

חִיָּה רְעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שְׁוֹא, וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם. גְּלוּת בָּאָה לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל הַשְּׁמַטַּת הָאָרֶץ {מב}. בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הַדָּבָר מְתַרְבֶּה {מג}, בְּרַב־יַעֲיִית, וּבְשַׁבְּעִיִית, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבְּעִיִית, וּבְמוֹצָאֵי הַחֹג {מד} שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרַב־יַעֲיִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבְּשָׁלִישִׁית. בְּשַׁבְּעִיִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבְּשָׁשִׁית. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבְּעִיִית, מִפְּנֵי פְרוֹת שַׁבְּעִיִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֹג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גִזְל מִתְּנוּת עֲנִיִים:

ר"ע מברטנורה שְׁבוּעַת שְׁוֹא. לְבַטְלָהּ, שֶׁלֹּא לְצַרְדָּ: חֲלוּל הַשֵּׁם. הַעוֹבֵר עֲבָרָה בְּפִרְהֶסְיָא בְּיַד רָמָה. אֵי נְמִי, שֶׁבְּנֵי אָדָם רוֹאִים וְלוֹמְדִים מִמַּעֲשָׂיו: וְעַל הַשְּׁמַטַּת הָאָרֶץ. שְׁחוֹרְשִׁים וְזוֹרְעִים בְּשַׁבְּעִיִית: מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבְּשָׁלִישִׁית. שֶׁבְּמִקּוֹם מַעֲשֵׂר שְׁנֵי שְׁמִפְּרִישִׁים בְּשָׂאָר שְׁנַיִם שֶׁל שְׁמִיטָה, בְּשָׁלִישִׁית וּבְשָׁשִׁית מִפְּרִישֵׁין מַעֲשֵׂר עָנִי: גִּזְל מִתְּנוּת עֲנִיִים. לְקַט שְׁכָחָה וּפָאָה פֶּרֶט וְעוֹלָלוֹת: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מב} חִיָּה רְעָה כּוֹי גְלוּת כּוֹי. כָּלְהוּ מִיַּתִּי לְהוּ קָרְאֵי בְּגִמְרָא שָׁם: {מג} מְתַרְבֶּה. שֶׁכָּאֲשֶׁר יִקְרָה שְׁיִהְיֶה דָּבָר בְּאֵלוֹ הַפְּרָקִים יִתְרַבֶּה אֲזוּ בְּעוֹן אֵלוֹ, לְפִי שְׁיִקְרָה בָּהֶם תְּמִיד הָעוֹן אֲצֵל קִצַּת הָאֲנָשִׁים, וְהֵנָּה הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּי הַחֲסִיר חִיּוֹת הָעָנִי וְגַם חֲשֵׁשׁ שֶׁכְּשִׁיתָן שְׁיִחְסַר לוֹ לְחִמוֹ כְּשִׁינְאֵרִיכוֹ לוֹ חִיּוֹ, לְכַדּוֹ יִחְסְרוּ חִיּוֹ וְתִשָּׂאָר תְּבוֹאָתוֹ לְאַחֲרִים. וּמַעֲתָה לֹא קָשִׁיָּא עַל הַמְּשֻׁנָּה הַקּוֹדֶמֶת. מִדְּרַשׁ שְׁמוּאֵל: {מד} וּבְמוֹצָאֵי הַחֹג. כִּי בְּחֹג כְּבָר נִשְׁלַם יַעֲסֵק הָאֲדָמָה, וּמִי שֶׁנִּתְּנוּ אֵלּוֹ הַחֲקִים נִתְּנָם, וּמִי שֶׁלֹּא נִתְּנָם גִּזְלָם. הַרְמַב"ם: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם כבר בארנו פעמים רבות בסדר זרעים סדר הוצאת החקים מן התבואה ושם התבאר שבשנה השלישית והששית היה מוציא מעשר ראשון ונותנו ללוי בכל שנה [ושנה] ואח"כ היה מוציא מעשר עני ונותנו לעניים וזה המעשר עני הוא במקום מעשר שני שהיה מוציא בשאר שני השמטה. ומתנות עניים הם הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות כי בחג ישנם זה כולו כי כבר נשלים עסק האדמה ומי שנתן אלו החקים נתנם ומי שלא נתנם גזלם : (רמב"ם)

פרק ה - משנה י

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם. הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלֶךְ שֶׁלֶךְ {מה}, זו מִדָּה בִּינוּנִית. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, זו מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שֶׁלֶךְ וְשֶׁלֶךְ שְׁלִי, עִם הָאָרֶץ. שְׁלִי שֶׁלֶךְ וְשֶׁלֶךְ שֶׁלֶךְ, חֲסִיד {מז}. שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלֶךְ שְׁלִי, רָשָׁע :

ר"ע מברטנורה שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלֶךְ שֶׁלֶךְ. איני רוצה להנותך, והלואי שלא תהנה אותי : וַיֵּשׁ אוֹמְרִים זו מִדַּת סְדוּם. קרוב הדבר לבא לידי מדת סדום, שמתוך שהוא רגיל בכך, אפלו בדבר שחברו נהנה והוא אינו חסר לא ירצה להנות את חברו, וזו היתה מדת סדום, שהיו מתפוננים לכלות הרגל מביניהם, ואף על פי שהיתה הארץ רחבת ידים לפנייהם ולא היו חסרים כלום : שְׁלִי שֶׁלֶךְ וְשֶׁלֶךְ שְׁלִי עִם הָאָרֶץ. שְׁנֵהֲנָה וּמֵהֲנָה בְּשׂוּהָ, וְזֶהוּ יְשׁוּבָה שֶׁל הָאָרֶץ {מו}, אֲבָל אֵינּוּ יוֹדְעֵי קְרָא דְכְּתִיב (משלי טו) וְשׁוֹנֵא מִתְּנוֹת יְחִיָּה. וְזֶהוּ לְשׁוֹן עִם הָאָרֶץ הָאֱמוּר בְּכָל מְקוֹם, שְׁרוּצָה בְּתַקוּנָה שֶׁל הָאָרֶץ אֲבָל אֵין בּוֹ חֲכָמָה לְהַבְדִּיל בְּתַקוּנֵין הָרְאוּיִין : שְׁלִי שֶׁלֶךְ וְשֶׁלֶךְ שֶׁלֶךְ. מֵהֲנָה אֶת הַבְּרִיּוֹת מִנְכָסִיו, וְהוּא אֵינּוּ נִהְנֶה מְאַחֲרִים : חֲסִיד. שְׁעוֹשֶׂה לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {מה} שְׁלִי כו'. לא בנותני צדקה אירינו, דהנהו מתניין לקמן משנה י"ג, אלא בהנאה דעלמא : {מו} וְדוֹקָא שְׁהוּא רוּצָה לְהִנּוֹת מִנְכָסֵי אַחֲרִים מִדְּעֵתָן. דאלו שלא מדעתן אף על פי שרוצה גם להנותם הוא גזלן

גמור ואין לך רשע גדול מזה. ולא דברו חז"ל אלא בדעות, ולא על הגנב והגזלן שהוא רשע. מדרש שמואל: **{מז}** חסיד. לא שמבזבז כל אשר לו. שהרי אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחמש, שלא יבזבז יותר מדאי ויהיה הוא בהכרח מטל על הבריות. אלא במותר כפי הראוי אירינן. דרך חיים: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הנה התבאר בזה המאמר שהחסיד הוא שירבה בפעולת הטוב ר"ל שיטה לאחד משני הקצוות מעט והתבאר לך ג"כ שיקרא רשע מי שיש לו מפחיתות הנפש ר"ל שיטה בפעולותיו אל הקצה האחד המוסיף כמו שבארנו בפרק הדי' כי זה אשר ירצה שיהיה לו ממונו וממון זולתו יש לו רוב התאוה וקראו רשע: (רמב"ם)

פרק ה - משנה יא

ארבע מדות בדעות. נוח לכעס ונוח לרצות, יצא שכרו בהפסדו. קשה לכעס וקשה לרצות, יצא הפסדו בשכרו. קשה לכעס ונוח לרצות, חסיד **{מח}**. נוח לכעס וקשה לרצות, רשע **{מט}**:

ר"ע מברטנורה הכי גרסינן נוח לכעס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו, קשה לכעס וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו. אדם שפועל מהר על כל דבר, אף על פי שהוא חוזר ומתרצה מהרה, הפסדו מרבה משכרו, שרב מעשיו מקלקלים מאחר שהוא נוח לכעס על כל דבר ודבר. אבל הקשה לכעס, אף על פי שיש לו מדה רעה שהוא קשה לרצות, יצא הפסדו המעט שהוא קשה לרצות בשכרו המרבה שהוא קשה לכעס, ורב מעשיו מתקנים. ואית דגרסי אפכא. וגרסא זו נראית לי עקר: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{מח}** קשה כו'. אבל שלא יכעס כלל לא נמצא בשום דעה. כי מי לנו גדול בענוה כמשה רבנו עליו השלום ונאמר בו ויקצף וגוי' וכו'. מדרש שמואל: **{מט}** רשע. דאמר מר לא תרתח ולא תחטא. רש"י. ודרך חיים מפרש, כי הא דאמרינן בנדרים כל הפועל בידיע שעונותיו מרבין, שנאמר איש אף יגרה מדון ובעל חמה רב פשע: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הסתכל איך קרא הסבלן שסבלנותו יתירה עד שיקרב להעדר ההרגשה בדבר הכעס חסיד וקרא מי שיש לו פחיתיות מדת הכעס רשע : (רמב"ם)

פרק ה - משנה יב

אַרְבַּע מְדוֹת בְּתַלְמִידִים. מֵהָר לְשִׁמְעַ וּמֵהָר לְאַבְד, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסָדוֹ. קִשָּׁה לְשִׁמְעַ וְקִשָּׁה לְאַבְד, יֵצֵא הַפְסָדוֹ בְּשְׂכָרוֹ. מֵהָר לְשִׁמְעַ וְקִשָּׁה לְאַבְד, חָכָם. קִשָּׁה לְשִׁמְעַ וּמֵהָר לְאַבְד, זֶה חֵלֶק רָע:

ר"ע מברטנורה מֵהָר לְשִׁמְעַ וּמֵהָר לְאַבְד יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסָדוֹ. דִּמְאָחַר שְׂשׂוּכָח מֵה שְׁלוּמֵד מֵה הַנָּאָה יֵשׁ בָּמָה שֶׁהוּא מֵהָר לְשִׁמְעַ, נִמְצָא הַפְסָדוֹ גָּדוֹל מִשְׂכָרוֹ: קִשָּׁה לְשִׁמְעַ וְקִשָּׁה לְאַבְד יֵצֵא הַפְסָדוֹ בְּשְׂכָרוֹ. שְׁמִדָּה טוֹבָה שְׁיֵשׁ בּוֹ יִתְרָה עַל הַמְדָּה הַנִּפְסָדָת, הוֹאִיל וּמָה שֶׁשִּׁמְעַ אַחַר הַקִּשָּׁי הוּא זוֹכֵר וְאִינוֹ שׂוֹכֵחַ. וְנִפְקָא מִנָּה, שְׂאִם יֵשׁ לְפָנֵינוּ שְׁנֵי תַלְמִידִים וְאִין לָנוּ לְסַפֵּק מְזוֹן אֶלָּא לְאַחַד מֵהֶם, נִקְדִּים הַקִּשָּׁה לְאַבְד עַל הַמֵּהָר לְשִׁמְעַ: זֶה חֵלֶק רָע. לֹא הוּא שְׂיָדָ לְמַתְנֵי הַכָּא חֲסִיד אוֹ רָשָׁע, שְׂאִין זֶה דְּבַר הַתְּלוּי בְּבַחֲרֵתוֹ **[נ]** שֶׁל אָדָם, אֶלָּא חֲסָרוֹן שֶׁהִיָּה בּוֹ מַעֲקָר בְּרִיתוֹ: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט [נ] וְאִף עַל פִּי שְׂאֶפְשֵׁר בְּסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא לְאוֹקוּמֵי גְרָסְתוֹ בְּשִׁירְאֵת חֲטָאוֹ קוֹדְמָת לְחֻכְמָתוֹ, מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְכָלֵל מְדָה זוֹ אִין רָאוּי לְהַקְרָא רָשָׁע פִּינּוֹן שְׁחָסְרוֹן בְּרִיתוֹ הֵבִיאוֹ לִידֵי כָּד: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הסתכל איך לא קרא הנבון הזכרון חסיד מפני שהיא מעלה שכלית וקראו חכם ולא קרא הקשה להבין הענינים ורב השכחה רשע מפני שאינו בידו ואינם מן המעלות אשר אפשר לקנותם כמו שבארנו בפרק השני : (רמב"ם)

פרק ה - משנה יג

אַרְבַּע מְדוֹת בְּנוֹתַי צְדָקָה. הַרוּצָה שְׂיִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרַיִם, עֵינֹו רָעָה בְּשָׁל אַחֲרַיִם. יִתְּנוּ אַחֲרַיִם וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינֹו רָעָה בְּשָׁלוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אַחֲרַיִם, חֲסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרַיִם, רָשָׁע:

ר"ע מברטנורה אַרְבַּע מְדוֹת בְּנוֹתַי צְדָקָה. כְּלוֹמַר בְּנִתְיַת הַצְּדָקָה, וְלֹא בְּנוֹתַי צְדָקָה מִמֶּשׁ, דְּהָא אִיכָא בְּהוּ מִי שְׂאִינוּ נוֹתֵן. וְכֵן בְּסִמוּךְ בְּהוּלְכֵי לְבֵית הַמְּדָרֶשׁ, הֵינּוּ בְּהִלְכַת בֵּית הַמְּדָרֶשׁ: **עֵינֹו רָעָה בְּשָׁל אַחֲרַיִם**. דִּיּוֹדַע שְׂהַצְּדָקָה מְעַשְׂרֵת וְאִינוּ רוּצָה שְׂאַחֲרַיִם יִתְעַשְׂרוּ **[נא]**. פְּרוּשׁ אַחַר, יֵשׁ מִי שְׂחָס עַל מָמוֹן קְרוֹבֵיו יוֹתֵר מֵעַל מָמוֹנוֹ, וְאִף עַל פִּי שְׂהוּא נוֹתֵן אִינוּ רוּצָה שְׂקְרוֹבֵיו יִתְּנוּ, שְׂלֹא יִאֲבֹדוּ אֶת מָמוֹנָם, וְהֵינּוּ עֵינֹו רָעָה בְּשָׁל אַחֲרַיִם דּוֹמֵיא דְעֵינֹו רָעָה בְּשָׁלוֹ דְבְּסִיפֵא: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **[נא]** וְעֵינֹו רָעָה בְּשָׁלוֹ לְפִי שְׂיֵשׁ לוֹ אֲבִירוֹת לֵב. וְאִינוּ דּוֹמֵא לְעֵינֹו רָעָה בְּשָׁל אַחֲרַיִם. רַשִׁי. אֶלֶּא כְּלוֹמַר כְּעֵין רָעָה דְּמִתְנִיתִין י"ט, שְׂאִינוּ מְסַתְּפֵק בְּשָׁלוֹ וְחוֹמֵד בְּמָה שְׂרָאוּי אֶל הָעֵנִי. וְקִשָּׁה דָּאֵם כֵּן רָשָׁע הוּא שְׂעוֹבֵר עַל לֹא תֵאֲמָץ אֶת לִבְבְּךָ. וְאֶפְשָׁר דְּהִקָּא אִירִי בְּעֵנִין שְׂאִין מְחִסּוֹר לְעֵנִי וְנִמְצָא שְׂאִינוּ מְאֲמָץ לְבָבוֹ מִתַּת לְעֵנִי דִּי מְחִסּוֹרוֹ, וְאֵלּוֹ לֹא הָיָה מִי שְׂיִתֵּן הָיָה הוּא נוֹתֵן וְרָצוֹנוֹ לִתֵּן כְּשִׂימְצָא עֵנִי שְׂאִין לוֹ נוֹתְנִים, וּמְכַל מְקוֹם אֲבִירוֹת לֵב הוּא. וְהַשְׂתָּא אֲתִי שְׂפִיר דִּיתֵן וְיִתְּנוּ אַחֲרַיִם חֲסִיד, דְּקִשָּׁה, שְׂכֵן הוּא מְדַת כָּל אָדָם, אֶלֶּא דְּהִקָּא בְּעֵנִי שְׂיֵשׁ לוֹ דִּי סְפוּקוֹ בְּנִתְיַת אֶחָד מֵהֶם, וְהוּא רוּצָה שְׂיִתֵּן וְיִתְּנוּ כְּדִי לְמַלְאוֹת סְפוּקוֹ בְּשַׁפְעָה, לְאִישׁ כְּזֶה רָאוּי לְהַקְרָא חֲסִיד. כֵּן נִרְאָה לִי: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם הַסֵּתֵכֵל אִיךְ קִרָא רַב הַרְחַמְנוֹת אֲשֶׁר לֹא יִסְפִּיק לוֹ מֵה שִׂירְחָם הוּא לְבַדּוֹ עַד שִׂירְחָמוֹ גַּם כֵּן אַחֲרַיִם חֲסִיד וְקִרָא הַאֲכֹזֵר רַשָּׁע: (רמב"ם)

פרק ה - משנה יד

אַרְבַּע מְדוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבַיִת הַמְדַרְשׁ. הוֹלֵךְ
וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שְׂכַר הַלֵּיכָה בִּידוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ
הוֹלֵךְ, שְׂכַר מַעֲשֵׂה בִּידוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חֶסֶד
{נג}. לא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:

ר"ע מברטנורה הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה. הוֹלֵךְ לְבַיִת הַמְדַרְשׁ לְשִׁמְעַ וְאֵינוֹ שׁוֹנֶה
לוֹמֵד וְלֹא מְבִין {נג}: עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ. לוֹמֵד וְשׁוֹנֶה בְּבַיִת הַמְדַרְשׁ
שְׂבִבֵיתוֹ: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {נג} יֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּהַכִּי קֹאֲמַר, אִי נִמְי לּוֹמֵד וְאֵינוֹ מְבִין. וַיֵּשׁ לְפָרֵשׁ,
דְּהַכִּי קֹאֲמַר, וְאֵינוֹ שׁוֹנֶה וְאֵינוֹ לּוֹמֵד וְלֹא מְבִין: {נג} חֶסֶד. שְׂמִשְׁפִּיל עֲצָמוֹ
וּמְרָאָה כְּאֵלוֹ הוּא צָרִיךְ לְיּוֹשְׁבֵי בְּבַיִת הַמְדַרְשׁ. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְעַיִן
תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמרו בהולכי לבית המדרש רוצה בו ההליכה לבית המדרש יש
בה ארבע מדות: הסתכל איך קרא המרבה לקנות המעלות חסיד
והמתעצל לקנות רשע וכשתדע המעלות השכליות ומעלות המדות
ותדע כל מין מהם אם תרצה למוד החכמה והמעשה ותדע המצוה ודרך
המעשי אשר יקראו טובות והתוספת על המצוה מעט אשר הוא
מפעלות החסידים המפורסמים ותדע התוספת והחסרון אשר שניהם
רע אלא שאחד מן הקצוות יותר ראוי בשם הרע ואחד יקרא חטא או
פעל בלתי נכון והמשל בזה שהזהירות טוב גמור בלי ספק ורוב התאוה
רע גמור בלי ספק והעדר ההרגשה בהנאה אע"פ שהוא רע אמנם אינו
כרוב התאוה ויקרא חטא או פעל בלתי נכון והיציאה מן הזהירות מעט
לצד העדר ההרגשה מן הראוי לשלמים וכשתבין זה הענין תדע שמי
שיצא מן הזהירות מעט יקרא חסיד כמו שהקדמנו ונעדר ההרגשה
יקרא חוטא ולזה אמר בנזיר מאשר חטא על הנפש כמו שבארנו בפרק
הד' ומכל מה שהקדמנוהו ובארנוהו תדע מי מבני אדם ראוי שיקרא
בור ומי ראוי שיקרא עם הארץ ומי ראוי שיקרא גולם ומי ראוי שיקרא
חכם ומי ראוי שיקרא רשע ומי ראוי שיקרא חסיד ומי ראוי שיקרא
חוטא אלו ז' שמות נופלים על ז' אנשים לפי מה שיש להם מן המעלות

ומן הפחיתות ואשר למדו השכליות לפי מה שקדם לנו מן הפירוש וכבר שמו שמות לפי עניני האיש כמו שיש לו פחיתות של מדות והוא הנקרא רשע כמו שבארנו ואם יהיו לו מעלות שכליות ישתמש בהן ברעות שזה יקרא אצל החכמים רשע ערום ואם יהיה רשע מזיק לבני אדם ר"ל שיהיו מכלל פחיתות מדות ענינים שיזיקו לבני אדם כעזות וכאכזריות וכיוצא בהן זה יקרא רשע רע וכן מי שיהיה אצלו מעלות שכליות ופחיתות מדות יזיק בהן יקרא חכם להרע כמו שאמר הפסוק במי שהוא כך חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו ר"ל שמעלותם השכליות הם ישתמשו בהן בפעולות הרעות ולא בטובות אבל האיש אשר יתקבצו בו המעלות כולן השכליות ומעלות המדות עד שלא תהיה לא מעלה שכלית ולא מעלה ממעלות המדות שאינן בו וזה נמצא מעט והפלוסופים יאמרו שמציאת אדם כך רחוק מאד אבל אינו נמנע וכשימצא הם יקראוהו איש אלהי וכן יקרא בלשוננו איש אלהים ואומר אני שהאיש ההוא יקרא מלאך השם כמו שאמר ויעל מלאך השם מן הגלגל ואמרו הפלוסופים שנמנע שימצא אדם שנתקבצו בו הפחיתות כולם עד סופן מאין השכליות ואשר למדות עד שלא תהיה לו מעלה כלל וכשימצא והוא רחוק הם יכנוהו בשם חיה אחת מן החיות הרעות המזיקות וכן קראו שלמה דוב שכול שהוא קבוץ הסכלות וההזק ואלו החמשה ג"כ שמות מורכבים. הארבעה לגנאי והם רשע ערום ורשע רע וחכם להרע ודוב שכול ואחד לגדולה ואין גדול ממנו והוא איש אלהים או מלאך השם וכבר באר הכתוב שקריאת האיש אשר ימצאו בו המעלות השכליות ומעלות המדות מלאך השם והוא אמרו שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא והדעת הוא כולל כל המעלות השכליות מפני שלא ישלם כי אם אחריהם ואומר ותורה יבקשו מפיהו ראייה על שלמותו במעלות המדות כפי מה שבארנו בפרק שביעי שזהו כונת התורה ולזה אמר וכל נתיבותיה שלום וכבר בארנו שם ג"כ שהשלום הוא ממעלות המדות ואמר אחר כך כי מלאך ה' צבאות הוא: (רמב"ם)

פרק ה - משנה טו

אַרְבַּע מְדוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לְפָנֵי חֻכְמִים. סְפּוּג {נד},

וּמִשְׁפָּד, מִשְׁמֶרֶת, וְנִפְהָ. סְפוּג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת
הַכֹּל. מִשְׁפָּד, שְׂמִיכָנִים בָּזוּ וּמוֹצִיא בָּזוּ.
מִשְׁמֶרֶת, שְׂמוֹצִיָּאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלְטָת אֶת
הַשְּׂמֶרִים. וְנִפְהָ, שְׂמוֹצִיָּאָה אֶת הַקֶּמַח
וְקוֹלְטָת אֶת הַסֵּלֶת :

ר"ע מברטנורה ביושבים לפני חכמים. לעיל בארבע מדות בתלמידים
אירי בענין הזכרון והשכחה, והשתא מירי בענין הסברה הישרה ובררת
הדבר הצודק מהבלתי צודק: **ספוג.** הוא סופג את המים, בין עכורים
בין צלולים, כך יש מי שלבו רחב ומקבל כל מה ששומע, ואין בו כח
לברר האמת מן השקר: **משפד.** כלי שנותנים על פי חבית או על פי הנוד
כשרוצים למלאותו יין או שמן: **שמיכנים בזו ומוציא בזו.** כך יש מי
שמקבל כל מה שלומד וכבולעו כך פולטו: **משמרת.** מוציא כל מה
ששומע בבית המדרש, וקולט דבר של בטלה: **נפה.** לאחר שמוציאים
הסבין והמרסן מן הקמח הנטחון ונשאר הקמח הדק עם הסלת הגס
והוא החשוב, מעבירין אותו בנפה דקה מאד ויורד ממנה כל אותו
הקמח הדק שהוא כעין עפרורית לבנה ונשאר הסלת הגס החשוב. וכן
היו עושין למנחות. כך יש מי שיש בו כח לברר וללבן שמועותיו, וקולט
האמת מן השקר והבטל: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {נד} ספוג. צמר היים. הרמב"ם: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם דימה האיש הזכרן שיזכור כל מה שישמע ולא יבדיל בין האמת
והשקר לספוג והוא צמר היים שבולעת הכל ודימה ג"כ מי שיבין לאלתר
ולא יזכור דבר כלל לא האמת ולא שאינו אמת למשפך ודימה מי
שיזכור דברים הרעים והדעת שאינו אמת וישכח דברים האמתיים
אשר עליהם המעשה למשמרת שלא ישאר בה רק השמרים ויצא הזך
ודימה האיש שהענין בו בהפך לנפה שמוציאה העפר והאבק בנקביה
וישאר בה הסלת וזו נפה הסלת לבד היא הטובה שבהן להיותה
מוציאה הקמח הדק אשר אין בו צורך ומשאירה הגס והוא הסולת:
(רמב"ם)

פרק ה - משנה טז

כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר **{נה}**, בְּטֵל דָּבָר,
בְּטֵלָה אֲהָבָה. וְשֵׁאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר, אִינָה
בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אִיזוֹ הִיא אֲהָבָה הַתְלוּיָה בְדָבָר,
זוֹ אֲהָבַת אֲמָנוֹן וְתָמָר **{נו}**. וְשֵׁאִינָה תְלוּיָה
בְדָבָר, זוֹ אֲהָבַת דָּוִד וַיהוֹנָתָן :

ר"ע מברטנורה כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר בְּטֵל. שֵׁאִינּוּ מִתְקִיִּים,
כְּשֵׁיִתְבַּטַּל הַדָּבָר שֶׁהִיא סְבָה לְאוֹתָהּ אֲהָבָה, גַּם הָאֲהָבָה בְּטֵלָה. וְכָל
אֲהָבָה שֵׁאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר בְּטֵל אֶלָּא בְדָבָר קָיָם, כְּגוֹן אֲהָבַת הַצְּדִיקִים
וְהַחֲכָמִים, אִינָה בְּטֵלָה לְעוֹלָם. כְּשֵׁם שֶׁהַדָּבָר שֶׁהוּא סְבָה לְאוֹתָהּ אֲהָבָה
אִינָה בְּטֵל, כִּד אֵין הָאֲהָבָה בְּטֵלָה: **אֲהָבַת אֲמָנוֹן וְתָמָר**. מִפְּנֵי יָפְיָהּ:
אֲהָבַת דָּוִד וַיהוֹנָתָן. לְהַשְׁלִים רְצוֹן קוֹנָם. דְּאָמַר לוֹ יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֲתָה
תִּהְיֶה לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲהִיָּה לְךָ לְמִשְׁנָה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **{נה}** **בְדָבָר**. גְּרִסַת הַר"ב בְּדָבָר בְּטֵל, בְּטֵל דָּבָר כּו': **{נו}** **אֲמָנוֹן**
וְתָמָר. לְדַגְמָא בְּעֵלְמָא נְקֻטִיָּה. וּלְפִיכָד לֹא קִשְׁיָא רִישָׁא לְסִיפָא: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם פִּירוּשׁ אֵלוֹ הַדְּבָרִים כִּד הוּא [כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר בְּטֵל, בְּטֵל דָּבָר
וּבְטֵלָה אֲהָבָה, וְשֵׁאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר בְּטֵל, אִינָה בְטֵלָה לְעוֹלָם]. אֲתָה יוֹדֵעַ שֶׁאֵלוֹ הַסְּבוֹת
הַגְּשָׁמִיּוֹת יִבְטְלוּ וַיִּסְוֶרוּ וַיִּתְחַיֵּב סוֹר הַמִּתְחַדֵּשׁ בְּסוֹר סִבְתוֹ וּמִפְּנֵי זֶה
כִּשְׁתִּיהִי סִבַּת הָאֲהָבָה עֲנִין אֱלֹהִי וְהוּא הַמְדַע הָאֲמִיתִי הָאֲהָבָה הַהִיא
אִי אֲפֹשֶׁר שֶׁתִּסּוֹר לְעוֹלָם מִפְּנֵי שֶׁסִּבְתָּה מִתְמַדַּת הַמְּצִיאוֹת: (רמב"ם)

פרק ה - משנה יז

כָּל מַחְלָקַת שֶׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם, סוּפָה

לְהִתְקַיֵּם. וְשָׂאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוּפָה
לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחְלֶקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם
שָׁמַיִם, זֹה מַחְלֶקֶת הַלֵּל וְשִׁמְאֵי {נח}. וְשָׂאִינָה
לְשֵׁם שָׁמַיִם, זֹה מַחְלֶקֶת קָרַח וְכָל עֲדָתוֹ {נח} :

ר"ע מברטנורה **כל מחלקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים.** כלומר
שְׂאִינָה שֶׁהִיא מַחְלֶקֶת הַלֵּל וְשִׁמְאֵי וְאֵינָם אוֹבְדִין, כְּמַחְלֶקֶת הַלֵּל וְשִׁמְאֵי
שֶׁלֹּא אָבְדוּ לֹא תַלְמִידֵי בֵּית שִׁמְאֵי וְלֹא תַלְמִידֵי בֵּית הַלֵּל. אָבֵל קָרַח
וְעֲדָתוֹ אָבְדוּ. וְאֵנִי שְׁמַעְתִּי, פְּרוּשׁ סוּפָה, תַּכְלִיתָהּ הַמְּבַקֵּשׁ מַעֲנִינָה.
וְהַמַּחְלֶקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, הַתַּכְלִית וְהַסּוּף הַמְּבַקֵּשׁ מֵאוֹתָהּ מַחְלֶקֶת
לְהַשִּׁיג הָאֵמֶת, וְזֶה מִתְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ מֵתוֹךְ הַיּוֹכּוֹחַ יִתְבָּרַר הָאֵמֶת,
וְכִמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַחְלֶקֶת הַלֵּל וְשִׁמְאֵי שֶׁהִלְכָה כְּבֵית הַלֵּל. וּמַחְלֶקֶת
שָׂאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, תַּכְלִית הַנְּרָצָה בָּהּ הִיא בְּקִשְׁתַּת הַשְּׂרָרָה וְאִתְּבַת
הַנְּצוּחַ, וְזֶה הַסּוּף אֵינּוּ מִתְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ בְּמַחְלֶקֶת קָרַח וְעֲדָתוֹ
שֶׁתַּכְלִית וְסוּף כְּוֹנֵתִים הִיָּתָה בְּקִשְׁתַּת הַכְּבוֹד וְהַשְּׂרָרָה וְהָיָה לְהַפְּדוֹ : (ר"ע
מברטנורה).

עיקר תוי"ט {נח} **הלל ושמאי.** לפי שתלמידיהם לא שמשו כל צרכן ומתם
ואילך רבתה המחלקת בישראל, לפיכך נקטינהו לדגמא. ומשום הכי נמי
לא קשיא רישא לסיפא. ועין תוספות יום טוב: {נח} **קרח כו'.** לא הזכיר צד
השני שהם משה ואהרן כמו שזכר בחלקה ראשונה שני הצדדים, לפי
שבכאן אינם שוים, שמושה ואהרן כונתם לשמים היתה, ולא היתה בהם
שום בחינה שלא לשם שמים. מדרש שמואל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם (אין פירוש על משנה זו) (רמב"ם)

פרק ה - משנה יח

כָּל הַמְּזַכֶּה אֶת הַרְבִּיּים, אֵין חָטָא בָּא עַל יָדוֹ.
וְכָל הַמַּחְטִיא אֶת הַרְבִּיּים, אֵין מְסַפִּיקוֹן בְּיָדוֹ.

לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה **[ט]**. מִשָּׁה זָכָה וְזָכָה אֶת
הָרַבִּים, זְכוֹת הָרַבִּים תְּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג)
צְדָקָת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יִרְבְּעַם
חָטָא וְהַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, חָטָא הָרַבִּים תְּלוּי
בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א טו) עַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעַם (בְּו נְבֻט)
אֲשֶׁר חָטָא וְאֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:

ר"ע מברטנורה אין חטא בא על ידו. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא בְּגִיחָנָם וְתִלְמִידֵי
בְּגוֹן עֵדוֹ **[נט]**: אין מספיקין בידו לעשות תשובה. שלא יהא הוא בגו עֵדוֹ
וְתִלְמִידֵי בְּגִיחָנָם: וְזָכָה אֶת הָרַבִּים. שֶׁלֵּמַד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל: צְדָקָת
ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. וּמִשְׁפָּטָיו שְׁעַם יִשְׂרָאֵל כְּאֵלוֹ הוּא עֹשֶׂה:
אֲשֶׁר חָטָא וְאֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. מְדַלָּא קְאָמַר עַל חַטָּאת יִרְבְּעַם
וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּע מִנֶּה שֶׁהַכֹּל תְּלוּי בְּיִרְבְּעַם: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **[נט]** בְּגִמְרָא מְפִיק לְהוּ מְקַרְאֵי. וְעֵינִ תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[ס]** אין
מספיקין כו'. כְּלוּמַר אֵין מְסִיעֵין לוֹ כו'. מַה שְּׂאֵין כֵּן לְשֶׁאֵר עוֹבְרֵי עֲבָרָה
כְּשִׁיתֵן אֶל לְבוֹ לְשׁוּב וְדַאי דְהוּי בְּכָלֵל בָּא לְטָהַר מְסִיעֵין לוֹ. וְעֵינִ תּוֹסְפוֹת יוֹם
טוֹב: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם זה כלו מבואר שאלו הענינים על צד הגמול והעונש כי מי
שיחלק לא לכונת סתירת דברי חבירו אלא לרצותו לדעת האמת
יתקיימו דבריו ולא יפסיקו: וכל מי שיישר בני אדם יגמלהו ה' יתברך
כשימנעו מן החטא וכל מי שיטעה בני אדם יענשהו ה' יתברך
כשימנעו מן התשובה וזה מבואר אין קושי בו כשתבין מה שכללנוהו
בפ' השמיני: (רמב"ם)

פ ר ק ה - מ ש נ ה י ט

כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הִלְלוּ,
מִתְלַמְּדֵי שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים

אַחֲרַיִם, מִתְלַמְּיָדָיו שֶׁל בַּלְעָם הַרְשָׁע. עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנִפְשׁ שְׁפָלָה, מִתְלַמְּיָדָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוּהָה, וְנִפְשׁ רַחְבָּה, מִתְלַמְּיָדָיו שֶׁל בַּלְעָם הַרְשָׁע. מַה בֵּין תְּלַמְּיָדָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בַּלְעָם הַרְשָׁע. תְּלַמְּיָדָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אוֹכְלִין בְּעוֹלָם הַזֶּה {בס} וְנוֹחְלִין בְּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח) לְהִנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ, וְאַצְרֹתֵיהֶם אִמְלֵא. אֲבָל תְּלַמְּיָדָיו שֶׁל בַּלְעָם הַרְשָׁע יוֹרְשִׁין גִּיהֶנֶם {גס} וְיִוֹרְדִין לְבָאָר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה) וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לְבָאָר שַׁחַת, אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרָמָה לֹא יִחְצוּ יְמֵיהֶם, וְאֲנִי אֲבַטַח בְּךָ :

ר"ע מברטנורה **מתלמידיו של אברהם אבינו.** לָמַד מִמֶּנּוּ וְהוֹלִיךְ בְּדַרְכָּיו : עַיִן טוֹבָה. מִסְתַּפֵּק בְּמָה שֵׁיֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ חוֹמֵד מִמוֹן אַחֲרָיִם. שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁאֵמַר לְמֶלֶךְ סְדוּם (בְּרֵאשִׁית יד) אִם מַחוּט וְעַד שְׂרוּף נֶעַל וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ : וְרוּחַ נְמוּכָה. עֲנֹוה יִתְּרָה. וְכֵן מְצִינוּ אַבְרָהָם אוֹמֵר (שם יח) וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֶפֶר : וְנִפְשׁ שְׁפָלָה. זְהִירוֹת וְהַפְּרִישָׁה מִן הַתְּאַוּוֹת. וּמְצִינוּ זֶה בְּאַבְרָהָם, דְּכָתִיב (שם יב) הִנֵּה נָא יִדְעֵתִי כִּי אִשָּׁה יִפֹּת מִרְאָה אֹתִי, שְׂעֵד עֵכְשָׁיו לֹא הִפִּיר בָּהּ מִרַב צְנִיעוֹת. וּבְבַלְעָם אֲשַׁכְּחֵן עַיִן רָעָה, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהָיָה רַע בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם שֶׁיֵּלֵךְ אֶצֶל בָּלַק וְהָיָה הוֹלֵךְ כְּדִי לְטַל שְׂכָר, דְּכָתִיב (בְּמִדְבָר כב) אִם יִתֵּן לִי בָלַק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב : וְרוּחַ גְּבוּהָה. דִּאֲמַר (שם כד) נְאוּם שׁוֹמֵעַ אֲמַרִי אֵל וְיִוֹדַע דַּעַת עֲלִיוֹן : וְנִפְשׁ רַחְבָּה. שֶׁאִם לֹא הָיָה רַב הַתְּאַוּוֹה לֹא הָיָה יוֹעֵץ לְהַפְּקִיר בְּנוֹת מוֹאָב לְזָנוֹת {סא}. וְאֲמָרוּ חֲכָמִים [סנהדרין קה]. בַּלְעָם בּוֹעֵל אֶתוֹנוֹ הָיָה : לְהִנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ. אַבְרָהָם אֶקְרִי אוֹהֵב, דְּכָתִיב (ישעיה מא) זָרַע אַבְרָהָם אוֹהֵבִי. יֵשׁ, בְּעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אִמְלֵא, בְּעוֹלָם הַזֶּה : אֲנָשֵׁי דָמִים. בַּלְעָם אֶקְרִי אִישׁ דָּמִים, שֶׁהִפִּיל בְּעֶצְמוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל {דס} :

(ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {סא} שְׂמֵצוֹת בְּנֵי אָדָם אֵינָם רַק לְפִי דַעְתָּם. כִּי הַטּוֹבִים לֹא יִצְווּ בְּרַע, אֲבָל יִזְהִירוּ מִמֶּנּוּ. וְהַכְּתוּב אוֹמֵר הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבָּר בַּלְעָם. הַרְמַב"ם : {בס} בְּעוֹלָם הַזֶּה. זֶה עַל דֶּרֶךְ יְגִיעַ כְּפִידָה כִּי תֹאכַל אֲשֶׁרִיד בְּעוֹלָם הַזֶּה, כְּפִרוּשׁ רַש"י בְּרִישׁ פָּרָק ד'. דָּאִי לֹא תִימָא הַכִּי, הָרִי כְּמָה מִתְלַמְּיָדָיו

שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִרְעֵבִים וְצָמְאִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲלָא לְפִי שְׁהִם מִסְתַּפְּקִין וְאֵינָם צָרִיכִים לְבְרִיּוֹת נִקְרָאוּ אוֹכְלִים בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר שְׁשׁוֹרֵת הַדִּין הוּא אוֹמֵר, אֲבָל אֵל דְּעוֹת ה' וְלוֹ נִתְּכֵנוּ עֲלִילוֹת לְהַנְחִילוֹ יוֹתֵר שָׂכָר בְּעוֹלָם הַבָּא : [סג] יוֹרְשֵׁין גֵּיהֶנָּם. בְּעוֹלָם הַזֶּה. כְּדָאֲמַר [יומא דף עב] לֹא תִירְתוּ תִרְתִּי גֵיהֶנָּם. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל : [סד] וְהוּא גַם כֵּן אִישׁ מְרַמָּה בְּעֲשׂוֹתוֹ תַחְבּוּלוֹת לְפַעְלוֹת הָרַע. הַרְמַב"ם : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם עין טובה כבר בארנו פעמים רבות שענין עין טובה היא ההסתפקות ונפש שפלה היא הזהירות ורוח נמוכה היא הענוה יתירה כמו שהתבאר בפרק שלפני זה והשלש שכנגדן הוא החריצות לקנות הממון והוא עין רעה ורוב התאוה והיא נפש רחבה והגאווה והיא רוח גבוהה והשלש מעלות ההן נתפרסמו לאברהם אבינו ומפני זה יקרא כל מי שימצאו בו אלו המעלות מתלמידיו של אברהם אבינו מפני שהתנהג במדותיו. וכל מי שימצאו בו אלו השלשה פחיתות הוא מתלמידיו של בלעם הרשע אחר שהתנהג במדותיו ואני אזכיר המקומות שהתבארו בהן אלו המעלות לאברהם והפחיתות ההן כולם לבלעם והן נמצאות כולן בתורה אמנם ההסתפקות באברהם הוא אמרו למלך סדום אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך וגוי וזה תכלית ההסתפקות והוא שיניח אדם ממון גדול ולא יהנה ממנו אפילו בדבר מועט. אבל זהירותו אמרו לשרה ביום בואו מצרימה. הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ובא בפיי שלא הסתכל בצורתה הסתכלות שלימה רק ביום ההוא וזה תכלית הזהירות ועוד אמרו על הגר אחר שלקחה הנה שפחתך בידך עשי לה כטוב בעיניך מורה שלא היה לו רצון להתענג עמה וכן כשביקשה ממנו שרה לגרשה עם ישמעאל עד שתמנעהו מנטות אחריה בעבור המשגל העיד הכתוב שהרע בעיניו על ישמעאל לבד והוא אמרו וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו : אלו כולם מופתי הזהירות. ואמנם ענותנותו הוא אמרו ואנכי עפר ואפר. והתפרסם לבלעם הרשע החריצות על הממון והוא בואו מארם נהרים בעבור הממון אשר נשכר בו לקלל את ישראל והוא אמרו יתברך אשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגוי. ואמנם רוב תאוותו בענין המשגל היא סבת עצתו לבלק שיפקיר הנשים לזנות עם ישראל וישים זונות מפורסמות כי לולי רוב התאוה אשר היתה לו והיות הזנות טוב בעיניו לא היה מצוה בו שמצות בני אדם אינם רק לפי דעתם כי הטובים לא יצוו ברע אבל יזהירו ממנו ולשון הכתוב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגוי וחכמים אמרו בלעם בועל אתונו היה ואין ספק בו שמי שזה דעתו בזה תהיה פעולתו. ואמנם גאותו אמרו נאם שומע אמרי אל ואמנם הביאו ראיה על בלעם מאמרו ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים וגוי פירוש מפני שהיה איש הדמים שהוא היה סיבת מות ישראל במגפה והוא ג"כ איש מרמה בעשותו תחבולות לפעולת הרע : והביאו ראיה על תלמידי אברהם מאמרו להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כמו שקראו זרע אברהם אוהבי : (רמב"ם)

פרק ה - משנה כ

יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר, הָוִי עַז פְּנִימָר, וְקַל פְּנִינָשׁר, וְרַץ כְּצָבִי, וְגִבּוֹר כְּאַרְי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שְׁבַשְׁמִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פְּנִים לְגִיּהָנְס {סה}, וּבִשְׁת פְּנִים לְגִן עֵדוֹן {זו}. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׁתַּבְּנָה עִירְךָ בְּמַהְרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ :

ר"ע מברטנורה עז פנמור. הנמר הזה נולד מן חזיר היער והלביאה, כי בעת יחס האריות הלביאה מכנסת ראשה בסבכי היער ונוהמת ותובעת את הזכר, והחזיר שומע קולה ורובעה, ונמר יוצא מבין שניהן. ולפי שהוא ממזר הוא עז פנים, אף על פי שאין בו גבורה כל כך. אף אתה הוי עז ולא תתביש לשאל מרבך מה שלא הבנת, פאותה ששנינו לא הבישן למד: **וקל פנשר.** לחזר אחר תלמודך, ולא תיגע. כדכתיב (ישעיה מ) יעלו אבר פנשרים ירוצו ולא ייגעו: **ורץ כצבי.** לרדף אחר המצות: **וגבור פארי.** לכבש את יצרך מן העברות: **עז פנים.** לפי שהעזות נכר בפנים כדכתיב (משלי כא) העז איש רשע בפניו {זו}, לפיכך נקרא עז פנים: **שתבנה עירך במהרה בימינו.** כלומר, כשם שחוננתנו זאת המדה, שסימן לזרע אברהם בישנים רחמנים וגומלי חסדים [במות עט.], כן יהי רצון שתבנה עירך וכו': (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {סה} עז פנים לגיהנם. שמעיו פניו שלא לעשות רצון אביו שבשמים: {זו} ונאמר ישובו רשעים לשאולה: {זו} **ובשת פנים לגן עדן.** כמו שאמרו חז"ל כל אדם שיש לו בשת פנים לא במהרה הוא חוטא, כדכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. מדרש שמואל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אע"פ שאמר עז פנים לגיהנם צוה בעזות בתוכחת המורים וכיוצא בה וכאילו אמר השתמש בקצת הפחיתות במקומן ברצון הש"י ובאמיתתו כמאמר הנביא ועם עקש תתפל אלא בתנאי שתהיה

כונתך האמת והוא אמרו לעשות רצון אביך שבשמים ומן הטובות שחנן הש"י לזאת האומה שיש להם בושת פנים וכן אמרו שמופתי זרע אברהם שהם ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים אמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכאשר סופר זה מעלות הבושת בקש ואמר ה' אלהינו כאשר חננתנו זאת המעלה כן תחננו להבנות עירך במהרה בימינו : (רמב"ם)

פרק ה - משנה כא

הוא הִיָּה אֹמֵר, בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא, בֶּן עֶשְׂרִי לְמִשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצּוֹת, בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד, בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לְרִדְף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכַח, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה, בֶּן שְׁשִׁים לְזִקְנָה {עב}, בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה, בֶּן שְׁמֹנִים לְגְבוּרָה, בֶּן תְּשַׁעִים לְשׁוּחַ, בֶּן מֵאָה כָּאֵלוּ מֵת וְעָבַר וּבִטֵּל מִן הָעוֹלָם :

ר"ע מברטנורה **בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא**. מערלה ילפינו, דכתביב (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים וגוי ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים, שאביו מלמדו צורת האותיות והכר הנקודות. ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו, מפאן ואילך ספי ליה כתורא: **בֶּן עֶשְׂרִי לְמִשְׁנָה**. שלומד מקרא חמש שנים, וחמש שנים משנה, וחמש שנים גמרא. דאמר מר [חלו כד.] כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה, דכתביב (במדבר ח) זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבא צבא, שבא ולומד הלכות עבודה חמש שנים, ובן שלשים עובד: **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצּוֹת**. דכתביב (שם ה) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, וגבי שכם כתיב (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו, ולוי באותו

פָּרַק בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה {סח}, וְקָרִי לִיָּה אִישׁ: בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֲפָה. תִּשַׁע עֶשְׂרֵה אָדָם כְּתוּבִים בְּפָרְשֵׁת בְּרֵאשִׁית מִן וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם עַד וַיְבָן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע, חֵד לְגוּפֶיהָ, פָּשׂוּ לִיָּה שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְדָרְשָׁא {טו}: בֶּן עֶשְׂרִים לְרֹדֶף. אַחַר מְזוֹנוֹתָיו. לְאַחַר שְׁלֹמֹד מִקְרָא מִשָּׁנָה וּגְמָרָא וְנִשָּׂא אִשָּׁה וְהוֹלִיד בָּנִים, צָרִיף הוּא לְחֹזֵר וּלְבִקֵּשׁ אַחַר מְזוֹנוֹת. פְּרוּשׁ אַחַר, בֶּן עֶשְׂרִים לְרֹדֶף אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וּלְהַעֲנִישׁוּ עַל מַעֲשָׂיו, שְׁאִין בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה מַעֲנִישִׁין פְּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים {ע}: בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכַּח. שֶׁהַלּוּם הָיוּ מְקִימִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וּמְפָרְקִין וְטוֹעֲנִין אֶת הָעֵגְלוֹת וְנוֹשְׂאִין בְּכַתֵּף מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּמַעֲלָה: בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה. שְׁלֹא אַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה (דְּבָרִים כט) וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאוֹת וְאָזְנִים לְשִׁמְעַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה {עא}: בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֶצֶה. שְׁנֵאמַר בְּלוּיִם (בְּמִדְבָּר ח) וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְבָּא הָעֵבוֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד וְיִשְׁרַת אֶת אָחִיו וְגו', וּמֵהוּ הַיְשָׁרוֹת, שְׁיִתֵּן לָהֶם עֶצֶה: בֶּן שְׁשִׁים לְזִקְנָה. דְּכַתִּיב (אִיּוֹב ה) תְּבֹא בְּכָלֵךְ אֵלַי קֶבֶר. בְּכַל"ח בְּגִימָטְרִיא שְׁשִׁים: בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה. דְּכַתִּיב בְּדוֹד (דְּבָרִי הִימָיִם א כט) וַיָּמַת בְּשִׁיבָה טוֹבָה, וַיְמִי חֲיָיו הָיוּ שִׁבְעִים שָׁנָה: בֶּן שְׁמֹנִים לְגִבּוֹרוֹת. דְּכַתִּיב (תְּהִלִּים ז) וְאִם בְּגִבּוֹרוֹת שְׁמֹנִים שָׁנָה: בֶּן תִּשְׁעִים לְשׁוֹחַ. הוֹלֵךְ שְׁחוֹחַ וְכַפּוּף. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, לְשׁוֹן שׁוֹחָה עֲמָקָה: (רִי"ע מְבַרְטֵנוֹרָה).

עֵיקַר תּוּי"ט {סח} כְּשֶׁתַּחֲשֵׁב שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה שְׁעֵשֶׂה יַעֲקֹב עִם לָבָן אַחַר שְׁנֵשָׂא אֶת לָאָה וַיִּלְדָּה לוֹ אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים בְּקָרוֹב שְׁעָלוּ בְּהַרְיוֹן לְשִׁלְשָׁה הָאָחִים רֵאוּבֵן שְׁמַעוֹן וְלוֹי לְחֶשְׁבוֹן שִׁבְעָה חֲדָשִׁים לְכָל אֶחָד, נִמְצָא לוֹי בֶּן אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשִׁיזָאֵו מִשָּׁם, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם שְׁשֶׁה חֲדָשִׁים שְׁעֵשֶׂה בְּדָרְדֵרֵךְ וְשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה חֲדָשִׁים שְׁעֵשֶׂה בְּסָכוֹת קִיץ וְחָרֵף וְקִיץ שְׁהֵם שְׁתֵּי שָׁנִים, הָרִי לוֹי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּלִכְתָּם לְשָׁכָם. וְנִקְרָא אִישׁ. רִשׁ"י. וּבְחֲמִשׁ פְּרִשֵׁת וַיֵּשֶׁב בְּפָסוּק וַיִּתְּאֵבֵל שְׁפָרֵשׁ רִשׁ"י שְׁשֶׁה חֲדָשִׁים בְּבֵית אֵל שֶׁהוּא אַחַר מַעֲשֵׂה שָׁכָם, לֹא דִיק: {טו} לֹא נִמְצָא רַק שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וּבְפָרוּשׁ רִשׁ"י דְּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים כְּתִיב אָדָם עַד כִּי מֵאִישׁ לְקַחָה זֹאת. וְצָרִיף לומר דְּאִישׁ גַּמִּי מִן הַמִּנְיָן: {ע} בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פְּרִשֵׁת קָרַח. וְנִרְאָה לִי מִדְּאֲשַׁכְּחֹן בְּמִתִּי מִדְּבַר שְׁלֹא נַעֲנִשׁוּ בְּפָחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים: {עא} גְּמָרָא. וְנִרְאָה לִי דְרָצוֹנוּ לומר דְּיִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת מַתָּן תּוֹרָה גָּרִים הָיוּ, וְגַר כְּקָטָן שְׁנוֹלֵד דְּמִי. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: {עב} לְזִקְנָה. וַיֵּשׁ סְפָרִים דְּגָרְסִי לְחֲכָמָה. בִּישִׁישִׁים חֲכָמָה נוֹטְרִיקוֹן בֶּן שְׁשִׁים. רִיטְבִ"א. וְאִף לְגָרְסַתְנוּ זְקוֹן זֶה שְׁקָנָה חֲכָמָה. מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (עֵיקַר תּוּי"ט).

רמב"ם פָּרַק זֶה לוקה בחסר. אנא תרמו לוויקיטקסט והשלימו אותו. ייתכן שתמצאו פירוט בדף השיחה. (רמב"ם)

פרק ה - משנה כב

בן בג בג {עג} אומר, הפך בה והפך בה {עה}, דכלא בה. ובה תחזי {עו}, וסיב ובלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לה מדה טובה הימנה {עז}:

ר"ע מברטנורה הפך בה והפך בה. בתורה {עד}: דכלא בה. שהכל תמצא בה: וסיב ובלה בה. גם עד זקנה ושיבה לא תעזבנה: ומנה לא תזוע. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת יונית, שאין מתר למד חכמת יונית אלא במקום שאסור להרהר בדברי תורה, כגון בבית המרחץ או בבית הכסא. ששאלו את רבי יהושע מהו ללמד אדם את בנו חכמת יונית, אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה, דהא כתיב והגית בו יומם ולילה: (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט {עג} בן בג בג. יש לפרש שלא האריך ימים. וכן בן הא הא. והרשב"ם פרש שגרים היו. והם בני אברהם ושרה שנתוספו ה' על שמותם, וכל הגרים בניהם נקראו. ובג גימטריא ה'. וקראם זה משנה מזה פדי להכיר בין זה לזה. מדרש שמואל: {עד} ולפי שדברי תורה הן צדק גדול לבני אדם, היה אומר בלשון ארמי שהיו הכל מכירין בו כשעלו מבבל. מדרש שמואל. ועין תוספות יום טוב: {עה} והפך. כפל לשון לחזק ולהורות על התמידות וההפלה. וענין ההפוך עצמה הוא חזרת הלמוד: {עו} תחזי. רצונו לומר האמת. פרוש, ותראה האמת בעין השכל. כתרגום וירא, וחזא. ועין תוספות יום טוב: {עז} טובה הימנה. שלא תאמר שבלמוד חכמת יונית בהכרח אלמד מהם מדיניות והנהגה ומדות טובות, להכי קאמר שאין לה מדה טובה הימנה, כי כל המדות טובות ערוכות בכל ושמורות בה. מדרש שמואל: (עיקר תוי"ט).

רמב"ם אמרו על התורה שיהפוך בה ויהגה בה מפני שהכל בה: ואמר ובה תחזי ר"ל האמת פירש ותראה האמת בעין השכל כתרגום וירא וחזא: ואח"כ אמר וסיב ובלה בה כלומר התעסק בה עד עת הזקנה גם אז לא תסור ממנה לזולתה: (רמב"ם)

פרק ה - משנה כג

בן הא הא אומר, לפנים צערא אגרא :

ר"ע מברטנורה **לפנים צערא אגרא**. כפי רב הצער שאפה סובל בלמוד התורה ועשית המצוה, יהיה שכר מרבה **עח** : (ר"ע מברטנורה).

עיקר תוי"ט **עח** וזה בשכר הצער והטרח עצמו, שאם הוא מרבה שכרו מרבה. אבל שכר מצות עצמו אי אפה יודע מתן שכרו. כדתנו בריש פרק ב'. דרך חיים : (עיקר תוי"ט).

רמב"ם ואמר בן הא הא לפי מה שתצטער בתורה יהיה שכר ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שתלמוד בטורח עמל ויראה מן המלמד אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה ואמרו בפירוש מאמרו אף חכמתו עמדה לי חכמה שלמדתי באף עמדה לי ומפני זה צוה להטיל אימה על התלמידים ואמרו זרוק מורא בתלמידים : (רמב"ם)

ו

פרק

פרק ו - משנה א

שְׁנֵי חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָּה, בְּרוּךְ שֶׁבָחָר בָּהֶם
וּבְמִשְׁנֵתָם: רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק
בַּתּוֹרָה לְשִׁמָּה, זוֹכֶה לְדַבְרֵי הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד
אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כָּלוּ כְּדִי הוּא לוֹ. נִקְרָא רַע,
אָהוּב, אֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת,
מְשַׁמַּח אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׁמַּח אֶת הַבְּרִיּוֹת.
וּמְלַבֵּשְׁתוֹ עֲנֻה וַיִּרְאָה, וּמְכַשְׁרֵתוֹ לְהִיּוֹת צַדִּיק
וְחָסִיד וַיֵּשֶׁר וַיִּנְאַמֵּן, וּמְרַחֲקֵתוֹ מִן הַחֲטָא,
וּמְקַרְבֵּתוֹ לַיָּדֵי זְכוּת, וְנִהְיִין מִמֶּנּוּ יַעֲזֶה
וְתוֹשִׁיָה בֵּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח) לִי יַעֲזֶה
וְתוֹשִׁיָה אֲנִי בֵּינָה לִי גְבוּרָה. וְנוֹתֵנָת לוֹ מַלְכוּת
וּמְמַשְׁלָה וְחַקוֹר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רְזִי תּוֹרָה,
וְנַעֲשֶׂה כְּמַעֲיָן הַמְּתַגְבֵּר וּכְנֹהֵר שְׁאִינוֹ פּוֹסֵק,
וְהוּי צָנוּעַ וְאֶרְךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֲלָבוֹנוֹ,
וּמְגַדְלֵתוֹ וּמְרוֹמְמֵתוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

רש"י שְׁנֵי חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָּה. כְּלוּמַר בְּרִיתָא הִיא וּבְלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָּה
הִיא שְׁנוּיָה, אֲבָל אֵינָה מְשֻׁנָּה. וּמָה שְׁנוּ, רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר וְכוּ'. וְלִפִּי שְׁעַד
עֲכָשׂוּ כָּל הַפְּרָקִים מְשֻׁנָּה, לְפִיכֹךְ הַצָּרָף לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּכָּאן וְאֵילָף בְּרִיתָא
הִיא. וּמִתּוֹךְ שֶׁהִלְלוּ דְבָרֵי הַגָּדָה הֵן וּמִסְפָּרוֹת בְּעֵסֶק תִּלְמוּד תּוֹרָה נִהְגוּ
לְאִמְרוֹן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עִם שְׂאֵר פְּרָקִים הִלְלוּ שֶׁל מִסְכַּת אָבוֹת: זוֹכֶה
לְדַבְרֵי הַרְבֵּה. לְהִיּוֹת צַדִּיק וְחָסִיד כְּדִלְקָמוֹן. נִסָּח אַחַר מִצְוֹת הַרְבֵּה
אֵלוֹ בְּשִׁבְלֵי הוּא: כְּדִי הוּא לוֹ. כְּלוּמַר שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁבְלֵי, וְכֵן הוּא אֹמֵר
(קהלת יב) כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: וְנִקְרָא רַע. (תהילים קלט) וְלִי מָה יִקְרוּ רַעִיף אֵל:
אָהוּב. (שם קכב) יִשְׁלִי אֶהְבֵּיךְ, וְאֹמֵר (שם קיט) שְׁלוֹם רַב לְאוֹהֲבֵי תּוֹרָתְךָ.
נִסָּח אַחַר לְהַנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ: אֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם. שְׁעוֹשֶׂה מֵאֶהְבָּה: אֹהֵב
אֶת הַבְּרִיּוֹת. שֶׁמְקַרְבֵּן וּמְלַמְדֵן וְגוֹמְלֵן טוֹב: וּמְלַבֵּשְׁתוֹ. הַתּוֹרָה:
וּמְכַשְׁרֵתוֹ. לְהִיּוֹת צַדִּיק וְהוֹלֵךְ בְּתִמּוֹ וְאִינוֹ עוֹשֶׂה עוֹלָה אֶלָּא מְצַדִּיק
דְּרָכָיו בְּקוֹ וּבְהַכְרַעַת מִשְׁפָּט: חָסִיד. עוֹשֶׂה לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין: יֵשׁוּר.

עוֹשֶׂה יֵשֶׁר, וְעֹדֵף מִצְדִּיק: וְנִהְיִין מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָה שְׁנֵאמַר לִי עֲצָה וְתוֹשִׁיָה. דְלַעֲלִיל מִהֲאִי קָרָא כְּתִיב ה' קִנְנִי רֵאשִׁית דְּרִכּוֹ, וְסָמִיךְ לִיה לִי עֲצָה וְתוֹשִׁיָה, כְּלוּמַר עֲצָה וּגְבוּרָה וּבִינָה אֲנִי לְלוּמְדֵי לְהִיּוֹת לְבְנֵי אָדָם לְעֶזֶר: תוֹשִׁיָה. לוֹטִיִּי בְלַעַז, עֲנִן גְּאֹנָה וּגְדֻלָּה. נִסַּח אַחַר וְנִהְיִין מִמֶּנּוּ בְנֵי אָדָם, נִהְיִים לְלַמֵּד מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָה שְׁנֵאמַר לִי עֲצָה וְגוֹ', כִּד מְשַׁבַּחַת הַתּוֹרָה בְּעֶצְמָהּ שְׁלִי הָעֲצָה וְהַתּוֹשִׁיָה וְהַגְּבוּרָה, וּכְתִיב אֲנִי בִינָה, שְׁכַל הַמִּדּוֹת הַלְלוּ יֵשׁ לִי בְלוּמְדֵי: וְנוֹתְנִין לוֹ. רְשׁוֹת וְחִקּוּר דִּין, שְׁעִמְק הַדִּין פְּתוּחַ לְפָנָיו: וּמַגְלִין לוֹ רְזֵי תּוֹרָה. מִן הַשָּׁמַיִם. הַכִּי גְרָסִינּוּ וְהוּי צְנוּעַ וְאָרְךְ רוּחַ, הוּי צְנוּעַ וְאָרְךְ אַפִּים, מִתּוֹךְ עֵסֶק הַתּוֹרָה יְהֵא קָשָׁה לְכַעַס, דְּכָל הַכּוֹעֵס אֶפְלוּ תּוֹרָתוֹ כְּמִשָּׁה רַבָּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מְשַׁבַּחַת הַיָּמֵנוּ: מוֹחַל עַל עֲלֻבוֹנוֹ. מְעַבֵּיר עַל מִדּוֹתָיו מֵרַב עֲנוּה: (רש"י)

פרק ו - משנה ב

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וַיּוֹם בֵּית קוֹל יוֹצֵאת מִהָר חוֹרֵב וּמִכְרָזַת וְאוּמָרַת, אוֹי לָהֶם לְבָרִיּוֹת מִעֲלֻבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה. שְׁכַל מִי שְׁאִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נְזוּף, שְׁנֵאמַר (משלי יא) נְזוּם זָהָב בְּאֵף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוּמַר (שמות לב) וְהִלַּחַת מִעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה וְהַמְּכַתֵּב מְכַתֵּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלְּחָת, אֵל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חָרוּת, שְׁאִין לָךְ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שְׁעוֹסֵק בַּתְּלֻמוֹד תּוֹרָה. וְכָל מִי שְׁעוֹסֵק בַּתְּלֻמוֹד תּוֹרָה הֵרִי זֶה מִתְעַלָּה, שְׁנֵאמַר (במדבר כא) וּמִמִּתְנָה נְחֻלִּיאֵל וּמִנְחֻלִּיאֵל בְּמוֹת:

רש"י מעלבונה של תורה. מעלבון שעולבין את התורה שהיא עלובה על שאין לה עוסקין: נזיף. מנדה, כמו (בראשית לו) ויגער בו אביו מתרגמינן ונזף ביה אבוהי. נסח אחר נזיפת חכמים מנדה: **נזם זהב באף חזיר.** שאינו משמרו אלא הולך ונובר באשפה וממאיס, כן תלמיד חכם שחסר מטעמים של תורה הוא מאוס כמנדה הזה. נסח אחר אשה יפה וסרת טעם, כלומר מכנה הבריות בלשון נקבה אשה יפה שהוא סר דבריו מטעמים של תורה, דומה לנזם של זהב שנתון בחטמו של חזיר שבני אדם בדלים ממנו, אלמא כמנדה קרי ליה קרא: **שאיין לך בן חורין.** לפי שבני אדם מכבדו ומשמשין לפניו, ומי שאינו עוסק בה מתרחקו ממנו, אלמא כמנדה הוא: **וממתנה נחליאל.** למעלה מן הפסוק הזה כתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל [ערויבין נד; ונדריס נה.], כיון שמתנה להם תורה במתנה נחלו אל, כלומר הביאם בחלקו, וכיון שחלקו אל עולים לגדלה שנאמר ומנחליאל במות: (רש"י)

פרק ו - משנה ג

הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפלו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדרך מלך ישראל, שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר (תהלים נה) ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי. והלא דברים קל וחמר, ומה דוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפלו אות אחת, על אחת כמה וכמה

שְׁצַרִיךְ לְנְהוּג בּו כְּבוֹד. וְאִין כְּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה,
שְׁנַאָמַר (משלי ג) כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, (משלי כח)
וְתַמְיָמִים יִנְחָלוּ טוֹב, וְאִין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה,
שְׁנַאָמַר (משלי ד) כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם וְתוֹרַתִּי
אֶל תַּעֲזֹבוּ:

רש"י או דבר אחד. של טעם, דסמיק להאי קרא דואתה אנוש כערפי סמיק אידך קרא אשר יחדו נמתיק סוד, לפי שמצאו אחיתפל לדוד שהיה יושב יחידי ועוסק בתורה, אמר לו למה אתה לומד יחידי לעין ברכות סג; והלא כבר נאמר (ירמיה ג) חרב אל הבדים ונאלו. שוב פעם אחרת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה, אמר לו והלא כבר נאמר (ויקרא יט) ומקדשי תיראו, שצריך לו לאדם לפנס שם במורה כדי שתהא אימת שמים עליו, וכן הוא אומר (תהלים נח) בבית אלהים נהלך ברגש לשון אימה ופחד. ויש אומרים ברגש לפנס שם בכל פחו, לפי שנאמר ברב עם הדרת מלך. נסח אחר, ללכת ברגישה ובמהירות לבית הכנסת: **ואתה אנוש כערפי.** חשוב כמותי: **מידעי.** חכם שלי, כמו (דברים א) אנשים חכמים וידעים: **ומה דוד.** שהיה מלך ישראל עשאו לאחיתפל שהיה רשע ולא היה ראוי לכך רב ואלוף בשביל שני דברים, אדם הדיוט הלמד מחברו שאינו רשע על אחת כמה וכמה: **ואין כבוד אלא תורה.** כלומר אלא לתורה, ולא אצריך לנהג בו קאי, והכי קאמר, אין כבוד בא לו לאדם אלא על עסקי תורה: **כבוד חכמים ינחלו.** ולמה הן נוחלין כבוד, בשביל שהם לומדין את התורה ויורשין אותה כנחלה: **ואין טוב אלא תורה.** נסח אחר ואין כבוד אלא תורה. כלומר אין כבוד זה שאנו עושין ומצריכין לאדם לנהג בו כבוד אלא ברבו שלמד לו תורה, אבל למדו אמנות אחרת כגון שוליא דנגרי, לא: **כבוד חכמים ינחלו.** ראויים חכמים להנחיל כבוד ואיזה חכמים תמימים הנוחלים טוב דהינו תורה אבל חכמים בשאר אמניות לא: (רש"י)

כִּף הַיָּא דִּרְכָה שֶׁל תּוֹרָה, פֶּת בְּמַלַּח תֹּאכֵל, וּמִים בְּמִשׁוּרָה תִשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישֶׁן, וְחַיֵּי צִעַר תַּחֲיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עֹמֵל, אִם אַתָּה עֹשֶׂה כֵן, (תהלים קכח) אֲשֶׁרִיד וְטוֹב לָךְ. אֲשֶׁרִיד בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא :

רש"י פת במלח תאכל. לא על העשיר הוא אומר שיעמד בחיי צער כדי ללמד תורה, אלא הכי קאמר, אפלו אין לאדם אלא פת במלח וכו' ואין לו בר וקסת לישן אלא על הארץ, אל ימנע מלעסק בה, דסופו ללמד אותה מעשר: במשורה. מדה קטנה: (רש"י)

פרק ו - משנה ה

אַל תִּבְקֹשׁ גְדֻלָּה לְעַצְמְךָ, וְאַל תַּחְמֹד כְּבוֹד, יוֹתֵר מִלְּמוּדְךָ עֲשֵׂה, וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשִׁלְחָנִים שֶׁל מְלָכִים, שִׁשְׁלַחְנֶךָ גָּדוֹל מִשִּׁלְחָנִים, וְכִתְרֶךָ גָּדוֹל מִכִּתְרִים, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלָאכְתְּךָ שִׁישִׁלֵם לָךְ שֶׁכֶר פְּעֻלָּתְךָ :

רש"י אל תבקש גדלה. לרדף אחר השגרה: ואל תחמד כבוד. להתפבד בתורתך, שמתוך כך אתה נראה כמי שעושה שלא לשמה: ששלחנך גדול משלחנים. הוא שכר שתקבל על למודה של תורה. נסח אחר, יותר מלמודך, יותר ממה שלמדת עשה מעשים טובים וקיים מצוות, כדאמרין (לעיל פי"ג מ"ט) כל שפועשיו מרבין מחכמתו חכמתו מתקיימת: (רש"י)

פרק ו - משנה ו

גְּדוּלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֵנָה וּמִן הַמַּלְכוּת,
שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנִית בְּשִׁלְשִׁים מַעְלוֹת, וְהַכְּהֵנָה
בְּעֶשְׂרִים וָאַרְבַּע, וְהַתּוֹרָה נִקְנִית בְּאַרְבָּעִים
וּשְׁמֹנֶה דְבָרִים. וְאֵלוֹ הֵן, בְּתַלְמוּד, בְּשִׁמְיעַת
הָאָזָן, בְּעֲרִיכַת שְׁפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב, בְּשִׁכְלוֹת
הַלֵּב, בְּאִימָה, בְּיִרְאָה, בְּעֲנוּה, בְּשִׁמְחָה,
בְּטַהֲרָה, בְּשִׁמוּשׁ חֲכָמִים, בְּדִקְדוּקַת חֲבָרִים,
וּבְפִלְפּוּל הַתְּלָמִידִים, בְּיִשׁוּב, בְּמִקְרָא,
בְּמִשְׁנָה, בְּמַעוֹט סְחוּרָה, בְּמַעוֹט דֶּרֶךְ אֶרֶץ,
בְּמַעוֹט תַּעֲנוּג, בְּמַעוֹט שִׁינָה, בְּמַעוֹט שִׁיחָה,
בְּמַעוֹט שְׁחוּק, בְּאַרְךְ אַפִּיִם, בְּלֵב טוֹב, בְּאַמוּנַת
חֲכָמִים, וּבְקִבְלַת הַיְסוּרִין, הַמְּכִיר אֶת מְקוֹמוֹ,
וְהַשְּׂמַח בְּחֻלְקוֹ, וְהַעוֹשֶׂה סִיג לְדַבְּרָיו, וְאֵינוֹ
מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אֲהוּב, אוֹהֵב אֶת
הַמְּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת
הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמִּישְׁרִים, אוֹהֵב אֶת
הַתּוֹכָחוֹת, מְתַרְחֵק מִן הַכְּבוֹד, וְלֹא מִגִּיס לְבוֹ
בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שׂוֹמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְּעַל עֵם
חֲבֵרוֹ, מְכַרִּיעוֹ לְכַף זְכוּת, מַעֲמִידוֹ עַל הָאֵמֶת,
וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשְּׁלוֹם, מְתִישֵׁב לְבוֹ בְּתַלְמוּדוֹ,
שׂוֹאֵל וּמְשִׁיב, שׂוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מְנַת

לְלַמֵּד וְהַלּוּמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחֲכִים אֶת רַבּוֹ, וְהַמְכִּינֵן אֶת שְׁמוּעָתוֹ, וְהַאֲמִיר דְּבַר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, הֵא לְמִדַּת שְׁכָל הָאוֹמֵר דְּבַר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מִבִּיא גְּאֵלָה לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר (אסתר ב) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְמַלְךְ בְּשֵׁם מַרְדֳּכָי :

רש"י שְׁהַמְלָכוֹת נִקְנִית בְּשֵׁלְשִׁים מַעֲלוֹת. אוֹתָן שְׁכַתּוּבִים בְּסִפְר שְׁמוּאֵל (א, ה) כְּשֶׁבִקְשׁוּ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וְאָמַר לָהֶם דַּעוּ כִּי כֶּד וְכָד מִשְׁפֵּט הַמֶּלֶךְ וְכִשְׁתַּחֲקֶר הֵם שְׁלֹשִׁים דְּבָרִים עִם אוֹתָן שְׁשֵׁנוּיּוֹת בְּסִנְהֶדְרִין (פְּרָק ב) מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ וְכוּ'. וְעֵשְׂרִים וְאַרְבַּע מִתְּנֻנּוֹת כְּהִנֵּה הֵן עֵשֶׂר בְּמִקְדָּשׁ וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם וְעֵשֶׂר בְּגִבּוֹלָיִן: **בְּאֵימָה בִּירְאָה**. שְׂאִין לְבוֹ גְּבוּהַ עָלָיו, שְׁנֵאמַר יוֹסֵם אֲשֶׁר עִמְדַת לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב, וְלָכֵן בְּעָלֵי קָרְיָן הָיוּ אֲסוּרִין, שְׁמִתּוֹךְ קִלּוֹת רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְהִרְהוּר לְבוֹ הוּא בְּאֵ לִידֵי קָרִי: **בְּשִׁמְחָה**. לְפִי שְׂאִין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה מִתּוֹךְ צַעַר אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׁמִיחָה: **בְּיָשׁוּב**. גְּרָסִינֵן, פְּרוּשׁ בְּיָשׁוּב הַדַּעַת: **בְּמַעוֹט סְחוּרָה**. דָּאמַר רַב [עֲרוּבִין נה.] לֹא תִמְצָא תּוֹרָה לֹא בְּסִחְרָנִים וְלֹא בְּתַגְרָנִים: **בְּמַעוֹט דְּרֹךְ אֶרֶץ**. שְׁלֹא יִהְיֶה מְצוּי עִם בְּנֵי אָדָם בְּשׁוּק: **בְּקַבְלַת הַיְסוּרִין**. מְקַבֵּל הַיְסוּרִין מֵאַהֲבָה: מִתְרַחֵק מִן הַכְּבוֹד וְאֵינוֹ רוֹדֵף אַחַר הַכְּבוֹד כְּחֵדָא חָשִׁיב לְהוּ: וּמְכָרִיעוֹ לְכַף זְכוּת. שְׂדָן אֶת חֲבֵרוֹ לְזְכוּת: **וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֲמֵת**. רוֹדֵף אֲמֵת וְשָׁלוֹם עַל הַכֹּל: **שׁוֹאֵל וּמְשִׁיב**. נְמִי חֵדָא הוּא, כְּלוּמַר שְׂאִינוֹ מְשִׁיב אֶת שְׁשׁוֹאֵל תַּחֲלָה, כְּדִי שְׁיִשִּׁיב תְּשׁוּבָה הַגּוֹנָה: **שׁוֹמֵעַ**. כֹּל מַה שְׁרַבּוֹ אוֹמֵר לוֹ, וּמוֹסִיף, אֲבָל לֹא לְסִתֵּר אֶת דְּבָרֵי רַבּוֹ: **וְהַמְכִּין אֶת שְׁמוּעָתוֹ**. כְּשֶׁהוּא מוֹרָה הוֹרְאָה מְכִינֵן בְּאוֹתוֹ עֵינָן שְׁאֵמַר לוֹ רַבּוֹ, אֲבָל אֵינוֹ מוֹסִיף דְּבַר לּוֹמֵר שְׁכָדָא אֵמַר לוֹ רַבּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן אֵמַר לוֹ רַבּוֹ: [נִסְחָ אַחֵר; בְּיָשׁוּב, בְּיָשִׁיבָה, דְּמַרְבָּה יְשִׁיבָה מַרְבָּה חֲכָמָה; דְּרֹךְ אֶרֶץ.] תִּרְבּוּת נוֹדִיטוֹר"א בְּלַע"ז: **בְּמַעוֹט שִׁיחָה**. לִיצְנּוּת: **בְּאֶרֶץ אֲפִים**. שְׁחוּק קֶשֶׁה לְכַעַס: **בְּקַבְלַת הַיְסוּרִין**. כְּדָאמְרִינֵן בְּבִרְכוֹת (דף ה.) אֲשֶׁרֵי הַגָּבֵר אֲשֶׁר תִּיִסְרֶנּוּ יָהּ, אֵימְתִי בְּזָמַן שְׁתּוֹרְתֵךְ תִּלְמַדְנּוּ, שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיא יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה לְעוֹסֵק בָּהּ לְהַרְבּוֹת שְׁכָרוֹ לְעוֹלָם הַבָּא: **בְּעָרִיכַת שְׁפָתַיִם**. שְׂאִינוֹ מְגַמְגֵם בְּדְבָרֵי תּוֹרָה אֶלָּא חוֹתֵכֵן בְּלִשׁוֹן וּמוֹצִיאָן בְּפִהּ, דָּאִין דְּבָרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְמִין אֶלָּא בְּהוֹצָאת הַפִּה, דְּכַתִּיב כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצִיאֵיהֶם אֶל תִּקְרִי לְמוֹצִיאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בְּפִהּ: **בְּבִינַת הַלֵּב, בְּשִׁכְלוֹת הַלֵּב**. לֹא שְׁמַעְתִּי מַה בֵּין זֶה לָזֶה: **בְּאֵימָה**. כְּדָאמְרִינֵן כּוּ': **בְּשִׁמוּשׁ חֲכָמִים**. שְׁדוּחַק וְנִכְנָס בְּכָל מְקוֹם לְשִׁמְעַע דְּבָרֵיהֶן וּלְשִׁמְשׁוֹן: **בְּדַקְדוּק חֲבָרִים**. לוּמֵד בְּחִבּוּרָה וּפְלִפּוּל הַתְּלַמִּידִים שְׁיִפְלְפְלוּ לְפָנָיו וַיַּחֲכַמוּהוּ כְּדָאמְרִינֵן (תַּעֲנִית 1.) וּמִתְלַמִּידֵי יוֹתֵר מִכֻּלָּם: **הַמְפִּיר אֶת מְקוֹמוֹ**. שְׁעוֹסֵק בְּתּוֹרָה כֹּל שְׁעָה, דְּמִתּוֹךְ כֶּד מִתְקַיְמַת תּוֹרָתוֹ בְּגִדּוֹ. מְקוֹמוֹ קָרִי לְטַעֲמִים וְלִרְאִיּוֹת שְׁהוּא מְבִין בְּהַלְכָה, כְּדָאמְרִינֵן בְּסִנְהֶדְרִין (פ"ה מ"ה) כְּשֶׁמְלִינִין אֶת הַדִּין לְמַחַר הַמְּחִיב אוֹמֵר מְחִיב אֲנִי בְּמְקוֹמִי אוֹתָהּ רְאִיָה וְאוֹתוֹ טַעַם עֲצָמוֹ שְׁאֵמְרֵתִי אֲמֵשׁ

שְׁלֹא מִצְאָתִי רְאִיָּה אַחֲרַת לְזָכוֹת וְכֵן הַמְזֻכָּה: הַשְּׂמִיחַ בְּחֻלְקוֹ. שְׂאֵם
דוֹאֵג בְּעֵנֵינוּ אֵינוֹ מְכוּן בָּהּ: סִיג לְדַבְרֵינוּ. שְׁנַמּוּקוֹ עִמוֹ וּמִבִּיא אֲמִתְלָאוֹת
לְהַעֲמִיד דְּבָרֵי רַבּוֹ לְבָנֵי אָדָם: נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ. שְׂמֻקִּים מְצוֹת כְּדֹאֲמָרִינָן
מֵהוּ רִיחַ נִיחוּחַ (עִקְרָא א) נַחַת רוּחַ לְפָנַי שְׂאֲמַרְתִּי וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנִי: וְאֵינוֹ
מִחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ. שְׂאֵינוֹ נוֹשֵׂא חוֹן בְּלִבּוֹ עַל עַצְמוֹ עַל שֶׁהִרְבֵּה תוֹרָה,
שֶׁהָרִי לְכָךְ נוֹצֵר: וְאֵינוֹ מְגִיס לְבוֹ בְּלִמְדוֹ. הֵינּוּ שְׂאֵינוֹ מִתְגָּאָה בְּפָנָי
הַבְּרִיּוֹת: אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת. לֹא גָרְסִינָן: תּוֹכְחוֹת. דְּכַתִּיב (מְשָׁלִי ט) הוֹכַח
לְחָכְם וַיֵּאֱהָבֵךְ. כָּל אֱלוֹי הַמַּדּוֹת רְאוּלוֹת לְמִתְרַחֵק מִן הַכְּבוֹד וְאֵין רוֹדֵף
אַחַר הַשְּׂרָרָה שֶׁבָּאָה לִידּוֹ וּמִתְרַחֵק מִמֶּנָּה, וּמִסְתַּבֵּר דְּהִכִּי הוּא לִיה
לְמִתְנִי וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכְּבוֹד מִתְרַחֵק מִן הַכְּבוֹד: וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֲמִתּוֹ.
עַל בְּרִיו שֶׁל הֶלְכָה: עַל הַשְּׁלוֹם. שְׂאֵינוֹ מֵיֵשֵׁב בְּדִין אֶלָּא עוֹשֶׂה פְּשָׁרָה
בְּרִצּוֹן וּמִתְיָשֵׁב בְּלִמּוּדוֹ]: (רש"י)

פרק ו - משנה ז

גְּדוּלָה תוֹרָה שְׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעֹשֶׂיהָ בְּעוֹלָם
הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מְשָׁלִי ד) כִּי חַיִּים הֵם
לְמִצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מֵרַפָּא. וְאוֹמֵר (שם א)
רַפְאוֹת תִּהְיֶי לְשָׂרְךָ וְשִׁקוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר
(שם א) עֵץ חַיִּים הִיא לְמִחֲזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיךָ
מֵאֲשֶׁר. וְאוֹמֵר (שם א) כִּי לוֹיֵת חוֹן הֵם לְרֹאשְׁךָ
וְעֵנְקִים לְגִרְגֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר (שם ד) תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ
לוֹיֵת חוֹן עֵטְרֹת תִּפְאָרֶת תִּמְגֶנֶךָ. וְאוֹמֵר (שם ט) כִּי
בִּי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיִוָּסִיפוּ לְךָ שָׁנוֹת חַיִּים. וְאוֹמֵר (שם)
(א) אַרְךָ יָמִים בְּיַמִּינָה בְּשִׂמְאוּלָה עֵשֶׂר וְכָבוֹד.
וְאוֹמֵר (שם) כִּי אַרְךָ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשְׁלוֹם

יוסיפו לך. ואומר (שם) דרְכִיָּה דְרְכִי נַעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם :

רש"י שְׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לַעֲשִׂיהָ. אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהָ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קִיָּמַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצָאֵיהֶם, אֶל תִּקְרִי לְמוֹצָאֵיהֶם אֲלֵא לְמוֹצָאֵיהֶם בְּפֶה בְּעוֹלָם הַזֶּה: **וְאוֹמֵר וְשִׁקוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ.** שְׁיִהֵא מְשַׁקָּה עַצְמוֹתֶיךָ בְּקֶבֶר. וְשִׁמָּא תֹאמַר לְחַיִּים הוּא זוֹכָה אֲבָל מִי יֹאמַר שְׁיִהֵיהָ זוֹכָה לְעֶשֶׂר, שְׁהֵרִי יֵשׁ לְךָ בְּנֵי אָדָם הַנְּדוֹנִין בְּעִנְיֹת שְׁהַמּוֹת חָבִיב לְהֵם מִן הַחַיִּים, לְכֹךְ נֹאמַר כִּי לֹוֹיֵת חוֹן הֵם לְרֹאשְׁךָ וְעִנְקִים לְגִרְגְרוֹתֶיךָ. אִיזְהוּ דְבַר הַמְּבִיא אֶת הָאָדָם לְמִצָּא חוֹן בְּעִינֵי הָאֲנָשִׁים הוּא אוֹמֵר זֶה מִמּוֹן. וְשִׁמָּא תֹאמַר מִמּוֹן יִתְּנוּ לְךָ אֲבָל לֹא יִהְיֶה מְכַבֵּד בֵּין הָאֲנָשִׁים, לְכֹךְ נֹאמַר עֲטָרַת תְּפָאֶרֶת תִּמְגֶנֶךָ. וְשִׁמָּא תֹאמַר אֲפֹלוּ לְמַד שְׁלֹא לְשִׁמָּה זוֹכָה לְדַבְרִים הַלְלוּ, לְכֹךְ נֹאמַר אַרְךָ יָמִים בִּימִינָה, [שְׁבַת סג.] לְמִימִינִים בְּהַ שְׁלוֹמֵדִים לְשִׁמָּה יֵשׁ לוֹ אַרְךָ יָמִים וְחַיִּים וְאִין צְרִיךְ לוֹמַר עֶשֶׂר וְכָבוֹד, וּבְשִׁמָּא לְהַ לְמִשְׁמָאִילִים בְּהַ עֶשֶׂר וְכָבוֹד יִתְּנוּ לוֹ אֲבָל לֹא חַיִּים אַרְכִּים. וְשִׁמָּא תֹאמַר לְחַיִּים וְעֶשֶׂר זוֹכָה אֲבָל לֹא לְשְׁלוֹם, לְכֹךְ נֹאמַר וְשְׁלוֹם יוֹסִיפוּ לְךָ: (רש"י)

פרק ו - משנה ח

רְבִי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוּדָה מְשׁוֹם רְבִי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַלַּח וְהָעֶשֶׂר וְהַכָּבוֹד וְהַחֲכָמָה וְהַזְקָנָה וְהַשִּׁיבָה וְהַבְּנִים, נֶאֱמַר לְצַדִּיקִים וְנֶאֱמַר לְעוֹלָם, שְׁנֹאמַר (שם טז) עֲטָרַת תְּפָאֶרֶת שִׁיבָה בְּדַרְךְךָ צְדָקָה תִּמְצָא. וְאוֹמֵר (שם טז) תְּפָאֶרֶת בַּחֲוָרִים כַּחַם וְהַדָּר זְקֵנִים שִׁיבָה. וְאוֹמֵר (שם יז) עֲטָרַת חֲכָמִים עֶשֶׂר. וְאוֹמֵר (שם יז) עֲטָרַת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתְּפָאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם.

וְאוֹמֵר (ישעיה כד) וְחִפְרָה הַלְבָנָה וּבוֹשָׁה הַחֲמָה, כִּי
מִלֶּדֶד הִ' צָבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנִגְדָה
זִקְנָיו כְּבוֹד. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מִנְסִיאַ אֹמֵר, אֵלֹה
שֶׁבַע מִדּוֹת שְׁמֵנוּ חֲכָמִים לְצַדִּיקִים, כֹּלֵם
נִתְקַיְמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו :

רש"י עֲטָרַת. זֶה הָעֶשֶׂר. תְּפָאֶרֶת. זֶה הַנּוֹי. וְהַבָּנִים. וְתְּפָאֶרֶת בָּנִים
אֲבוֹתָם. וְהַכֹּחַ. תְּפָאֶרֶת בְּחוּרִים כֹּחַם. וְהַכְּבוֹד. וְנִגְדָה זִקְנָיו כְּבוֹד.
וְהַחֲכָמָה. דְּזִקְנִים טוֹבָא אִיכָא הָכָא, וְחַד מְנִיְהוּ לְזָה שְׁקִנָּה חֲכָמָה : (רש"י)

פּרָק ו - מִשְׁנָה ט

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶן קֶסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי
מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, וְנָתַן לִי שָׁלוֹם,
וְהַחֲזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי, רַבִּי, מֵאִיזָה
מְקוֹם אַתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל
חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי, רַבִּי, רְצוֹנָךְ
שֶׁתְּדוּר עִמָּנוּ בְּמְקוֹמֵנוּ, וְאֲנִי אֶתֶן לְךָ אֶלֶף
אֲלָפִים דִּינָרִי זָהָב וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת.
אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב
וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, אֵינִי דֹר
אֶלָּא בְּמְקוֹם תּוֹרָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבְּשַׁעַת
פְּטִירְתּוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלוֹיִן לוֹ לְאָדָם לֹא כֶּסֶף
וְלֹא זָהָב וְלֹא אַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אֶלָּא

תורה ומעשים טובים בלבד, שנאמר (משלי ו) בהתהלךך תנחה אתך, בשכבך תשמר עליך, והקיצות היא תשיחך. בהתהלךך תנחה אתך, בעולם הזה, בשכבך תשמר עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא. וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל (תהלים קיט), טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. ואומר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות:

רש"י לי הכסף ולי הזהב. פרוש לשבחו ולכבודו, שנאמר (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו: (רש"י)

פרק ו - משנה י

חמשה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הן, תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה מנין, דכתיב (משלי ח), ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין, דכתיב (ישעיה סו), כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי, ואומר (תהלים קד) מה רבו

מַעֲשֵׂיָהּ הִי כָּלָם בַּחֲכָמָה עֲשִׂיתָ מְלֶאָה הָאָרֶץ
קִנְיָנָהּ. אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד מִנֵּינוּ, דְּכָתִיב (בראשית יד),
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיוֹן קִנְיָה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד מִנֵּינוּ, דְּכָתִיב
(שמות טו), עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ הִי עַד יַעֲבֹר עִם זֹו קִנְיָתָ,
וְאוֹמֵר (תהלים טז) לְקַדּוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּאָרֶץ הַמָּה
וְאֲדִירִי כָּל חִפְצֵי בָּם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד
מִנֵּינוּ, דְּכָתִיב (שמות טו), מִכּוֹן לְשִׁבְתֶּךָ פְּעֻלָּתְךָ הִי
מִקְדָּשׁ הִי כּוֹנְנֵנוּ יְדִידֶךָ. וְאוֹמֵר (תהלים עח) וַיְבִיאֵם אֶל
גְּבוּל קְדָשׁוֹ הַר זֶה קִנְיָתָהּ יְמִינוֹ :

רש"י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קִנְיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְכוּ'. הִי קִנְיָ רֵאשִׁית דְּרַבּוֹ.
שֶׁבְרִיאָתָהּ קִדְּם הָעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁכָּשְׁעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו לְבָרָא אֶת עוֹלָמוֹ
נִתְקִים הָעוֹלָם בְּשִׁבְלֵי הַתּוֹרָה: **שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד.** שֶׁהֵם עֲמוּדִים
שֶׁל עוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאֵי וְהָאָרֶץ הַדּוֹם רִגְלֵי, נֶאֱמַר
כָּאוֹן אָרֶץ וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן אָרֶץ שֶׁנֶּאֱמַר מְלֶאָה הָאָרֶץ קִנְיָנָהּ, מֵה לְהֵלֵן שָׁמַיִם
וָאָרֶץ אֵף כָּאוֹן שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְכָתִיב קִנְיָנָהּ וְכוּ': **אַבְרָהָם מִנֵּינוּ.** שֶׁבְרָאוֹ
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְכַדֵּ לְהִיּוֹת קִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם וַיִּתְקִים בְּשִׁבְלֵנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיוֹן, וְלָמָּה, בְּשִׁבְלֵנוֹ שֶׁהוּא קוֹנֵה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁבְשִׁבְלֵנוֹ הָעוֹלָם מִתְקִים, לְפִי שֶׁהוּא קָרֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת
תַּחַת כְּנִפֵי הַשְּׁכִינָה וְהַחֲזִירָן לְמוֹטֵב וְאָמַר לָהֵן דְּבָרִים הַנִּזְכָּרִין: **יִשְׂרָאֵל**
קִנְיָן אֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר עִם זֹו קִנְיָתָ. וּמִנֵּינוּ שֶׁהָעוֹלָם מִתְקִים בְּשִׁבְלֵנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
לְקַדּוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּאָרֶץ הַמָּה וְאֲדִירִי כָּל, שֶׁהֵם עֵקֶר הַדִּירָה שֶׁל אָרֶץ:
מִקְדָּשׁ הִי כּוֹנְנֵנוּ יְדִידֶךָ. עֲדִין לֹא מְצִינוּ קִנְיָן, אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאוֹן מִקְדָּשׁ
וְלְהֵלֵן הוּא אוֹמֵר וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קְדָשׁוֹ הַר זֶה קִנְיָתָהּ יְמִינוֹ, מֵה כָּאוֹן
מִקְדָּשׁ בְּקִנְיָן אֵף לְהֵלֵן מִקְדָּשׁ בְּקִנְיָן. וְכִמָּה גִּמְגוּם יֵשׁ בַּדָּבָר, לְפִי שֶׁהָעֲנָן
נִרְאָה בְּעֵינֵי שֶׁהַבְּרִיּוֹת לֹא נִכְתְּבָה כְּתֻבָּה, שֶׁהָרִי בְּמַסְכַּת פְּסָחִים בְּפָרֶק
הָאִשָּׁה לֹא שָׁנִינוּ אֲלָא שְׁלֹשָׁה, תּוֹרָה וְשָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיִּשְׂרָאֵל, וּמִבִּיא רֵאשִׁי
לְשָׁמַיִם וָאָרֶץ מֵאוֹתוֹ הַפְּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (רש"י)

פרק ו - משנה יא

כָּל מֵה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא
בָּרָאוֹ אֱלֹה לְכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג) כָּל הַנִּקְרָא
בְּשֵׁמִי וְלְכְבוֹדִי בִּרְאֵיתוֹ יִצְרָתוֹ אֶף עָשִׂיתִיו.
וְאוֹמֵר (שמות טו) הִי יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: רַבִּי חֲנִינְיָא
בֶּן עֲקֻשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
לְזָכוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה
וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) הִי חִפֵּץ לְמַעַן צְדָקוֹ
יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

רש"י אֱלֹה לְכְבוֹדוֹ. לְשִׁבְחוֹ: רַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן עֲקֻשְׁיָא אוֹמֵר וְכוּ'. לֹא אָמַר
לְמַלְתִּיהָ גְבִי מִסַּכַּת אָבוֹת, אֱלֹה בְּמִסַּכַּת מִכּוֹת בְּאֵלוֹ הֵן הַלּוֹקִין, וְלִפִּי
שֵׁישׁ בַּה סִּיּוּם נָאָה נִהְגוּ כָּל הָעָם לְאָמְרוֹ בְּסוּף כָּל פֶּרֶק וּפְרָק, לְפִי שֶׁאִין
אוֹמְרִים קִדִּישׁ עַל הַמְּשֻׁנָּה אֱלֹה עַל הָאֲגָדָה, דְּאָמַר מֵר [סוּטָה מ.ט.] וַיְהִי
שְׁמִיהָ רַבָּא דְּאֲגָדָתָא. וְנִקְרָאוּ אֵלּוֹ פְּרָקֵי אָבוֹת מִפְּנֵי שֶׁנִּסְדְּרוּ הֵנָּה דְּבָרֵי
אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה זֶה מִזֶּה, כְּגוֹן מִשֶּׁה וַיְהוֹשֻׁעַ
וְהַזְּקֵנִים זֶה מִזֶּה עַד אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה וְשִׁמְאֵי וְהַלֵּל רַבִּין יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי
וְתַלְמִידָיו, וְהוֹדִיעֵנו רַבִּי אֵיךְ הָיוּ מַעֲשֵׂיהֶם נְכוֹנִים וְהָיוּ מִזְהִירִים לְאֲנָשִׁי
דוֹרָם וּמְדַרְיָכִים אוֹתָם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ כֵּן רָאוּי לְכָל חָכָם לְהַזְהִיר אֶת
בְּנֵי דוֹרוֹ וְלְהוֹדִיעֵם דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל: (רש"י)

